MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZÁTH KÁLMÁN

29

Vas Gereben

A pörös atyafiak

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

29. KÖTET

A PÖRÖS ATYAFIAK

Irta

VAS GEREBEN

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1907

A PÖRÖS ATYAFIAK

REGÉNY

IRTA

VAS GEREBEN

TÖRÖK JENŐ ÉS WINKLER ELEMÉR RAJZAIVAL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1907

Franklin-Társulat nyomdája.

A PŐRÖS ATYAFIAK

Első kiadása megjelent 1860-ban.

I.

(A négyforintos ebéd.)

A ki nem akarja elhinni e történetet, megérdemli, hogy gyalog kényteleníttessék fölmenni Rév-Komáromba, s ott a nemes megye levéltárából kikérje a pört, s a mit én itt most érthető magyarsággal megirok és olvasható betűkkel kinyomatok, azt ő poros pörcsomagból diákul olvassa meg. Nekem sem adták ezt ingyen, valóságos négy konvencziós forintomba került, vettem pedig Pesten, az Ujvilág-utczában, abban a két emeletes sárga házban, melyet a 18-ik szám alatt mindenki megláthat, s mely Urunknak 1846-ik esztendejében arról volt hires, hogy benne négy konvencziós forintért egy hónapra négy tál ételt kaptunk ebédre; de minthogy a világosságban is csak az lát, kinek ép szeme van, s az öreg harangot is hiába húzzák annak, a ki siket: ez olcsóságot is csak fiatal ügyvédeknek és jurátusoknak osztogatták. Én is jártam oda egy álló hónapig és fizettem a négy forintot, illő tehát, hogy e tőkémnek hasznát vegyem; mert, ha már meg kell vallanom utólagosan, én voltaképpen nem is az ebédért jártam ám oda.

Abban az időben az ország minden részéből Pestre tódult a fiatalság diplomáért, s minthogy azt

sem adták ingyen, hanem akkor is volt a tudománynak rőfe, a mit a fiatal ember meg nem tanult Váradon, Győrött, Patakon, Debreczenben vagy Pápán, az ügyvédi vizsgálat előtt befizette a négy forintot a négyforintos ebédre, s egy hónap alatt vált belőle ember.

Nem tagadom, gúnyolták biz ezt a gyülőhelyet «nyomorúság»-nak is; de az is igaz, hogy még a legszegényebb fiú sem azért járt ide, hogy a hónap végén megmázsáltassa magát, s az eredménynyel dicsekedjék; hanem bizonyos volt benne, hogy itt soha sem kap annyit enni, hogy még egy kis tudomány is ne férjen az emberbe; mert a legtehetségesebb fiatal emberek itt gyűltek össze, s néha késő estig itt hordták föl a temérdek jogi példát, min aztán ki felpörös, ki alpörösképen úgy belemerült a vitába, hogy a négyforintos ebédből egész hónap alatt alig evett meg két forint árát.

Furcsa iskola volt ez, hol nem valami haragos tanárral kötekedett egy vásott diák: hanem a nagy világban választott pályának küszöbénél állt meg a fiatal ember és saját értelmiségének jegyével bebocsáttatást kért; már aztán páholyba, zártszékre, földszintre vagy karzatra, azt az határozta meg, miként vett részt e vitákban, melyek néha kérlelhetetlen bebizonyították, hogy ez vagy amaz hányszor ült kis diák korában a szamárpadon.

A fiatal ember itt legelőször tapasztalá, hogy van olyan tér, melyen pártfogás, gazdag nagybácsi, családfa és holmi hasonló, igen gyakran kelendő portéka, semmit sem használ; hanem valamit okvet-

len kell tudni, hogy az a néhány jó pajtás, kinek erszényéből csakugyan nem telik több a négyforintos ebédnél, kinek idáig annyi előnye sincs, hogy egy szabót egy ruhafoszlány hitelezésére rábirhasson, ez az olcsó legénység el ne mosolyogja magát.

Furcsa az ilyen négyforintos szegény legény, olcsó kabátjáért a világért sem ültetnék le a kerevetre; ha az ajtón belép, nem méltatják annyi udvariasságra, hogy: mivel szolgálhatnék? hanem mindjárt az ajtóküszöbön azt mondják a félig kinn, félig benn állónak: mit akar, jó barátom? A mi annyit is tehet: ön gyanús, ruháját legalább egy éve viseli, kéreget ön vagy ha szerét teheti, egyebet is gondol?

És az ilyen fiatal ember az ujvilág-utczai négyforintos «nyomorúság»-ban tekintély, szavát tisztelettel hallgatják azok a vásott ficzkók, a kik az akadémiai tanár leczkéi alatt órát ütöttek, hortyogva aludtak, sípot fujtak, varjut eregettek el, itt meg nyikkanni sem mertek, holott a falakon nincsen fölírva a házirend, jöhet, mehet, mikor neki tetszik, a déli harangszó csak arra emlékezteti, hogy előre lefizetett négy forintért egész hónapig ehetik itt ebédet; de óvakodjék a vitákba elegyedni. A ki itt föltátja száját, gyomrába látnak, s megtudják, mennyi bölcseséget evett tíz esztendő alatt; s ha egyetlenegy sületlenséget mondott, s azt még ügyetlenebbűl védelmezi, nem verik el, hisz négy forintját lefizette, beszélni hagyják; de beszédjére senki sem figyel, a hallgatóság megszökik, s a fiatal ember a

hazának mind az ötvenkét megyéjében elveszett ember, mert filkó. Ilyen deresre húzták ki akkor a fiatal embert!

Itt osztogatták a hivatalokat, megmondták: ez alispán lesz, a másik híres szónok, a harmadik szeptemvir, a negyedik talán országbiró is lesz: hanem az ötödik esküdtségnél tovább nem viszi, vagy a legnagyobb szerencse mellett lesz utibiztos és rovásra szedi, mikor az utcsináló paraszt egy öl követ hozott. A hivatalosztogatók voltak azok a szegény fiúk, kik tíz esztendeig marakodtak a szükséggel, csakhogy pályát törhessenek maguknak, az ő itéletük szent volt, mint a példák bizonyítják; mert ilyen helyen jövendölték meg egy Priviczernek, egy Bartalnak, egy Szerencsinek, hogy nevük ez országban ismeretes leend.

Hogy is ne jövendölhették volna meg, midőn hajdanában (ezelőtt tíz esztendő már hajdan) a jogász egész szellemi fegyverzetével kényteleníttetett kiindulni a jogvédelmi térre, míg az európai nagy haladás most már kitalálta, hogy jogelvek helyett fölrakják egy taligára a millió szaktudományt, aztán a jogász ott üti föl a könyvet, a hol a mutató utasítja: hanem az is igaz, ha a hordár az egyik csomót otthon feledi, a jogvédő nem érkezett ám még meg.

A mint benyitott a fiatal ember a négyforintos nyomoruságba, belépett a nyilvános életbe, a magyar alkotmányba, s ott magának akkora helyet kanyarított ki, mennyin értelmisége megfért, s a jó pajtások vitáiban megköszörülvén azt a követ, mit

otthon bizonyosan gyémántnak hittek, az eddigi Gyurit, Pistát, Miskát, Laczit újra elbérmálták derék jogásznak, jó szónoknak, megvesztegethetetlen birónak, száraz prókátornak, hajhásznak, vagy végre jámbor legénynek; és szent, hogy ezután az is maradt ám a neve.

A legvadabb is kijózanodott itt, lassankint lehámlott róla a mindenféle szeglet, s mint a mártott gyertyának belére, ragadt rá valami a jóból ott, hol legkevésbbé vélték volna, hova a szegényt a szűk erszény vezette, a korhelyt a kényszerűség kergette, a gazdagabbat a tudásvágy vonzá.

— Mikor repül a disznó? — kérdi egy házsártos, kövér képű fiú, kiből csak úgy dagadt ki az egészség, ki tán valamennyi között legvásottabb volt, s még a tudománynyal is úgy bánt, mint mikor a makkcsákóval elüti az alsót, hangosat nevetett, várván, hogy valamelyik czifra zekés zavarba jő; mert mikor a tanár beszélt e különös dologról, nagyot aludt az utolsó padban. No, ifjúr, — mondja a mellette kanalazónak, midőn egy gombóczféle tésztacsomót a szájába akart dugni — mielőtt azt a furkót lenyeli, mikor repül a disznó?

— Tudom is én! — mondja a másik együgyű képpel, nem tudván voltaképpen, mit akar az agyafurt szomszéd, ki még a jogtudományban is talált valami megröhögni valót.

— Ha nem tudja, nem is eszik gombóczot, — mondja a kövér képű, s hirtelen kibökte a másik hüledezőnek kanalából a falatot, — hallja maga, — folytatja aztán, — ilyent is kérdeznek ám a czen-

zurán, s hogy akkor ilyen táltott szájjal ne maradjon, mint most, hát azt felelje: akkor repül a disznó, mikor a tilosban megkergetik, s ijedtében az árkon átugortában úgy lövik meg a levegőben, mint a szárnyas vadat. Úgy-e — kérdé aztán, — egy gombóczot csak megér a magyarázat?

A ki ilyenért megharagszik, fordítson hátat Pestnek; mert ott ezer fiatal ember van rendesen, és három nap alatt valamennyi repülő disznónak hívja, ha megharagszik.

Az asztal sarkán fülig rántotta a száját nevettében egy harmadnapos jurátus, mulattatván őt e jelenet, s tányérján gőzölögni hagyta a rostélyosszeletet, mi a csütörtöki napnak jutaléka vala.

— De fölséges jó kedve van, fiatal barátom — mondja a kövér képű — ugyan melyik vármegyében termett?

— Szabolcsban! — felel vissza a kérdett.

— Él-e az alispánjuk?

— Friss egészségben hagytam — mondja a másik.

— Tudja-e, nemes barátom, mit csinál az alispán?

— Minthogy dél van, azt hiszem, az is pecsenyét eszik, mint...

— Mint én... mondja a kövér képű, elbökve előle a rostélyost és a szót is — azt gondolja, barátom, hogy én ingyen tanítom meg magát is; — hisz ha a czenzurán azt kérdik: mit csinál az alispán? és uramöcsém Szerencsi uram ő méltóságának is úgy felel, mint nekem, Nagy-Kállóig kergeti; az édes tata pedig árpakenyérre fogja mindaddig, míg azt nem tudja, hogy az alispán,

hivatali jogának leghatalmasabbikánál fogva reponálni * szokott.

Ezen magyarázat után a társaság kaczaja közt falatozta föl a húsdarabot, s az előbb megszomorított fiatal ember megvigasztalódott, visszakaczagván a maga kárvallását. Így lőn helyreállítva az egyensúly, s így lőn megemlítve a furfangos kérdéseknek öregе, apraja, melyeket annál inkább tanácsos volt tenni, mert a királyi táblától küldött vizsgáló urak, néha alaposan gyanakodván, hogy a jurátus sohasem volt az üléseken, még ilyen kurucz kérdéssel is zaklatták a hüledezőt:

— Mikor a királyi tábla halálos itéletet hoz, milyen színű posztóval van behúzva az asztal?

— Feketével! — mondja rá hirtelen a kérdett, azt gondolva, hogy ha már kérdik, bizonyosan van különbség is; de bezzeg elbámul, midőn azt mondják neki: maradjon még itt egy törvényszünetig és járjon szorgalmasan az ülésekre, akkor aztán megtudja, helyesen felelt-e?

A kövér képű fiatal embernek ma hatalmas kedve kerekedett, s nehogy az ujonczok valami ragadozó állatnak véljék, mely karvalyként táplálkozik, ebéd után előhordott néhány megkuszált jogi kérdést, melyeken a legénység órákig elhuzakodott, s a magyar magán- és a természeti jog minden elvét előrángatták, míg a kérdést végkép megoldhatták. Ekkor látta a két kárvallott, hogy akár egész hónapig szivesen koplalhatnak! mert a lugban nem

* Elfoglalt birtokba rövid úton való birói visszahelyezés.

ázik meg úgy a ruha, mint a hogy itten megkallódik a fiatal ember esze, midőn a kövér képű még ilyen példát is ád elő.

— Hát ezt ki fejti meg?... szólal meg újra: Bemegyen valaki a korcsmába, hol a gazda szolgáival együtt már a levesnél ül, s előmutatván egy tíz forintos bankót, kéri a korcsmárost, váltaná föl neki.

— Tegye csak le az asztalra — utasítja a korcsmáros az idegent, — az oldalszobából mindjárt hozok apró pénzt.

Az idegen leteszi a bankjegyet az asztalra, de az ablakon besuhanó szellő fölkapja a bankjegyet s a leveses tálba röpíti. Az egyik cseléd villára veszi a bankjegyet, hogy lecsurgassa róla a levet; ekkor pedig a korcsmáros kutyája, azt vélvén, hogy valami neki szánt falat az, elkapja a tíz forintos bankjegyet, megeszi.

Kié most a kár?

.Pártokra oszlik a társaság, vállalkoznak a fiúk felpörösi és alpörösi ügyvédnek, mindenik pártbeli keres magának embert, hogy azzal ellenkezőleg megvitassa a dolgot, hanem valamint a méhek a herét, úgy a fiúk is kiverték előbb a bambákat, kik azt mondák: minek azért vitázni, a mit úgy is megevett a kutya.

— No, hallja az úr — mondja a kövér képű az ilyenek közől egyiknek, — éppen az a kutya volt ez, melynek a bőrére akarták írni az ön ügyvédi oklevelét; hanem a mint lenyelte a bankót, megszökött, s ön aligha lesz ügyvéd.

Megbozta birét a Kardos-család pörének.

Hosszan tartott a vita, mely végtére két jogelv szerint lett elintézendő. 1-ör a véletlen eset mindig a tulajdonosnak kára; ez volt az alperesek véleménye s ők a kárt annak szánták, ki a tízforintost hozta; míg 2-or a felpörösök élén a kövér képű azt a jogelvet vitatta, hogy a ki oka az oknak, oka az okozatnak is; már pedig, ha a korcsmáros nem mondja az idegennek: tegye le a bankjegyet az asztalra, nem fújta volna a szél a levesbe, a gazda cselédje nem bökte volna a villára és nem ette volna meg a kutya, tehát világos levén az, mit a természeti jog mond: a ki oka az oknak, oka az okozatnak is, e szerint a korcsmáros, ki oka volt annak, hogy az idegen az asztalra tegye a bankjegyet, oka annak is, hogy a szél a levesbe vágta, s azután végre megette a kutya, fizeti a tíz forintot.

Hasonló viták mellett bajos volna állítani, hogy a négyforintos nyomorúságba hiában járt a fiatal ember; mert az apró kérdéseken kívül az országnak legnevezetesebb jogi pereit itt ismerhette meg néha a legapróbb részletekig, s a régieken kívül minden újabb peres tárgyat elhoztak ide; mert az volt a legderekabb ember, ki a legújabbat hozta.

Valamelyik napon berohan a kövér képű, s a mire az egész fiatalság napok óta türelmetlen várt, meghozta hírét a Kardos-család pörének, s ez az, mit én olvasóimnak el akarok mondani, valamivel hosszabban, mint a kövér képű, s elmondom azt is, a mit az nem tudott.

Ezért jártam én a négyforintos ebédre, íme: hallgassátok.

II.

(A juratéria.)

Teljes négyszögű, de nagy szoba, megfér benne négy fiatal ember, ugyanannyi ágy és szekrény, középen nagy asztal, az egész szobában azonban leginkább megszorul a víg fiuk lármája, melynek tárgya: országgyűlés, pörök, szép leány, kalandok, adósság és néha egy kis bánat. — Boldog idő, midőn e négy fal közt négy ember megfért, s a búbánatnak maradt legkevesebb helye.

— Ez is meg volna! — mondja egy vén férfi-cseléd öt pár csizma közől négyet összefogva, s a legközelebbi ajtón benyitván, a négy pár lábbelit négy ágy mellett szépen elhelyezé.

— Surge, frater, jam est cras! (Kelj föl, öcsém, már holnap van!) Mondja az egykori kicsapott diákból lett huszár, kit az ágyugolyó sem fogott; mert ha fogta volna, most nem volna tekintetes Kardos István ügyvéd úrnak fizetett cselédje, kit a nemes város órának is bizvást megfogadhatott volna, s nem hazudná az időt hol előbbre, hol hátrábbra mint a toronybeli, melynek mutatóját az is megkergeti, ha a toronyőr az órának súlyára fölakasztja a jól megázott bundát.

Mind a négy fiatal ember megmozdult a külö-

nős ébresztésre, de egyik sem veté föl szemeit, legfölebb annyit vett észre a vén költögető, hogy a ki baloldalon feküdt, jobbra fordult, s a ki jobboldalon horkolt, ugyanazt a balon folytatta; pedig a fiatal jurátust az első héten majd a nyavalya ütötte föl, midőn a pontos szolga bejelentette a reggelt. Ha pedig még ez sem használ, Vendel bácsi nem akarván hiába vesztegetni a szót, elkezdé énekelni azt a siralmas marsot, mit Napoleonnak moszkvai szerencsétlensége után hoztak haza a béna harczosok:

Menj, siess hazádba vissza, vert seregem!
Nekem ez a muszka klima nem, nem egem.

Vendel bácsinak torka ezen a dallamon kivallotta a legutolsó csepp rossz bort is, mit valaha megivott; minden korty rótt egyet a nyeldeklőjén, s az most már akkora nyilás volt, hogy azon egyszerre kidült minden hang, mire aztán mind a négy fiatal ember ijedten ugrott föl, mintha magát nagy Napoleont hallanák, mikor legelőször szólt Európa népeihez, s azt mondaná nekik: Ébredjetek; mert sokáig aludtatok!

Még csak meg sem haragudott a fiatalság, mi méltán gyaníttatja, hogy Vendel gazda nemcsak azt teszi meg, a mire megfogadták; hanem aztán azt sem bánja, ha a tizenöt forintos béren fölül néhány huszast vetnek neki; ezért pontosan megtartja emlékezetében, hogy melyik ifiur mikorra rendelte a szabóinast, s ugyanazt a kitűzött órában azzal döbbenti meg, hogy az ifiur halálos beteg s

két hétig nem jöhet közelébe más, mint az orvos, és nem áll érte jót, hogy a szabót magát orvosság gyanánt meg nem eszi. Vendel bácsi ruhát, irodát tisztogat, irományokat hord szét s az ifiurak helyett akként hazudik, a mint fizetik; de becsületére legyen mondva, a jurateriában egyetlenegy sem panaszkodhatik, hogy valami alkalmatlan legyet, értsd: a ki a juratust valami nagyon sürgős dologban keresi, a szobába eresztett volna. Rettenetes emberismerete már messziről megsúgja neki, hogy ezt az ifiurak szívesebben kidobnák, s ha valaha rá merték bízni azt a nagy házat, melyben tízezer katonára komisz kenyeret sütnek és egyetlenegy példa sem akadt rá, hogy vagy a nagy házat, vagy abból egyetlen sótalan kenyeret elloptak volna: miért ne őrizné meg azt a szobát, melyben négy jurátus lakik, s még kaland is annyi, a mennyi befér.

Vendel bácsinak is megvolt a maga bibliája, egyik ember a csillagok járásából okoskodik, másik az árnyékot, harmadik a nap keltét, nap nyugtát vizsgálja, a negyedik a haris hangja után indul, Vendel pedig reggel korán tisztogatván az ifiurak csizmáját, mindenik darabon lát valamit, a mit addig néz, hogy szinte megszólamlik bele.

Egyik csizmadarabot kezébe vévén, a mint megforgatja, azt mondja: Még eltart fél esztendeig, pedig fél esztendeje jár benne az adjunktus úr, azaz dehogy jár, egész nap ott ül az asztal mellett, mint az én strázsamesterem, mikor reggeltől estélig nem restelt keresni egy kéve zsuppot, mi a számadásban a széna közé keveredett. Jó ember,

talán még azt is megállná, hogy ráüljenek, mint a trombitáslóra; meg nem ijedne, ha a füle mellé tartanák is azt a nagy darab rezet. Nagy haragosa lehet a csizmadiáknak, fogadásból ül annyit, s ha nem szégyenlené mezitláb is eljárna.

Leteszi a csizmát, másikat vesz föl, nyalka szabású lábbelit, mi Vendelt megmosolyogtatja, mintha eszébe jutna a maga nyalkasága, mikor utána néztek a leányok, ő meg aprózta a lépést, hogy tovább lássák; mert, hej, tudta az egykori csintalan huszár, milyen abrak kell a leányok szemének. Aztán hangosan mondja: Sándor urfi lábbelije! Még a tegnapi fénye is megvan, mintha nem is gyalog járna. Ha kitenném az ablakba ezt a nyalka csizmát, még az utczáról is bekiáltanának a leányok a gazdája után. Olyan gyerek ez a Sándor urfi, hogy még a hazugságát is szívesen hallanák, csak mondaná a szép szót. Hogy kikupállott a kezem alatt, dicsekszik önmagában — én hordtam a leveleit annak a szép angyalnak; hanem ott is leszek a lakodalmán, mert, hej, szeretném ám én egyszer a füleimmel is hallani azt a szép szót, mit én a dolmányom alatt hurczoltam hol ide, hol oda!

Midőn ezt is letette, következett a harmadik darab, még egészen új példány, s erre is volt az öreg Vendelnek mondani valója: Uj munka, nem pesti, nem is hazugságért varrták, mindegy, abban sem sántul meg a fiatal ember. Sándor urfi helyébe jön, azt mondja: emberséges ember! majd meglátom a sarokról: ha egy hétig ferdére nem nyomja a városi girbegurba kövön, elhiszem, hogy sem a

szemét, sem az eszét nem kérte kölcsön: Majd gondját viselem!

A negyedikre kerül a sor, ez volt a legutolsó; de torkig sár, mintha egész nap a kátyuban agarászott volna gyalog. Vendel kezébe vette az egyik darabot, fejét megcsóválta, bajusza egyszerre megtüskésedett, a kefét pedig hátára fordítá, de még azt is úgy tünődve, mintha az ilyenre még a hasábfa is veszteség volna. «Már most ki hiszi el, hogy ez éppen úgy megfordul a kezemben, mint a többi? Esztendeje nem tudom tisztára vakarni ezt a csikót, pedig az öreg teins urnak is valami öcscse, az apja pedig méltóságos úr és bizony nem ingyen cselekszem a munkát, mégis olyan, mint a remonda, mintha még most is nyakán volna a kötőfék, melylyel a ménesből kifogták».

Kezdte ledörgölni a sarat, döfödte két oldaláról is a meghurczolt lábbelit, s midőn úgy a hogy kivakarta az utczai ragadványból, megint beszél: Mit vétett az a szegény pára állat, mely holta után is kénytelen egy ilyen lótófutót meghurczolni minden ablak alatt, hol valami asszonyszemély kidugja a fejét? Aztán még engem is gyalogpostának küldözget; hanem csak azt lesse, hogy én dobassam ki magamat érette: még utóbb a magam becsületének is vehetnék egy extra sárkefét, ha azt is adnának olyan hazugságért, mit ez igérget nekem.

Nagynehezen mégis hozzátapadt egy kis feketeség, összefüzte aztán a többivel, s a nagy szobában elosztotta, mint a játékos kártyát, boldoguljon vele mindenik, a hogy tud.

Fölébred a nemes fiatalság, Sándor urfi, mint az öreg Vendel mondá, csak még néhány napig marad lakója a jurateriának, megszolgálván az ügyvédi oklevelet, maholnap elhagyja a fővárost, hogy még egyszer visszajőjjön; de már akkor azért, hogy másodmagával menjen vissza. Ezt pedig éppen ma tudta meg legbizonyosabban; mert Vendel a tiszta ruhát lerakván az ágy mellé, egy csinosan összehajtott levélkét tett a hófehér ruha fölé, holott idáig azt rendesen elbujtatta, hogy a többinek vizslaszeme ki ne fürkészhesse.

Megdöbbent a fiatal ember, s talán föl sem meri törni a levelet, ha Vendel meg nem mutatja a tallért, mit a másik háznál adtak, már pedig ha a levélhordót tallérral fizetik, azért sem vetik ki, a mit ezután hoz.

Míg az adjunktus úr fölszedte magára minden posztódarabját, Sándor is elolvasta a levelet, melyben oly boldog hír volt, hogy ha pénzért kellene megvenni, alább nem adhatná, mint mikor azt mondja Vendelnek:

— Látott kend már százforintos bankót?

— Hirét már hallottam, ifiuram, de még nem akadtam vele szembe.

— Hát ha én adnék kendnek egyet?

— Tudom, mit akar, ifiuram — mondja Vendel, kézre adván a ruhadarabokat — ki akarja próbálni, ifiuram, ezt a vén huszárt, hogy hát meg lehetne-e ezt is ijeszteni?

— Száz forintja van kendnek nálam, Vendel, jó helyen van-e?

— Annyi, mintha már föl is váltottam volna, kedves ifiuram — mondja bizalommal az öreg, bajuszának mindkét végét egyenesre turva a mente ujjával, érezvén olyan boldogságot, hogy most egy akós hordóból szeretne inni a fiatal ember egészségére.

— Jókor kelt föl kend, Vendel! — jegyzi meg a ferde sarkú csizmás — látom, örömében a fénymázat is mind Sándor úr csizmájára kente, az enyémre már a kotradékból is alig maradt valami.

— Biz az egy kissé halavány maradt, ifiuram — szégyenli még ma is, hogy tegnap a gazdáját nem ültették a selyemkanapéra a nagyságos kisasszony mellé.

— Annak is kend az oka — vitázik a vásott ficzkó — naponkint kap kend öt-hat levelet, s egyre sem hoz kend választ. Ha olyan híres huszár volt kend, a kéményen keresztül is kézre adnám, aztán egyenkint csak nálam is fölérne kend egy rongyos százasig.

— De már attól csakugyan nem ijedek meg, ifiuram.

— Tán nem jó helyen volna az a bankó, ha nálam van?

— Hogy ne volna, ifiuram — kaczag a vén huszár — nem termett meg még az a lakatos, ki annak a nyitjára kulcsot találna ki.

— Ahá, már értem — mondja az urfi, megértve a bizalmas cselédnek gúnyját — hosszú árjegyzékem van, s én elfelejtém azt bekérni: nem tesz

semmit, a kik nagyban vásárolnak, újévkor fizetnek, remélem, lesz hitel — mondja az urfi, — észre akarván vétetni a hallgatósággal, hogy ő méltóságos urnak fia, aztán pedig fiókjából előkotort öt levelet, utasításul adván Vendelnek, hogy valamennyit ügyesen és az utólagos jutalmazás reményében jól kézhez adja. Könnyebbség okáért fölolvasá a levelek czímeit, ismeretes csinos leányok a fővárosban; de a hallgatóságnak eszébe sem jutott gyanusítani őket, hogy e levelekre feleljenek; s midőn észrevette az urfi, hogy a hallgatóságot oly kevéssé érdekli az ügylet, mintha csak lámpabélre adott volna megbizást, a vásott fiu még egy czímezetlen levelet huzott elő, s hangosan olyan névnek fölemlítésével lepte meg őket, hogy vérvörösre pirult bele.

— Ismeri még ezt a nevet a többi között? — kérdi az urfi Vendelt, észrevévén a másiknak fölháborodását.

— Ismerem, urfi! — mondja Vendel — most már a hatodik levelet irja neki.

— A tizediket, maga feledékeny levélhordó — utasítja rendre az urfi — így viszi a főkönyvet, hisz minden elfeledett levéllel egy huszast pottyant el zsebéből.

— Vendel! — kiált közbe Sándor — két urnak szolgál kend?

— Azt soha nem cselekedtem! — mondja Vendel egész nyugalommal.

— Úgy ez az ember most hazudott, a mikor a legutolsó nevet kimondá.

— Éppen az a baja, hogy most az egyszer igazat mondott.

— Igen — szólal meg a megbántott urfi — levelet írtam azon teljes czímű kisasszonynak, kinek neve önt felháborítá — Vendel bizonyítani fogja...

— Bizonyítom!... vakkantja közbe Vendel.

— Azt is, hogy tízszer írt ön neki? — kérdi Sándor.

— Hihetőleg azt is! — mondja diadallal az urfi.

— Urfi — mondja Vendel — sohase tessék ezen tünődni, mindjárt megmondom én a dolgot tisztára, aztán majd Sándor urfi sem haragszik olyan nagyon! — veti hozzá, s kiment az ajtón.

A két fiatal ember addig farkasszemet nézett, egyik a diadalt élvezé, a másikat a fájdalom és szégyen fogá el, pedig elhibázták az orvosságot, mindenik a másikét akarta megenni; mert ime, jön Vendel, vastag zsineggel áthurkolt levélcsomagot hoz és egy jegyzéket.

— Itt az irás — mindenik urnak neve külön oldalon van, ki, mit bizott rám — itt van az urfi leveleinek száma, elhoztam a leveleket is mind, a hogy átadta, egy darab sem hiányzik belőlük, ime nézze meg az urfi maga.

Mintha nem is a gyolcsinget, hanem az urfit mosták volna ki, oly fehér lett s alig találta meg a szót, hogy megkérdezhesse:

— Hisz ekkép maga egyetlen levelet sem adott kézhez?

— Egyetlen darabot sem, kedves urfi — válaszol Vendel — tehát majd megkeressük, hogy annak

— *Hisz ekkép maga egyetlen levelet sem adott kézhez?*

Vas Gereben: A pörös atyafiak. 20. lap.

a bizonyos kisasszonynak hat levelet írt-e az urfi vagy tizet?

— Hát ilyen hűséges cseléd a mi Vendelünk? — fordítja gúnyolódásra a beszédet a nagy szégyenben lihegő urfi — nojsz, lehet magára valami bizni.

— Urfi! — felel vissza a vén huszár — ha egy varjut vagy Mátyásmadarat bizott volna rám, hogy viseljem gondját, ha nem adott volna pénzt, hoztam volna hitelben a mészárszékből májat, tüdőt, vagy lépet, s ha hitelben nem adtak volna, még úgy is loptam volna, s a madár eleven volna; de hogy én az urfinak egyszerre négy-öt levelét hordjam szét, s oka legyek annak, hogy az öt közül csak egyik is elhigyje azt, a mit az ifiurnak kivánsága szerint mind az ötnek el kellett volna hinni, bűnöm ugyan van elég, édes urfi, de már ilyennel nem takarom be a többit; azért itthon maradt a sok levél, aztán borravaló sem jár érte!

Idegen lépett a szobába, félben kelle hagyni a beszédet, az urfi megszégyenülve, Sándor diadallal végzé a dolgot, Vendel pedig meghallván az öreg teins úr csöngetését, bement az öltözőszobába.

III.

(Az öreg teins úr.)

Az uri-utcza legkényelmesebb lakházainak egyikében tiszteletre méltó kényelemben lakik Kardos István, táblai ügyvéd úr. Még régi szabású jogász, kit pályáján jogelvek vezérlenek, ki még álmában sem hitte, hogy valaha még az ügyvédet is kaptára lehet szedni; ime ma ez éppen oly kevéssé lehetetlen, mint az, hogy Párisban valaki kolbászvágógépet talált ki, mely annyira tökéletes, hogy véletlen a föltaláló maga is belepottyanván a gépbe, annak aljából maga is mint kész kolbász került ki. Hatalmas családok bonyolult jogviszonyai bölcseségére valának bizva, s az egykori szegény fiunak sorsát úgy fölvitte az uristen, hogy méltóságos urak is örömest megszorongatják kezét, feledvén abban néha akkora bankót, hogy szegény ember köhögve meri csak kimondani.

Kardos István fölkapott a szerencse szekerére, s az oly sebesen szaladt vele, hogy már maga is örömest megállt volna; mert még a pályának legelején megemlékezett arról, hogy az angolok még maig is bánják, hogy országukból kipusztították a farkast és mi tőlünk akarnak venni jóféle arany-

pénzen; annál nagyobb szükségünk van nekünk a Kardos-család folytatására. E tekintetben őt a szent házasságtól még azon példák sem riasztották vissza, hogy saját kezén is forgott elég válóper; de már ő úgy gondolkodott, hogy a perpatvar miatt meg nem ijed egy asszonytól, mert a patvarkodás neki tanult mestersége, s mint azt a forintszámra kifejezhető eredmény is megmutatta, csakugyan nem hiába tanulta.

Ha, mint mondám, a szerencse szekere el nem ragadja, Kardos István még igen jókor odaállt volna valami számtartó vagy tiszttartó leánya mellé; de mivel a szerencse nagyon ragadta, a tekintetes asszonyok is nagyon hivogatták, ez Kardos urat nagyon megzavarta. Nem rosszul gyanítá, hogy a nemzetes kisasszony egy szobával kisebb lakáson is elfért volna, mint a tekintetes kisasszony; továbbá a konyhába is jobban el mert volna menni, s hogy a bab a fazék oldalához ne süljön, még a főzőkanalat is megforgatta volna; de mivel az itt-ott elejtett szó egy emelettel fölebb hivogatta, Kardos István elővette az egyszeregyet, abból szépen kivetette azt a másik szobát, mire még idáig nem gondolt, kivetette a szakácsnét is, meg azt a négy tál ételt, mihez a tekintetes kisasszony már otthon hozzászokott, s ekkép elért egy pár selyemruhához is. Ekkor vette észre Kardos uram, hogy ez csinos kis összeg, melynek tőkéjét még meg is kell keresni. Hadd szaladjon tehát a szerencse szekere, s ha a tőke meg lesz, megállítja a szekeret a tekintetes kisasszonyék házánál, s elkészítvén jegyzékét

azon biztos tőkének, mit a jég sem verhet el: nem fél a kikosarazástól.

Még jobban meglódult a szerencse szekere, a miért más ember hét számra meregeti szemeit az égre nagy hiába, azt ő ingyen is megkapta; s ha véletlen megbotlott, a hol más ember laposra ütötte volna az orrát, ott ő lágy bankjegyekre esett és csakhogy meg nem szólamlott a százas: tekintetes úr, elég puha-e a fekhely? mert még többen is állunk ám szolgálatjára.

Így meghurczolván őt a szerencse szekere, semmit sem csodálkozhatunk, hogy most már a nagyságos anyák is megajándékozták egy-egy mosolylyal és olyan biztatószót is találtak mondani, miből okos ember, mint Kardos István, megértette azt, a mi kellett. Legelső eredménye ennek az lőn, hogy a nemzetes kisasszonyokra már nem gondolt, a tekintetesek még eszébe jutának, mint az új szolgabirónak az esküdtség; de azt is kezdé hánynivetni, hogy itt az egyszeregynek lesz beleszólása. Kérdezősködött, s első feleletre két szobával többet mondtak neki, mint a tekintetes kisasszonynál, s a két szobának ragasztékaképen a szobaleányt is megemlítették; mert a nagyságos kisasszony szent hogy borzas marad egész nap, ha erre alkalmas cseléd nincs a háznál. A kitől kérdezte, még azt is nagyon állitotta, hogy ez a szobaleányféle nép, mint a kényes macska, kávé nélkül meg nem él, már pedig ha egyik cseléd kávét iszik, a másik bealkudja magának ezt a nyalánkságot, vagy elmegy.

Szinház, fürdő, estélyek olyan szükségesek, mint

a kabáton a hátulsó gombok, hasznuk ugyan nincsen; de ha e nélkül hozná haza a ruhát a szabó, visszakergetnék vele. Hozzá kellett még gondolni azt is, hogy a nagyságos kisasszony a bársonyos boltba szokott bejárni, így új tőkére van szükség, ha azt nem akarja, hogy a keserves gondok megnyergeljék. Az egyszeregy végén a szerencse szekerét megint utnak indítá Kardos István úr és örömére legyen mondva, hű maradt hozzá, mintha szegődött cselédje lett volna.

Növekedett a vagyon és a becsület, szava készpénz volt, befolyása elhatározó véleményét arannyal mérlegelték, s a társaskörök kapva-kaptak az egyenes szívű, sajátságos eredetiséggel társalgó derék uron, s ha több esze nincs, a világ megnagyságolja; de ő ezt, magyarosan mondva, szépen elütötte, nehogy a nagyságos czím miatt neki is kelljen valakit tartani, ki egy vagy tán két értelemben is megfésülje.

Egyik este bevégezvén a napi teendőket, elővette az egyszeregyet, s a végső összeg akkora volt a jobb oldalon, hogy szerzeményétől maga is megdöbbent. Az ilyen ijedtségért, szerencse, nem kell az orvos után szalasztani, legfölebb összedörzsöli az ember két tenyerét, megkíván valamit és azt megveszi, mindjárt meg van gyógyítva a nyavalya.

A szegény ember erszényéből nem kerülvén, kínnal eszi az ezer tüskéjű keszeget és fölsóhajt, miért nem teremtette az uristen a keszeget tüske nélkül, hogy a szegény ember legalább a megevő

falatját költhetné el munka nélkül: a gazdag megveszi a harcsát, annak nincsen szálkája, csak egy erős csontja s a gazdag ez egyre is boszankodik, mert összeharapta vele a nyelvét.

Kardos István legeltetvén szemeit a kövér számokon, eszébe jutottak azok a számok is, melyek az emberrel mindjárt születésekor kezdődnek, melyeket huszonnégy esztendő előtt minden adósságcsináló kevesel és ha adnák, kamatra is kölcsön venné, melyeket pedig, úgy ötven felé, mint a kárt, minden házasulandó szeretne eltagadni. Észrevette az ügyvéd az ötvenedik esztendőt, ezt a kemény csontot a sok jó között, melyet nem lehetett elharapni az ötven éves fogakkal; elvitázni, elhazudni és elkönyörögni sem lehet, megvan, mint az adósság, be van táblázva az életre, s naponkint érezteti uzsoráját, megtépvén a hajat, koronkint fölírva az arczra egy barázdát, s a szakálnak egy-egy szálát, mint az aratórészt, megjelölve fehérre, mintha már az birói foglalás alá volna véve.

Itt vannak a szép szobák, szám szerint nem kevesebb, mint a mennyiben a nagyságos menyasszony és szobaleánya, meg a sok alsószoknya elférne: de az idő is felszaporodott, s valami azt súgja Kardos István úrnak, hogy ha tizenöt esztendőt elengedne a sors, ő is elengedne egy pár szobát, meg a nagyságos, sőt a tekintetes kisasszonyt is, és mily jó esnék a számtartó vagy tiszttartó Mariskájával kisebb helyen is megférni, s az embernek nem kellene még elszégyenleni magát, ha valaki meglátná, hogy élete párját megöleli és

megcsókolja; holott most mindenki kap keze után, hogy valaminek reményében, mint tisztes férfiut megilleti, szépen megcsókolja.

Aztán, az az ötven esztendő oly józanná teszi az embert, hogy mindjárt észreveszi, mikor valami gyarlót, köznapi nyelven: bolondot gondolt! Most jutott eszébe, hogy az új házasok egymást «kedves gyermekem»-nek, «édes fiam»-nak, őt több év óta urambátyámnak, saját jurátusai és kliensei «öreg teins ur»-nak nevezik.

Tagadjátok el a lelkiismeretet, ha tudjátok! Csaljatok meg valakit és ne rettegjetek, kövessetek el bűnt és ne szégyeneljétek, ha megtudják, valljátok be, hogy ti önzők vagytok és a hol megsült, örömest elvágjátok! Kisértsétek meg ezt, ti, hősök! És ha már ezekre nem vállalkoztok, mert az életben a becsület máznak mégis jó, legyetek ötvenéves agglegények és midőn eszetekbe jut a házasság, álljatok meg a tizennyolcz éves kisasszony előtt, mondván: Kisasszony! én ötven éves vagyok, már kedves édes anyjával is tánczoltam, sőt tán egy kicsit az öreg anyjával is, én érett eszű ember vagyok, megértem a franczia háborút, Napoleont is láttam, meg a fekete bankót, a kisasszonyba fülig szerelmes vagyok, mint mond hozzá?

Erre ti azt mondjátok, hogy az én eszem ment el — enyém, az iróé — ti pedig eltagadtok tíz esztendőt, mint Kardos úr szeretne most, de nem lehet, mert a «Nemzeti Kalendáriom», melyet kiadott Petrózai Trattner Károlyi, harmincz évig egyfolytában kinyomatta «Pesti procurátor urak nevei»

közé Kardos István urnak becsületes nevét, s ekként kisül, hogy húsz esztendős korában lett ügyvéd, huszat pedig a harminczczal összeadván kijő belőle az ötven!

Oh, ötven! ha ebből másra lehetne csapatni a huszonötöt, néhány száz forintért vállalkoznék olyan, ki még ki is állná, de ezt a terhet minden ember saját becses személyében tartozik odább czipelni, s e szerzeményt sem elajándékozni, sem elveszteni vagy tékozolni nem lehet.

De a szándék megvolt, s e szándéktól Kardos István kisérlet nélkül elállni nem akart.

Vigyázva, mint azt egy tekintélyes ügyvédtől méltán várhatjuk, rakta el a hálót, mert tudta, hogy a ki csíkot akar fogni, nem lubiczkolhat a vízben. A nagyságos légkörben a házasság némileg alkú tárgya, ott már ki van számítva a selyem, bársony, czukor, kávé; készpénzért olcsóbb, kötelezvényekben valamivel drágább, reménybeli jövedelem szerint méregdrága. Az emberek itt igen őszinték, megemlítik a halált is, azt is mondják, hogy a vőlegény már nem gyerek, ezen kívül még annyira nyilt szivűek, hogy néha a maguk erszényének apályát is bevallják, s a vőlegény látja, hogy ő csak kármentő, leendő jegyese pedig árúczikk, mit nem végszámra, nem fontszámra adnak, de így egy darabban oly méregdrágán, hogy egyszer még midőn a nemzetes urék leánya körül forgolódott, tizenkettőjével sokkal olcsóbbért kapta volna.

Hátrább! véli a tapasztalt ügyvéd, maradjunk a tekintetes urak körül, akad ott elég szemrevaló

leány, azok sem ijednek meg a nagy szállástól, ha már megvan; fogadok neki szobaleányt is, úgy össze-vissza fésüli a haját, mintha ő maga sohasem nyult volna hozzá, selymet, bársonyt végszámra veszek neki, arra is úgy ráfér a csecsebecse, mint konziliárusné asszonyom magzatjára, s ha azt akarom, hogy keztyüben egyék, biz azt megtanulja, ha elejti is egynéhányszor a kanalat.

Itt azt gondolta az öreg teins úr, hogy az ötven év már nem is jő szóba, azért bekopogtatott valamelyik jó ismerőséhez, kinek szép leánya volt, mit arról tudunk meg legbizonyosabban: mert a gazdag agglegénynek először is az jutott eszébe, s e tekintetben ők elvitázhatatlan tekintélyek, nekik a középszerű nem kell. Hogy még bizonyosabb legyen, bekiáltott a juratériába, megkérdezte: ki most a legszebb leány Pesten? s a kérdésre Sándor mindjárt megfelelt, saját szivének választottját megnevezvén, s ugyanazt vallván a többi is, méltán, minden hizelkedés nélkül.

Az öreg teins úr előadta barátjának szívbeli szándékát. Azt meglepte a hír, mit Kardos úr igen természetesnek találta: ilyen vőlegény csak a hatvani-utczának első emeletéből, a nyolcz szobás lakásokból kerül ki, ha a jó apa e hírre hanyattvágta volna is magát, Kardos úr, tudva a könnyen orvosolható nyavalyát, nem szaladt volna orvosért, hisz mindjárt eszére tér és bizonyosan okosan is fog válaszolni.

— Barátom — felel az elhalaványult apa — nem tréfálsz?

Ez volt a legilledelmesebb kérdés; mert azt is kérdezhette volna: nem ment-e el az eszed? Kardos úrnak a szó engedelmes szolgája volt, s nem váratta magát:

— Szavamat adom — szándékom elhatározott és ha te...

— Én bizony hozzád mennék, kedves barátom, feleségestől — vág a szóba a meglepett apa, ki már akkor se utasíthatta volna el egyszerre, ha még tíz esztendővel idősebb lett volna — hanem, kedves barátom, nekem feleségem is van ám!

Ez volt az első eset, hogy a felesége nem volt útjában a derék férjnek és most sem bánná, ha az volna itt és megfelelne a váratlan kérőnek: alkalmasint az jobban megtalálná az igazi szót.

— Nem is akarok én kapustól berohanni, kedves barátom — jegyzi meg a leánykérő — a mit én neked mondtam, te meg mondd meg kedves feleségednek, hogy ha engem fiának akar fogadni...

— Az biz elfogadna, barátom, legalább tudná, hogy belőled már vált ember; hanem itt lehetek én feleségestől, mikor a leánynak is van beleszólója.

— Még pedig az övé a legfontosabb szó, kedves barátom — igenli Kardos István úr — legjobb is volna talán, ha, engedelmeddel, levélben tudósítanám a kedves gyermeket.

— Jól mondod kedves barátom, levelet írj neki — hagyja helybe az apa, így menekülvén meg az első rohamtól — én meg majd a feleségemmel közlöm a dolgot.

— Barátom, ma elkészítem a levelet, holnap reggel elküldöm a kedves gyermeknek czímezve; remélem, soraim meggyőzik; mert ha valaha írtam valamit, ez a levél okosan leszen megírva!

Eltávozott a reményteljes kérő, az apa betette utána az ajtót s néhány perczig megáll a szoba közepén, várván, hogy ha álmodta a dolgot, majd föl is ébred. Az órának ütése figyelmezteté, hogy felöltözötten áll a szobában és mind igaz, a mit hallott, sőt füleiben cseng az utolsó mondat, hogy a levél okosan lesz megírva.

Talán egész életében most először ijedt meg az okosságtól; mert nem képzelek apát, ki szívének rejtekében őszintén óhajtaná, hogy leányának ilyen higgadt eszű kérő írjon levelet; mert mióta a világ áll, úgy volt az legjobban, hogy a mit a vőlegény mondott a leánynak, nem szokták a bölcsek könyvébe írni s az ilyen szanaszét-beszéd éppen úgy az egészhez való, mint a hogy a tengeri csövének néha két öl hosszúra nyúlik a zöldje.

Nehányszor teleszítta tüdejét levegővel az apa s meglátszék arczán a benső gondolat, mit mi ekképen fejezhetünk ki: egy leánykérőnek legutolsó ajánló levele az, hogy higgadt, okos ember és Kardos úrnak sokat elengednének a nagy okosságából, ha nem ő volna ő, hanem a saját adjunktusa volna ő.

Nem akarom egymásba ölteni a körülményeket, követem Kardos Istvánt, átugorván a hosszú éjszakát, valamint a levélírást is: mert midőn becsengette Vendelt, a levél már készen feküdt az író-

asztalon. A levél rendes négyszögletű volt, egyik oldala sem rövidebb a másiknál, épen mint azok a levelek, melyekben tudtul adják az embernek, hogy a pörben az itélet készen van, most már az árverés következik, eladják a gőbölyöket, kövér ürüket, csak meg kell ütni a dobot.

Az öreg teins úr reggeli köntösében járkált a dolgozószobában, gondolatai elfeledték a pöröket, lelkében a rég táplált eszme megérett s környezetére gondolván, tájékozni szerette volna magát a hatás iránt, midőn az új szót kimondja. Ez új szó elárulandja az öreg teins urat, hogy ő mégsem egészen oly komoly, mint a juratéria eddig hinni találta — hogy az öreg teins úr ötven évig meglakta volna ugyan a paradicsomot, de az ötvenegyedikben őt is kikergetnék — hogy ő sem kivétel a természet törvényei alól; mert a téli körte csak a márcziusi fagyban puhul meg, de végtére is megérik s neki ezt most be kell vallani a világ előtt, szégyen vagy nem szégyen, mint a leczke nem tudás, legyen grammatista gyerek vagy vén diák, ki kell állni az iskola közepére.

Vendelnek szánta a titkot.

Ez volt az ő kínos examenje — ennek a goromba huszárnak mondta oly sokszor, hogy az asszony csak vászoncseléd — ez a faragatlan igazmondó lakjék jól az ujdonsággal; mert a hatvan fontos bomba nem szól akkorát, mintha ez megszólamlik, akár először, akár utolján hordja meg. Kapaszkodjék meg Kardos István úr, kipallérozott eszében, álljon ki az öreg Vendelnek, ki már benyitott az ajtón.

— Mit álmodott kend, Vendel? — kérdi a hű cselédet, ki minden törött fazekat előre megálmodott s talán az álommagyarázat megkönnyebbíti a vallomást.

— Hála Istennek — felelt a vén huszár — ma semmit sem álmodtam.

— Pedig biz épen ma álmodhatott volna kend valamit — véli Kardos úr, előljáróban is megboszankodván, hogy a vén agyafúrt miért épen ma nem álmodott semmit; már most egészen más bekezdésről kell gondolkoznia.

— Hány esztendős lehet kend, Vendel?

— Egy híja sincs az ötvennek, mint a tekintetes úr is bölcsen tudja, hisz egy faluban és ugyanazon egy esztendőben találtunk születni.

— Eljár az idő, kedves Vendelem.

— Lóháton megyen az, uram, mint a jó huszár s ha megindul, nem retirál többet, nekimegy nyárnak, télnek, csak hogy mi rajtunk látszik meg a nyoma.

— Kend nem panaszkodhatik, Vendel, — vigasztalja Kardos úr — kend olyan friss, hogy olvasva elmenne kend harmincz esztendősnek.

— El ám, ha elejbém fognának egy csikót, az meg elszaladna velem; de mondanák az emberek: milyen friss legény, mindjárt eléri azt a csikót.

— Ne káromolja kend az istent, Vendel, bizony még ezt is a régi bűne mellé írja kendnek.

— Tudja azt a fölséges úristen, mikor szoktam én káromkodni, tekintetes uram — magyarázza Vendel — azért, a mit mondtam, még a bűnömből is letörül egyet.

— Háládatlan ember, mikor kellett kendnek orvos?

— Nojsz, nem fakadok ríva, ha kitálalják elejbém az ebédet.

— Elhiszem, mert csak egymagára van kendnek gondja — vitázik a furfangos prókátor — hanem hallja kend, nem azért teremtette ám az isten az embert, hogy végigfusson a világon; ha kipusztul kend erről a világról, megkérdezik ám a többi között, kit hagyott kend amodátt maga helyett?

— Majd felel én helyettem a falu birája, ki katonának fogott.

— Nem addig van az, Vendel, most nem katona kend, miért nem kapaszkodik kend is valakibe?

— Maholnap az is meglesz, ha majd elver a tekintetes úr, mint a fogadatlan ebet, koldulni majd én is másodmagammal megyek.

— Aztán megijedne kend egy asszonytól?

— Mi tagadás benne, tekintetes uram — mondja Vendel csendesebben és körültekintve, hogy meg ne hallják — jobban, mint az ellenségtől, mert ha azt megvertem, meg is dicsértek érte, hisz annak is volt kardja; de olyan ellenség nem kell, kinek a nyelv mindene, ha akarja, eszik vele, ha akarja, megcsal vele, ha akarja, meg is mar vele, — ennyi fegyver ellen egy lovas ember nem elég.

— Szép ember kend, így dugába dönteni terveimet, egy pár forintot nem sajnáltam volna toldaléknak a kend menyegzőjére.

— Dobja ki tekintetes úr azt a pénzt az ablakon, jó lesz valami szegénynek, én már kihadakoztam a magam részét.

— Szépen vagyunk — okoskodik Kardos István — ámbár nagy hiába . . . magát hagyom kendet, én nem botorkálok egyedül: megházasodom!

— Már mint a tekintetes úr?

— Éppen én, ha tudni akarja kend.

Vendel kezében tartott egy üres üveget, azaz csak addig tartotta, míg az utolsó szót mondá az öreg teins úr, mert pont helyett elejté a töredékeny edényt, mely ezer darabra törött.

— Jaj — kiált rá Kardos úr — vénségére, hogy tud kend ilyen nagy szamár lenni? Értvén az ügyetlenséget.

— Csak azt akartam, hogy a tekintetes úr maga szavával mondja, hogy nem vagyok én már házasulandó gyerek ötven esztendős koromban! — mondja Vendel olyanképen, hogy ezt Kardos úr czélzásnak is vehette — aztán azt is akartam tudni, hogy álmodom-e én ezt a dolgot?

— De, ébren van kend, azt mondhatom.

— Azért, mert ilyet csak álmomban se hinnék.

Az ügyvéd nyugodtabb lőn, elmondván a titkot s az üvegtörés közbejöttével enyhülvén a roham, némi hallgatás után bizalmasan mondja Vendelnek:

— Ne mondja kend, hogy nem bízom kendben, ezt a levelet elviszi kend annak, kinek a neve rá van írva, kend lesz az én postám.

Vendel kezébe vette a levelet s a négyszögletes bizományon a »kisasszony« szó ütődvén szemeibe, a küldetést gyaníthatá s nem kiváncsiskodván a név után, némi fejcsóválás után azt mondja:

— Ha parancsolja a tekintetes úr, én elviszem

a levelet a szent Gellérthegyre is; de ha kisasszonynak írta a tekintetes úr, ne csinálta volna olyan paksamétának, mint a milyenben a szolgabíró úr szokta a jegyzőknek szétküldeni a huslimitácziót.

— Ért is kend az ilyen mesterséghez!

— Értek bizony — bizonyolja Vendel — négy hadnagyot szolgáltam ki az ezredben, negyven jurátust a tekintetes úr mellett, száz meg száz levélnek valék széthordója, volt köztük rózsaszínű, kék, zöld, jó szagú, aranyos szélű, de valamennyi szép vékony volt, hogy a kisasszonynak drága szép kis kezében elférjen; mert nem azért írják az ilyen levelet, hogy minden ember meglássa.

— Ejnye, vén orgazda — mondja tréfával az ügyvéd — kend az én juratusaimnak szerelmi postája?

— Az vagyok, igen is, inkább én, mint más.

— Kend hát a kisasszonyok neveit is nagyrészt ismeri?

— A legszebbeket bizony el tudnám mondani — szolgálhatok vele a tekintetes úrnak?

— Nézze meg kend azt a nevet, a mi az én levelemre van írva.

Vendel megnézte a nevet, azaz: a tekintetes úr betűit egyenkint eltalálván, nagy nehezen kiszótagolta a nevet, de az utolját már úgy kiáltotta, mintha meggyulladt volna kezében a levél.

— Baja van kendnek — kérdi csodálkozva az ügyvéd — hogy ekkorát kiált kend?

— Nagyot kiáltottam, tekintetes uram?

Vendel megnézte a nevet.

— Jókorát, mondhatom.

— Tekintetes uram, ha még beszélni fogunk, menjünk a harmadik szobába, ott nem hall bennünket senki.

— Itt bizony nem kiabál kend.

— Én súgva is elmondhatom a magamét — véli Vendel — annál nagyobbat kiált a tekintetes úr.

— Meg is ütheti a mennykő! — szól az ügyvéd emeltebb hangon — kend ismeri azt a nevet? ne tagadja kend.

— Igen is, nem tagadom, mert ismerem a nevet, ismerem a kisasszonyt, az édes anyját, az édes apját, meg azt a becsületes ifjú legényt, kit a kisasszony nagyon elszívelhet, ekkép mindenre tudok felelni a tekintetes úrnak, ha parancsolni méltóztatik: tűzbe dobjam ezt a levelet?

— Az az élhetetlen kölyök, az öcsém bátorkodott?

— A titulálját nem mondom, hogy meg nem érdemlette, tekintetes uram, bátorsága is lett volna hozzá, de bevágtam az útját — erősíti Vendel s hozzáteszi: — tűzbe dobjam ezt a levelet?

— Mikor vitt kend levelet annak a kisasszonynak? — kap a szóba, az utóbbi megjegyzésre nem is figyelve.

— Tegnap este s ugyanakkor választ is hoztam rá Sándor úrfinak, ha tudni akarja a tekintetes úr.

— Többet nem visz kend oda! — kiált indulattal az ügyvéd.

— Bedobhatom a tűzbe ezt a levelet?

— Elviszi kend oda, a hova szól! — parancsolja katonai szigorral.

— Elviszem, tekintetes uram, hanem ha a tekintetes úrnak éppen ilyen nagyon négyszögletest méltóztatnak küldeni, akkor csak a házmesternek adom be, de engem nem lát többet a tekintetes úr.

— Tudja is kend kívülről, mi lesz a levélben — csitítja az ügyvéd.

— Megtudom a toldalékjából; mert a tegnapi levél mellé egy tallért tett a kisasszony a markomba — mondja Vendel, megfordulván az ajtó felé, melynek kilincseig szótalan ment el.

— Megálljon kend, Vendel.

— Megálltam! — felel a kiszolgált katona.

— Egy ezüst tallért adott kendnek a kisasszony?

— Ugyanaz, kinek ez a levél szól, mely a markomban van.

— Jelent az a tallér valamit, Vendel?

— Igen is, jelent, mint én azt az én maroknyi eszemmel fölérem és azt is mondhatom a tekintetes úrnak, a mit az ezredes urunk mondott: hogy soha se keressen meg az ezredes olyan leányt, kinek a hadnagy is jó volt; pedig tekintetes uram a hadnagytól van ám annyira az ezredesig, mint a harangkötél végétől az öreg harangig.

— Várjon még kend néhány perczig, Vendel!

— Halálos vétek volna hiába fárasztani az óramutatót, tekintetes uram, olyan vígan ég a kandallóban az a száraz cserfa, mire hármat számlálok, megsül ez a levél: mert még úgy is járhat a

tekintetes úr, hogy az egykori legénye nevetve olvassa, min törte fejét a mester.

— Dobja kend a tűzbe.

— Bedobtam, uram!

Igaz lelkemre mondom, nem érek rá itt azzal időzni: elhiszi-e a tisztelt olvasó, hogy ilyenképen is megtörténhessék valami; de indokolásul annyit mégis mondok, hogy a Kardos-féle emberek ugyan megbotolhatnak; de azután hirtelen megint nagyot lépnek s a hibát helyrehozzák, a Vendel-féle cselédek szavában pedig a valót nagyon könnyű megismerni, nem mintha hazudni nem tudnának, de ezt a portékát nagyon külön fiókban árulják, mint gyógyszerész a mérget.

Kardos úr bölcsen megfontolta a dolgot s látván, hogy a tekintetes kisasszonyoknál is jóformán elkésett, a nemzetes kisasszonyokra már nem is gondolt; mert érezte, hogy az idő betette előtte azt a kaput, hol a földi mennyországot is meg lehet találni; de a ki azt keresni akarja, korán reggel induljon el, nehogy a későn indulót a sötét éjszaka kinn érje.

IV.

(Az egész atyafiság).

A bűnösnek van orvossága a megtérésben, a tolvaj előtt sincs bezárva az üdvösség kapuja, ha bűnét megbánja s a jó útra visszatér. Az irgalmas isten a legnagyobb gondolatot a bocsánatban teremté meg, hogy a gyarló emberiség bajaiban kétségbe ne essék; de midőn a bűnösnek és tolvajnak marad menedéke a hitben: ki vigasztal meg egy ötven éves agglegényt, mikor házasodni akar, ki fog neki elengedni nyomorult tíz esztendőt, mit annyi fegyenczházi rabnak elengedtek, pedig talán egyik sem akart megházasodni?

A fiatal ember megőrülhet a szerelemben, egy ötvenes ember csak bolondságra képes s alig tart tovább a baj, mintha hosszú orrú csizmája miatt megbotolván, könyökét megcsapva, két hétig megfekszi az ágyat. Aztán kiokoskodja a nőtlenség kényelmeit, mi annál könnyebb, mert lakodalmas álmaiban annyi asszonyszabó, szobalány, divatárusné nyaggatta, hogy úgy megörült a fölébredésnek, mint mikor az ember álmában diáknak képzelvén magát, eszébe jut, hogy a leczkét nem tudja és éppen jókor fölébred a diákkínok elől. Nem mondom, hogy hiúsága nem lenne megse-

bezve; nincs a polgári életnek olyan osztálya, melyből a legjobbak meg ne fordultak volna nála bizalmas közlések, esengő kérésekkel, közbenjárását, véleményét vagy közvetlen beavatkozást kérvén s a mit ilyenkor mondtak neki, őszintébb volt a gyónásnál, s a tekintélyes ügyvéd kebelében több volt a titok, mint a levéltárak vasas zárai alatt. S e keresett, félt, megirigylett embert egykori jurátusa ellenében könnyűnek találja egy leány, kinek lábaihoz is lehajlott volna az az egyenes ember, ki ezerszer megkönyörült máson.

Ujra meghányta-vetette a dolgot, utóbb az vigasztalta meg, hogy Vendelként a hadnagy is jobban tetszik a leányoknak, mint az óbester. Ez a tapasz befogta némileg azt a sebet, mekkorát az egykori jurátus üthetett; továbbá kárpótlást talált anyagi kényelmében, melynek számos irigylőjét tudta.

A magányos órák titkaiból vigasztalókép jelentek meg előtte a számok, az összegyűjtött forintok ezerei, melyekből nemcsak egy arany borjúcskát lehetett volna kikerekíteni; miért busuljon tovább? A veszett fejszének ez lőn a nyele s megörült a fölfedezésnek, hogy akár elajándékozza, akár elszórja e vagyont, a pénzre torkos emberek levett kalappal állanak meg ajtaja előtt.

E gondolatok közt fel-fellobbant benne a hiúság, hogy a Kardos-családnak egyik folytatását az ő nevével hozták volna kapcsolatba; de elég volt neki egy sütetből egy kalács, azon kívül pedig a Kardos-családnak öt élő tagja lévén, jól esett neki

a gondolat, hogy egyet a többi közül olyan úrrá tehet, hogy a többiről előbb lekopik a réz, mint erről az arany.

Éppen ráért ilyen munkával vesződni, végig gondolt atyafiságán és tünődött: melyiket ültesse négylovas hintóba? Rajzónját kezébe vette és valami maradék papirra ekkép írta a neveket.

1-ör. Méltóságos Kardos Pál, kir. tanácsos úr.

— Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem jó ember — gondolja magában az ügyvéd — de ha már meg kell vallanom az igazat, ha rólam valaha azon értelemben mondanák ugyanezt, mint az én méltóságos rokonomról, még nagyobb kedvem volna elvállalni a zúgprókátori czímet, hogy csak akkor van perem, ha két asszonyt összeveszítek és mikor agyonczímezték egymást, a melyiknek tetszik, két forintért kikeresem a becsületét. Méltóságos atyámfiától nem hallottam, hogy valaha tanácsot kértek; de ezt nem is ajánlanám, mert ha az ő tanácsa után indítanák meg az államkereket, úgy beleterelné a sárba, hogy rútabbul járna, mint a csornai fecskendő, mely novemberben elakadt az utczai sárban és ápril hóban is fejszékkel és kapákkal tudták nagynehezen kiásni. Méltóságos sógorasszonyom az már más ember! — teszi utána a tűnődő; valamikor nyitott ablaknál altatták el kicsiny korában s azalatt valami varjú kilopta belőle a szívet, azóta még álmában is ébren van, nehogy ismét — visszategyék. Az élet szerinte komédia, melyben súgó után tesznek mindent s élénk esze az a jó súgó, ki cserben nem hagyja.

Férjét betolta a méltóságos urak, azaz: önmagát a méltóságos asszonyok közé, ennél tovább nem bírt menni a meghajszolt férj, viseli a kapott czímeket, éppen úgy, mint a liberiás inas, kabátján a czímeres gombokat, melyeket elől-hátul fölvarrtak, hogy a közönség előtt meghurczolják rendes időben a családi czímert, abban a sast, sólymot, galambot vagy varjút. Eddig volt szüksége a férjre, most akár meg is halhat; mert a méltóságos asszony ezzel a kártyával ütött, a mennyit üthetett, most már a fiú következik, az én kedves unokaöcsém. Még azt is megteszi a számító anya, hogy e fiút nekem kölcsön adja hátralévő napjaimra, ha megígérem ezreimet.

Ez volt az első szám alatti atyafiság. Lássuk most a második számot.

2-ik rokon Kardos János, kiről szóról-szóra azt gondolta, a mit a

3-ik rokon Kardos Mihályról. Testvérek, együtt élnek az apai jusson, a dunántúli megyék valamelyikében, nevüket két ss-el írják s minthogy én — tudniillik Kardos ügyvéd úr — azt találtam mondani, hogy az egyik s bizvást elmaradhatna, ki akartak tagadni az atyafiságból. Pörben állnak az Eszterházyakkal, két uradalmat akarnak elperelni tőlük s mikor a család meg akarván menekülni a bosszantásoktól, húszezer forintot ajánlott egyszer s mindenkorra, az ajánlatot hozó ügyvédet tetőtől talpig fehérre meszelték. Ezért pörbe fogták őket s ha én tudtukon kívül közbe nem vetem magam, szánandó vége lett volna. Valaki megsúgta nekik,

hogy nekem köszönhetik a pörnek megszüntét, szolgabiró és esküdt tanuságával írott levélben adták tudtomra, hogy nem tartanak atyafinak. Ezeknek tehát könyörögnöm is kellene, alázzák meg magukat, fogadják el tőlem azt a kis pénzt, ezzel talán jobban meg lehetne nyaggatni Eszterházyékat! Ebből alig lesz valami — gondolja az ügyvéd, kinek inkább lett volna kedve kiszórni a pénzt az ablakon, mint annak adni, ki azt hovahamarább megint prókátorkézre juttatná! Ezt már nem cselekszi; mert még az egyszeri csizmadia is azt mondta, mikor a pénzét elvesztette: vigye a manó, csak csizmadia ne találja meg.

A 4-ik rokon leányági atyafiság, hirtelen a neve sem jut eszébe, elég az hozzá, hogy biz azt magyarul meg nem lehet érteni. Ezen néven a jó ember kisvárosi fűszerkereskedő és a «Fekete kutya» czím alatt ismeretes.

Nem tagadhatom — jegyzi meg az ügyvéd — van olyan ember, mint akármelyik atyámfia, azt sem bánom, hogy nem nemes ember; de furcsa mégis, a mit a magyar nemes ember valami szárnyas állatnak, vagy oroszlán és valami efféle nemesebb vadnak jelképezésével, mint a magyar koronának tagja kapott, egy szegfűborsáruló olyan közönséges négylábú állatnak, mint a »Fekete kutya», lökje oda s ez áldott házában ne jusson egy pár forint néhány hold földre, hanem a «prókátorkeresmény»-en káprit és héringet adjanak-vegyenek. Azt eltűrheti egy gubacskereskedő, vagy hentes, talán az asztalos-czéhnek valamely meggazda-

godott tagja, sőt egy postamester is, csak az ügyvéd nem, a magyar jogtudós osztályoknak, végrendeletnek, örökbevallásoknak megvitatója, ki idáig a magyar királyok neveivel emlékezetes törvények emlegetéséből gyűjté vagyonát és még sírjában is megfordulna, ha olyan furcsa nevű emberek osztoznának, mint például Arenstein, a ki még ezen kívül Eskeles is.

A negyedik számú atyafi tehát nem igen ijesztette meg a megelőző hármat, sőt ha véletlen ő maradt volna legutolsónak, a tünődő ügyvéd ezúttal ki is feledte volna; de hátra volt az ötödik s arról is kelle gondolkozni.

Az ötödik atyafi már megint Kardos volt s a mi több, ez is megelégedett egy *s* betűvel, mire talán befolyása lehetett mérnöki tudományának. Az ilyen urak tanult mesterségüknél fogva tudják, hogy az az úgynevezett semmi, mit mi diákul nullának mondunk, hátulsó számnak is sokat ér, ha előtte más számok vannak, ekkép a semmi nagyon is valami; de ha a Kardos név végén egy helyett több *s* betűt írunk, annál nagyobb ostobaság, mennél több az *s*!

— Lőrincz bátyám már rég nem jutott eszembe — gondolja az ügyvéd az ötödikről — kölcsönben, remélem, én is élhetek, halhatok miatta. Becsületes ember, csupa igazságszeretet; de ezt úgy keresi ki ez emberekből, mint a dióbelet, hogy előbb a héját agyon kell ütni. Csak az egyszeregy az igaz — azt szokta mondani — hiába csavarja farkát az ötös, a négyest el nem bolondítja, hogy

hagyjon magából kivonatni. Az orvos markában meghal a beteg, a sírhantok betakarják a hibát, az ügyvédnek igazságát nem bírja megmozdítani a törvénykönyv, a konyha felül kerül s három-négy mázsa pecsenyével kezd okoskodni. Ez olyan mesterség, melyben a négylábú állatok is hathatós szavazattal bírnak, inkább lennék hajdu, mikor fogadott munkából űtnék valakit, azt is hihetném, hogy ez ordítozó, ha most nem érdemlette is meg a kiszabott adagot, megérdemlette másszor kétszeresen és ha ideje marad rá, négyszeresen megérdemli ezután. Ilyen az én Lőrincz bátyám — mondja magának az ügyvéd és levélcsomagaiból kihúz egy rég megsárgult papirdarabot, melyen a következő sorok álltak:

«Öcsém!

Megírtad, hogy már fölszabadultál és követed azt a mesterséget, mely még az orvosi mesterségnél is annyival rosszabb, hogy az orvos mindennapi kenyerét kérvén, kivánja, hogy leljen ki a hideg; de legalább van annyi becsület benne, hogy meg akar gyógyítani, csak fizess meg neki; de az ügyvéd azt kívánja, hogy az emberek csalják meg egymást és a csalót is éppen oly készséggel védelmezi, mint a megcsaltat. Te ilyen foglalkozást választottál számtalanszor való ellenkezésem daczára, azért azt mondom most, hogy a róka maga sem tehet róla, hogy rókává lett és szénát nem ehetik, étvágya pedig nagy, ekkép kénytelen szüntelen tolvajkodni, pe-

dig ha rábíznák a választást, lenne galamb és élne a növények magjával, s a vadász is megszégyenlené, ha eszébe jutna, hogy fegyverét reá irányozza. Te azonban magad választod a pályát, hogy osztalékért nézd a siránkozó adóst, megéheztél a kincsre, pénzért hazudsz és a mi több, hivatalosan megesküszöl, hogy a feleket védelmezed, akár al-, akár fölpörösök. Felebarátom, szerintem inkább lettél volna csizmadia, ezek sem varrnak már olyan csizmát, mely mindkét lábadra egyféleképp illik, hanem a jobbikra is, balra is hozzávalót szabnak. Tudom: meggazdagszol, tizenöt-húsz esztendő alatt megtelik zsákod, hanem minden fillérrel távolabb megyek tőled én és kérlek, hajlékomba ne lépj; mert előkapom a lánczhúzófát s addig ütlek, míg nevedet, a melyik hasonló az enyémhez, elfeleded.

Ez utolsó szóm hozzád, pörvesztő és ne mondd, hogy bátyád volt valaha

Kardos Lőrincz, m. kir. hites mérnök.»

Elolvasta a levelet az ügyvéd, visszahelyezé a többi közé, foglalkozása közben visszagondolt a hosszú pályára, melyen a szerencse kisérte s a mi egykor csiklandozta, hogy a kétségbeesettebb ügyeket is kibonyolítá, e pillanatban az ügyesség nem menté ki egészen a multat és ámbár önmagát nem itélné el a túlvilág máglyájára; de bensejében nem tagadá, hogy néhányat a lánczhúzófával is megérdemlene.

Miért is jutott eszébe az ötödik atyafi? Évtize-

dek óta el voltak egymás nélkül, mindketten megvénültek s a mérnök az igazságkutatásban még gorombább, az ügyvéd az annyiszor élvezett kitüntetésben még konokabbá lőn; s ha egy udvarias szó nem kerülne is megerőltetésébe, de rimánkodni saját rokona előtt, hogy álljon be örökösének, nem a mai világba való tanulmány. Ilyen egyszeregy mellett kikaczagják az embert és közköltségén építenek számára házat.

És mégis nyugtalan lett mellében a szív. Jól esett neki az őszinte gorombaság, hogy ha beszélni tudna a szív, megijedt volna a kiáltástól, mely követelte, hogy Kardos uram üljön kocsira és koldulja vissza magát az ötödik számú rokon bizalmába és föltéve, hogy utóda van, azt válassza ki, mert ha apja mellé közel esett is, mint a lisztes-zsák a molnárlegény mellé, ragadt reá a lisztlángból.

Ezerszer volt alperes, háromannyiszor felperes, agyában készen álltak a védvek, s mint a fűszeres, ha borsot, köménymagot, narancshéjat, babérlevelet, édes gyökeret, kékítőt, bécsi pirost kérnek tőle, háromszáz fiók közül az igazat leli meg, az ügyvéd is meglelé a törvényt, melyben meg kelle fogóznia; de most életének egyik válságos órájában le akarván tenni a végczélnak alapját, szivéhez tapadt a gyarlóság, nem talált egy gondolatot, mely megnyugtatta volna. Megérzé a gyöngeséget, hogy az ember válogathat keztyűt, süveget, felöltőt, melyekben átkószálja a mindennapot; de hogy holta után maradjon utána valami nyom és a hála

ballagva is elsétáljon a kegyeletes megemlékezéshez, ilyen házat nem próbált még építeni.

Egy méltóságos büszkeség, két patvarkodó Kardoss elengedhetetlen két ss-betűvel, egy fűszeres a «Fekete kutyá»-hoz és végre a stoikus goromba fráter között akart választani, az ész, a szív kiabált egyszerre; melyiknek adjon előnyt? Harmincz esztendős ügyvédkedése után most tudja, mily nehéz a birónak tiszte. Hosszan tartott a küzdelem végitélet nélkül, s hogy mégis hasznát vegye a prókátorságának, eszébe jutott, hogy mindenik félnek be kell bizonyítania, mennyivel ér többet versenytársainál.

Sorba veszem őket! mondja, befejezvén mára a tárgyalást, s a véletlent is segédül fogadván, és a belépő Vendeltől megtudván, hogy méltóságos sógorasszonyához hivatalos, az irányt kivetve mondja: Kezdjük a szemlét a legelső számnál.

V.

(A méltóságos asszony fia.)

Egyedül ült még a méltóságos asszony a kereveten, két játék franczia kártya volt előtte; az egyik csomagot gondolkozva vette fehér ujjai közé, megkeverte, bizonyos rendben elosztá, aztán elmélyedve szedegette össze a megegyező lapokat. Minden mozdulata elárulta a benső érdekeltséget, mi azt gyaníttatja, hogy nem czél nélkül játszik, ha a tételt nem látjuk is. A méltóságos asszony «találomjáték»-kal űzi el az unalmas időt, tétele a fiának szánt jövendő, mihez egyedül neki van szólója, bizalmát egyelőre csak a kártyával osztá meg, s nehogy a vakszerencse kifogjon rajta, három osztásra vállalkozott, megelégedvén egy találóval.

Olyan olvasóm is akadhat, ki ezt egyelőre nem érti meg; kedveért megvallom, hogy a méltóságos asszony a kártyát kérdezi meg, mint bármely bábsütőné, ki előre szeretné tudni, hogy a szentistváni bucsún elkel-e sok garasos és krajczáros szív? s egy megviselt kártyacsomóval két személyre osztja ki a harminczegyet. Messze esik talán a méltóságos úrnő a bábsütőnétől, de midőn a nagy költő azt mondá: Kiváncsiság, asszony a te neved! nem

tartá szükségesnek megemlíteni, hogy a méltóságos asszonyt gondolta vagy a bábsütőnét?

Visszatérve a «találomjáték»-hoz, a méltóságos asszony elpirult; mert az első játék nem felelt meg várakozásának, a vörös filkó a makkhetessel került össze, s a játék csonka maradt. A másik csomót vette kézbe, így akarván megbüntetni az ügyetlen filkót, s az új elosztást nagyobb nyugalommal szándékozott végig játszani, s ha volt is némi izgalma, az előbbeni gyűlöletes két lapot szerette volna jókor kivetni. A makkhetes korán jelentkezett és ki lőn lökve a vörös hetessel. Ez bizalmát megerősíté, a játékot nagyobb kedvvel folytatá, s a második osztásnak alig volt még néhány kártyája.

Lépteket hallott a mellékszobák során, sietteté a játékot, nehogy meglepjék, a következő kártyákat már gondatlanabban löké el és haragos vörösre szinesedett arcza, meglátván a vörös filkót a zöld hetessel összeakadva.

A boszuságnak némi kitörésétől fiának belépte tartóztatá vissza; de azt is mondhatom, hogy ha a kártya megboszantaná (mert egy másnemű kártyavetésben épen a vörös gyerek képviselé a családnak reményteljes sarját), fiának ilyen alkalomszerű belépése úgy kivette ő méltóságát a sodrából, hogy egész önkénytelen azt is várta, hogy, mint a kártyában, utána jő mindjárt a makkhetes is.

— Kedves anyám! — szólal meg a fiú — jóllaktam már a bácsi irodájával.

A mama elhalaványult, mert ahhoz, mit magának kifőzött, mire már kétszer a «találomjáték»-ot

is kiosztotta, a fiúnak e nyilatkozata nagyon hasonmása volt a zöld hetesnek a vörös filkó mellett.

— Gyermekem! anyád magának tartotta fönn meghatározni, mikor unhatod meg a bácsi irodáját.

— A bácsi négyünket lakat egy szobában.

— Magam kivántam úgy — magyarázza a méltóságos asszony — az embereket közelről lehet csak megismerni s az egyes példányok minták maradnak előtted az életben.

— Az én példányaim nagyon kiállhatatlanok, kedves anyám — czélozgat a fiú.

— Te már az első osztásnál türhetetlenkedel, fiam; feleded, hogy a whistben ötvenkét kártya van, s a második osztásnál neked is más lapot adhatnak.

— Kedves anyámat éppen arra akarnám kérni: keverje újra a kártyákat; mert az enyéimet rendre elütik.

— Tanulj meg okosan lazsirozni, gyermekem és ne feledd, hogy anyád kezében vannak az ütők, melyekkel mulhatatlan megnyerjük a játékot, ha kéz alá nem hozol — mondja a méltóságos asszony harmadik osztásra kevervén föl kártyáit, megvárva, hogy fia szó nélkül várja be a végét.

A fiú az osztás idejére még koczkáztatott valamit, s azt mondja:

— Anyám! nem vette észre rajtam, hogy bátyám körül egy év óta türhetőn kiképeztem magamat iródiáknak, talán már tányért is tudnék váltani.

— Ha bátyád kivánni fogja, tányért is fogsz váltani.

— Még pecsenyét is szeleteljek? — teszi hozzá némi éllel, nem értvén meg anyjának gondolatát.

— Azt is, fiam — szavalja a mama — bátyád bizonyosan több fáczánt ízlel meg, mint csirkét; fiatal ember a fényes tollú fáczánig megalázhatja magát, ha ez által czélt ér.

— Tehát én is ügyvéd leszek? pöreim lesznek, kezdetben egy kis csirkepör is jó lesz? legalább társaim azt mondják, hogy a kezdet ilyen, s ha anyám parancsolja, megtanulom a szükségeseket társaimtól, azok igen edzett ficzkók, egyik vasárusnak fia, a másik pedig valami ispáné és az irodába jövő parasztokkal is kezet fognak.

— Haladsz, édes fiam, igen haladsz, — gunyolódik az anya is — elméd fogékony, félek, hogy már negyedmagaddal csakugyan nem fértél meg egy szobában, hanem megfordulsz a cselédek lakosztályában is.

— Nem tagadom — válaszol a fiú — bátyámnak Vendeljét nem tudtam kikerülni, ettől az embertől is lehet valamit tanulni, ha a bácsihoz kerültem iskolába. Vendel a juratériában csak olyan goromba, mint a bácsi szobájában, s maholnap a havi pénzzel nem elégszik meg, felül a jó szót is kialkudja fizetése mellé.

— Igen — lőn a nem várt utasítás — e vén embert nem fogod megboszantani, mert ez ember a bácsinak valóságos meghittje, s azon partie-ban, mit mi játszunk, minden kártyával lehet ütni.

— Vendel erre rendkívül alkalmas egyéniség, be

is tudnám bizonyítani, kedves anyám, hogy még ő is kifogott rajtam, csakhogy Vendel nem tudja, mi az atout? ő azt máskép, de igen méltán tromfnak nevezi. Ilyen helyre kerültem, anyám.

A beszélgetést nem lehetett folytatni; mert a harmadik játék már a legelején elakadt, s a vörös filkó mellé a vörös hetes került. Az anya fiának beszédje által is fölizgatva, a véletlennek boszantását aligha mérsékli, ha újabb kopogás vendéget nem gyaníttatna. Fiának inte, hogy eltávozhatik, kártyáit rendbeszedte, s udvarias mosolyt erőltetvén ajkaira, elfogadá a belépő Kardost, a várt bácsit, kit e névvel mindig számítva tisztelt meg.

Az ügyvéd szerencsésen eltanulá a csiszolt padlók szokásait, megjelenése mintaképe volt a divatos illemnek, s ettől csak a családi viszony miatt tért el, megcsókolván sógorasszonyának kezét. Ezért nem kelle nagyon meghajolni, hisz az kegyesen fölemelkedék a kártyákról, az ármányos kártyákról, s magas kegyét a legőszintébben akarta tolmácsolni.

— Mivel érdemlem meg a mai megtiszteltetést? — kérdi Kardos úr.

— Ez nem megtiszteltetés; sőt büntetés, bácsikám — mosolyog a hölgy — szenvedjen hanyagságáért, ha nem akar jószántából eljönni, elhivatom és késő éjfélig rabom lesz.

— Be kell zárni az ajtót, hogy ki ne lophassanak.

— Majd magam állok őrt: mert a nyitott kapura még szükségem lesz, még több vendéget is várok.

— Névnap? ezt nem szoktam elfeledni.

— Majd később, most még türelemért esedezem — mentegetődzik a nő, egyszersmind helyet mutata rokonának a legközelebb eső széken, közben óráját is megnézé, s tudva, hogy a többi vendéget egy órával későbbre kéreté, hosszabb beszélgetésre tette az indítványt.

— Most nem szabadul meg, bácsikám, egy egész óráig fog beszélgetni velem.

— Kész szolgája leszek, kedves hugomasszony, csak a tárgyat méltóztassék meghatározni: időjárás, mezei gazdaság, politika, tabuláris perek, csődök? méltóztassék választani.

— Ezek közül egyet sem, nők körén kívül eső dolgok mind, s egy nőtlen embernek nem szabad ily unalmas tárgyak közé keveredni, ha nőt kell mulattatnia.

— Megérdemlem a megrovást — mondja derülten az ügyvéd — tehát egész óráig udvarolni fogok, úgy sem kisértém meg idáig, azért kegyes elnézésért esedezem, ha ügyetlenkedni fogok, — s ekkor a hölgynek kezét megcsókolván, azt mondja: sohasem láttam szebb fehér kezeket.

— Á, — nagyon ügyesen kezdi bácsikám, ámbár a bekezdésnél észreveszem a füllentést, de az hagyján, a gyakorlat kedvéért meghallgatom, nem kételkedem, hogy kevés megróni valóm leend; tehát visszatérve a bekezdésre, hogy én is előbbre segéljem a párbeszédet, azt mondja ön: szép kezeim vannak.

— Valóban ritka szépek — ismétli az ügyvéd.

— Ezért a bókért viszonzásul legyen mondva: megelégszik ön, hogy e megdicsért kezet éppen egy Kardosnak nyujtám?

— S ezen a réven nekem némi előjogom van e szép kezeket igen gyakran megcsókolni.

S ennek nagyobb igazságaért az ügyvéd megcsókolá a méltóságos asszony kezét.

— Furcsák ezek a Kardosok, valamint egyéb embereknek, úgy maguknak is ellentétei, mert a mit ön jónak látott magasztalni, az én Kardosom hétszámra is alig veszi észre, kivévén, ha jó alkalommal észrevétetem vele, hogy a hiúság adóját a nő még férjétől is megvárja.

— Az én kedves bátyámat ezért meg kell büntetni, ezen pillanattól az én kedves sógorasszonyomnak nyiltan fogok udvarolni.

— Későn, nagyon későn, az egyik Kardos annyira józanná tett a házaséletben, hogy a másik Kardosnak talán csak akkor hinnék, ha az elmult húsz évet el lehetne feledni, s mint tizenhat éves leányt, megint egy Kardos szólítana meg először.

— Hamar kikaptam az útravalót — jegyzi meg az ügyvéd kötekedve — és csak azt merem még kérdeni, hogy húsz esztendő előtt is ilyen hamar kikosarazott volna sógorasszony?

— Értem — okoskodik a méltóságos asszony — ez már férfihiúság; de ne maradjon tömjén nélkül, mindenesetre méltó tárgy lett volna a küzdelemre, ilyen éles eszű egyénnel megosztani az életet, s a jövendőnek kapujához két tevékeny lélekerővel biztosabban eljutottunk volna, mint az én Kardosom-

Az ügyvéd megcsókolá a méltóságos asszony kezét.

mal, ki nagyban gyakorolja az engedelmesség erényét, s ha nekem nincsen kulcsom az emeletbe, honnét a közönséges emberekre csak lenézni szoktak, ma is ott a földszinten ballagnánk a tekintetes czímmel. Ön, bácsikám, az én kulcsomat bizonyosan megaranyoztatta volna, ez erős meggyőződésem, maga hiú férfi!

A méltóságos asszony hármas czélt ér el: mint asszony, kibeszélgethette magát, másodszor mellékesen megérintheté, hogy a férjuram-féle Kardos csak neje befolyása után lőn méltóságos urrá, harmadszor, föltett czéljaira nézve alkalmasan fordult elő a pillanat, melyben a hirhedt ügyvédnek bókot mondhatott, s így lépet vethetett neki; mert hiába, régi dolog, hogy minden embernek szívéhez találkozik kulcs, s néha a szilárd férfi is megfogatja magát úgy, módjával, ha a lép ügyesen van elvetve. A majmot piros csizmával fogják meg, a farkast bárányhússal, s az ember leggyakrabban saját egyéni hiúságának válik áldozatává, kinek mi jól esik, legalább valaki úgy fogta meg a szerencsét, hogy méltóságos főnökének naponkint megroppantotta a derekát, s e hűséges szolgálatáért polczról-polczra emelkedett.

Az ügyvédnek jól esett a nő vallomása. A multkori kikosarazás után csak sovány vigasztalás ugyan; de mert azóta ez volt a legelső balzsam, jól esett szájaizének és ha étlapról lehetne megrendelni, bizonyosan ismételtetné is.

Néhány másodperczny szünet után az ügyvéd megszakítá a csendet.

— Kedves hugomasszony, legyen megjutalmazva azon öntudatban, hogy a versenyt egy férfi mellett diadallal futá meg, mi rokonok pedig hálásan elismerjük, hogy családunk nevét a köznapi homályból kivette.

— Hála, mondja ön — szavalá az asszony — csak arra kérem kedves rokonaimat, különösen önt, mikor én már erőmben megfogyok, s áldozni többé képes nem leszek, fölemelkedni kezdő családjuk egyetlen gyermekének hanyatló napján álljon készen egy szerény mécscsel, hogy legalább elfogyását lássák.

— Ezt csak magyarázat után fogom megérteni, szabad könyörögnöm a bizalmas értelmezésért?

— Önnek ahhoz legtöbb joga van férjem után, nyilatkozik a méltóságos asszony, egyetlen fiamat úgy neveltem, hogy emelkedésünket félbe ne hagyja; de azt kifeledtem a számításból, hogy a ki az illatosabb légbe vágyik, aranyozottabb szárnyai legyenek, mint a mi egy Kardos erszényéből kitelik.

— Kitelik kettőéből — mondja közbeszólva az ügyvéd.

— Ezt meg én nem értem: — mondja a ravasz asszoyn — úgy intézve a kérdést, hogy mind a tiz ujja közé markolhassa az aranyas madarat.

— Én vagyok a legközelebbi rokon, kedves hugomasszony, hiába és haszon nélkül nem jártatám eszemet, vallja be bizalmasan az előbbi hizelgés után, ha önt megnyugtathatom és némi jogot ad gondjait megosztanom, ám legyen, a megaranyozást megajánlom én.

A méltóságos asszony az előbbi kártyavetéskor

boszuságában könnyezni szeretett volna, de a bácsi megérkeztekor visszaerőszakolta könyűit; most, mint valami megtakarított vagyont, elővette és csendesen lepörögni engedé orczáján, hol az ügyvéd meglátván a megindulásnak e jeleit, utána kapott a megdicsért fehér kezeknek, s még ő csókolgatta őket össze-vissza.

«Ostoba kártya!» — gondolja magában a méltóságos asszony, s a belépő cselédnek parancsolja, hogy a kártyákat vesse a kandallóba.

A vendégek is jelentkezének, a méltóságos asszony derülten fogadá őket, az ügyvéd azalatt a melléktermekbe menekült, szorongó keblének szabadabb hullámzást engedvén, s eszébe jutván unokaöcscse, ki vásottnak eléggé vásott volt, de mostani fölindulásában azt mind elengedte, s magát azzal kecsegtette, mivel a vén huszár szokott dicsekedni, ha rekrutájából valami válik: ezt a gyereket én tettem emberré! Ő is fölvállalta a munkát és álmában a fiút már saját tervei szerint szép gömbölyűre faragta.

Kardos ügyvéd úr lépen ragadt egy hizelgő gondolatért. A kikosarazottnak kárpótlásul szolgált a méltóságos urhölgynek czélzása, ettől ő megrészegedett most és ha e pillanatban még egy párt ütnének az izzó vasra, tetszés szerint lapult volna akármely alakba.

A vendégek elfoglalták a boldog háziasszonyt; derültségét mindenik saját egyénisége iránti kitüntetésnek magyarázta, annál boldogabb volt ő maga, közeledvén régi czélja felé.

Hosszadalmas lenne olvasóink előtt bemutatni a méltóságos asszonynak vendégeit, ezen alakok segédszemélyzetiek, minőket a nagy drámákban ezen kifejezésekkel: urak, hölgyek, katonák nép és szájtátók szokás megemlíteni, s még annyira sem érdemelnek figyelmet, hogy mint a kardalnokok neveit tegyék ki az ellenkező oldalon; mert e sokaság kiváncsi diákokból és mesterlegényekből is kikerül. A méltóságos asszony vendégeinek most az egyszer megteszek annyi barátságot, hogy megemlítem, mennyire emberségtudók, hisz a háziasszonyságnak lehető legtöbbször megadják a méltóságos czímet, miben az nagyon gyönyörködik, s e kis robotot nagyon megkivánja. Szja, ujdonság még ez a kis kitüntetés, ébren is attól fél, hogy csak álmában hallja; azért hetenkint szívesen látja igaz tisztelőit, azaz, mindazon egyéniségeket, kik a méltóságos czímet oly sűrűn hintik, mint a mákot; ellenkező esetben a figyelmetlen kimarad a jövő heti meghivandók közől.

Később a férj is megjelent, az igazi méltóságos úr; de ő már csak úgy illett saját neje mellé, mintha a Kardos ügyvéd által elszámlált rokonok közül a fűszeres valamely társaságba hivatalos lévén, még boltiratos deszkáját is elhozná, a szalagos czifrájú betűkkel és a fölrajzolt fekete kutyával; mert fél, hogy e nélkül őt magát sem hiszik el. A férj egy általános bókkal mutatá be magát, nyugtatványkép hasonló bókot kapott; de a következők nála nélkül megtörténhettek. Ha szobaleány vagy inas jelentkezett, a férj elég hallhatólag a mél-

tóságos asszonyhoz utalá, s e tekintetben csak annyi szerepe mutatkozék, mi a czéhbeli bemondónak, hogy minden czéhbeli ismeri, mindenki mond neki valamit, de véleményére senki sem szorul.

Mielőtt az étterembe mennének, a két Kardos a vendégektől elszakadt, s egy ablakmélyedésben következő párbeszédbe elegyedett:

— Öcsém! — mondja a méltóságos — nőm nem nyilatkozott még, fiúnkkal mi szándéka van?

— Szólni, nem szólt; de úgy vélem, szándékát idáig már eltaláltam.

— Ekkép hát volna már szándéka — mondja némi boldogsággal az öreg — nagyon szeretem, hogy nem indítványoztam neki valamit; tudod, öcsém, az asszonyok úgy vannak nyelvükkel, mint a diák a tollkéssel, akkor is farag vele, mikor nem kell, s az én indítványom sántává-bénává lett volna mindjárt; azért jobb, ha én nem tudom, mit akar ő.

— Megmondhatom, kedves bátyám, mit gyanítok én — okoskodik a tekintetes Kardos, élénken emlékezve a hölgygyel való párbeszédre, s a hiúság még saját név- és vérrokona ellenében sem mérsékelvén; — családunk nevét mi ketten kaptuk ki a semmiből, elengedhetetlen kötelességünk, hogy mi azt elhomályosodni ne engedjük. Sógorasszonyom nem a mindennapi asszonyok közé tartozik, az ő finom esze magasan jár, s azt óhajtja, hogy a törzsnek legyen már sudara is. Érti ezt, kedves bátyám? — veti hozzá némi gúnynyal az ügyvéd.

— Értem . . . felel az öregebb Kardos teljes egykedvűséggel, csak azt ne kivánja az én édes feleségem, hogy én járjak a toronyba, s én huzkodjam fölfelé a fa sudarát, mert ez is sok, a mire idáig vállalkoztam, — végzi be az öreg, s a vallomás után úgy meglátszék rajta a bevallott fáradság, hogy egy harmadik hihetőleg székkel is megkinálná.

— Bátyám fél úton akar megállni — vitázik az ügyvéd — családunk lehet talán egy pár száz esztendős, de sem a név, sem a ki viselte, nem mert odább mozdulni a közbirtokosságból. Ha valaki egy Kardost akar fogni, bement egy csonka tornyú faluba, a legelső faszopókás embert megszólítá és nem hibázta el: Kardost talált. Ide, e boldog egyszerűségbe mindig visszatalálunk, madzag sem kell hozzá, minőt Ariadne adott a Labyrinthusba; de fölfelé a magasba, vállalkozó, erős akaratú ember törhet, s én csak becsülni tudom a sógorasszonyomat, midőn nem akarja, hogy legelső unokája már megint valami bundán háló ember legyen, mint a mi öregapánk.

— Kedves öcsém! én is szeretném mindezt — töprenkedik az öreg — nagyon szép dolog, hogy mi is érjünk fel olyan magasra, mint valami tyúkhordó kánya; de mióta itt a méltóságos világban élünk, én már fütött szobában is fázom; mert, öcsém, bolond ez a nagy világ, egyik szobát azért fütteti be, mert maga akar benne lakni, más hármat pedig a méltóságos titulusának; mert az egy szobában el nem fér. Én, ki az ilyent nem szok-

tam, azt gondolom, hogy ha még a madzagot sem tudták olyan hosszúra nyujtani, hogy vége ne lenne, majd úgy elfogyasztjuk a szuszt, hogy fiúnknak nem jut. Engem is a jövendő aggaszt, szeretném, ha fiúnk is repülhetne még fölebb, mint mi; de a ki nagyra csinálta a sárkányt, erős és hosszú madzagja legyen ám.

— Ne legyünk ilyen nagyon kicsiny hitűek — veti ellen az ügyvéd — saját erőnket vegyük számba, egy kis lelkesülés kell hozzá, hisz egy diónyi sörélesztővel mekkora kalácsot lehet készíteni.

— A mi a sörélesztőt illeti, kedves öcsém, nőmnél nem hiányzik; de ne feledd, hogy ha nem győződünk meg arról, hogy az emelkedésnek és terjeszkedésnek is vannak határai, annyira nyulik tésztánk, hogy elszakad.

— Hát ha én is gondoltam volna valamit? — kérdi az ügyvéd fontos képpel.

— Azt ne nekem, nőmnek mondd meg.

— Hát bátyámat nem is érdekli, mi jutott eszembe? — kérdi az ünnepélyes arczczal, hogy kimondja neki azt, mit a nő térden állva is meghallgatna.

— Nem merem meghallgatni; mert ha álmomban ki találnám vakkantani, hogy előbb tudtam, mint nőm, keservesen megbánnám; azért közöld előbb nőmmel, majd az ő postáján én is megtudom.

Az ügyvéd megsajnálta bátyját egyszerűségében, szíve egészen a nagyravágyó nő részére utalá, s ez értelemben majdnem kimondá, hogy a bácsi a

sógorasszony nélkül ezer mérföldnyire volna a méltóságos czímtől.

Az inas jelentése a vendégeket fölriasztá székeikről, s az ügyvéd sietett karját nyujtani sógorasszonyának. Diadallal vezeté az étterembe, pedig majdnem szótalan haladt át a szobákon.

A nő rettenetes józanságában úgy képzelte maga mellett a rokont, mint egy óriás madarat, melyet most fogott és ha a társalgások szavai volnának olyan érvényűek, mint a kötelezvény, melyeket már elperelni is bajos: szeretné valakinek négyszem közt megmondani, hogy ezt a kalitkába való madarat most fogta.

Mielőtt az asztalhoz ülnének, kérdi az ügyvéd:

— Még sem szabad megtudnom a mai napnak fontosságát?

— Türelemmel, maga kiváncsi gyermek — mosolyog a nő — hisz megtudja nemsokára, s éppen az az érdekes, hogy önnek kell megtudni.

— Kiváncsi vagyok.

— Büntetésül még néhány óranegyedet várjon, ez az itélet.

— Apellálok e néhány negyedóráért.

— Végitélet volt! — mosolyog a méltóságos asszony, vendégeinek helyet mutatva, s a mi az előzmények után igen természetes, az ügyvédnek magához lehető legközelebb jelölt ki helyet; mert a mai nap elhatározandó volt a teljes győzedelmet.

A háziasszony nagylelkű volt, ebéddel és szóval is tartá vendégeit, azoknak a bámulat jutott

osztályrészül és az említettem kis robot, hogy a háziasszonyt minél több méltóságos czímben részeltessék. Ezt a vendégek híven teljesítik, minden alkalomnál bemondván egy czímet és aztán alkalmazkodának az általa választott tárgyhoz, óvatosan kerülvén minden ellenvéleményt.

Kivételképen két vendég mert ellentmondani. Erről is észrevehetik önök, hogy azok már régi méltóságosak voltak. Ilyeneket is meg szokott hívni a háziasszony, hogy mint az eczetágyon a friss fölöntés hamarább megsavanyodik, az ő méltóságossága is valakihez támaszkodjék. E két régibb már a vélemény kimondásában nem akart szorosan alkalmazkodni a háziasszonyhoz és ellenvetéseikkel adtak munkát a vitázó nőnek.

Egyik e régiebbek közül ki merte találni, hogy a háziúr papucs alatt van.

— Mint minden jó férj! — mentegeti magát a gazda az asztal közepéről.

— Nem azt mondta Verbőczy — ellenkezik a találgató, régi jó magyar szokás szerint a hármas könyvből puskázván (mely közbevetőleg legyen mondva, minden vaskossága mellett belefért száz meg száz derék jogtudósnak kiss ujjába).

— Derék lesz tudnunk, Verbőczy mit mondott? — kiváncsiskodik a háziasszony.

— Határozottan azt mondja a férjnek: És a te hatalmad alatt lesz a te nőd és attól származó gyermekeid; ez tehát irott törvény.

— Kérem — szól közbe Kardos ügyvéd úr, pártját akarván fogni sógorasszonyának — nálunk

a szokás is törvénynyé válik, s ekkép a Verbőczy-idézet megdül.

A méltóságos asszony egy finom szempillantással köszöné meg a védelmet; mert a másik nem engedett időt a közbeszólásra; mert az újabb ellent akarta a másik helyett kézbe kapni.

— Az ügyvéd úr az egyik perlekedőnek védője akar lenni, de ilyen kényes tárgyban állításának azzal kellene érvényt szerezni, hogy meg mert volna házasodni; mért nem volt önnek bátorsága e nagy lépésre?

A méltóságos asszony nagyon elhalaványult, tudva, hogy néha még a legokosabb férfi is elszánja magát valami bolondságra, férfitársai gúnyait elkerülendő.

— Nem tudom, miért kivántatnék bátorság a házassághoz? — kérdi az ügyvéd.

— Igen sok bátorság kell — állítja amaz — mert a mint az embernek eszébe jut a házasság, azt is kell gondolnia, hogy egyszer-kétszer kosarat kaphat (az ügyvéd elvörösödött), hogy neje félteni fogja, szeszélyeivel üldözi, pazarol, hatalomra kap és a mi legrosszabb, udvarlókat is fogad el, s a férj a családi béke vagy álszégyen miatt mindezt békességben kénytelen tűrni, vagy ha elválik: a világ nyelvének táplálékul veti nevét. Próbált-e már ügyvéd úr megházasodni?

E kérdés az ájulás felé kergette a méltóságos asszonyt, valamint az ügyvédet is sörényen kapta; mert vallani szégyen, tagadni hazudság nélkül nem lehetett. Kertelnie kellett a prókátoroskodás szokott útmutatásai szerint.

— A házasodáshoz szerintem, a próbálkozás előtt némi anyagi biztosság kell.

— Ez önnél untig megvan; s minthogy idáig meg nem házasodott, kétségtelen: nem mert.

— Idáig nem akartam — mondja az ügyvéd.

— Jó — elfogadom — tehát idáig nem akart; de jövőben nem mer megházasodni.

— Csiklandós kérdés! — mondja valaki a társaságból, talán olyan, ki az ügyvédet sarkalni szeretné.

— Sőt igen egyszerű — okoskodik az ügyvéd — egy kis kényelmetlenségnek fölvállalása, aztán mindjárt megvan; ha utána akarnék járni.

— Ezen is segítünk — mondja a vitázó, én magamra vállalom a leánykérés elintézését ott, a hol kegyed akarja, egyetlen lépése nélkül meghozom az igent. Ügyvéd úr, van-e elegendő bátorsága?

A méltóságos asszony reszketve kémlelé kínlódó sógorát, s minthogy az ügyvéden kívül saját tervét is félté, diplomácziai ügyességgel vágta el a vitát:

— Megenged méltóságod — mondja vendégének — sógoromnak szavát birom, hogy ha már éppen házasodni kíván, a menyasszonyválasztásnak gondjait velem osztja meg!

Ez oly nyugalommal volt mondva, mintha valami komoly szerződésnek nyilvánításáról lett volna szó; a vitázó nem erőszakolá a harczot, minthogy a kiejtett szavak azt is jelentheték, hogy hasonló dolog már készülőben van, tovább vitatni nem

szabad. Megérté az ügyvéd a viszontszolgálatot, megjegyezvén, hogy ő nem is vette másnak. Elmult volna e tárgy, ha a többi hallgató közől valamelyik kérdezni nem találja a vitázó méltóságos urat.

— Hány éves korában méltóztatott megházasodni?

— Igen későn bátorkodtam — mondja némi utóizzel — elég idejében, hogy el ne késsem és hogy ki ne nevessenek; de mégis némileg későn arra, hogy nagyon engedelmes férj váljék belőlem.

— S melyik kort véli nagyságod legalkalmasabbnak a megházasodásra?

— Ez az egyéniségtől függ; tehát meghatározni nem tudom, legfölebb azt mondhatom: huszonnégy esztendős korukig a szeleburdik, onnét harminczig a józan gondolkodásúak, onnét harminczötig a késlekedők, harminczöttől negyvenig a határozatlanok házasodnak.

— Negyvenen fölül nincs számítás?

— Ó, igen, negyvenötig a vén piperkőczök, negyvenöttől ötvenig az életuntak, azon túl pedig azok, kik nem mernek a tébolydába menni, hanem saját erszényükre otthon bolondulnak meg!

E szavak után némi fáradság lepte meg a társaságot, többé nem volt oly zajos a társalgás és mindenki óhajtá, bár minél előbb vége lenne az étkezésnek. Még a csemegebor volt hátra, a háziasszony használván a kinálkozó csendet, figyelmezteté vendégeit, hogy a mai napon nem véletlenségből gyűjté össze e szép vendégsereget; ha-

Általános lőn az örvendezés, tudniillik annak mutatása.

nem kedves és szeretett sógorának ötvenedik születése napját akarta megülni.

Általános lőn az örvendezés, tudniillik annak mutatása; de az az ötvenedik szó az előzményeknél fogva komikummá fajult s az ügyvéd legkevésbbé örült neki szívből, ámbár nagyon erőltette a mosolyt, mit aztán végkép megsavanyították a sógorasszonynak a köszöntést bezáró szavai, hogy a bácsi a még hátralevő esztendeiben oszsza meg velük szeretetét.

«Hátralévő», valamint még az «osztás»-féle szó gondolkozóvá tették az ügyvédet.

VI.

(Egy kis ösmeretség.)

A születésnapi ebéd nagyon kifárasztotta az ügyvédet, vállain terhet vett észre, az időnek, a lefolyt ötven évnek súlyát. Hazáig elkezdé számlálni az ötvent: húszig könnyen elért, a rákövetkező ötöt is utánmondá s itt már unalmassá vált a számlálás, tudva, hogy a fele még hátra van. Lassan folytatá a másik felét, az újabb ötnél rendesen megnyugodott. A számoknak megfelelő évekre visszagondolva, az emlékezet híven föltárta saját életét, a huszonötödik évkornak reményteljes virágait, néha megrótt, de nem bűnös könnyelműségeit, melyek, mint a könnyű szellő, meghintázzák a virágot; de nem törik le. Öttel odább szilárdulni kezdett, a pályának küzdelmei nem döbbenték meg, sőt fölingerlék a tetterőt; nem ijedt meg az áltekintélyek rezzegetésétől, hisz akkor még lánggal égett bensejében a lelkesülés. Egy-egy gúny le nem veré, szelesnek, meggondolatlannak, nyughatatlannak kürtölék, ő pedig új lélekzettel, fokozott lelkesedéssel és nagyobb elszántsággal tört magának utat. Az emlékezet tovább vezeté, a negyvenedik év felé, mikor a győztes elől kitértek s a pályának nem maradt nehézsége, mondhatott, irha-

tott akármit, gyöngeségeit a tekintély megvédé; de már tapasztalá, hogy a negyven esztendős koráig szerzett tekintély tőkéjének kamatjait élvezi, a munka megszűnt őt ösztönözni s az is jó volt, ha az irodából a készet hozták át aláírás végett.

Azt hitte mindeddig, hogy ez anyagi kényelmének természetes következménye. Ma, éppen most, elfáradt a számlálásban az ötvenig érve, nem gyanítá, de világosan tudja, hogy az életben az ötven év a negyven ellenében hátrány, a higgadtság egy kis tűrhető szélesség ellenében az életerőnek ernyedése, a fiatalkori tapasztalatlansággal szemközt fölhányt teher, mit napszámban kénytelen az ember saját személyében tovább czipelni, hogy a tekintély jó kész tőkének, érvénye elhatározó, kényelemnek megfizethetetlen; de csak olyan nyugágy, melyre leheveredni szokott felöltözötten, csizmástul, mit a felnőtt embernek rossz néven sem lehet venni, pedig a fiatal embert kikaczagnák; a jártasság, bölcseség mind kincs az ötven esztendős korban, de éveink számán vettük meg; és ha megalkudhatnánk: még egyszer lennénk szeleburdik, meggondolatlanok, tapasztalatlanok.

Ugyanezt gondolá az ügyvéd, cserélni szeretne; de mivel nem lehet, egykor oly edzett lelke elveszti minden ruganyosságát. Még azt is szívesen megöklözném, ki egész egykedvűséggel mondaná, hogy valahonnét — elkéstem; hát a ki rég lesi a perczet, hogy ezt elejbém kiáltsa, mint a méltóságos asszony bemondá az ötven évet, azt a kort, melyben csak a bolondok mernek még megháza-

sodni, s toldalékul a hátralevő esztendőkről beszél, melyek csak arravalók, hogy néhány silány butordarabot még maga osztogathasson ki az ember. A ki egy agglegényt ilyenre mer emlékeztetni, az ne csak reménybeli örököse ne legyen az illetőnek, sőt még adósa sem, ha csak készen nincsen erszényében a pénz, hogy mindjárt első szóra visszafizeti.

Még a gyertyabél is megmozdul, ha meggyujtják, miért volna érzéketlenebb az ember? Kardos István úr rettenetesen kijózanodott s haza érvén megörült, hogy méltóságos bátyja előtt ki nem mondhatá szándékát, így még marad ideje gondolkozásra s ha pénzen kell is valami czélt elérnie, alkudozhatik, lehet nagylelkű: kezében maradt az eszköz mások boldogítására.

Az állatokat természeti ösztönük vagy szaglásuk számtalanszor megmenti a veszélytől, az embernél az ész áll őrt s a vén prókátor majdnem imádkozott örömében, hogy a hol esze fölé kerekedett a hiúság, a véletlen megőrzé függetlenségét egy ravasz asszony ellenében.

Napok teltek el duzzogásban, a jókedv nem akart visszatérni, mert nem volt kinek panaszkodni. Egymagában dünnyögött s mint a kinálatlan falatot, száraz torokkal nyelte le a keserű tapasztalást. Vendel nem szokott a tekintetes úr dolgába avatkozni, észrevette mogorvaságát, de csak magáról vett mértéket, hogy a koros ember, ha elveszti a kedvét, hetekig elmorog utána.

Ujra a munkára adta magát, eközben az irodai

személyzettel gyakrabban érintkezett és szemébe tünt az a fiatal ember, ki Sándor helyett lépett be hozzá. Külsőre a nyalkaságig csinos, irása kitünő, fogalmazása biztos, határozott értelmű, néhány szóval a dolog velejét kimerítő, még duzzogásában sem akad gáncsolni való; hanem rossz prókátor volna az, a ki a kákán csomót nem tudna találni.

— Ifiuram — szólítja meg a szobába rendelt fiatal embert — hol tanultuk a just?

— Nagyváradon.

— És mit gondoltunk Nagyváradon, mik akarunk lenni? hét szilvafás nemes ember, örökös esküdt, faluzó prókátor, szalmakomiszárius, fizetéstelen táblabiró; mert ilyen is telik ki a juristából, nos, hadd halljuk, mik akarunk lenni?

— Független ember — mondja tisztes nyugalommal az ifju.

— Tehát főbiró, alispán, itélőmester, királyi táblai biró, szeptemvir?

— Jogvédő akarok lenni, azontúl semmi; de alább sem alkuszom meg.

— Öcsém — mondja foghegyről az öreg — tudja, hány ezer ügyvéd van Magyarországon?

— Fényes Elek statisztikája szerint lehet körülbelül ötezer.

— Jól van, ötezer — hagyja helyben az ügyvéd — és föltéve, hogy ennyi ember ezen pillanatban kétezerötszáz pörben dolgozik, hogyan jut mindenkinek tennivalója?

— Fele a felpöröst védelmezi, fele pedig az alpöröst.

— E szerint csak felének lehet igaza és föltéve, hogy épen a felpörösöknek van igazuk, még pedig világos igazuk: ön nem állna be alpörösi ügyvédnek?

— A mint tekintetes úr mondá, hogy a felpörösöknek világos igazságuk van, igenis, nem vállalnám el az alperesnek védelmét.

— Hátha valamennyi alpörös önhöz folyamodnék tanácsadásért?

— Valamennyinek megmagyaráznám, hogy nincsen igazuk, aztán megmenekedném tőlük.

— De ilyen tanácsadás mellett semmi sem maradna az ön markában.

— Megmaradna függetlenségem.

— Igaz, megmaradna a függetlenség, de, szép öcsém, a kereskedőnek pinczéjében megrothad a czitrom, annak árát csak úgy kapja meg, ha jól beosztva, a fonnyadót ügyesen elkeveri; s elhiheti ön, hogy az ilyen az ügyes kereskedő.

— Meghiszem, ügyes kereskedő; de nem becsületes ember.

— Hüm! . . . dörmög egyet az öreg, nem szokván meg a fiatal emberben ennyi önállóságot — szerencse, hogy orvos nem lett; mert ha egy nagy beteget egy falat fekete czukorral meg tudna gyógyítani, talán el sem venne valami nagy bankót? hisz a mit ön rendelt, mindössze is csak egy kis fekete czukor.

— Csalódik, tekintetes úr, én itt nem az volnék, ki a czukrot árulja; hanem a ki azt orvosságkép rendeli s bármely nagy bankót adnának, elvehetném, függetlenségem sérelme nélkül.

Itt szerette volna az öreg a fiut megdicsérni, ha ez a bevett ügyvédi szokással megegyeznék, mert a főnökök minden időben azt hitték, nem kell a fiatal embernek szarvakat adni. E dogmának nyomán a mi öregünk fölbontá a csomót, melyben az ifjunak munkálata is volt, böngészte a sorokat, azokban a fiunak lelki tehetségét, azon kivül aztán valami megróni való hibát.

A jogelveket maga mondván föl a kidolgozás előtt, a munkának alapja ellen, természetesen, nem volt kifogása, a kidolgozás még inkább megfelelt a kivánatnak; hanem az öreg az irodai szempontokból indulván ki, megtámadta a helyesirást.

— Öcsém, nagyon fösvénykedünk a fekete lével, a méltóságod, magasságod, kegyelmességed szavakat mindig következetesen kis betűvel irja; a tiszteletet megadhatjuk a nélkül, hogy függetlenségünkből elengednénk valamit és midőn azt tesszük, igaztalanságot sem követünk el.

— Azt nem, de annál nagyobb a nyelvészeti bűn, pedig nyelvünknek kihirdetett törvényei szerint a kezdő betűket illeti csak a kitüntetés, hogy nagy betűvel irjuk.

— De itt már nem engedek, öcsém.

— Jól van, tekintetes úr, hanem mivel a helytelenségnek is kell bizonyos logikájának lenni, a «Kegyelmességed» szó czím szerinti elsőbbségénél fogva nagyobb K-át igényel a méltóságos M-nél, valamint ennél is kisebbnek kell lenni a nagyságosban az N-nek.

Az öreg teins urat szíven találta a gúny, de

nem merte a fiatal ember igazságát visszautasítani, mert hiába, inkább vagyunk az életben gorombák, neveletlenek, ármánykodók, hasonlesők, követelők, mint arra vállalkozzunk, hogy okos ember bennünket szamárnak tartson. Nem maradt ideje a visszatorlásra, hirtelen kellett szabadulnia a zavarból; tehát dolgozó asztaláról levett egy vörösbe kötött munkát:

— Ismeri ezt a munkát?

— Vörösmarty költeményei; ugyanez a kiadás van meg nálam is.

— Lássa barátom — mondja az ügyvéd, el akarván ütni az előbbeni kötekedést — Vörösmarty Miska az én testi, lelki jó barátom.

Az ügyvéd aligha vesztett el ügyet hirtelenebben, de mégis szégyen nélkül. Ellenfele nem az ügyes fordulatok csavargásaival, csalásra számított fogásokkal, olcsóért megesküvő tanukkal, egyszerűen a meggyőződés szilárd és mocsoktalan érzelmével nyert. Lelke a legközelebbi hetekben föl volt szántva, soha nem érkezhetett volna alkalmasabban a jónak magva, hogy gyökeret verjen benne. A büszke, gazdag, elkényeztetett ügyvéd az emberiséget alpörösnek vagy felpörösnek nézte, most lépett be hozzá annyi idő óta egy fiatal egyéniség, egy valóságos ember, nyilatkozata oly őszinte, hogy száz esetben kilenczvenkilenczszer is kikergette volna más is, ő is és a századik megéreti vele a csodát, hogy saját alárendeltjét, egy inast a jogtudomány terén, megtűr kemény igazmondásáért.

Hej! mégis hatalmas fegyver az egyenes szívű ember kezében a szilárd meggyőződés.

— Barátom — mondja szokatlan leereszkedéssel — én bogaras ember vagyok, a tányérnyalók túlságosan elkényeztettek, akar ön egy nehéz leczkét megtanulni?

— Akarok — felel a fiú, megdöbbenve a váratlan nyilatkozaton.

— Tanuljon meg engem!

— Engedelmeskedem, uram és biztosítom, becsületesebb munkása nem volt: ezt fogadja el a tekintetes úr kötelesség és hálából egyszerre.

— Emberül van mondva — válaszol az ügyvéd — nem fogjuk megbánni, hogy a sors összehozott bennünket.

Meghajtá magát a fiatal ember, kiment az ajtón, visszatekintés közben még meghajtva magát. Talán a figyelemmel bocsánatot kért, hogy az öreggel nagyon is szabadosan beszélt; mindegy, a mint gondolá, ez csak egyszer látszik az aránytalan korúak közt tiszteletlenségnek, a későbbi tapasztalás tanuskodik az érzelem tisztaságáról s a kölcsönös méltánylás mind a két félt megjutalmazandja.

Vendel volt a titkár, neki gyónta meg az öreg, hogy ilyen emberrel még nem találkozott. Becsöngette a külső szobából, honnét »tessék« helyett ezen szavakkal lépett be:

— Itt vagyok, tekintetes uram.

— Ismeri kend már ezt a fiatal embert, kit Sándor urfi helyére fogadtam föl?

— Mondhatom, embernek formálta, a kinek kezei alól ide szabadult.

— Olyant akartam mondani én is — mondja az ügyvéd — nem szeretném ezt a fiut elrezzenteni a háztól, azért jól vigyázzon kend, az öcsém megférjen mellette; mert, különben összeveszem vele. A mit ettől lát, azt bölcsen cselekszi, ha megtanulja.

— Előbb fogadna a tekintetes úr az urfi mellé egy hentest is, ki a papiroson az urfi disznait leöldösi; mert én nem győzöm köszörült késsel, a mennyit az urfi vakar.

— Mit gondol kend, válik-e abból a gyerekből ember?

— Az ember sokféle, tekintetes uram; katonakoromban mindenféle ember mellé kerültem, a ki engedelmeskedni nem tudott, jó parancsoló vált belőle; strázsamesteremet tíz esztendeig nem tették meg tisztnek, mert nála nélkül úgy megbomlott volna a gyenge kapitány mellett a rend, hogy a legénység talán visszájáról ült volna föl a lóra; egy főhadnagy volt az ezrednél, a fejős tehénre is félve ült volna föl, az ütközetben pedig egyre azt beszélte, hogy tűz kellene a pipájába s addig hajszolta az ellenség ágyuját, hogy a pattantyus kezéből elkapta az égő kanóczot, pedig a kardját sem húzta ki. A fiatal ember sokféle, tekintetes uram, előbb megtöri az élet, aztán kapja meg az emberi ábrázatot.

— Ekkép kend még remél valamit a gyerekből.

— No, már nem akarom most mindjárt egyszerre

agyonütni, tekintetes uram, a fazekasoknál láttam a jó példát, hogy ha a sárcsomóból nem kerül ki tíz itczés fazék, azért nem dobja ki az ablakon, hanem gyúr belőle rántásos lábast, jó pajtás mellett ebből is válhatik valami.

— Sugja meg kend a fiunak, hogy ezt a másikat megbecsülje; mert ez lesz az én jobb kezem, mint tőlem értette kend.

— Későn volna, ha most mondanám meg neki először; aztán, tekintetes uram, mondás ám az, a mit ettől hall az ember, ha itt-ott megszólamlik. Talán az urfi sem mer összehadarni minden hiábavalót; mert észrevehette, hogy ez apróra váltja egyszerre, ha sületlent beszél.

— Szemmel tartsa kend őket és nekem minden hallott szót megmond kend.

— Többet érne, ha a tekintetes úr maga meghallaná, akkor maga vehetne mértéket.

— Igaza van kendnek, de csak nem leskelődhetem utánuk.

— Az urfit nem kell lesni, tekintetes uram, néha úgy ordít, hogy csodálom, ha a házi úr eddig föl nem mondta a szállást.

Az ügyvéd néhány hónap lefolyta alatt meggyőződött, hogy kedves öcscséből sohasem válik jogtudó, ekkép a régi viszonyok között még a gyámságos pártfogolás sem ölthet rá valami nagy méltóságot; hátra van még tudni, mennyit nyom mint ember?

VII.

(Az utolsó este.)

A jurateria reggelre üres maradt, az ifiurak letevén az ügyvédi vizsgát, magyar ruhában mentek a «Curia» nagy teremébe, leteendők az ügyvédi esküt. Vendel is fölvette az ünneplőt; mert őt illette meg a becsületadás, hogy az ujdonsült ügyvédet a jurateria ajtaja előtt várja s az eddigi «ifiuram» helyett «tekintetes urnak» köszöntse. Az öreg teins úr az ilyen napon csak este szokott az irodába menni; megszünvén a főnök és volt jurátusai között a különbség, az öreg ügyvéd a fiatal ügyvédeket, mint kartársait üdvözlé s néhány óranegyedet bizalmas beszélgetésben tölt el velük. Kardos úr ez estére is elkészült s a meghivásokat tisztelettel megköszönte; mert régi szokásától eltérni nem akart. Vendelnek jó előre megmondá, hogy estére otthon marad, miből a hű cseléd bizonyosan tudta, hogy az eddigi szokás ismételve lesz s neki kellett a fiatalokat utasítani, hogy estére otthon maradjanak.

Vendel erősen kikefélkedett, vastag bajuszára jókora tömeg bajuszpödrőt kent föl, őszbe csavarodó haját laposra simítá, az előszobának minden butora válogatott rendbe volt rakva: lehetetlen

észre nem venni, hogy e háznál dologtevő napra ünnepet ejtettek.

Már a délutáni egyet is elverte a toronyóra, mikor a lépcsőzeten megcsörrent a kard s Vendel fölegyenesedve üléséből, készen várta az érkezőt. A nagyságos urfi már a «Curia» épületéből elment a szülői házhoz, a másik tehát egyedül ment haza, kezében összegöngyölítve tartván ügyvédi oklevelét.

— Isten hozta, tekintetes fiskárius urat! — üdvözli Vendel az érkezőt.

— Az volnék, kedves Vendelem — mondja a másik az üdvözletet elfogadva — hanem reggel óta miért nem veszett össze valakivel, hogy nekem is lenne már pöröm?

— Ne búsuljon a tekintetes úr — vigasztalja a rokkant huszár — czudar ez a világ, maholnap már a jobbkéz is összemarakodik a balkézzel, mert az egyik a tejfölben, másik a turóban markolászott s mindenik azt hiszi, a másik lopott többet. Pör lesz, tekintetes uram, hanem míg meg nem unta a tekintetes úr ezt a kuszált mesterséget, nekem is igérjen meg valamit.

— Pörre tett szert, édes Vendelem?

— Az én pörömnek jó prókátora vagyok magam is, tekintetes uram, mosóné, tejesasszony, pálinkaáruló, mind a három olyan ellenség, hogy egy kézzel is birok velük; hanem katonaviselt ember vagyok, nem tudom, melyik árvának az apját küldtem el a másvilágra, most vénségemben eszembe jut az ilyen is, hátha a szegény párák miattam ordítanak a magas mennyországig. Tekintetes uram,

nagyon rövid az az imádság, a mi az én fejemben megmaradt, arra is kevés, hogy a mindennapi káromkodást leimádkozzam vele, ujat nem tudok csinálni; hanem a tekintetes úr fiatal ember még, hat ember terhét is elbirja, legyen védője özvegynek, árvának. Egy vén huszár mondja, hát igaznak kell lenni, van isten, mert bizony gyakran rászorult ő felségére, az fogja megáldani a tekintetes urat.

— Itt a kezem foglalónak, édes Vendelem; elég-e ennyi?

— Ha én sem tudnám, mennyit ér az, mikor a magyar ember kezet ád, sok szép legény most is ökörhajtó paraszt volna s nem viselné vállán az angyalbőrt, mit verbungos koromban a nyakába öltöttem.

— Még inkább szorítsunk hát kezet, édes Vendelem, úgy is talán ma és holnap látjuk legutoljára egymást.

— Se szent György, se szent Mihály, tekintetes uram, nem lesz abból a hordozóskodásból semmi.

— Kitelt az esztendő, Vendel bácsi.

— Beszegődünk újra, tekintetes uram — okoskodik Vendel — az öreg teins úr bizonyosan akar valamit mondani, estére maradjon itthon, akkor is ráérünk búsulni.

Csöngetett az öreg teins úr, Vendel előbb kinyitá az új ügyvédnek az irodaajtót s e tisztelet után ment a parancsolat után.

A fiatal ügyvéd letevé oklevelét, azt a kulcsot, mely a jövendőnek zárját fogja kinyitni s a pályá-

nak kezdetén elkomolyodott; mert eddig jött el a remény, az a csalfa leány, ki a pályának virágairól sugdozott. Az ábrándoknak vége, föl kell ébredni a kedves álomból, a napnak első sugarai megvilágítják az utat, tűrésre? szenvedésre? megelégedésre vagy boldogságra? erre önerőnk és a szerencse felel!

A legelső, ki az ügyvédi czímet megadá, adósságot ölte rá, az emberi kötelességet! Jutalmul nem igér aranyat és kincset, vagy igen: az istennek áldását, mit nem a pénztárnokok szoktak kifizetni utalványok mellett. Mások talán nem így kezdik a pályát, a «Komló»-ban a czigány hegedüli el a bucsuztatót s egy kis bormámorban fullad meg a multnak könnyelműsége; neki egy vén huszár jelenti be a pályát, az özvegyek és árvák sorsát emlegeti, bizony ennél szomorúbb nótát Bihari sem húzhatna; de erre nem következik a zajgó barátok pohárürítése. Annál sebesebben lüktet a szív, egy fiatal embernek szíve, hova a csalódás, elkeseredés és nyereségvágy nem firkálta be a boszút, a megvetést és a vérszopást.

— Özvegyek és árvák! — ismétli a tünődő fiatal ember az első benyomás uralma alatt és ez érzelem következtében indokolva van a magánbeszéd, midőn hallgatóságra nem számítva, hangosan mondja: Igen! özvegyek és árvák! Ez legyen a jelszó!

A nagy munka után a szobában heverte el a délutánt, az utóbbi napok és éjszakák terhe megviselte s édes álom nyomta le pilláit késő estig. A nagyságos asszony fia gyertyagyujtás előtt ve-

tődött haza, ekkor is az anyja unszolta az irodába; mert a nagyságos asszony véleménye szerint illik becsülettel megválni nemcsak a bátyától, hanem a főnöktől is, úgy is annak köszönheti, hogy keresztül uszott a vizsgán.

Tudta az urfi, hogy ez lesz az utolsó est, a szegény irodából az anyai szárnyak alá siet, kényelmesen butorozott urfiszoba várakozik rá, szolgálatára külön cseléd lőn fölfogadva, simább mint Vendel, e goromba katona, kinek ő még adósa, talán pénzzel? véljük mi, ő meg azt hiszi, hogy egy kis gorombasággal.

Ez utolsó estén lett volna a fizetőnap, a meggondolatlan urfi némi önállóságra kapaszkodván, valami lenyelni valót szánt borravaló helyett.

A jó pajtások közől nehányan eljöttek a fiatal ügyvédekhez, széken, ágyon, kereveten helyet foglalának, beszéltek az ügyvédi pályáról, honnét sokan fölértek már a kanczellári czímig is; természetesen: észszel, tudománynyal; mint az már okvetlen megkivántatik.

A fiuk egyéni hajlamaik szerint válogatának, egyik ügyvéd, a másik megyei hivatalnok, a harmadik szónok, a negyedik a «dicasterium»-ban akart foglalkozni, a mint hajlamaik, körülményeik vagy összeköttetéseik adták az irányt.

Már gyertgyagyujtás ideje volt, a nagyságos urfi lesett a pillanatra, mikor Vendel a meggyujtott gyertyával belép, ez alkalommal akart belekapczáskodni bátyja szolgájába. A kulcslyukon bepillantott a gyertyavilág, sokáig nem kelle várakozni, azért

az ajtó körül tartózkodott és utczagyerkőczhöz méltó pimaszsággal leste meg a kilincs mozdulását s a mint a gyertya az ajtónyilásba ért, ügyesen elfujta a lángot.

A benlevők észre sem vették a csinyt; Vendel is léghuzamnak vélte és zörgölődés nélkül kiment, hogy újra meggyujtsa a gyertyát. A fiuk érdekkel vitáztak a pályaválasztásban, egymásnak természetét, hajlamát ismerve, a jóbaráti tanácsokkal nem fukarkodtak. Az urfi nem vegyült idáig a beszélgetésbe, az ajtó körül ólálkodott s a másodszor benyitó Vendel kezében újra elfujta a lángot. A másodszori elfujás ügyetlenebb volt, a fuvás neszét is meghallá Vendel és a gyertyalángon is észrevehető volt az irány, honnét feléje tódult a fuvallat. Vendel dörmögve tért vissza. Nem kételkedett a csinytevőn, hisz az idegen nem tesz ilyest, a házbeliek közül kedvenczén kivül csak az urfi volt otthon.

A másik határozottan látta, hogy az urfi Vendelt boszantani akarja, de az utolsó estén nem akart szóvitába keveredni, azért hagyta bolondulni, azt meg úgy is hitte, hogy Vendelnek is van olyan kártyája, melylyel az ilyent alkalmasan el lehet ütni.

Harmadszor is elfujta a gyertyát.

Valamennyien látták az urfinak pajkosságát, azonban szó nélkül hagyták a dolgot, csak Vendel nem.

— Urfi, ha még egyszer elfujja a gyertyát, sötétben marad.

Valamelyik a fiuk közül ismerte Vendelt és nem akarván kitérni a beszéd folyamából, a negyedszeri

fordulókor beszédbe akará csavarni az urfit, ekkép szólítván meg:

— Ön nem akar ügyvéd lenni?

— Igenis nem! — feleli határozott dölyffel, egyuttal az alig és óvatosan nyiló ajtón kifelé fujva s ekkor a gyertyahozó szó nélkül belépett az egészen sötét szobába.

— Pedig önnek szép jövője lehetne összeköttetéseinél fogva — véli a megszólító — itt a példa: Kardos, egyike a legelső ügyvédeknek Pesten.

— Nagyot talált ön mondani — gúnyolódik az urfi — harmincz esztendős ügyvéd, egy megvénült tekintetes úr, semmivel sem több, maholnap a vargalegény is kap tekintetes czímet . . .

— Tekintet nélkül, ezt tessék hozzá gondolni, veti ellen a másik, fáradságának pedig nem megvetendő gyümölcse került.

— Mondtam, hogy a czímet a vargalegény is megkapja. Az aranyhalmazt összegyüjteni és hasznát nem venni, csak annyi dicsőség, mint Aesopus szamaráé, melyre a pénzes zacskókat felkötötték; de maga csak kórót evett.

— Ha önnek volnék, e gondolatot ki sem mondanám, vagy legalább nem ily hangosan, hátha az öreg úr meghallaná.

— Fölösleges aggodalom, tisztelt úr — mondja a dölyfös — ha valamelyikünknek oka lenne a másikhoz dörgölődzködni, Kardos ügyvéd úrnak több oka lenne anyám termeiben beillatozni tekintetes diplomáját, melyet harmincz esztendeig nagyon megfogott a dohányfüst.

— Ez egy kis elbizakodás, uram! — mondja a divánon fekvő kedvencz, nem tűrhetvén a hetvenkedést és fölkelvén a vita folytatására, hangosan mondja: Édes Vendelem, gyújtsa meg azt a gyertyát, mert itt farkasszemet kell néznünk.

— Kár volna — mondja egy váratlan hang, Kardos uram hangja; mert negyedszer Kardos ügyvéd úr akarta behozni a gyertyát, — az ilyen beszéd csak sötétbe való!

Általános lőn a meglepetés. Kardos ügyvéd úr nem maradhatott tovább a szobában, a kilincsre tevé kezét és az ajtó mellől mondja öcscsének:

— Uramöcsémet nem kényszerítem, hogy szállásomon kényelmét korlátozva lássa, otthon hihetőleg még többet is mondhat. Jó egészséget!

Az irodából keserűn távozott az öreg dolgozószobájába és egy óráig hányta-vetette eszét, mitevő legyen jövendőben? A szerencse szakadatlan kisérője volt, minden ember, kit a viszonyok közelébe hoztak, különös megelőzéssel iparkodott az értelmes ügyvéd irányában föllépni, röviden: őt nagyon elkényeztették. Ez magyarázza meg, hogy az ügyvéd az utóbbi hónapokban vevén észre a megvesztegethetetlen hatalomnak, az időnek súlyát, tudta már azt is, hogy kifelé megyen az életből és csak arra a langymeleg szeretetre számolhat, mit csak úgy pénzérdekért osztogatnak és jó reménység fejében. Az emberiség adója most már gyakran eszébe jutott, nincs meg az a mindennapi öröme, mi a családapának boldogsága, tudniillik: szaporaságában látható folytatása önmagának, az a kis örömmel vegyes

gond, mely mindig cselekvésre zaklatja, s az unalmat be nem ereszti a hajlékba, az a, bár legdrágább, de mégis ingyen kinálkozó szeretet, mi önvéreink ragaszkodásából fejlik, ennek hiánya jutott eszébe és ha a családi örömet készpénzért nem is, de rimánkodásért odaadnák: kiállna a nyilt térre koldusnak és ordítva kérne azon malasztból, melynek áldásai mellett oktalan elszaladt fiatal éveiben.

A méltóságos asszony éles késsel nyult a konczhoz, kedves magzatja már furkós bottal! Hol van az a taplószív, mely ilyenre meg nem mozdulna? A természet az egyensúly törvénye szerint uralkodik, az apályt helyreüti a dagály a tengerben úgy, mint az ember kedélyében, s a bánatos ügyvéd szívében kerekedett ürbe egy más érzelem tolakodék, az egyes számú rokon helyébe a legutolsó, az ötödik. Büszkesége megtört, íróasztalának papircsomóiból egy nagy negyedrét ívet vett elő, s a szigorú erkölcsbirónak, a mérnöknek írt levelet, czélja lévén az egykor hajthatatlan embert szeretetre hangolni; mert elképzelé, hogy az ilyen haragos becsületességű embernek szeretete nem olyan árúczikk, mit a boltban is meg lehet venni; azért ha megkapja, hátralevő napjainak alkonya annyira-mennyire megvigasztalható lesz.

A levelet hamar megírta.

Ez volt az első adag csillapító. Nem dühöngött, nem lármázott az éretlen ficzkó ellen; mint a fájós fogat, hirtelen kirántá eddigi helyéből, ekkép a műtét hirtelen megenyhíté szivét; de még vérzett a seb és gondolkozék, mivel lehetne ezt is elállítni?

Csengetett.

— Hívja kend át Sipos urat, ha még itthon van — utasítja a belépő Vendelt.

Néhány másodpercz alatt belépett az ifjú, a kedvencz, kétségen kívül azon hitben, hogy az öreg úr a megválás előtt egy-két jó szót mondjon, a mint illik, s ő is akkép hangolá lelkét, hogy az eddigi figyelmet hálásan megköszönje. Nem volt ment az izgalomtól, bizonyos idei együttlét megszokottakká teszi az embereket, és az elválás, mint más, még meg nem szokott útiránynak kezdete, ha kellemesebbnek igérkezik is a jövendő, megmarkolja a szivet.

— Öcsém! — mondja az öreg kezet nyújtva és a kerevetre maga mellé ültetve az ifjút, én még ritkán könyörögtem az embereknek, hiába pedig tán sohasem, ön lehet a legelső, kinél kérelmem megbukik, kérésem pedig az: ne hagyjon el engem.

— Hát itt maradok.

— Hála legyen az istennek! — mondja az ügyvéd szokatlan élénkséggel — ha ön egy pár szóval hosszabban várakoztat, kilelt volna a hideg.

— Istenemre mondom, én nem értem a tekintetes urat.

— Meghiszem, öcsém, magam is azt véltem egyelőre, hogy kicseréltek; de, kedves öcsém, rájár az emberre a rúd és látom, hogy sorsom kereke aláfordul. Nálam a hét kövér esztendő harmincz esztendeig tartott, s az ellenkezőről úgy megfeledkeztem, hogy a legelső meddő évnek kezdete is megtépett.

— Megcsalták, megrabolták a tekintetes urat?

— Akkor csak szegényebb lettem volna, kedves öcsém, s a munka nem hagyott volna megrémülni, hisz a mennyit én kereshetek, tizenkét éhes ember étvágyának is elég. Vagyonomnak egy fillére sem hiányzik, védenczeim száma annyiszor szaporodik, a hányszor ajtómon kopogtatnak és én nem röstelem kimondani: szabad! E tekintetben torkig vagyok a bőségben, hanem ha ön meg akar egykor sajnálni, majd elmondok mindent, ezúttal csak annyit, hogy a fösvénynek nem sok vigasztalódása, ha annyi aranyat gyűjtött, hogy földülvén kocsija, éppen saját aranyainak ráesett súlya képes agyonütni. Engem ugyan nem ütött agyon; hanem bénává tette lelkem, mert azt hittem, hogy a boldogságot meg kell venni, s a hová én pénzzel mentem vásárt ütni, egykori jurátusom ingyen elhalászta. Ebből ugyan kegyed nem sokat fog megérteni; majd később megérti, ha szívesen itt marad; s ha nyomtalan pusztulok el, mint az út melletti kóró, melynek magvát a szél az országút porába hinté, kárpótlást keresek. Mint ember elvégződöm, egy elkiáltott és elhangzott szóként; de ügyvéd is volnék még, ez ötlött eszembe, pályám sikere megszaporítá irigyeim számát, büszkeségem lett megvigasztalóm, tapasztalatom egy özön, miért czipeljem magammal a sírba? Egy becsületes ifjú száz családnak sorsát mentheti meg. Önre gondolék, az isten világos észszel áldá meg: legyen tanítványom, így nem éltem hiában, s én megvigasztalódom, mert mint a viszhangba kiáltott szót, egyszer még visszamond valaki.

— Legyen meg a tekintetes úrnak akarata — szól az ifjú — az aztán úgy is a szerencse dolga, meglelte-e bennem az alkalmatos embert és minden józanságom mellett nem merek ellentmondani a tekintetes úrnak e pillanatban, csak azt igérje meg, hogy miattam másnak hátránya nem lesz és hogy ha idővel észreveszi, hogy nálamnál különb emberre akad: elereszt.

— Semmi föltétel, az emberek megválasztásában biztos mértékem van, ha valakinek esze a toronyig érne is; tehát mi együtt maradunk és biztosítom, hogy másnak ön miatt hátránya nem lesz; mert az első segéd holnap reggel megkapja kineveztetését egy igen tiszteletreméltó állomásra, hova régen vágyakozott, így ön aggodalom nélkül maradhat itt.

— Mint eddig is, úgy jövőre is hű embere leszek a tekintetes úrnak — mondja Sipos — bár elég erőm lenne az ön várakozásának megfelelni.

— Nem kételkedem — mondja az öreg teins úr teljes bizalommal — pályánk nehéz, de vigasztaló, s ha más országban ezer meg ezer korlát közé szorította is a szabályhajhászat, Magyarországban az ügyvéd a jogelvek fonalán olyan igazságot kénytelen kutatni, mely századokra terjedő igazságtalanságnak látszik, s én a mai napra szántam ön előtt egy előitéletnek megdöntését, mely a magyar ügyvédet terheli, ép oly méltatlan, mint mikor a vértanút az igazságért feszítik meg.

Nálunk vannak száz évesnél idősebb pörök is, s a külföld és az értetlenség megrágalmazza törvény-

hozásunkat, biráinkat és velük az ügyvédet, ki a gombolyagnak végét századon is keresztülhúzza. Barátom, hazánkat török, tatár dúlta, a birtokos vándorlásban tölté néha fél életét, s a rémület perczeiben okleveleit az ellenség markában feledé, vagy ismeretlen embereknél hagyá el úgy, hogy elveszvén a csaták zajában, utódainak nem hagyhatott egyéb bizonyítékot, mint a jóhiszemet és a birtoklást.

Az elhányódott okmányok század múlva kikeltek a rejtekből és olyan kezekre kerültek, melyekben fegyverré váltak és a bonyolult rokoni viszonyok lánczolatán, egy kis papirrongygyal uradalmak kerültek kérdés alá. A meglepett tulajdonos halaványabb lőn a megsárgult okmánynál és azon kételybe került, hol nem tudott eligazodni: ő bitorolja-e másét, vagy más, a véletlenül kezére került okmánynyal, őt akarja koldussá tenni? tán akarattal vagy gazságból; hisz század folyt le és a kik bizonyíthatnának, jobban mint az írás, régen elporlottak.

A magyar törvényhozás bölcsesége akkor volt nagy, midőn a harczban élő nemzettagok jogát birtokon belül tartá megvédendőnek: és a pörorvoslatok több nemével időt adott a rokonsági viszonyokat osztályok, örökösödések, örökbevallások alapján addig kutatni magán és nyilvános levéltárakban, hogy a «birtokban levő» megvédhetné magát; vagy ha mégis kétes maradt a kérdés, az egyezkedésnek olyan alapot adott a törvénykezés, hogy a magyar nemes a nem érdemlett és saját hibája nélkül bekövetkezhetett hirtelen nyomortól megóva, sőt a rokonszeretet és nemtelen boszú elhárítva

lőn. E téren az ügyvéd előtt kincs volt az idő: és a jogelvek fölséges tanával, fáradságos kutatással odajutott, hol megilleti az a szép elnevezés, mire ön is vágyik, kedves öcsém, a jogvédő czím!

Ilyen pályára lép ön, s ha önnek szabad irányt adnom a legelső estén, melyen az ügyvédi karba lépett és a melyen tanítványommá szegődik, igérje meg a következőt:

Az első biróság előtt lefoly a pör, az elvek megvitattatnak, a bizonyítékok érvényét a felek hatalmasan földerítik, s ön nagy bánatára előre tudja, hogy felének igazságot nem szolgáltathat, pedig szivének egyéni meggyőződésében tudja, hogy saját felének van igaza. Az első itélet kimondatik az ön fele ellen — mondja az öreg Kardos szenvedélylyel — ön fiatal még és elszomorodik és a vesztettnek látszó ügyhöz semmi kedve többé! Itt kezdődik az én iskolám, kedves öcsém és itt kezdődik a tér, melyre az igazi jogvédő oly szenvedélylyel vágyik, mint az orvos a hullára, melynek fölbonczolása előtt határozottan megmondá, minő szervezeti bajokra fog a hullában akadni. Fiatal ember! — mondja lelkesedéssel az ügyvéd — a félig elvesztett pör köszörüli ki az ügyvédnek eszét, ez emeli ki az ötezer prókátor közül és jutalmát a sorsüldözöttek örömkönyűiben, méltányosságában és a közvélemény megtisztelésében leli meg. A ki az igazi jogot megvédte, az ártatlant védte meg a nyomor, a kétségbeesés, valamint az erkölcsi sülyedéstől, tehát nem csüggedni, fiatal ember, ez az én tanom, erre fog ön tanítványul vállalkozni!

— Vállalkozom!

— Kezet reá.

— Itt a kezem.

— Nem csüggedni az utolsó perczig.

— Egész az utolsó perczig.

— Isten velünk, kedves öcsém — mondja végül az ügyvéd — most már megint éledezem, az öreg Kardosnak mégis lesz folytatása.

Sipos barátunk a szabadba vágyott, hogy ez esténék benyomásait ismételje, s a mit Vendelnek és Kardos úrnak szentül megigért, még akkor se feledhesse el, ha tán feledni akarná.

Később valamivel az utczán volt, a lámpák fényénél Vendelt látta a postahivatal előtt megállani, akkor eresztė be a levelet, melyet az ügyvéd a mérnöknek írt.

VIII.

(Az ötödik számú atyafi.)

Megsétáltatom az olvasót, Pestről átmegyünk a budai oldalra. Fehér- és Veszprémmegyén keresztül elmegyünk Kupa országába, meglátjuk útközben a rendezett uradalmakat, melyeket a földmérők láncza fél század lefolyása alatt szabályos arányokra osztott, azután egy félreeső falunak sarokházában keressük fel az ötödik számú atyafit, Kardos mérnök urat, a somogyi egyenes vonalak egyik elkészítőjét, saját dolgozószobájában, a rézvonalozók, távcsövek, földabroszok és mérnöki szerelvények között.

Asztalánál ül, régi, rongyos szélű papirra ír valamit, lúdtolla néhol megbotlik a simítatlan papiron; de azzal ő nem törődik. Tudja ő, miért ír ilyen paczalféle papirra, a mit rá ír, tartalmánál fogva hosszú időre van szánva, néhány esztendeig a szekrények zugába kerül, a mely nem bántja, sőt még az egér is megunná rágni a szívós anyagot, így biztosan megmarad, s ha meglelik, egy látásra le lehet olvasni róla minden betűt. A mostani papirt a legkisebb nedvesség megrothasztja, a betű lehalványodik róla; pedig a mit most írni akar, leányának van szánva; de az unoka is hasznát veheti.

«Kedves leányom!

A mit itt írva találsz, szeretném szóval elmondani; de éveid számát tekintve, álmodjál még a jövendőről, aranyozd meg a felhőket, néhány év múlva is jókor lesz megtudnod, hogy az ember igavonó állat, ki van rá szabva a teher és hagyján, hogy azt czipelni kell; de jaj annak, ki még azt a részt is kénytelen huzkodni, mi a párjának volt szánva.

Igyekeztem eszedet mívelgetni, a mit idáig megmondhattam az emberekről, megmondám és míg én e földön maradhatok, józan vezetőd leszek! de ha idő előtt bele kell feküdnöm a földbe, melyen oly sokat lótottam-futottam, szó helyett utasítsanak e sorok és bizonyítsák be, hogy apád a véletlenről sem feledkezett meg.

Az idő nem fárad ki a gyaloglásban, léptei egy perczczel sem késnek el az eddigi nyomtól, s észre sem veszed, hogy anyád mellé magasulsz; s minthogy isten egy pár rózsát is lehelt arczodra, mint a kert virágait, az elmenők visszafordulva is megnéznek. A nézők nem mindig csak nézők, kandiak is és a meglátott virág után némely kéz ki is nyujtózkodik, s éppen e gondolatnál akarok időzni.

Elhiheted, mert apád mondja: a nő a férfi ellenében gyenge báb és hogy egyenkint össze nem zúzzák, oka talán az a szemérempír, mit arczotokra ihlett a teremtő és a férfierő, midőn e pírt le akarná tépni, előre és ösztönszerűleg megdöbben attól a halavány arcztól, melynek rózsáit megrablá.

Legkevesebb egy egész évtizeden át buvárkodja

a férfi a tudományok titkát, a bevégzett tanulmányok után teljes számítással mértéket vesz önmagáról, s a ki megszokta a tanodák padján az összemérkőzést, kilépvén a nagy világba, hirtelen észreveszi saját előnyeit, s mikor nem is gondolja, észrevette, mennyire hátramaradt mellette a nő, kivel az életpályának megosztására vállalkozunk. A férfiak eltagadják hiúságukat: mert az telhetetlenebb a női hiúságnál, mely a piperén is jóllakik; de a férfiú minden pályának dicsőségére megéhezett, diadalt, bámultatást, kitüntetést szomjaz és titkos gondolatában nem elégszik meg a babérral; hanem bevágyik a történet lapjaira és ha tőle függne, vastagabban kenné föl magára a szint, mint egy gyenge asszony az öltözőasztalnál.

E hiú nép az örök emlékezet vágya mellett győzedelmeskedni vágyik azon gyöngéd nemen, mely csak egyszer botolhatik és egyetlenegyszer sem támaszkodhatik föl, s e győzelemre elhozza kiiskolázott nyelvét, mely a szónak változatos hatalmát ügyesen használni jeles tanároktól tanulta meg. A nőnek fogalma sincs e rettenetes fegyverről; még kevésbbé tudja, hogy a férfiak találták ki azt a mesterséget, hogy a nyelv el tudja palástolni a szívnek titkát, mely a nőnek arczán számtalanszor árulkodva ül ki. A férfi a nő ellenében nem a vihar, mely midőn a gyenge galyat letöri, ugyanakkor a százados tölgyet is kicsavarja, de a szerény ibolyát mégis élni hagyja; hanem az a nyári napsugár, mely megcsalja a növényeket reggeli sugarának langymelegével, s mikor az kinyilt kelyhével

akarja fölfogni a jótékonyságot: a nap déli melegével mindenről lepörköli az életnek színét.

Ha a nőt a férfinak mámorától kellene óvni: tán ezered részét nem írták volna meg azon könyveknek, melyekben a nőnek szerencsétlensége a fő gondolat, hisz a mámor gyermekiesen őszinte; de remegjetek azon józanságtól, mely a lelkiismeretnek furdalása nélkül hazudik, mely az egyszeregynek biztosságával számítja ki a tapasztalatlanság hátrányait, s mely oly kényelmesen rendezi el hálóját, hogy a mi a kétségbeesett nőt őrültté teheti, neki fájdalmat sem okoz és társai előtt kaczagva sorolja el gyötrelmeit, mint a vad indus, ki ellenségének fejbőrével számol számos küzdelméről.

Hányszor hizelegtek a nőknek szépségükért, a kertnek legszebb virágaihoz hasonlíták: mosolyogj ilyen gyarlóságra és utasítsd a hizelgőt a legközelebbi kertbe, hadd tépjen egy csomót és a másik napnak lehunytával kérdezd meg, miért szórta ki a tegnap magasztalt s ma már elhervadt virágokat? értékük vagy becsük miért fogyott meg nehány órának mulandóságában?

Az égnek csillagait annyiszor mondák hölgyszemeknek, s a kik elhitték, sokszor könnyezének, hogy ne hasonlítsanak a csillagokhoz és csalódás okozta bánatukban nem mertek fölnézni az égre vigasztalásért. Hiúságuk az égbe magasztalá magát, szerencsétlenségük pedig nagyon is földiekké tette őket.

Hittek a nők olyan vállalkozóknak is, kik a felhőket akarták elhozni, a sziklákat elrepeszteni; e

közönséges kalandorok silányabbak a tolvajnál, kinek mégis volt annyi bátorsága, hogy éjnek éjszakáján, tán a lelkek órájában, kimerjen lépni a csillagtalan sötétségbe és eltulajdonítván a másét, elszántságában az erővel szemközt merne állni. Hazugságuk föltétele azon együgyűségnek, mely a hangos szónak is hitelt ád és azt hiszi, hogy lábainál az erőnek büszkesége hajlott meg; pedig az a lelketlenség, mely azt várja, hogy a másiknak gyarlósága a porba hajoljon le utána.

Hol mindez nem volt elégséges, hol az ügyetlenség idejekorán elárulta magát, hol a nő természetes esze és ösztönével megvédi magát: akadt ellensége, ki a nagyravágyás pórázán tudta maga után csalni a nőt. Emlékezzetek meg Eötvösnek szép költeményéről, melyben a galynak levele lekivánkozott ágáról, hogy a szellőnek szárnyán a magasba szállhasson; de a kóró meginté, ne kivánkozzék le; ha csak az ő sorsára jutni, azaz: hirtelen elfonnyadni nem akar. Az igéret fényes pillangó, mely vagy elrepül, vagy ha megfogod, legtöbbször szárnyának színes pora ujjaidon szennynek marad meg csak.

Legutóljára hagyám az észnek fegyverét, mely halálosan talál! mert a mint urává tudott lenni a férfi a természetnek: hasonfélével is megküzd. A szó engedelmes szolgája a találékony észnek és mert nem a közönséges nyomon jár, nem is tudod, hálóját hol veté ki? Hasztalan mérkőznél vele, vállalkozásodban hosszan időznél vele, s végre is rabjává szegődnél az erős hatalomnak; de hogy megbi-

rálhasd, ne kövesd szavait, mik csak a hitnek vannak elmondva: keresd föl tetteit, s ha azok egy nyomon járnak szavaival, tanuságot teendenek szivéről is, különben a szó tett nélkül csak nyegle hirdetményi csalétek, mely a silány portékára akarja rácsalni a vevőt.

Atyádnak szavai szigorúak saját neme irányában, s talán a másik oldalról is bemutathattam volna; meglehet, csakhogy benned legféltettebb kincsemet akarván védni, éberségre figyelmeztettelek, mint a természettudós, ki leczkézvén tanítványait, az oroszlán nagylelkűségének példáit is elbeszéli; de először is mindjárt megmondá tanítványainak, hogy az oroszlán szerfölött erős, hússal táplálkozik és nagy körmei vannak.

Már a középkorban magas érdemmé vergődött a férfiaknak nők iránti lovagiassága, s e régi példa jelenben is követőkre talál; de mert az ember vegyüléke jónak, rossznak, a példáknak föltétlen hinni nem lehet; mert az is példa, hogy az ember az ölyv által üldözött gerlét megvédé a ragadozónak körmeitől, de otthon mégis kalitkába zárta.

Eszed toldja meg az én gondolatimat, s az élet tegyen téged oly bölcscsé, hogy tájékozhasd magad, s akkor elértem czélomat, melyért ezt és hasonló számos jegyzetet előre megírtam.»

Íme, itt van a mérnök úrnak néhány arczvonása, valamit már Kardos ügyvéd úrnak jegyzeteiből is tudunk; ezekből és következőkből kialakul az egész s ha különcznek találjuk is, alapjában bajos lesz eltagadnunk az embert.

A »kis leány« is belopódzott már az anyja után.

— Szabad? — kérdi a mérnökné a félig nyitott ajtón át férjéhez belépve.

— Végeztem már — mondja a mérnök helybenhagyásképen, jegyzetét a szokott takaróba helyezvén, melynek külsején e szavak álltak: Jegyzetek Jolánom számára.

— Elfáradtál kedves férjem?

— A munka nem hagyja megrozsdásodni az észt s ha nem munkálkodnék az ember, unalmában többször eszébe jutna a halál s idő előtt agyonbúsulná magát.

— De a te korodban nyugalomról sem volna fölösleges gondolkodni.

— A szerencsések és a gazemberek már az én koromban jó ágyat vetettek maguknak, feleségem, s minthogy a szerencse engem nem keresett, én meg a gazságot: így folytatnom kell a munkát miattad és gyermekemért, érted-e feleség?

— Az én férjem mindenre talál alkalmas választ.

— Ok nélkül semmit se higyjetek el — mondja a mérnök többesben — észrevevén, hogy a «kis leány» is belopódzott már az anyja után és nem háborgatva a beszédet, apja mellé állt, s a mily magas volt már, ülő apjának homlokaig lehajolva, azt megcsókolá. Az apa folytatá a beszédet: az ok próbája az állításnak, mint az összeadásnak a kivonás, vagy ha valaki nem akarja elhinni, hogy a kétszerkettő négy, két-két almát összeteszek, aztán egyenkint összeszámlálván, szemeinek és tapintatának bebizonyítom, hogy a két csomóban

együtt négy darab van; s ekkor kénytelen elhinni, vagy akarja vagy nem.

— Igen férjem, hanem az én véleményem szerint a szerencse olykor-olykor hozzánk is betekintett volna, ha be nem csapod az orra előtt az ajtót.

— Nem tagadom, a multkori tagosztálykor néhány száz darab aranynyal kínáltak meg, ha az u . . . i közbirtokosoknak kieszközlöm, hogy a határukhoz eső részen adja ki uraságom a részt, s én nemcsak nem fogadtam el...

— Hanem ha én itt nem vagyok...

— Kilöktem volna az ajánlót az ajtón. Ezt akartad mondani, kedves feleségem?

— Valóban ezt. Pedig lásd, öregem, mégis éppen azt a részt eszközölted ki nekik.

— Mert uramnak is így szolgáltam leghelyesebben.

— De az aranyak?

— Az aranyak nem lőnek vádlóim, s a közbirtokosságnak érdemes tagjai még hazugságképen sem mondhatják, hogy részüket vették; hanem kapták, s ha valahol az országúton találkozunk, nem vagyok kénytelen őket köszönteni a magam pénzén vett kalappal.

— Ne hidd, hogy az emberek meg ne tudnák különböztetni, mikor és mi a meghálálni való, s minthogy ismerik egyenességedet...

— Most jóizűt nevetnének, hogy az a nagy egyenesség mégis meggörbül, ha jó helyen találják megmarkolni. Ezt mondanák, édes feleségem, s minthogy eleven szentek nem lehetünk, igyekez-

zünk emberek lenni; legalább a példakereső megbecsüli a maga faját is és ha idáig a türelemnek példájaként hasonlatot csak az állatországban kapott, a szamarat, a jámborságra a birkát, szorgalomra a hangyát, figyelmességre a hiúzt, munkásságra a hódot, szelídségre a galambot, hűségre a kutyát; legalább a becsületességre találjon példát az emberek között.

— Örömest meggyőztem magamat, kedves férjem — mondja a nő férjét megölelve — ha ellenkező véleményt mondanék, megbocsáthatod a nő szeretetének és az anya aggodalmának.

— Ezért aggódol? — kérdi az apa a kedvenczet maga elé állítva, s mint a képírónak legszebb képét, úgy helyezé a kellő nézpontra, hogy hatását el ne téveszsze.

A leány a gyermekkorból a hajadonéba kezdett átváltani, élénk szemeiből kibeszélt az ébredező lélek, a bánatnak fellege árnyékot nem vetett az arczra, finom vágású szájának nem lehetett még panasza, magas homloka fölött a gazdag fonat koszorú és korona együtt, s a hogy az arczon a szeretet sugarai áttörnek, önkénytelen keresnéd a szárnyakat, melyek kiegészítenék az angyalt.

Előbb megdöbbentene e kép egy idegent, mint az apát, midőn anyja mellé mintegy mutatónak állítá, maga sem tudná, mi ihlette lelkébe azt a nagy nyugalmat, mely tartózkodás és szorongás nélkül mondatja vele: Ezért aggódol?

Az apa nehány másodperczig fásultan nézé gyermekét, aztán nem akarván a megbámultat megpirítani, kedves enyelgésével azt mondja:

— Mim vagy nekem, mondd meg?

— Az én kedves apámnak engedelmes leánya.

— Ne mondd többé e szigorú szót: engedelmesség! — utasítja az apa. Míg azt hittem, hogy tudatlan gyermek vagy, megvártam tőled az engedelmességet; mától fogva az ok is legyen parancsolód, s a hol valamely dolog eszedhez is beszól, vitasd meg, s ha meg nem érted, kérdezd meg az okot; mert korodban már megilleti a leányt, hogy maga is mondjon valamit és nagyon szégyenleném, ha észrevennék rajtad, hogy a mit szád mond, csupa ösztönszerűség. S ha ellenmondanak, mindjárt az ellenkezőt is elhiszed.

— Kedves férjem, olyan komolyan beszélsz, mintha czéhbeli mesterember volnál és inast szabadítanál.

— Ilyenfélét gondoltam én is, feleségem — magyarázza a férj — megtanítottuk lábaival járni, kezeivel munkálkodni és enni, nem jut eszedbe félni, hogy lépés közben elesik, nem félted, hogy a tűvel a vászonhoz böki ujjait; s édes feleségem, ha mindig hallgat, vagy mindig azt mondja, mit apja, vagy anyja súg neki, ha hirtelen elhalnánk mellőle, ki fog neki súgni?

Az asszony nem vitázott, férje mellett ez csak kezdetben volt lehetséges, mikor a nő még azt hitte, hogy a hatalmon is osztozkodni kell; de midőn a férj minden véleményről számot adott, s a női gyöngeségek ellenében a legkiméletesebb gyöngédséggel emelt szót: észrevette, hogy a férj a nőt szeretettel, az asszonyt kimélettel, a vitázót

okkal, a tudatlant észszel akarja megnyerni, nem egyszerre, s a pillanat hevében, hanem lassan, hogy ne ütközetnek zajában semmisüljön meg a gyöngébb, hanem a türelmes tárgyalásban erősbödjék, emelkedjék a másiknak magasan járó eszéhez.

Így nevelék a gyermeket egyetértésben, czivódás nélkül, nőnek és embernek, s a mérnök biztos szemmel nézvén a haladást, nem tudott aggódni a gyermeknek jövendője felől, bár a kincsek gyűjteléke nem biztatta, hogy az anyagi gondokra megemlékeznie nem kell.

Az anya még néhány perczig időzött a dolgozószobában, de belépvén az uradalmi levélhordó, leányostul eltávozott, magára hagyván a férjet levelei közt.

A hivatalos levelek tartalmát gyorsan átfutá, legutolsónak maradt a legismeretlenebb kézírás, a pesti posta jegyével. Nem emlékezett rá, hogy pesti emberrel dolga volna, földesurával szokott egyedül levelezni; de az ilyen küldeményt messziről megismeri. Sokáig tűnődött; de ki nem találván a váratlan levelet, fölbontá megtekintés végett. Kardos úr levele volt, váratlan és hozzá kelletlen, mint az, a ki neki írta.

»Kedves rokonom!

Harminczadik esztendeje nem írtunk egymásnak, s azon idő alatt mindketten annyira megvénültünk, hogy egymást meglátva, tökéletes idegenek volnánk. Harmincz év alatt saját nyakamra vénültem, agglegény vagyok, párom nem akadt rám, s a

nap, mely délutánra süt már nekem, rideg óráimban szívem melegét nem hogy nem fokozza, de még a meglevőt is elszívja. Isten engem úgy segéljen, jól esnék egy rokonkebel, melyre én is lehajolhatnék, azért visszagondolva arra, hogy a spártai erkölcsök nem a mostani világba való mintapéldányok, ön sem hiszi, hogy az ügyvéd eleven ördög; tehát engem is megölel.

A mint halmozott ügyeimet annyira rendezhetem, hogy feleim kára nélkül kihúzhatom lábaimat a fővárosból, elmegyek a régi fészek felé, egyedül ugyan, mint mikor onnét hajdan eljöttem; de egy kis tekintélylyel, tűrhető vagyonnal, melyet bár a közelgő vénség itt hagyat velem, de némi örömmel mondhatom, a ki utánam fog következni, szorgalmamat áldani fogja.

Örvendeztessen meg levelével, kedves rokon és írja meg, hogy szeretettel fogadja rokonát

Kardos Istvánt.»

A mérnök megkereste az ollót, a nagy negyedrét ívre írt levélnek tiszta felét levágta, s ekközben fenszóval mondja, hogy akárki is meghallhatá:

— Már ebből is látszik az ügyvéd, a papirost ingyen kapja, félivet csavar össze levélnek, s alig ír rá húsz sort, a többi mind üres. Ha valaha látott régi oklevelet, tudhatná, apáink tenyérnyi papiron uradalmakat kaptak adományban, legalább a felsőörsi prépostság adománylevele nem nagyobb a tenyeremnél. Ügyvéd rokonom levelének beírt részén hátul még maradt annyi hely, hogy a b...i pusz-

tának fölosztását kiszámíthatom rajta, aztán marad egy egész tiszta levél, ezt összegyűröm nyolczadrétbe, ráirom a választ és takaró is kerül belőle. Rokonomnak ez egyetlen küldeménye értelmesen megmondja, hogy harmincz esztendő alatt idősebb, gazdagabb lett; de szíve elfonnyadt, vagy eredetileg sem volt egyéb dagadónál, melyet sem főlve, sem nyersen nem lehet megenni.

Maga elé simítá a papirt s megírta rá a választ:

»Ügyvéd uram!

Ha valaha Somogymegyébe vetődik, s meglátja a rendezett uradalmak egyikének fasorait, jó lesz tudni, hogy az az egypár százezer sudaras fa két holdas faiskolából került ki, hová tizenöt forint árú magból én vetettem el a saját kezeimmel. Így diszesítsük a földet, melyen a legnemesebb teremtmények volnánk, ha kötelességünknek megfelelni tudnánk. Ha valamelyik fűz- vagy akáczfámat kivágom, gyökeréből új sarjadék verődik fel, és folytatás következik a végtelenségig, azon egyszeri cselekedetből, hogy leültettem. E fának lombos ágai lesznek, s ha az út mellé ültetem le, a nap forró heve elől alája menekül a fáradt utas, igavonó állat, vagy sűrű levelei közt fészket rak a madár. Meglehet, egy ilyen fa harmincz esztendei növés után sem ér többet egy váltó forintnál; de ha egyetlen egy vándornak adott árnyéka pihenést, ha zivataros időben egyetlen embernek lőn a hosszú sorban nyomra vezetője, többet használt az emberiségnek, mint

az olyan agglegény, ki lelkében télen-nyáron fázott, s egy kis meleget annak idejében nem akart megosztani egy kinálkozó rokonérzelemmel; mert nem tudott példát venni a fáról, mely élve árnyat ad, halva pedig utolsó szálkáig az embernek hasznára válik.

Tudtam, hogy ön bünhődni fog; mint maga mondja, délutánra fordul napja s most már megijed a nagy árnyéktól s nem bánná, ha szomszédjában állana valaki, hogy annak árnyékától ne látná a magáét. Tele van az erszénye aranynyal, s e becses terhet nagylelkűn itt szeretné hagyni, ha cserébe rokonszeretetet kapna az utolsó fölvonásra, mikor már a dörmögést ingyen senki sem tűri, s az agg közelében még csak az maradozík meg, ki sajnálja, hogy a lábán levő csizmát majd más lopja el.

Vétkezném a sors bölcsesége ellen, ha büntetésének útjába állanék. Engem még nem bolondított el a pénz, s e világkormányzó mammonért vénségemre nem veszek nyakamba nyügöt, nőm és leányomat nem kényszerítem, akár remélt, akár valódi haszonért, mankóhordová. Rideg önnek a világ, elhiszem; azt is észrevette, hogy a pecsenyeszagra éhesek jelentkeznek; én megmutatom önnek, hogy olyan ember is van, ki e varjúszerepet magára nem vállalja.

Miért csavargott a földön annyi ideig hiába, azaz: nem hiába a pénzszüreten; de igen is hiába az élet valódi czélja felé, melyet magasabb hatalom intézett, mint egy somogymegyei mér-

nők, vagy egy pesti ügyvéd. Nekem van örömöm nőmben, kinek hű társa és gondviselője voltam, van örömöm egyetlen leányomban, kinek lelke az én vezérletem alatt méltó lett azon kegyelemhez, mely szívembe lehelte; ön azonban száraz ág, melynek semmi érdeme, hogy a szerencsének köpenye megakadván benne, egy pénzeszacskót ejtett le melléje.

Az ép karú nem hagyná magát megcsonkíttatni milliókért; tehát kétségtelen, hogy épsége milliókat ér. Ön nehezen gondolkozott még a gazdagságnak ilyen neméről; de ma már mégis gyanítja szegénységét ezerei mellett. Ön maga az oka, hogy ilyen leczkét kap, miért volt oly ügyetlen, hogy nekem oly nagy darab irópapirt küldött. Akadna oly lelki nyomorult, ki eszemet megitélné, mert egy gazdag és időske rokonnak kinálkozó szeretetét elutasítom magamtól. Kiki úgy itél, a mint esze van hozzá. Én a munkának embere vagyok, munkásságomnak gyümölcsét is óhajtom; de csak azért, hogy rendeltetésemmel megférő örömet is adjon; de kincshalmazt gyűjteni és annak rabja éppen úgy nem kivánok lenni, mint börtönőr, ki aludni sem mer bezárt rabjai miatt.

Szánnom kellene önt; de akkor foglalkoznom kellene az ön bajainak tudásával. E büntetést nem érdemlem meg, ki önnek e bűnt nem tanácsoltam. Maradjon ön magának, nem akarok önnel találkozni, s ha van még önnek ideje az elmélkedésre, győződjék meg, hogy vannak olyanok

is, kik az öntudatos egyszerűségben, a következetes tiszta gondolkozásban okvetlen megtalálják a földön egy részét a mennyei örömnek, miről az oktalanok és pénzhajhászok azt hiszik, hogy pénzért legbizonyosabban meg lehet venni.

Az ön papirja elfogyván, jó egészséget kivánok

Kardos, m. k. mérnök.»

A mostani börzepapirosos világban nem így gondolkoznak; ez embert nem a közönséges kaptára szabták, s hasonmását az utczán mozgó seregből nem tudnám kifogni. Mindegy, mielőtt az Ur Sodomának elpusztulását előre megmondá Ábrahámnak, ez könyörgött: kegyelmezne meg az Ur a városnak, ha ötven, ha negyven, ha csak tíz igaz volna benne. Az Ur ezt is megigérte; de még ennyi sem találkozott benne.

Az ember szabad akaratra teremtetett, a jó és gonosz közt választhat, s e kettős útnak különbsége szülte azon eredményt, hogy az egyiket elhagyni, s a másikon haladni erény.

A mérnök elküldé a levelet. Lelke megnyugodott, s bement neje szobájába, leányát magához ölelé, újra meg újra elmélyedt a szép gyermek nézésében, s azt gondolá: még ez a szép gyermek sem vesztegetheti meg szivemet, hogy miatta az önérdek útjára térjek.

Ilyen ember is van, kedves olvasóim, ámbár ritkán, például azonban szükséges, mint a falukon a torony, honnét megláthatja az ember, mennyivel kisebb a többi.

IX.

(A válasz.)

Faluhelyen nagyon ismerik egymást az emberek, a nyitott kapun át ökrét, lovát, sánta birkáját, törött kerekét is ujjon elszámlálják. E kandiságtól az erszény sem menekedhetik meg, tudják, kinél menynyi a tíz forintos bankjegy, mennyi a váltott pénz, sőt ha egy lyukas huszas téved a faluba, pontosan megmondják, ki hozta a hetivásárról és hogy kinek kezén fordult meg és hol tartják most ládafenékre zárva. — Az udvaron túl még a gazda lelkébe is belátnak, megmondják: szereti-e a zöld babot? lencsére szereti-e öntetni az eczetágyat, vagy cseresznyére? aztán szokott-e adni jó szóért? fösvény-e? pazarló-e? kölcsönvett pénzen vergődik-e? van-e esze, vagy mindig a komája tanácsán indul el?

E rettenetes tudásnak egyedüli, de nevezetes jó oldala, hogy az egész gazember is félig meri gazságát folytatni; kivált ha a vidékben van valami nagyon becsületes ember; mert ehhez mérvén a szomszédokat, senki sem szeretne az összehasonlításban legutolsó lenni.

Kardos, a mérnök környezetének itélő birája volt, hozzá a kétséges jellemű ember remegve ment; mert híre terjedt, hogy úgy keresztüllát az embe-

ren, hogy ha szemközt áll is vele, mégis megmondja, hiányzik-e egy gomb a hátulján? A ki hozzá tévedt, útközben előre megrágta beszélni valóját, mert az ostobaságot sem igen hallgatta el, ebből könnyen képzelhető, hogy a kétes erkölcsűek és hájfejűek kerülték, mint a vakácziós diák az olyan urambátyámat, ki a vásárban is már messziről rákiáltott a diákra és valami bakafántos kérdést vetett az ifiur elé, ki néha ijedtében sem tudott a bácsinak felelni.

A mérnök úr házának kevés látogatója volt, ezek sem gyűltek zajos mulatságra, a makkfilkó nem tudott e háznál azon hatalomra vergődni, hogy a vendégek pénzét egyik zsebből a másikba kergesse; mi természetesebb, mint az, hogy a környékben a mérnök házát nagyon tisztelték, de mint az imádságos könyvet, kerülték sokan, azért a józanságért, mi a könyvben találtatik.

A becsület fogytában lévők nem is álmodva a tiszteletre, hogy a mérnök szóba álljon velük, kipletykázták, hogy a mérnök zsugori, fösvény és elpörli házától a vendéget; mert a kenyeret is meg hagyja keményedni, hogy a háznépe a rágást megunva, kevesebbet egyék.

Előre bocsátván ezeket, menjünk vissza Pestre, ott kisérjük a levélhordót Kardos ügyvéd úr házáig, a somogyi levelet viszi a tekintetes úrnak.

A tekintetes úr nincsen otthon, hazaérkeztéig tekintsünk be Sipos barátunkhoz, ő most az iroda főnöke, a legbizalmasabb jobb-kéz, utasítása szerint dolgoznak a jurátusok; de azok sincsenek ott-

hon, a királyi táblai ülésben vannak tapasztalat végett. Irótollát letette, szünetet tartva a belépő Vendellel ereszkedett szóba.

— Hogy vagyunk, öreg?

— Mint a megszárnyazott darú, repülni nem tud, s unalmában várja, hogy agyonüti valaki, hogy vége legyen a komédiának.

— Elunta magát, Vendel?

— El én, tekintetes uram, az öreg teins úr talán valami kukoriczamorzsolón töri fejét, hétszámra sem hallom szavát, még csak nem is veszekszik. A mit ráadok, azt veszi rá, a mit leveszek róla, le hagyja húzni, ha a pipaszárat fordítva dugnám a szájába, úgy is jó lenne. A tekintetes úr is hosszat megül itt a kalamáris mellett, dörgős adtát, nem győzöm a teins urat fekete lével, talán meg is issza?

— Egy-egy cseppet, édes Vendelem, munka közben nem mondom, hogy le nem nyelek.

— Mondtam úgy-e, hogy fekete lével él, különben lehetetlen, hogy az ilyen fiatal ember el ne szakasztaná hébe-hóba a kötőféket. Teins uram, száraz dajka kútvizen táplálta, hogy egy-egy jó szagú levelet nem nyom a markomba? úgy elviszem, hogy a kulcslyukon át is kézbe adom.

— Rövid a pokrócz, Vendel bácsi, magam is csak összehuzódva férek meg rajta.

— Tudom én azt bölcsen, teins uram, értek én valamit a zsidó íráshoz; azt meg szintén tudom, hogy ezen a szobaajtón sok olyan fiatal ember ment ki, mint a teins úr, s mint az oltoványágat,

olyan nagy ágyba elplántálta az öreg teins úr, hogy száz pokrócz is elfért rajta.

— A holdban van még az is.

— Azért nézegesse a teins úr a csillagokat jó előre, hogy tudja merre és kivel kell elmenni odáig.

— Bajos mesterség az a csillagvizsgálat, Vendel bácsi, nagyon félek, hogy véletlenben bujdosó csillag után vetném a szememet.

— Azért bujja a teins úr a sok vékony és vastag könyvet, hogy lámpása is legyen hozzá; ne gubbaszkodjék napestig a négy fal között; mert a maga nyakára penészedik, mint én és az öreg úr, s ha nekem nem hisz a teins úr, kérdezze meg az öreg urat, hogy némely feleséges embert csak egy kézzel vert meg az uristen; de a vén nőtelent kettővel üti meg.

— Hát engem ne érjen a két kéz?

— Ha beveszi a teins úr a magamféle nagyfejű parasztnak szavát, azt mondom: ne érje! A vén nőtelent még a kutya sem szereti; mert soha sem vet neki csontot; mert a korcsmában hagyja.

— Megfogadnám a jó szót, Vendel; de lássa, én nem tudok ám hazudozni, a leányok pedig azt szeretik.

— A ki azt szereti, akad annak lótó-futó, a teins úr beszéljen igazat.

— Mit mondjak hát neki, hogy elhigyje?

— Én nem tanítom a teins urat; hanem kérdezze meg az édes apját, mit mondott az édes anyjának; mert az is elhitte.

— Meghaltak, Vendel, engem korán itt hagytak árvának.

— Keressen a teins úr is árvát, annak a jó barátra is jobban szüksége lesz, mint másnak.

— Azt hiszi, Vendel?

— Ha nem hinném, nem mondtam volna a teins urnak, hogy csak azoknak fogja pártjukat.

— Legyen meg a kivánsága, Vendel, a mint egy elhagyottra találok, az lesz a legelső, a kit megszólítok.

A véletlen kicsusztatta a fiatal ügyvéd száján a rejtett gondolatot. Ez valami önkénytelen támadt hit volt, melynek keletkeztéről nem adhatna számot, de előtte nem volt új és önkénytelen ment utána, s ébren és álmában nem szabadulhatott meg a gondolattól, mely mintegy törvénykép mutatta ki neki, hogy más nyomon nem mehet.

Ő, a megtestesült önállóság, báránykép engedelmeskedék indokolatlan ösztönének, s mint kik a végzet után előitéletekkel járnak, haladt és ment ő is, várva, hogy a végzet a kellő nyomra viszi.

Az öreg megjött, Vendel átnyujtá neki a levelet.

Az irás ismeretlen — éppen ilyen levelet várt — rajta somogymegyei postahivatalok egyikének pecsétje: itt a várt vendég, a mérnök felelete.

. . . .

A választ ismerjük, önök előre is félnek az ügyvéd megdöbbenésétől és talán a gutaütéstől is féltik. Ne féljenek önök, az ügyvéd szivéből nevet jobban megörült a levél tartalmának, mint a gyermek a karácsonyi ajándéknak. A vastag egyenesség

orvosság volt elkeseredett lelkének, méltóságos asszony sógornője czukorban adta be a nyelni valót, mely a torkát fojtogatta, a mérnök pedig hátbavágja, s egyszerre megszünt a fuldoklás.

Ő, a nagy hatalmú, tele erszényű ügyvéd tisztán és olvashatón megírt levelében esedezik rokonának szeretetért, nyomatékul gyaníttatja, hogy szerzeményét ez árnyékvilágban akarja hagyni, ha valaki, tudniillik a haragos rokon egy szép szót nem sajnál érte. Minden szava engedékenység, csak hogy könyörögni szégyenel, s íme, a miért a méltóságos sógorasszony czifra ebédet ad, méltóságos vendégeket hivogat asztalához, kegyesen mosolyog: a mérnök leplezetlen őszinteséggel korholja le, s elutasítja; mert családját holmi örökségért mankóhordozóvá nem szegődteti.

Az a sok felpörös és alpörös nem engedett időt az ügyvédnek más oldalról is vizsgálni az embereket. A pörökben utálatos kapzsiságot, ragadozási vágyat, fosztogatást, csalást, hamis tanuságot látott három évtizedig, azután azt is látta, hogy a birvágy az ő erszénye után is kinyujtá markát, úgy megrémült az emberektől, hogy szeretett volna «rablót, tolvajt» kiáltani, csak volna, ki szerinte, az emberiséget összefogná és nyakig vasba verné.

Ha a mérnök elfogadja az ajánlkozó jobbot, most gúnyosan nevetne az ügyvéd, térden állva látná a mérnököt, azt az egyenes fölkiáltójelet, mely őt harmincz év előtt megfenyegette; mert azon útra tért, hol a görbeségek túlnyomón győztesek maradnak. Nem, az a fölkiáltójel egyenesen

áll, s ha eldülne, csak azért változtatná meg függőleges irányát a vízirányba, hogy ő rajta üssön egy nagyot; mert kisértetbe akarta hozni, egyenlővé tenni azon gonoszokkal, kik már elhatározott tolvajok, vagy azon kétségesekkel, kik más zsebkendőjeért szégyenlenének a zsebbe nyulni, százezer forintos tárczával pedig nem mennek ki az utczára.

Parasztgyógymód valakinek orra vérét úgy elállítani, hogy egész dézsa vizet öntenek a vérzőnek nyakába; de köztudomású dolog, hogy használ. Az ügyvéd Kardost csak a mérnök Kardos őszinte nyersesége hozhatta ki mélázásából, nem hagyván neki kételyt, hogy sok ember sokat megtesz pénzért; de kivétel is van még, s e kivétel a mérnök, az az egyenes vonal, mely harmincz év óta sem görbült meg és gazdag rokonát szánandónak tartja, szánandóbbnak a koldusnál; mert annak jut irgalomfalat, istenes emberektől; míg őt ott feledik ezerei között, télen meleg, nyáron hűs szobában, nem tudják, nem hiszik, hogy megéhezett e gazdag ügyvéd, ki szerettetés nélkül szánalomra méltó szegény ember.

Ismételve elolvasá a levelet, kereste a rejtett gondolatot, egy kis ügyeskedést, melyet a hiú saját előnyére zsákmányolna ki. Hasztalan kutat, e levélnek tartalma oly őszintén goromba, hogy ha dió volna, fejszével kellene feltörni! Az ügyvéd kereste magában a rokonsági hasonlatot és hosszabb tünődés után kitalálta, hogy ha harmincz év előtt ilyen gazdag, mint most, még gorombább lett volna az emberekkel. Egy kis számítási hibát ugyan

könnyű felfödözni; de ő most nagyon szeretett hasonlítani a mérnök Kardoshoz, tetszett neki az a bátor egyszerűség, mely kegyelmet koldulni nem akar, sőt ágyúval fogadja azt is, ki ilyesmit rá akar tukmálni.

Letette a levelet, átment az irodába, tudván, hogy Sipos egyedül van.

— Ha ön engem szeretne, egy kis hazugságra elszánná magát.

— Nagyon kicsi hazugságra?

— Olyan kicsire, mely ártani nem tud, sőt csak hsználhat valakinek.

— Jobban mondva, tréfa keveredik az egészből?

— Annyiból nem tréfa, hogy e kis hazugsággal bemehetünk olyan helyre, hova máskép engem nem eresztenek be, vagy legalább nem marasztanak meg.

— Induljunk hát, domine spektabilis, én készen vagyok.

— Két napi járó földre megyünk, öcsém, az induláshoz más is kivántatik, szedje össze a szükségeseket, holnap reggel Somogyba indulunk.

Ebből láthatjuk, hogy az ügyvédet nem riasztotta vissza a levél; hanem akar könyörögni, akar hizelkedni, elmegyen Somogymegyébe, az ötödik számú atyafi után.

X.

(Ösmeretlen atyafiak.)

A székesfehérvári országútakon mindenfelől özönlött az élő a város felé; eladni vagy venni siettek az emberek a tavaszi vásárra, s a körül eső négy megyéből néhány ezer idegen tódult össze a városban. Az uri renden levők a fehérvári türhető kényelmű vendéglőkben foglalának helyet. Némely szobában az ismerősök hatan is összetódulának, s a ki későn jött, előkéré a vendégek névsorát, hogy ismerőst böngészszen ki a sok közől és egy éjszakára bekéredzkedjék hozzá.

Kardos ügyvéd úr már szombaton elhelyezkedék, meg akarta várni a vásári két első napot, hogy néhány védenczével és ismerősével találkozzék, egyszersmind meghagyá a vendéglősnek, hogy ha Kardos nevű úr vetődnék a vendéglőbe, utasítsa hozzá; mert ő reméli, hogy a tavaszi vásárra valamelyik megjő a komposszesszorátusból.

Vasárnap délután minden irányból özönlött a vásáros nép, a vendéglők kapuja előtt hat sorosan is álldogáltak a szálláskeresők, kérvén pénzért, barátságért szállást a megérkezettektől. A szállás nélküliek nyakukba vették a várost és a vendéglőket sorra járták. Így került két jól meghusosodott uri

ember abba a vendéglőbe, hol a pesti ügyvéd szállt meg.

A vendéglős nagyon sajnálta, hogy nem szolgálhat szobával, hanem jó tanácsképen mondja, hogy a névsorban akadnak talán ismerősre. Egyuttal megkérdi:

— Becses nevüket, ha szabad tudnom?

— Kardossék vagyunk, a szomszéd megyéből.

— Örülök, hogy van szerencsém — mondja a korcsmáros, a vendégkönyvet fölütve — éppen van egy ilyen nevű úr a vendégek közt és meghagyta nekem, hogy ha ilyen nevű szállna ide, óhajtana vele beszélni; mert ő hasonló nevű rokonokat vél itt megtalálni.

— Miképen van beírva a neve? — kérdi az egyik a vendégkönyv után nyulva.

— Méltóztassék megtekinteni — nyujtja a korcsmáros a könyvet, rámutatva a névre: itt van a tiszteletreméltó úrnak saját keze írása: Kardos István táblai ügyvéd Pestről.

— Egy *s*-betűvel irja a nevét — nem atyafi!

— Hogy is lenne atyafi! — toldja meg a másik, bebillentvén ujjával a könyvet.

A korcsmáros csukva hagyta a könyvet és már meg akarta mondani a tekintetes uraknak, hogy ha az egy *s* mellett nem fér meg két *ss*, úgy nem tudja, hol adjon alkalmatos szállást: mikor közéjük lép a legközelebbi mezővároskából egy füszerkereskedő, ki hihetőleg bizonyosra jött, mert a vendéglősnek mintegy utasításképen mondja:

— Én vagyok az, ki a szobát előre megrendeltem: N. fűszerkereskedő a «Fekete kutyához.»

— Alázatos szolgája — mondja a korcsmáros — a szoba készen van — tágas és világos szoba, három ágygyal, most mindjárt kinyittatom.

A vendég várta, merre fogják vezetni, de közben észrevette a két Kardosst és mint ismerősöket, éppen mintha boltjában fogadná őket, igen megelőzőleg köszöntötte. A másik kettő csak egy kis fejbiczczentéssel viszonzá az emberséget.

— Itt méltóztatik szállva lenni?

— Még nem tudjuk — feleli az egyik, nem akarván gyaníttatni, hogy nekik még nincsen szállásuk.

— Rég volt szerencsém — beszél tovább a fűszeres, de erre sem kapott más választ, még egyet kisérlett meg: nőm gyakran emlékezik a tekintetes urakról.

— Úgy! — lőn reá a rövid válasz; mert már ők is röstelték a bólogatást.

Ekkor kiált a korcsmáros a fűszeresnek, hogy nyitva a szoba, s a kijelölt szoba előtt várta a vendéget.

A vendég meghajtva magát, holmiját a szobába czipelte, együtt hagyván a mogorva embereket.

— Mi a félszer alatt hálunk ma.

— Vagy valamelyik kávéházban virrasztunk; ha csak a kályhalyukba nem kéredzünk.

— Látod, mondtam, hogy előre rendeljünk szobát; de te azt mondtad, hogy a korcsmáros saját szobájából is kihordozóskodik, ha nevünket megmondjuk, íme, a fűszeresnek három ágya is kerül, nekünk pedig egy sem.

Ekkor jött közelükbe a korcsmáros és nyájasan mondja:

— Ha nem lenne tetszésük ellenére, a fűszeres úr azt mondja, örömest megosztja a tekintetes urakkal a szobát, már azért is, mert felesége után némi rokonságban van a tekintetes urakkal.

A két tekintetes úr rákvörösre pirult az újabb atyafiságon; de mindketten egy véleményen látszottak lenni, midőn nem tagadták, s egy kis várakozás után egymással diákul beszélnek, nehogy a korcsmáros megértse a beszédet.

— Mit gondolsz, elvállaljuk atyafinak azt a «Fekete kutyát»?

— Én inkább azt kérdem — felel a másik — zsuppon háljunk vagy tollas ágyban?

— Te be akarsz menni a fűszereshez?

— Mi tagadás benne, két órája már, hogy térdig érő sárban csavargunk; de sem a korcsmárosok, sem az ismerősök nem marasztottak; s ha beesteledik, az utczai sárban ragadunk meg.

— Meghiszem, de reggel levakartatom csizmámról a sarat és nem kiabál utánam, hogy atyámfia de ez a borsos tót hét vármegyében eldicsekszik atyafiságunkkal, ha bemegyünk hozzá.

— Azt a szállásadás előtt is megtette, legalább lakjuk le nála, hogy ingyenben ne maradjon, én megyek.

— Ha addig van, inkább a fűszeres, mint az a másik Kardos, ki egy *s* betűvel is megelégszik: menjünk.

A korcsmáros az ajtóig kisérte őket, onnét vissza-

fordulván, magában nevetve, az épületnek másik szárnyára ment, Kardos István ügyvéd úrhoz és a tisztelt urak beszédéből azt is elmondá, a mit amazok éppen ő miatta diákul mondának; mert ebben a vad országban egykor olyan bárdolatlanság volt, hogy nemcsak a papok, de a korcsmárosok, sőt példák tanusága szerint, még a csizmadiák is beszéltek diákul.

Épületes ujdonságkép esett ez az ügyvédnek, de nem haragudott meg; mert ha már a somogyi útra szánta el magát, neki magában tetszett az egyenes út, s íme a másik két Kardoss gondosan őrködött, hogy a mellékútra ne tévedjen; mert éppen ő miatta árkolták el az utat, s azt kapanyéllel is meg akarják védeni.

A vásári közönség elözönlé az éttermet, az üres helyeket a korábban érkezők elfoglalák ismerőseik számára, kivévén egy sarokasztalt, melyet a pinczérek elszántsággal védelmezének; mert a vendéglős szigorúan megparancsolá, hogy az a szobabeli vendégeké, kiket ő fog az asztalhoz vezetni. A pinczéreknek pénzt és egyebet is igértek a vendégek, csakhogy helyet kapjanak; de itt nem volt könyörület, s egyik mindig az asztalt őrizte.

Legelőször a pesti vendégeket vezeté be a gazda és Kardos úrnak a felső helyet rendezte el, mellette aztán Sipos barátunk lőn szomszéd. A másik társaságban jött a három keserves atyafi, s a gazdának útmutatása szerint foglalának helyet a pestiek mellett.

A fűszeres hallgatott, rokonai az Eszterházy-

családdal való pörükről beszéltek, állították, hogy újabb erőlködés nyomán az Eszterházyakat tönkreteszik, nem marad egy talyigájuk és igy hosszú tervelés után a füszereshez fordulván a szelidebbik, kegyesen megigérte, hogy az uradalmak számára nála veszik a repczeolajt, kénkövet, fehér gyantát, sárga földet és az enyvet.

— Előre is köszönöm, Herr von Kardoss! — mondja a fűszeres — és tíz százalékkal mindent olcsóbban fogok számítani.

Az ügyvéd hamar kitalálta, hogy rokonai vannak közelében és azt is elgondolta, hogy a korcsmáros szerkesztette így egybe a társaságot. Használta az alkalmat, megszólítá a Kardossokat.

— Becses nevüknél fogva merem önöket megkérdezni: nem Kardossfalváról valók?

— Éppen onnét, ha uraságod tudni akarja és magunk is Kardossok vagyunk, notabene: két *ss* betűvel, az egy *s* betűs Kardosok nem atyánkfiai.

— Úgy én nagy kárt vallottam, — mondja az ügyvéd, észrevévén a czélzást — valaha az *ss*-ekkel én is éltem, akkor még igényt tarthattam volna az atyafiságra; de mióta az egyik *s* betűt elhagytam, kedves rokonságukat nem merem igénybe venni, utána teszi: én Kardos István pesti ügyvéd vagyok.

— Hasznos mesterség — mondja a gorombábbik Kardoss — ha az embernek nincs miből magáéból megélni és kénytelen másnak pénzért szolgálni, magam is azt mondom, hogy az ügyvédség kövér jövedelmű munka.

— A tekintetes urak mindenesetre szerencsésebbek e tekintetben.

— Már az igaz, hogy mi magunk vagyunk, szántunk, vetünk, s ha kenyerünk nincs, van kalácsunk.

— Hátha még az Eszterházyak uradalmát is oda lehet keríttetni a kardossfalvi birtokhoz, úgy egy tagban szép birtok lesz? — Mondja az ügyvéd is némi éllel.

— Nagyon szép birtok lesz — igenli a másik — s az ér legtöbbet, hogy nem osztozkodik velünk semmi potyadék-atyafiság.

Ezt az utolját jól meghangoztatá a kevély atyafi és gyönyörködék a hatásban, mint a ki egy lövésre két kövér vad réczét lőtt és gyönyörűségében hol a fűszeresre nézett, hol az ügyvéd úrra.

Az ügyvéd nem haragudott, sőt könnyebben érzé magát; mint a ki mérföldek hosszán idegen terhet czipelt és váratlan két csomótól megmenekülhet. Szivének jobb érzelmében ismételve gondolt a két úrra, származási fáján e két ág közelébe esett és szégyenlette volna elfeledni őket. Ők e nyavalyából kigyógyítják s minthogy nem szokás az embereket pörbe idéztetni azért, hogy barátságunkat elfogadják, kibékélt önmagával, nem haragudott a vastag czélzásokért, hanem nevetett.

A fűszeresen meglátszék, hogy a goromba czélzást észrevette és a pesti rokont már nem is bátorkodott megszólitani, sőt a mi a czélzásból amannak is volt szánva, egészen magának számítá be. Szeretett volna szabadulni, s egy érkező ven-

dégnek helyét is odakinálta; mert, a mint mondá, neki úgy sincs étvágya. Az idegen udvariasságból nem fogadá el az ajánlatot, s ekkor az ügyvéd a korcsmáros által nyert tájékozás által tudván, ki a harmadik vendég, szóba ereszkedett vele.

— Szomszéd úr, nem keverednénk atyafiságba?

— Ismer engem, tekintetes ügyvéd úr?

— Nevéről igen — azt megmondá a korcsmáros úr — és így tudom, hogy ön egyik unokahugomat vette el, következésképen rokonom.

— Ha nem szégyenli a tekintetes úr a rokonságot, úgy az vagyok — mondja a fűszeres, az ügyvédnek odanyujtott kezét tartózkodva elfogadván.

— Hát gyermekeik vannak-e, kedves rokon?

— Két férjhezmenő leányunk, kikben sok gyönyörüségünk telik, s mindkettő férjhez megyen a jövő hónapban. Most veszem meg nekik a szükségeseket; mert itt tán olcsóbban kapom.

— Az én ismeretlen hugaim nem fognak megharagudni nagybátyjukra, ha nehány rőf szalagra valót küldök nekik — mondja az ügyvéd, s kivévén tárczáját, két nagy bankjegyet vőn ki s a fűszeresnek adá; mindeniknek egyet.

A fűszeres polgári becsületével nem tartá ellenkezőnek az ajándékot elfogadni. Miért is szégyenlené? reggeltől estig árulja a szegfüvet, magyarborsot, keménymagot, sáfrányt, bécsi meszet, fekete czukrot krajczáronkint és minden varga inasnak megbillenté süvegét, eltávozásakor azt mondja neki: máskor is legyen szerencséje, azért sem haragszik, ha kilencz óra után felzörgetik, kinyitja a boltajtót

egy garas ára keményes pálinkáért; mert igen bölcsen tudja, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok.

A bankjegyeket tárczájába helyezvén, kereste a külön helyet, hogy ugyanazon bankjegyeket adja oda kedves gyermekeinek, eközben meggyűremlik a két bankjegy, s a kereskedő megijedve a nagy számoktól, megdöbbenve mondja a rokonnak:

— El ne tévesszük a dolgot, kérem alázatosan, ez két darab ezres.

— Nem kellett volna megnézni, kedves rokonom — mondja az ügyvéd, visszatolva a bankjegyeket a kereskedő tárczájába — csak tegye vissza, s nevemben kivánjon szerencsét kedves hugaimnak.

— De . . .

— Semmi de, ez már így fog maradni — teszi hozzá az ügyvéd és a közeledő korcsmároshoz fordult e szavakkal — van annak, a ki bolondul ki nem szórja: est ne verum, domine caupo? (Igaz-e korcsmáros uram?)

»Optime dixit, domine spectabilis, hoc est etiam meum principium.« (Helyesen mondja a tekintetes úr, én is ezen elvet vallom.)

A mérges Kardossok meglepett tanúi valának a történteknek s utolján még el is halaványultak, csak azt nem tudom, az ezresektől ijedtek-e meg, vagy attól, hogy a korcsmáros is érti a diák szót?

XI.

(Nézd meg az anyját, vedd el a lányát).

Ti, kik a magas mérhetetlenségig vágytok emelkedni, s a bizonytalan útra rohantok ködképeket lesve, kérjétek a sorsot, vessen elétek gátot, s megbotolván, talán meglátjátok, mennyi virágon gázoltatok itt a földön. Az én vágyaim is kergették a ködöt, de hála végzetemnek, mely alkalmas időben taszított néha orromra, alább szálltam a földre, melynek millió tárgyát ezredek óta nem tudtuk megtanulni, hamarabb a csillagok járását, mint az embert, mely éppen azért maradt titok, mert beszélni tud; s míg a virágnak illatát elhozza hozzám a szellő, s az illat után meglelem a virágot is: az ember rejtély marad, mert, fájdalom, nyelve hazudni tud.

És még sem ez a megoldhatatlan titok, melyhez férni legnehezebb, önmagunkon botlunk meg! Örömünk, fájdalmunk hányszor válnék hazugsággá, ha a hozzávaló mértékre helyeznénk. Megörülünk a gazok hizelgésének, megszomorít a jóbarátnak igazmondása, s minő kevés ember tudja a teremtőnek azon nagy ajándékát, mely bennünk rejlik, mely a megrágalmazott érdemnek jutalmát saját lelkünkben adja meg, s ha a ránk mért és jól teljesített

kötelességnek érdembérét eltolvajkodja az irigység, a józan ember elkerüli az ostobák kétségbeesését és meghallgatja az öntudatot, mely sokszorozva kárpótolja a méltatlanság szavát.

Büszke férfisereg, mely a gyöngébb félre ráfogtad az állhatatlanságot, jutott-e eszedbe, hogy a hol egy nő ingatag volt, ott volt okvetlen a férfi is és csak férfi volt a vihar, mely a gyöngét megingatta! Kérkedő férfisereg, mely a töredékenység vádját a nőnek szemébe mered mondani, dicsekedjél erkölcsöddel, ha elfeledted, hogy a nőnek botlásához még az ördög is távolabb áll, mint a férfi.

Ha tudjátok a természet titkát, mondjátok meg: a férfi hatalmának tetőpontjáról miért száll le és miért engedi el lába szolgálatát, hogy térden álljon meg saját gyönge párja előtt? Az a hős, ki országot hódított meg, ki az ágyúk torka előtt büszkén nyargalászott, kinek nevét a hősök könyvébe írták és a dicsőség koszorúját homlokára tették, kit a hálás honfiak vállaikon emeltek magasra, hogy megmutassák azt a férfit, ki valamennyinél nagyobb, s ez elmegyen a lugasok árnyába a legutolsó küzdelemre, a legbátrabb a félénkebbel, a hős férfi a gyöngéd hölgygyel, kinek minden védelme, hogy fél és elpirul, s ez a nehány csöpp vér, milyen a tolvajnak arczát vádolva színezi ki, a nőnek oly hatalma, hogy a hős hódolatul leteszi előtte babérát, dicsőségét és mégis kételkedik, hogy mindez összevéve a mértékben fölvergődhessék azon színvonalra, hogy a nő a szeretet szavát kimondja s azt, kit a honpolgárok fejükön is fölebb

emelének, úgy megkülönböztesse, hogy karjába fűződjék.

A földnek bölcsei minduntalan eltévednek azon erdőben, hol minden fa helyett egy ember áll és bár elkeresztelték fejedelemnek, nagy úrnak, nemes embernek, iparosnak és koldusnak, felségnek, méltóságnak, tekintetesnek, nemzetesnek és kendnek, csak a zavar lőn nagyobb és elrejtettebb az ember.

Hogy hiába ne irtam légyen e könyvet, nehány egyéniséget akarok bemutatni a «maga levében», s az eddig bemutatottak után vegyük szemügyre a mérnök leányát.

Nem Seneca vagy Diogenes mondta, csak a magyar példaszó: a ki a malomba jár, maga is ellisztesedik, s ha valahol kaptának használható e közmondás, odaillik a mérnök házába, hol az asszony férjének észjárását és gondolatkörét fölismervén, oly okosan engedelmeskedett, hogy példa lehet olyan bolond férjnek, ki mindig csak parancsolni akar. A mérnökné sohasem tévesztette el a főzőkanalat a mérnök vonalozójával, kertje, konyhája s a varróasztal mellett elvégzé parancsolgatni valóját, azon túl férjének eszéhez támaszkodott s a hasznos tudnivalókban lassankint oly önállóságra vergődött, hogy ismerősei nem merték volna ráfogni, hogy a mit mond, súgó után mondja.

Az asszony gyermeke mellett kezdi meg az élet iskoláját. Míg egyedül van, a tükörrel is szóba

áll s a maga cziczomáját rendezgeti. Fölrakja, leszedi a tarkaságot, majd jobbra, majd balra rakosgatja; mert leánykorához oly közel van, hogy nem tudja feledni, hány férfiszem kószált el utána; s ha már annyinak tetszett: nem vétek, ha maga is talál magán megszeretni valót.

A gyermek születésének első napján gondot hoz az anyára; mert ezer bajával a tapasztalatlant kiragadja ábrándjaiból és millió szükségével találékonyságra készti. A gond kérlelhetetlenségével nem ad nyugtot az anyának, hasztalan akarná jó szerencsére bízni a gyermek türelmetlenségét; mert az rettenetesen szokott ordítani s ekkép a nő akarva, nem akarva szemlélődik, okoskodik, találgat, míg a gyermek elcsendesedik, s az anyát megjutalmazza türelme s találékonyságáért, melynek árán szépen elhallgatott.

A gyermekekkel együtt magasodik a gond, a nő gyermekét értelmessé, bölcscsé szeretné tenni, e törekvésében saját eszmeköre tágul, s ez önképzés nem ritkán a nőnek lelkét oly józanná és szilárddá képezi, mint a gladiátort a küzdelem. A mérnökné korán megérté, hogy az életnek olyan árnyoldalai is vannak, melyeket az anya ismerhet: de gyermekének fátyolon át sem mutathat meg, s e tudatban az eszméknek és példáknak özönét hordá föl, hogy a bizonytalan úton a gyermek annyira fölszerelve legyen, mint az, ki hosszú útjára nemcsak a nagy bankót, hanem az aprópénzt is elviszi.

A mint a kis leány kinőtt a bábú mellől, megosztá vele a házi gondot, az aprót elébb, utóbb

az öreget, a rántás csinálástól a káposztás hordóig. A közép-osztálybeli embernek szűk házkörében is nagy gond fér meg, s ennek fele abból kerül ki, a mi megvan; másik fele pedig abból, a mi meg nincs.

— Kedves anyám, min tünődik annyira? — kérdi a serdülő leány kedves édes anyját.

— Rettenetesen sokon, kedves kis leányom, három tál ételen töröm a fejemet.

— Segitsek elmondani ötvent?

— No, no, gyermek — inti az édes anya kinálkozó leányát — nem az a nehéz, hogy ötven közül hirtelenében kitaláljak valamit; hanem hogy eszembe jusson, hogy egy héten csak egy vasárnap van, s utána hat közönséges nap következik, a többi között a péntek is ott van, legalább egyszer.

A kis leány megdöbbent, anyjának czélzása hasonlója volt száz más ilyennek, mely a jövendő élet irányául volt kitűzve, mit az anyának következő szavai még inkább bizonyítának.

— Kedves leányom, könnyen el tudnám mondani a méltóságos grófnak harmincz tál ételes ebédjét, minden ételbe megadnám a belevalót, szegfüvet, narancshéjat egy nehezékig elmondanék és ha hozzávaló éléstáram volna, saját tüzhelyemen is megsütném, megfőzném; de kedves leányom, a mérnök úr konyháján főzünk, s itt nem az a gond, hogy mi lenne jobb; hanem mi kerül legkönnyebben? s azért mai napig se feledem el kedves apám szavait, midőn hozzánk szólt: Gyermekeim! jól

— Kedves anyám, min tünődik annyira?

meggondoljátok, hogy az én erszényemnek nem kell sok csurgás, a mi benne van, csöpögve is hamar kifogy, azért én rám ne táltsátok a szátokat; mert ha mindent egyszerre fölfaltok: maholnap azzal telik ám meg a szátok, a mit magatok beledugtok, ha az öklötöket tömitek is bele.

A kis leány kénytelen is megérezte, hogy hasonló tagadhatatlan hiúságokat az édes anya nem valami megérdemlett hibának birói itéleteképen akarja rajta végrehajtani, de a jó példát sem csupán a rosszakért szokták elmondani. Anyjához húzódott a leány, közelebb az anyai szeretethez, melynek védelme alatt úgy hallgatja a következendőket, mintha nem neki, hanem másnak mondaná s ő csak »diligencziából« hallgatja.

— Magamról tudom én azt, kedves leányom, milyen gyarló portéka az eladó leány, csak toldalék az életben, boltbeli szövetdarab, el nem lehet találni, milyen vevője találkozik s mi válik belőle? A mely leányt nagyságos asszonynak szántak, számtalanszor majdnem ifiasszonynyá lett s a mit az apja házánál a »nagyságos asszonyságra« tanult meg, hasznavehetetlen maradt az ifiasszonyra. Ezért minden anyának azt merem mondani, tanítsa meg leányát az olyanra is, minek kartonszoknyában is hasznát lehet venni. Ismertem én olyan anyát, ki kedves magzatjának jókor a fejébe verte, hogy nem valami olcsó portéka; mert az öregapjának már szakács főzött, az öreganyja után pedig inas hordta a nagy kendőt. Örömest elhitte ezt a kis leány és mióta ezt hallotta, még az üres szobában

is hátranéz: jön-e utána az inas és hozza-e a nagy kendőt? sőt nemcsak a szobában; hanem a nagy világban is hátra, az inasra van az esze; és ilyenkor olyat botlik, hogy a nagyságos asszonyt is földhöz vágja.

— Most köszönje meg édes anyjának azt a jó tanácsot, hogy az öregapjának szakács főzött, ha saját életboldogságának rántását így elpörkölte, otthon hervad el, nyüge apjának, anyjának, kínja önmagának és hasztalan bánkódik, hogy az életnek és önmagának adósa maradt a boldogsággal. —

Ilyen és ennyi elmondani való került azon kis dologból, mit a háznál minden reggel hallunk: mit főzünk ma? s ha a kis leány e semminek látszó dolgot könnyűnek véli, az elmélkedő anya annyit tud kinyujtani belőle, hogy ha tálszámra elosztanák, ebédre is tűrhető hosszú lenne.

— Nem mondom, kedves leányom, hogy az anya leányát nagyon olcsóra tartsa, legyen az anya leányára büszke; de ne öregapja szakácsa- és inasáért, hanem azért, hogy jókor gyöngédséghez és munkához szoktatta és megértette vele, hogy a leány nem arra való, hogy, mint a virágot, cserépbe ültessék, a férj pedig világ csudájának az ablakba tegye ki.

A magyar asszonyok az elmúlt időkben értették azt a nehéz mesterséget, hogy leánygyermekeik előtt sikeresen példázgattak, s az elmondott szó előbb érvén a szívbe, mint a szenvedélyek, melyek, mint az angol utazók, éles késsel és oly mélyen vagdalják föl neveiket a létező üres helyre,

hogy nyomukat csak úgy lehet kiirtani, ha a fal is elpusztul, mondom, a jókor érkezett példázgatás a serdülő hajadon szívében először lebbenté föl a fátyolt a nagy világ felé, hova a józanok és szerencsések úgy mennek, mint hivott vendégek, a gyengék, gyarlók, szerencsétlenek és ostobák pedig mint robotosok, leszolgálni az életnek kiszabott napszámát.

A mérnökné alkalmas órában rátalált a kijelölt nyomra, melyen leányát vezérelni szándékozott, s engedvén elegendő szórakozást a fiatal léleknek, mint a mágnest, koronkint edzeni kívánta, s egy kis lelki nyomtatékot mindig adott hozzá. Egy alkalom sem lőn elszalasztva; mert jól tudta az anya, hogy a vásznat is úgy fehérítik, hogy egyszer megöntözik, aztán kiteszik a napra megszáradni, s ha a meleg sugarak kiszítták a levet egy csöppig, megint ott vannak a viztartó kannával.

Nem én találtam ki, nem is a mostani bölcsek, hogy a nő bánatában és örömében is sírni szokott, a kis leány is napról-napra érlelődvén, az anya szavaiban a szándékot is megtalálta és gyanítá: mennyi védelemre van szüksége, hogy az anya oly gonddal és szakadatlan figyelemmel egyengeti előtte az utat. A szeretetnek szava éppen úgy győzedelmeskedhetik rajtunk, mint a vont csövű ágyú, megkülönböztetvén, hogy az ágyú előtt elvérzik az ember és elnémul, míg a szeretet új erőt ad és a hol az áradó női szív néma marad, a szemek könyűjében van a felelet megadás és a szent hála fejében.

A mérnökné finomul észrevette ilyenkor a gyermeknek megindulását, de tudta, hogy e könyűk nem oly sósak, minőket a fájdalom csikar ki, tapintatteljesen fordult át más tárgyra, még az anyai csók sem mert vigasztalókép jelentkezni; hanem a közönyösebb dolgon lecsillapulván az izgalom, az anyai szívre kapá gyermekét, hogy a nagy szeretetben oszolják el a jó tanácsnak éle.

Így lőn a gyermek hajadonná, mint a mi gyönyörű nyelvünk jelezi a leánynak azon korát, melyhez hasonlóban a fiú nagykorúvá lesz. A köztörvény nem szabadítja ugyan föl a hölgyet arra, mire a férfit, hogy vagyonát most már elverheti, s ha valakinek kidobálni való pénze van, kölcsön is adhatja neki, annak veszedelme nélkül, hogy a tékozló kiskorúságával védelmezhetné magát, hanem a fiatal hölgy ekkor kiröppenő madár, s az anya érzi, hogy a szárnyak nem ejtik el a terhet, ha a szél meglebbentené is repülés közben.

A családi kis körben elfogyott a megtanulni való, az anyának gondossága nem feledkezék meg átültetni a gyermeket a nagy világba, s az olvasmányoknak engedé át saját eszméinek folytatását. Tudjuk jól, mázsaszámra írják meg a szenvedélyek történetét, a való és valószinűséget megérintő történetek híven tükrözék az élettengert, hol a csuka fölfalja az apró keszeget, hol az egyiknek dicső győzelme a másiknak szánandó rabsága és hogy az ember a leghatalmasabb, mikor ember tud lenni; de állatnak is a legnagyobb, mert ha önmagát el tudja emészteni, mire minden más állat

képtelen, csekély megerőltetésbe kerül embertársának szerencséjét száz darabra, egész rongygyá tépni.

Keserves ébredés egy hajadonnak; mert kezdi látni, hogy az élet szerencséje kétesebb a tavaszi napnál, hogy az ember a változandóságnak lapdája és még vigasztalásnak is kevés, hogy az erőst csak a vihar döntheti le, midőn a gyöngét a szellő is elfujja.

Az anya akkor is látta a leányt, mikor azt mutatta, hogy nem látja, a leánynak arczán tükröződék vissza az olvasmánynak behatása. A hosszú történet megzaklatta a fiatal olvasót, kezében bezáródott a könyv az utolsó lapnál, de a leány még nem szakadt el az olvasmánytól, tartalmának hatásosabb része összefűződött lelkével, s az elmélkedés nem gátolhatta meg a könyüket, melyek sebesen gördülének le a gyönyörű arczon.

— Leányom — szólítja meg az anya — könyved megríkatott?

— Anyám! kedves édes anyám — tör ki a leányból a szó — ha ez a könyv őszinte volt, a nőnek sorsa akkor is viszontagság, ha a gondviselés szakadatlan vele küldi az égnek védangyalát.

— Könyved többet mondott, mint anyádnak példái?

— Anyám az orvosságot mondá meg, e könyv a nyavalyát, anyám a betegről hallgatott, e könyvben a beteg már meghalt, anyám a gyilkosokról nem tőn említést, de a könyv azokat is megnevezi: a hitegetőt és könnyen hívőt, együtt a gyilkost az öngyilkossal.

— Könyved nem hazudott, képei az életnek hű másai, a történet érdekgerjesztő és szerintem nagyon tanulságos.

— Szerfölött tanulságos, anyám — kap szóba a leány — megvallom, anyám, leányod bölcsebbé lőn; de érzem is, a mit eszem meggazdálkodott e könyvből, szívem melegéből ragadta ki, s én nem merném a tükörbe nézni, félek: véres könyűket sírtam.

— Ne ily keserűn, leányom, a jó isten teremtett rosszat és jót, keserűt és édest, balkezet, de jobbot is, ellenséget és jó barátot, büntetést, de jutalmat is — és boldog vagy, hogy ezt vigaszul ezen sorban mondhatom el neked — és ha csakugyan bölcsebb lettél, fontold meg, mily szánandó az, kinek ezen szavakat megfordítva kell elmondani, hogy teremtett az isten jót és rosszat, jobb kezet, de balt is, édest, de keserűt is, jó barátot, de ellenséget is, jutalmat, de büntetést is. Ugyanazon szavak, csakhogy más sorban, egyiknek isteni malaszt-, a másiknak fenyegetésképen. Szived fájdalmán eszed élesedett — és e fegyver megvédi a másikat, mint védi a fának galya széles árnyékával a törzset, melytől az életerőt kapja.

Ilyen volt a mérnökné, s az ilyen asszonyokról mondá a magyar példabeszéd: Nézd meg az anyját: vedd el a lányát!

XII.

(Váratlan vendégek.)

A Balaton hosszában elnyúló országúton kényelmes kocsiban ülnek a pesti vendégek. Az ügyvéd a beszédtárgyak közé igen ügyesen besodrá rokoni viszonyait, el nem hallgatva a legutóbbi évnek őt érdeklő eseményeit, jövendőre számított terveit, az ötféle rokonságot a nagyságos asszonytól Kardos mérnök úrig, ide értvén annak régi és újabb levelét, toldalékul azt is, hogy e szigorú embernek szeretetéért rimánkodni tudna.

— Látta már ön mását e vasfejű embernek?

— Nem láttam — válaszol Sipos — de magam szeretnék hasonlója lenni.

— Azért hoztam el önt magammal, lássuk meg együtt, föltéve, hogy beereszt a házba.

— Alig várom, hogy megláthassam.

— Milyennek képzeli ön?

— Mint minden szigorú egyenességű embert, modorában keménynek, lelkileg nagyon tartalmasnak, éppen úgy, mint a diót, melynek héját kalapácscsal kell feltörni; de a bele megérdemli a fáradtságot.

— Valóban ilyen — véli az ügyvéd is — a diónak héja szerfölött kemény lesz és én nagyon

félek, hogy keményebb lesz, mint az én kalapácsom. Ez előérzetben, megvallom, bátorságom fogyni érzem — én, Kardos István, hetenkinti vendége a personálisnak, megkülömböztetett embere az országbírónak, jogvédője a leghatalmasabb családoknak. De persze átkozottul elkényeztettek; — én nem vagyok többé az a természetes ember, ki másoknak egyszerű nyilatkozatát az érzület alapja szerént itéli meg; — én annyi gazságot, rossz akaratot hallgattam ki lélekháborodás nélkül: mert ügyesen és tetszetőleg volt kitálalva, sőt azt a modorból előre is kitaláltam, — míg ellenkezőleg az igazmondásnak nyers őszintesége dühbe hozott. — A diónak haját nem szenvedhettem, barátom, pedig a bele kedves gyümölcsöm. Ilyen ember vagyok; hanem őszintén szeretem, ha ön mérnök rokonomat égig magasztalja, és ezt ön teendi is, előre tudom.

— Nem tagadom.

— No, lássa, öcsém, hogy tudom — teszi utána az öreg úr — de a mit nem tudok, azt mondja meg ön: akár eredeti példány ön saját valójában, akár másolat — vallja meg, mi gyönyörűségük van az ilyen szigorú, kérlelhetlen és mindig nagyon józan embereknek, mint az én rokonom, — holott az emberiségnek háromötöd része tartózkodik tőlük, mint a hazajáró lélektől? Van-e lelkükben kárpótlás szántszándékos szigorúságukért, mely a közvetítésre szóba sem akar állni, s ha a kijelölt vonalnak saját lábuk útjába esnék, lábukat is elvágnák.

— Talán megfelelek a kérdésre — mondja Sipos. — Ha tréfával akarnám a kérdést megfejteni, azt mondhatnám, a mit az a híres borívó mondott, ki az adoma szerint az ital miatt megvakulandó volt; tehát három napig nem ivott, azonban negyednapra megint a régi vágásra tért; mert, a mint mondá, a mit három napig látott, nem ér annyit, mint egy itcze jó bor. — Komolyan szólva, a mérnök úrhoz hasonlók gyakran beszélgetnek önmagukkal önmagukról, saját tetteiket bírálják és hibáikat kérlelhetlen megitélik, nem figyelve a könnyítő körülményekre, melyek csak azt bizonyítanák, hogy minél inkább alkudoznak a kegyelemért, annál bizonyosabban gyarlók. E szigorúság zárkózottabbakká teszi őket, tárgyai lesznek a közönség mosolyának, de közelségükben a gazság és méltatlanság halálos gyötrelmekben küzd — s a mi legnagyobb jutalmuk, őket az emberek jobb óráikban például említik, kételyeikben tanácsukat tőlük kérik, botlásaik keservében megirigylik, a közvélemény pedig, ez a lassan menő, de mégis egykor megérkező bíró is meghajol előttük. Ez talán mind sem valami kelendő árúczikk, mert ritka ember vágynék a vértanúi dicsőségre, ha megmutatnák a karót és nyársat, melyre elevenen fognák fölhúzni; de kivételesen akadnak ilyen példányok is; és okvetlen vannak irigyeik is, kik a babért szeretnék, ha oly magasra nem volna föltűzve, vagy valamivel olcsóbbért megkapnák.

A beszélgetők elcsendesedének; mert a leereszkedő napsugárnak utolsó fénye eszükbe juttatá a

közelgő éjszakát, a falut, hova nehány óranegyed mulva elérkeznek, fáradt lovakkal, jó szállásra vágyva, feszült állapotban, teljes izgalomban, kevés reménységgel.

Ezen állapotnál csak a leánykérőnek sorsa lehet alkalmatlanabb.

Az utolsó állomáson az ügyvéd nehány ösmeretlen, de e vidékbeli úrral beszédbe eredt. Szokott jártasságával a beszédet azon tárgyra terelte, hova ő akarta, a mérnök rokonra, s e társalgásban következő véleményt hallott.

— Talán méltóztatott már hirét hallani, valóban ritka egyéniség a mérnök úr.

— Embergyülölőnek mondják.

— Annak mondják a hazugok, ravaszok, haszonlesők, kárörvendők: a többség. Talán méltóztatik tudni, hogy a többség Newtont megátkozta, Columbust kalandornak nevezte, Fultont megszamarazta — s egy még hiresebb többség Barabás, a tolvaj mellett Krisztust, a szeretet tanának mesterét, a «keresztre» itélte.

— Köszönöm a fölvilágosítást — mondja az ügyvéd — s a készen álló kocsiba lépett.

Letértek az országutról, mint utasítva valának, de az utasítás apróbb részleteit, egy kicsit egyenesen, aztán egy kicsit jobbra, később balra, itt egy diófa, amott repczeföldféle változatban annyira összekeresték, hogy az éjszaka elérte őket, végre valami dülőuton a falu közelében egy mélyedésben oldalt billent a hintó.

Sipos, mint afféle könnyű legényember, jókor

észrevette a kocsinak hajlását, a puha szántóföldre ugrott, hanem az öreg úr, súlyával is segítvén a hintónak meghajlását, kemény lábütéssel vánszorgott föl a földről. A falu közelsége megvigasztalá őket; mert a kocsi is megbetegedvén a földűlésben, gyalog kénytelenítettek bemenni, s az öreg úr Siposra és botjára támaszkodva ballagott a faluba a mérnökék házáig.

Az ütést nem lehetett eltagadni, a fájdalom érzékeny volt, de mint minden rossznak megvan a maga jó oldala, az anyagi fájdalom a lelki izgalmat elűzte, s a mérnök úr ajtaján minden elfogultság nélkül kopogatott az ügyvéd.

— Bocsássanak meg önök, hogy kárvallott utasok bekopogatnak önök hajlékába — kezdi az ügyvéd — a sötétben eltévedtünk, földűltünk itt a faluvégen, és kemény fájdalmam e tisztes háznak vendégszeretetéhez utasított, — s midőn az asztalnál ülők készséggel fölkelének az elfogadásra, bemutatásul mondja: én sárföldi (értsd: sárföldön) birtokos vagyok — így ütvén el a nevet a czélszerű kétértelműséggel, melynek egyik része úgy is való — e fiatal úri ember az én kedves barátom Sipos, pesti ügyvéd — és együtt egy kis vendégszeretetért esedezünk.

— Itthon vannak önök — mondja a mérnök őszinte szivességgel — nőm és leányom mindent elkövetnek, hogy házam türhető kényelmet nyujtson — méltóztassék helyet foglalni. — Ekkor a mérnök a sántító ügyvédet az asztal melletti karszékbe ülteté. Estelink is lesz hamarjában, egy kis

toldalék mindjárt kerül a konyhából a déli maradékhoz.

Az asszony egy szemintéssel értesíté lányát, maga a konyha felé ment, a lány a mellékszobába az ágyak iránt rendelkezni; mert az ügyvédnek arczáról lebeszélt a fájdalom és a nyugalomnak vágya.

— Miattunk ne méltóztassék fáradni; mentegetődzék.

— Így szokás mondani — véli a mérnök — de az is szokás, hogy az ilyen mentséget nem vesszük be, — az utas ember maga sem tudja, fáradt-e inkább vagy éhes? egyébiránt is önök ketten vannak, s e fiatal urért étvágy dolgában ne vállaljunk kezességet, ugy-e eltaláltam, fiatal barátom?

— Előre is bizonyítom — szól közbe hirtelen az ügyvéd — e fiatal ember annyira őszinte, hogy még az eredendő bűnt is megvallaná, ha ő követte volna el.

— Ritka példány lenne a mai világban.

— Ez az, mondhatom önnek, kedves házi gazdánk, valóságos muzeumba való példány.

Sipos elpirult, e közben meghajtá magát főnöke felé.

— Hogy elpirult, Sipos barátom — mondja az ügyvéd — ne féljen, nem úgy értettem, hogy valaha ki fogjuk tömetni, mint a nyolcz láb magas angolt, kit még életében előre megvettek. — Önt nem lehetne megvenni pénzért — tudom, ezt gondolta ön.

Sipos nem szólt a tárgyra, hanem megemléke-

zett a feldűlt kocsiról, és a mérnök engedelmével egy férficseléddel eltávozott a kocsis segítségére. Együtt maradt a két Kardos, és az ügyvéd fájdalmainak daczára folytatta a beszédet a fiatal emberről a belépő nők előtt is.

— Mutogatni kellene ezt a fiatal embert, — rá merném bízni a mennyország kulcsát, egy hazudságért az édes apját is kicsukná.

— Akkor elhibázta a pályaválasztást.

— A legjobban választotta; mert a ki be akarja bizonyítani, hogy el nem szédül, menjen föl a toronyba, onnét elhiszem, a mit erkölcséről ide lenn beszélt.

— Nem fél a szegénységtől?

— A munka a vasat is kifényesíti, s az eldugott aranyt is megfogja a penész.

— Ön munkásságában bízik.

— Tanuja vagyok, tudom mennyit ér a fiú, — s uram, az ész minden pályán kész pénz.

— És a készpénznek kész szolgája .... Teszi hozzá a mérnök czélzatos hangsúlyozással.

— Az embere választja, mérnök úr — okoskodik az ügyvéd — egyéniségemben nem úgy vagyok alkotva, hogy hajlékonyságom szerint ostornyélnek beillenéms a fölöttem állók kezében, aláfelé kemény embernek is megjárom, s e fiatal ember szigorú önállóságával elfeledteti velem éveim különbségét, meggyőzött, hogy az érett ész kiegyenlíti a kort, s a jellemszilárdság olyan érdeme a fiatal kornak, hogy méltó megsüvegelni; s ha ez utóbbit betű szerint nem cselekedtem, jele, hogy födetlen fővel voltam.

— Kedvesebb vendégeim nem jöhettek volna, uram — mondja a mérnök szivélyesen. — Meglehet, ön ezt pusztán párbeszédi szólamnak tekinti, de szivemből kérem, higyje el, hogy vallomás, minek értékét szomszédaim legjobban tudják; mert hogy ön is ösmerjen valamennyire, én öntudatosan igen egyszerű és szigorú ember vagyok, a mai világnak fogalma szerint: faragatlan, zárkózott, különcz, vagy egészen a nagy közönség szójárása szerint, valóságos . . .

— Ne mondja ki — kap közbe az ügyvéd — mit ön mondani akar, nem a közvélemény szava, bizonyítom; mert tudom. E szó férfi szájában határozott jelentőségű.

A két férfi önkénytelen nyujta egymásnak kezet. E mozdulat a végszó után oly pontosan következék, mint a szindarabban, hol a szerzőnek utasítását a szinpadi rendező nagy figyelemmel hajtja végre, s a szereplők e kézmozdulattal oly ügyesen jeleznek, hogy a nézők a szinpadi csalódásban azt hiszik, hogy nem a szindarabot, hanem az életet látják.

A kézszorítás közelebb hozá a két férfit, s a néhány pillanatig tartó csöndben a mélyebb érzelem az előzetes tájékozás után összerokonult a beszélgetőkben. Mint mondám, a mérnökné leányával tanuja volt a beszélgetésnek, és az eredmény mindkettőt kellemesen elégíté ki. A szeretet, míg annak osztalékából a tetemesebb rész önmagunknak jut, csak salakos, és az osztályozásnak fokozatai szerint még önzésnek is nevezhető; de

midőn szeretetünk osztozni nem akar, s a mi belőle ránk nézve is kellemes, csak annyiból az, mert egy másiknak boldogságát öregbedni látjuk, — ez a valódi szeretet. A mérnökné és lánya, látván a két közeledőt a tisztultabb eszmék körül találkozni, látva, hogy a mérnök, elhagyva ridegségét, bizalomra és némileg már melegségre is képes, a férj és apához közeledének, és annak lelki boldogságát azon örömmel tekinték, mint a kedvencz beteget, kinek arczáról a gyötrelem helyett a csöndes nyugalomnak rajza mutatkozik.

Én, az író, hónapokig foglalkozván tárgyammal, alakjaimat oly élénken ösmerem, hogy a «szigorú» mérnöknek kézadásában fölvidulást és közeledést látok — mit az olvasó, a gondatlan olvasó nem akar elhinni; mert regényt olvasva, a lelki állapotokkal törődni, és, hogy úgy mondjam — vesződni, fölöslegnek véli. Sajnálnám, ha könyvem több ilyen embernek kezébe kerülne, ezek számára hiába tanulmányoztam volna az életet, melyben a mindennapi lények között az embert kerestem.

Az én emberem, értem a mérnököt, nem akkép van példának szánva, hogy mindenki ezen kaptára alakítsa magát; de saját tapasztalatomból mondom, én, a «nem haragos», sőt valóságos «jókedvű különcz», minden boldogságomat annak köszönhetem; mert nem akartam a vásári néptömeggel haladni a nagy országuton, hogy annak hosszában a nagyravágyók mellé fölüljek a hintó bakjára, és én is kapjak egy tányért — megnyalás végett: hanem maradtam a gyaloguton, józanon meggondolva, hogy

a hintó mellett futkosót a hintókerék sara nagyon befecskendi, — s e határozott elvemből származott egyszerűségemet és boldogságomat a mérnök úrhoz hasonló példányok követésének köszönöm.

E rövid kitérés után, visszatérek személyeimhez.

A kézszorítás az ösmeretlenek közt meghozta a bizalmat, s a társalgás élénk, kedélyes lőn, — tárgynak alkalmas lőn minden, eszme, emberek és család, s a mérnök bőbeszédű lőn, az ügyvédnek kellemes világjártassága pedig odább-odább fokozá benne a lelkesűlést. Mire Sipos megérkezett, az ügyvéd — otthon volt a háznál.

Fájdalma csillapult, talán a szórakozás és a boldogság feledteté vele, hogy még ma néhányat lépnie is kell, — az élénk szóváltással, úgyszólván, kibeszélte a fájdalmat.

Sipos megérkezte után az estelit föladták. A helyeket úgy osztták föl a keresztasztalnál, hogy az ifju hölgy a pesti vendégek közé került.

— Hugomasszony! — kezdé az öreg tens úr a beszédet — ha fiatal barátom szótalan talál lenni, — tekintse, hogy mi kárvallott emberek vagyunk, és e jó fiú engem sajnál, azért a legokosabb és legszebb szó nem jut eszébe.

— Én nem vagyok követelő — mondja a lány — ámbár kiváncsi lehetnék minden szavára annak, kiről a tisztes korú férfiak tisztelettel szólnak; — ön — mondja a fiatal embernek — meg tudja vesztegetni az embereket.

— Gyanítom, hogy eltávoztam után még szó volt rólam — mondja Sipos — az én jóakaróm en-

gem boldogítani akar, és mint az imádságos könyvet, addig dicsér mindenkinek, hogy majd valaki mégis nem hiába hallgatja meg.

— Vigyázzon — figyelmezteti a nő — valamiképp ne essék háládatlanságba.

— Világos szerződésünk van; pártfogóm, a mint csalódik bennem, vagy nálamnál különb embert kap: túlad rajtam, így nem félek a hálátlanságtól. A föltétel, melyet én toldék egyezségünkhöz, megment a beszámítástól.

— Most méltó volna ön a büntetésre, mert ránk akarna vitázni, hogy mi önt nagyon könnyűnek véljük.

— Őszintén szólva, magam is azt hiszem, hogy nyomnék valamit; de, kisasszony, azt is hiszem, hogy nálamnál nehezebbek is vannak, és az én mértékem kénytelen volna hátrább állni.

— Nem merek tovább vitázni — jegyzi meg a lány — én önről már annyit elhittem, hogy az, a mit ezután nem csak hinni, hanem tudni is óhajtok, megkívánja, hogy önnek figyelmes hallgatója legyek.

— Az én mindenkori jóakaróm feleljen isten előtt, ha a kisasszony kevés figyelemre méltót hall tőlem, és ily fiatalon kevés férfit ösmerve, azt gondolja: ha ilyen jámbor az is, kit dicsértek, milyen lehet a többi?

Siposhoz került az étel, a párbeszéd könnyen megszakasztható volt a kinálással, és nehogy a hölgy kényteleníttessék a végtelenig párbeszédezni, a fölszolgált ételt kinálva tartá a hölgy elé. E közben

a többiek is szóhoz jutának, és a háziasszony nem ok nélkül figyelmezteté az öregebb vendéget lábfájására, mely lassankint úgy jelentkezett, hogy a szenvedést észre lehetett venni.

A gazda előbb is gondolt e körülményre, és most alkalmilag határozottan megmondá, hogy vendégeit el nem ereszti, heverjék ki az utat, a lábfájás is bizonyosan többet mond meg a bajból holnap, mint ma. Ezen, némi nem komoly erőlködés után, szépen megalkudtak, az egyik szabódott, nem akart alkalmatlankodni, azt is el akarta előre hinni, hogy reggelre semmi baja sem lesz; a másik táborbeliek még hatalmasabban okoskodtak, az elhanyagolásnak intő példáit hordák föl, ez is, az is így meg úgy megbánta, végre az ügyvéd a szünetelést megajánlotta azzal az udvarias záradékkal, hogy így ha meg úgy és amugy ha alkalmatlan, utjukban vagy nem tudom, még mi nem lesz. A másik fél is mindenre felelt, és a kölcsönösség elkerülhetlen feltételei szerint a megmarasztalás, mint valami béke, végre megköttetett.

Reggel nem ezt remélte az ügyvéd; egész napon át szőtt terveinél ezerszerte bölcsebb volt a véletlen földülés, ide számítva a lábütést, a fájdalmakat, melyeket alku szerint pénzért ritka ember vállalna magára, kivált ha türhető hazudsággal is czélt érhet. Az ügyvéd fájdalmában is örült, hogy ily olcsón bejuthatott a házba, honnét kiutasítását várta, és íme, belekapaszkodnak, nem eresztik, megfogadtatják vele, hogy nehány napig el nem megy, ő, a ki itt sárföldi birtokos.

Milyen jó, hogy a vezetéknévnek kezdő betűjét nem kell nagy betűnek kiáltani, különben a mérnök mindjárt észrevenné, hogy zabba mentek a lovak.

Esteli után nem tűrhette már az öreg a fájdalmat, nyughelyért könyörgött. A fájdalmat többé nem lehetett tagadni és a nyughelyen kívül jó szívvel fogadta a háziszereket is a fájdalom enyhülésének reményében.

— Van családja az öreg úrnak? — kérdi a mérnök a kinn maradt Sipost.

— Hogy neki is legyen egy keserves bánatja, későn jutott eszébe a megházasodás, és a kérdésre adott felelet nőtlenségre kárhoztatta.

— A jószándék tehát mégis megvolt — fontolgatja a mérnök — egy némely bolond ember még csak meg sem kisérti. (Ez utóbbi czélzás, nem állok jót, nem az ügyvédnek volt-e szánva.)

— E szerént mérnök úr nem irgalmaz a nőteleneknek.

— Mint kidobni valónak tartok minden könyvet, melynek második kötete hiányzik. Az eleje minden szépet megigér, s mikor a befejezésre legkiváncsibb vagyok, akkor szakad el a fonal. Barátom, ne maradjon nőtelen; mert keservesen megbánja.

— Kedves férjem — szólal meg a mérnökné — ne feledd, lányod közeledben áll, és te vendéghívónak állsz elő, mintha saját portékádat akarnád eladóvá tenni.

— Az én lányom eladó, ha nem mondom is, de

én nemcsak kiabálom a házasságot, hisz te élő bizonyítványom vagy, hogy nemcsak eladni akarok; de ott voltam, mikor téged elvettelek. Én méltán nyitom föl a számat, és tudom, ki előtt beszélek, az én derék fiatal barátom a pesti emeletes házak közül nem azért jött a somogyi gyöpre, hogy azt nézze meg, a kit én árverelek.

A fiatalok összetekintének, mindenik érezte, hogy e meglátással a másiknak gondolatkörébe tekint követelés vagy számítás nélkül.

A szóban levő eszme annyira szorosan egybefoglalta a két egyéniséget, hogy akármelyik is gondolhatná: ez egyén párom is lehetne! Az összetekintés egy harmadik szóváltásának szükséges eredménye — saját énjük nem meríté föl a tárgyat, az összetekintés nem rajtkapott kandiság, mit a kaczér nő és hiú férfi meglevő lelki gyöngesége szerént zsákmányolhatna ki; de azon szavak szerént, melyek az összetekintésnek föltételei valának, lehetetlen nem gondolni, hogy egy gondolat összekapcsolt bennünket, s mint a föltett kérdésre: igennel vagy nemmel is lehetne felelni.

A léleknek vannak hirtelen átmenetei, eszmék, cselekvények, mult, jelen és jövőn villámsebességgel járja meg az utat. A két fiatal egyén sokat gondolt egy rövid összepillantás alatt; de a mi legfőbb, mindenik tudta, hogy a másik reá gondolt; igen vagy nem! titok; de méltó tárgya a kiváncsiságnak: a kettő közül melyiket gondolta amaz?

Sokszor bámulták az emberek a virágot, melyet

nem ők ültettek el, magját sem ők hozták, nevét is csak a könyvekből ismerik — ki hozhatta ide? szél vagy madár hozta más világrészből? s a tűnődő embert hosszú elmélkedésre fogja le a tárgy, mely nem álom, hisz valóképen itt van. A fiatalok szívében egy vércsöpp hevesebben ütközék meg az összepillantás perczében, és e lüktető csöpp nem tudá eltitkolni jelenségét, talán saját zajától ijedt meg, hogy az arczba szökött, s a két fiatal majdnem lehúnyta szempilláit, azt hiszi maga nem akarja a pirt meglátni — s azt nem tudja, hogy a másikét mégis meglátta már.

Menjetek, menjetek! szép álmat, fiatal lelkek — talán az álom a folytatást meghozza, és a jövendőnek tükrébe hagy nézni: megmutat jót és roszszat; de hátha reggel a rosszat hinni nem akarjátok, a jót hinni nem meritek — de az bizonyos, hogy a mely dolgot még álmunkban is folytattunk, nehezen feledjük el mindjárt.

Kérdés: akarjátok, szeretitek, vagy tudjátok-e elfeledni? erre felelet kell.

XIII.

(Ösmeretség.)

Mérnökéknek igazuk volt, a fájdalom másnap teljes erővel zaklatta az ügyvédet, s az elutazásra gondolni sem lehetett volna. Olvasóim tudják: az ügyvédnek nem is ez volt elhatározott szándéka; de a mit ő hazugsággal akart elérni, fájdalommal kényteleníttetett megvenni. — A háziszerek gondosan meg lőnek választva, a mérnökné utóbb az orvost is elhívatá, s az alkalmazott szereket ő is helyesnek találván, remélte, hogy kétnapi nyugalom fölszabadítja az ágyból.

Az orvos vigasztalni akarta az ügyvédet a két nappal, nem gyanítván, hogy négy nappal nemcsak megvigasztalta, de meg is nevettette volna.

A kik betegek voltak, és helyzetüknél fogva idegeneknek ápoló kezére szorultak, tudják, hogy az ilyen alkalommal mutatkozó figyelmesség nagy hálára kötelezi a szenvedőt, és hogy soha könnyebben nem rokonul össze a szív, mint a szenvedés és részvétnek találkozásában. A kétnapi veszteglés alatt az ügyvéd folytonos figyelem tárgya volt a háziaknak, a nőknek véghetetlen gyöngéd és a legapróbb részletig kiterjedő gondossága, az a kedves törődés még azzal is, hogy a vánkosokon

is volna valami megigazítani való, ujdonság volt az ügyvéd előtt; mert ritkán levén beteg, Vendelnek szolgálatát is elégségesnek tartá, sőt nem is szerette, ha a kemény kezű katona szabatos pontossággal ide-odarántotta hol őt magát, hol a vánkost és takarót.

A hölgyeknek közeledése már maga a kifejezett figyelmesség volt, zörejt, meglepetést nem okozának, ha a vánkost meg akarták igazítani, előbb csak véleményképen fejezék ki a megteendőt, s a vett engedély után történt meg a végrehajtás könnyűded és kíméletes kézjárással.

Megvesztegette az ügyvédet e szokatlan gyöngédség, az ötven évnek kemény kérge megpuhult az ápoló kezek alatt, szíve, ez a lüktető valami, ellágyult a legelső meleg sugártól, mely a női részvétből fakad.

Elitélhetik az embert sokféle büntetésre, mégis mindig a legnagyobb büntetés az önvád, mely a megtört embert saját vallomása szerént törpének mutatja. Midőn az embert mindenki elhagyja, és pártjától elszakad, az ember még támasza marad önmagának, ha a kérdőre vett öntudat vádat nem emel.

Idő és körülmények tanuságot tesznek az elitélt mellett, ha százezerből százezer szavazta rá a kárhozatot; de ha önmagunk előtt is elestünk, ez az utolsó itélet, melyet felebbezni lehetetlen. Az ügyvéd finom eszével hirtelen megfutotta multját, abban hasonló boldogságot nem ismételhetett az emlékezet. Kényelemnek, a pénzért megvehető kényelem-

nek nem volt szükében, annak idejében ezt tartá a földi megnyugvás legbiztosabb alapjának; most az összehasonlítás után határozottan tudja, hogy eddigi pályáján nem volt szerencsétlen; de a boldogságnak magasztosságáról ma van csak fogalma, s éppen azért e pillanatban mondja önmagának sohasem voltam boldog!

A környezők észrevették rajta a küzdelmet, magyarázatot természetesen a lábfájdalomban kerestek s a leány legközelebb állván hozzá, részvéttel kérdi:

— Nagy a fájdalom?

— Megérdemlettem, kis hugomasszony, ne sajnáljon engem.

— Ez oly bánatosan van mondva, hogy én csak a vétkemet tudnám így megvallani.

— Lábamért én sem mondanám ezt, ha kettétörött volna is.

— Papot hivassunk? . . . tréfál a lány mosolyogva, egyszersmind a vánkost igazítva — oly töredelmesség ül az ön arczán, mintha föloldozást kérne.

— Kedves jó gyermek — felel az ügyvéd erőltetett mosolylyal — tisztelendő urnak csak azokat a vétkeket szoktuk megvallani, melyeket az isten vagy embertársaink ellen követtünk el; — én önmagam ellen vétkeztem; e vétket az isten szolgája nem bocsáthatja meg.

— Sajnálom, hogy ezt magyarázat nélkül nem érthetem.

— Boldog gyermek — szól közbe Sipos, ki a

főnök szavainak értelmét kitalálta, s maga is mélyen megilletődött, ennek jeléül főnökének keze után nyult, s azt megszorítva, el sem ereszté, így akarván vele tudatni részvétét és szeretetét.

E magyarázatlan jelenet a lányt megzavarta, szemét az ügyvéd arczáról a fiatal emberre fordítá, keresve a titoknak kulcsát; de ime másodszor találkozik tekintetük, a leányé azon fiatal férfiéval, kit az öregek barátjukként tisztelnek, ki őt boldog gyermeknek mondja. Szemeik találkozván, a gondolat sebességével átérzi, hogy mire leveszi szemeit, arczában lesz a megdöbbenés pirja, mit fog ekkor gondolni a másik?

— Kisasszony — mondja hirtelen a fiatal ember, eleresztve főnökének kezét — a férfiak életsorsa zaklatottabb, mint hogy azt az ön korában egészen érteni lehessen. Észrevehette ön, hogy én az ő kegyencze vagyok, én még szivébe is be vagyok irva; — hálából kérem önt, engedje, hogy az ön kezét egy érintésre az ő kezébe tegyem, az ő kora minden balmagyarázatot kizár — s én tudom, hogy ő rögtön meggyógyul lelki fájdalmából.

A lány anyjára nézett, az a részvét könyűivel felelt, Sipos tehát gyöngéden összekapcsolá a két kezet.

— Kis lány — szólamlik meg az ügyvéd egész derültséggel — nincsen-e méltó okom e fiatat embert szeretni, midőn gondolatomat kilesi, s életemben legelőször érezteti velem a boldogságot? E pillanatban a legtisztább gondolat illet meg; —

de előbb kérdem: nem sértettem meg önt azzal, hogy túlbizalmasságból folytonosan csak hugomnak mondám?

— Az ön korában ez nem sértés, hanem megtiszteltetés.

— Helyesen, leányom! — dicséri az anya lányát — kedves vendégünktől e bizalom megtiszteltetés.

— Ez igen hideg szó — magyarázza az ügyvéd — de minthogy a mérnök úr nincs jelen, a hölgyekkel megigértetem, hogy előtte nem lesz e jelenetről szó — s megmondom, mit kell a megtiszteltetés helyett mondani. Tehát egy kis titkolódzás föltétele alatt . . .

— Hallgatni fogunk — mondják nyájassággal.

— Én önök irányában még a szeretet szavára is föl vagyok jogosítva.

— Anyám! . . . találgatja a kis lány — van itt valami, a mit nem értek, s engem idáig már nagyon fáraszt.

— Ketten könnyebben kibirjuk, tehát kedves vendégünk szeressen is bennünket.

— Hogy ne szeretnélek — kedves rokonaim — hisz én vagyok az a megrótt rokon, ki a tilalom ellenére is eljöttem Pestről, hogy egyszer megízleljem, milyen az érdek nélküli szeretet.

A nők nyakába borultak a vallomásozónak, elfeledvén a szigorú férjet és apát; mert nem tehet arról a női szív, hogy a hol szeretni kell, elvekért föltartóztatni nem engedi magát. A férjnek távolléte, és a megigért hallgatásnak föltétele biz-

A szeretet leplezetlen érzelmével árasztják el.

tosítá őket a zivatartól, azért az egykor megszánt, most szenvedő és szeretetért sóvárgó rokont a szeretet leplezetlen érzelmével árasztták el.

Megszünvén az első roham, az eddig ösmeretlenek mindent akartak mondani, hogy a szenvedőt boldogítani tudják s a lány egészen közelébe ült nagybátyjának.

— Kisasszony — tréfál Sipos — az én szerepem eddig tartott, főnököm engem csak addig szeretett, míg helyettem szeretetre méltóbbat talált, nem igénylem a multnak folytatását, Kardos úr szívéből kitakarodom.

— Most én kérem önt — nyujtsa ide kezét a bácsinak, hasonlón, úgy, mint ön tétette velem — kedves nagybátyámat megszomoríthatná önnek elpártolása.

— Meg is esküdjem a hűségre? — tréfál újra a fölvidámult ifju.

— Én még nem csalódtam az emberekben, eskü nélkül is hiszek önnek.

Kiszaladt a szó, megfogni többé nem lehetett; de a lány érezte, hogy máskor, midőn az öröm így meg nem zaklatta, nem ily kétértelmüleg fejezte volna ki gondolatját. Nem mert harmadszor is a fiatal emberre nézni, úgy is reszketett keze, míg a két férfinak kezét összekapcsolá.

— Mi a régi jó barátok maradunk, úgy-e Sipos öcsém?

— Azon ön úgy sem kételkedett, kedves főnököm — mondja Sipos gyöngéden, eleresztvén az ügyvéd kezét, s az ablak alatt látva a mérnök ko-

csiját, szükségesnek tartá figyelmeztetni a többit. — A fönforgó viszonyoknál fogva e jelenetről hallgatni fogunk, a mérnök úrnak szigorú nézetei kétszer idősebbek a kisasszonynál, s azon kívül ő férfi, kit a szeretet is csak lassan lágyíthatna meg. Engedelmükkel, én a mérnök úr elé megyek.

Még volt idejük a nőknek egy kis áradozásra, a nagybácsit összeölelgették, és így akarák meggyőzni, hogy ők nem számítanak, nem okoskodnak. E munkára a férfiak vannak rendeltetve — a nők szeretni tudnak és sirni, és ha most a könyűket nem volnának kénytelenek elfojtani, nedvesre sirnák a nagybácsi vánkosait.

— Kedves szeretteim — mondja az ügyvéd sugva, midőn a mérnök lépteit hallá.

— Azok vagyunk, felelének a nők, és kezeik újra meg újra találkozának a nagybácsiéval.

Az ügyvéd örömében is józan maradt azon pontra nézve, hogy a mérnököt megrohanni nem szabad. Azokban a perczekben, midőn egyedül volt, meggyőződött, hogy a mérnök nem fog ellágyulni, mint az irósvaj, hogy azt kedve szerénti alakba gyúrhassa ; — megelégedett az eddigi eredménynyel, hogy a gyengébb rész a legelső pillanatban megadá magát a szeretetnek.

Továbbra az a szándéka volt az ügyvédnek, hogy ösmeretlen magának védelmére kel, s vagy az okoskodás vagy a szavak melegsége megolvasztja a jeget. A mérnök megérkezett, nagy részvéttel lépett vendégéhez, s majdnem az egész délutánt együtt tölté vele, beszélgetvén a férfiak kö-

rébe eső minden tárgyról, és alkonyatkor megvallá az ügyvédnek, hogy lelki élvezete megfizethetetlen; mert eszméit ilyen jeles vitatóval fejtegetve, meggyőződött, hogy eddigi nézetei és elvei igazak és helyesek voltak, s a vendégnek szeretettel nyujtá kezét, mint a ki eddigi számításának próbáját is megcsinálta.

— Mily boldog volnék — szól a mérnök lelkesülten — ha ön közelemben laknék, üres óráinkat megosztanánk, egyik jobbról, a másik balról forgatná meg a tárgyat, és közösen az igazságot gyönyörűen kifejtenénk.

— Nekem volt már egy ilyen jó pajtásom Pesten, nekem szeretett barátom, s a mit önről tudtam, azt ő általa tudom.

— Vajjon ki lehet az?

— Kedves barátom, sokkal nagyobb hálával tartozom önnek, mint önt háborgatni akarnám — barátomnak neve felháborítaná önt — beszéljünk hát másról, bánom is, hogy meggondolatlan fölemlítém.

— Most már úgy is tudom, Kardos ügyvéd lehetett kedves vendégemnek jó barátja.

— Nem tagadom, ő az, ki kegyedet kimondhatlan szereti.

— Az nem lehet, kedves barátom — ellenkezik a mérnök — egy agglegény nem szerethet magán kívül senkit — nyájassága, előzékenysége, igérete, adománya kölcsön adott pénz, melynek kamatait előre kiszámította jövendőbeli haszonért vagy kényelemért. Az agglegény nem tudott, vagy nem akart

szeretni senkit: már pedig előttem elitélt ember, ki csak elakadni jött a világra, hol annyi szent kötelesség van, s az agglegény csak önmaga körül tiporja a födet.

— De ha én mondom, hogy kegyedet és családját véghetetlen szereti.

— Meghiszem, szája ezt mondja, sőt tán érzi is; de ösmerek olyan nyavalyát, melyben az embert képzelhetetlen falánkság lepi meg, összeenni a világnak sűljét, főttjét; de gyomra nem bírja. Az én ügyvéd rokonomat is ilyen betegség gyötri; mert míg egészséges volt, azaz szórakozott a világban, nem szeretett senkit, sem rokont, sem idegent. Az idő bekopogtatott hozzá. A szórakozást unalom váltá föl, látja, hogy a vén kóróhoz nem akarnak támaszkodni, megéhezett a szeretetre, önmagáért szeretne valakit azért, hogy őt viszont szeresse még pedig úgy, hogy ez ne legyen színlelés. Én nem tudom bebizonyítani, de másként nem lehet, észrevett valami önzésfélét, és meggyőződött, hogy most már alkusznak vele. Ez egyszerre kijózanította, el is keserítette, és éppen azért még nagyobb étvágya kerekedett az önzéstelen szeretetre. Nem tagadom, nekem írt, és rokoni szeretetről emlékezett. — Persze engem nem ösmert, mert különben hallgatott volna vagyonáról, melyet számításból említett meg; de barátom, az én szivem nem szinház, vagy majombódé, hova pénzért mindenki bemehet, s oda ülhet, a hová neki tetszik. Én megőrzém függetlenségemet, s ha a világ nem nevetne is ki, vagy ő maga, ügyvéd rokonom, hogy én a koncz

után kapva szívemre ölelem őt, itt vagyok magam, az engesztelhetetlen itélőbiró, és nem adnék alkalmat arra, hogy magamtól megundorodjam.

— Lehetetlen, hogy ön, kedves gazdám, föltétlen eltaszíthatná magától a szerető rokont.

— Nem — egy föltétel alatt még kitárnám előtte karjaimat.

— S ez lenne?

— Keressen korához illő nőt; de szegényt, minőt még találhat, házasodjék meg, s én összeölelem azt, ki megmutatja, bár későn, hogy valakit önzéstelen akar boldogítani. Ez az én föltételem, s akkor gyalog is elébe megyek a vármegye szélcig; mert akkor úgy jő hozzám, mint kedves vendég, nem pedig mint kupecz, ki előre kiszámítá, hogy vagyonán megvesz egy vén bolond apát, egy gyarló anyát és egy tapasztalatlan leányt, s ezek hárman bolondjai lesznek halálos holtáig. Ilyen szerepre én alkalmatlan voltam mindig, az vagyok most, és maradok örökön örökké, amen!

— Nem merek önnel vitázni — mondja az ügyvéd — mert önnél kétségtelen az önérdektelenség, míg a másik oldalon ön, a szívbe nem látva, méltán gyanakodhatik, s ha saját lelki nyugalmát koczkára tenni nem akarja, megmarad eddigi véleményénél.

— Legyen ön birám, hisz ön oly mívelt eszű ember — a magamféle szegény embernek lehet-e nagyobb kincse, mint az, hogy lelke nem oly dibdáb ruhafoszlány, minek árát dobszó mellett is meg lehet határozni, ha már előbb kelendővé nem lett

— Ismételve mondom, nem tudom önt megczáfolni — sőt, hogy igazat mondjak: bármennyire fáj, hogy legkedvesebb barátom az ön szivéből ki van zárva, még e drága árt sem sokallom, azért, hogy egy olyan embert láttam, kit csalétekkel nem lehet letántorítani kitűzött útjáról.

A két férfi kezet szorított, az egyik önmagában volt önmagáért boldog, a másik pedig örült, hogy e nagyra becsülendő ember saját rokonságából tellett ki.

Alkonyat felé a többiek is hazafelé indultak az urasági kertből, hol a délutánt töltötték. Az évszak kitárta a földnek szépségeit és a szórakozni vágyó nem hiába ment ki a csinosan rendezett urasági kertbe.

Sipos főnökének nagy kértére indult el Pestről, mint az előzményekből tudjuk. — Ez út egész hosszában terhére volt, mint áldozat, melyet azonban megtagadni nem lehetett. Sipos korán kezdett az élet terheivel megküzdeni, s ő a pályának nem a kecsegtető részét választá, s nem az aranyhegy felé indult, hanem szorgalomra szánta magát, önámítás nélkül.

Ábrándos tehát nem volt, s e tekintetben nők körül ólálkodni, a többi élhetetlennel versenyt hazudni, mától holnapig tartó viszonyokat kezdeni, nem ösztönözte semmi. Tagadhatlan, vágyott olyan nővel találkozni, ki őt kurtábban megértse, mint száz más fiatal embert, de e néhány szót ne olyan értse meg, ki őt kármentőnek tartja, és az ő karjába csak azért kapaszkodik, hogy a lányok közűl a tensasszonyok közé ültesse.

A fővárosban egykor a mívelt fiatal ember nem élhetett zárdai magányosságban: a társak versenyezve siettek olyan fiatal ember mellé, ki helyettük is elmondá az okosat, ekkép Sipost a középosztálybeli házaknál örömest látták. Társalgása elütött a többitől, tárgyat a körülmények szerént választott, s a hölgyek érdekkel hallgatták az olyan szót, mely már tárgyánál fogva sem lehetett hazugság.

Mindenütt volt és sehova sem emlékezett vissza. Ez rövid összege a pesti társalgásoknak, holott szép leányok, gazdag leányok tömegesen fordultak meg; de a hol a finnyás hamarább talált volna párjára, talán a pénzleső is, az egyszerű ember hiába keresgélt.

A mérnök házába aggálylyal lépett. A mérnököt éppen olyannak találta, minőnek képzelte — s ez csak örömére szolgált; azt is tudta, hogy leánya van, ki tán hasonlítani fog némileg az apához: de a való meglepte, szép testben szép lelket — fesztelenséget hanyagság nélkül, értelmességet hiúság, kedélyt ügyetlenség és szeretetreméltóságot követelés nélkül.

A kertnek kanyargásában hárman ballagának, füvet-fát megtekintének folytonosan beszélgetve, s a mindenféle között az kérdi a lány:

— Miféle pörben dolgozott ön először?

— Ha már meg kell vallanom, kisasszony, válópörben.

— Fiatalok voltak a pörös felek?

— Fiatalok és szépek.

— Nem szerették egymást?

— Nagyon szerették egymást, csakhogy egymásnak nem akartak hinni.

— Boldogtalanok.

— Ugyanezt mondám róluk én is; de ez nem használt volna nekik, be kellett bizonyítani, hogy boldogtalanságuknak oka önmagukban van; mert a férjnek nem jutott eszébe, hogy nejének leánykorában azt füllenté, hogy kenyéren és vizen ellaknék a világ végén valami kunyhóban, most pedig az estelit maga eheti meg az asszony; mert a férj a jó pajtások között mulat, ellenben a nő akkor is sírva fakad, ha a férj szakbeli munkája után megyen; mert szerénte a jó férjnek mindig a varróasztal mellett kellene üldögélnie. Hasonló dolgok miatt az összeszólalkozás elkerülhetlen volt, szemrehányás szemrehányást követett, az anyák tanácscsal tartották mindkettőt, és elhitették velük, hogy a másik nem szereti és meg akar szabadulni tőle. Ilyen tanácsokra szétmentek, a férj elkeseredésében megindítá a válópört, melyben én éppen a férjnek ügyvéde valék.

— Ön a férjnek adott igazat?

— Egyiknek sem, kisasszony; mert egyik sem tudta, hogy mennyit kell elfeledni abból, mit a férfi és a lány menyegző előtt szokott egymásnak elmondani, ha már elkerülhetlen, hogy két fiatal szív rajongásában mindent elmondjon, a mi a pillanatban a fülnek kedves. Az én pörös felem is esküdözte menyasszonyának, hogy olyan hű követője leszen, mint az árnyék, kezecskéjéből a burgonya

is csemege, minden szavának hűségesen engedelmeskedik, ellenmondás nélkül, mint a rabszolga. A mennyasszonynak ritka jó emlékező tehetsége lehetett, mert midőn a férj dolga után, vagy néha szükséges szórakozásképen eltávozott hazulról, hogy nehány perczet barátainak is szenteljen, a menyecske duzzogni kezdett, mert ő a férjet árnyéknak akarta. — Ha némely napon a szakácsné elsózta az ételt, s a férj e miatt megszólamlott, a feleség könyekre fakadt, mert a férj őt üldözi, ki neki egykor burgonyáról beszélt, végre a kis szeszélyes jószág az engedelmességre annyi alkalmat gondolt ki, hogy egy rabszolga is megsokalta volna, s e miatt a férj a kétségbeesésig elszomorodott. A férj szerette volna újra magyarázni a szent írást, hogy az árnyék meg a burgonya, valamint az engedelmesség nem úgy szóról-szóra veendő; de a nő keservesen sírt: mert férje sohasem szerette, egykori szavai hazudságok, és több afféle olyan, min az egész eszű is megbolondul, hát még a féleszű. A férj ellenben azt nem feledte el, a mit a legelső nap mindjárt el kellett volna feledni, hogy valaha nőtelen ember volt, az a gondatlan ficzkó, kinek jó pajtások között az éjfél még nem késő, s egyszer-másszor e feledékenységben a hajnal vetette haza, és csak a siránkozó asszonynak nyögése ébreszté föl a mámorból. Elfeledte, hogy a férfi azért tanulta volna ki a sok iskolát, hogy nejét minden kisszerű tárgyban ne vitassa le, mint diákpajtásait; mert a nők örömest elhiszik, hogy mi többet tudunk, és meg is tanulnák tőlünk, ha mi az első szóváltásban

tudtukra nem adnánk, hogy ők e tárgyból terczíát kaptak, tehát nincsen beleszólásuk. A nő, természetesen, elkeseredik, mert szégyenpirt kergettünk arczára, honnét azt nem lehet lesimogatni. Végre a férj elfeledte, hogy a házasság olyan egyezség, melyben mindenik fél, különösen a férj sokat kénytelen elengedni túlságos szabadságából a gyöngédebb nő miatt, kihez le kell ereszkednünk, hogy fölemelkedhessék a mi helyzetünk megértéseig; hogy később bizalmuk legyen tetteinkhez, és a szereteten kívül akaratlan észrevegyék, hogy mi a gyöngébbnek támaszaiul vállalkozván, midőn ezt pontosan teljesitjük, tiszteletreméltók is vagyunk!

— Elválaszták őket? — kérdi az ifjú hölgy kiváncsisággal.

— Nem volt szükség a biróság itéletére.

— Mi történhetett velük?

— Egy harmadiknak közbeszólása a pörös felek között kifejté a házassági viszonyból eredő jogokat és kötelességeket, mindkét fél észrevette, hogy nem a szeretetben volt a baj, hanem a viszonynak fölfogásában. — Hibáikat most már nem maguk látták, hanem egy harmadik. — Egyik sem akart a harmadiknak itélete miatt elpirulni, a szeretet szava is sugott a sziveknek, s a pörös felek karon fogva mentek el a harmadiktól.

— Ön volt az a harmadik? — kérdi a hölgy az ifjúnak arczára tekintve, meg akarván jutalmazni az elbeszélésért.

— A harmadik, vagy tán az ügyvéd, vagy leg-

jobban mondva: az ember — én valék; — de azért meg ne dicsérjen a kisasszony.

— Hasztalan tiltja meg — vallja a hölgy — ön szigorúságában a jutalmat egyedül öntudatában akarta megtalálni; egy leánynak is van joga a férfiérdemet méltányolni, ha megtudta itélni, hogy mennyire érdem.

— Ön is el akar kényeztetni, mint főnököm?

— Elkényeztetni?... ismétli a lány — én még alig beszéltem osztályombeli fiatal emberrel, s mielőtt hizelegni akarnék valakinek, magam is vágyhatnám reá előbb.

— Megadom magamat, ... mondja Sipos az anyának jelenlétében meghajtván magát az ifjú hölgy előtt, — most érzem, hogy a vita helyett mily jól esik az engedelmesség egy hölgy irányában.

— Bókot akar ön mondani?

— Abban az értelemben, hogy egy kis hazudsággal hizelegjem be magamat az ön kegyelmébe; határozottan mondom: nem! Kegyed ösmeri a szavaknak világos értelmét, s én nem akarnék a legelső lenni, ki egy szép lelkű és deli hölgynek valami hazudság-félét mondjak: mert nem attól félnék, hogy egykor ismét erre tévedve, előre óvakodjanak tőlem; hanem szégyenleném, hogy egyszer már itt voltam.

Az anya fölkelt, ekkép jelt adott az indulásra haza felé, s a hajadonnak néhány másodperczny ideje maradt hirtelen és újra átgondolni a mondottakat. Jól mondá: neki még nem hizelgett senki, tapasztalásból nem mérheté meg a szavak súlyát,

bizonyos körülmények között mennyiben kelljen elfogadni azokat, itt legföllebb is saját józan esze lehetett a tájékozó; — és hirtelen azt érezé, hogy e fiatal ember, ha nem füllent, mint a regénybeli udvarlók, ok nélkül nem különböztette volna meg édes anyja jelenlétében.

A boldogságnak nem kell órákig tartani, mint a kihirdetett komédiának, melynek szórakozását meghatározott díjért vesszük meg, s a kihirdetett darabot az utolsó jelenésig megvárjuk a befizetett díjért; — a boldogságnak pillanatjai vannak, és a szívnek egyetlen dobbanásában kelnek és tűnnek; de jelentkezésük megcsiklandozza lelkünket. A leányt éleszté e rövid társalgás, a közelében mondott szavakról bizonyosan tudá, hogy hozzá intéztettek, és ha már nem lehet elbujni a világ elől, s az életben találkozni kell az emberekkel: a vigasztalónál több volt tudni, hogy személyével először is olyan egyén foglalkozék, ki saját társai között is okosabbat mondana, mint a többi.

Hazáig az anyának közbeszólásai megtarkázák a beszélgetést, a két fiatal kapva kapott az alkalmon, hogy valami, a személyüktől távolabb eső dolgokról beszélhettek; de mindketten élénken, kedélylyel és mégis választékosan, mi a különben hosszú utat megrövidíté. A ház közelében fokonkint lassíták a lépést, utóbb megálltak, érezvén, hogy a nyiladozó bizalomnak hosszabb útra van szüksége. A beszélgetés közben, úgy szólván, megtanulák egymást, az arczoknak véletlen összetekintése nem zavará meg a hangulatot és eszmemenetet, s az ajtó előtt úgy

érkeztek meg, mint kedves ismerősök, kik nagyon természetesnek találják, hogy még sokszor meglássák egymást.

— Itthon vagyunk; — mondják a fiatalok egyszerre, a beszéd fonalát nem nyujthatván tovább; de annál magyarázóbb volt az, hogy már jó negyed órája álldogálnak az ajtó előtt, és még csak most jutott eszükbe, hogy itthon vannak. Hol voltak hát előbb? Erre feleljen meg a teremtő, ki a virágnak finom rostjait összeszőtte. A tudósok ilyennel nem vesződnek, előttük fontosabb az ásításnak értelmezése, mint két fiatalnak ébren álmodása közös eszméről, melyet egymásnak megvallani még sem mernek.

Estefelé az ügyvéd is fölkelt, a daganat elmult, másnapra már elhagyhatá az ágyat. A mérnök nem akará még elereszteni kedves vendégét, de ez nem akart a jósággal visszaélni, mint mondá: harmadnapra határozá a visszamenetelt.

A hazaérkezőket e tudósítással fogadták az öregek, az ügyvéd nem akart engedni. A napnak fáradalmai kivánatossá tevék a nyugalmat, az estelizés utáni beszélgetés rövid volt, mindannyian nyugodni mentek.

Az ügyvéd nem remélvén, hogy rokonát ezúttal megtörhesse, haza kivánkozott, hogy további terveit otthon főzögesse. A hölgyeket boldogítá a tudat, hogy kedves rokonuk körükben van és az időre bízták a többit, mi az egészben megoldani való. Sipos hirtelen eloltá gyertyáját: hogy gondolatainak korlátja ne legyen, nem akarta látni a környezetében levő tárgyakat, a sötétben ismétlé a délutánt.

Íme, kezébe az élet könyvének olyan kötete került, melyről a komoly tanárok bölcsen hallgattak, melynek tartalmához nincsen tárgymutató, melyet végig kell olvasnunk boldogságunk, vagy boldogtalanságunkért. Az idő bejelenté rendeltetését, hogy a férfinak párjául rendelte a gondviselés az asszonyt.

A higgadt ész meghátrált a jelenkező érzelem előtt, agyában az okok pörbe álltak a szívvel, mely teljes lángjában remélt már, a szem mohón dicsérte a fiatal hölgyet, az emlékezet minden szavát ismétlé és az ellenmondás nem tudott ellenébe olyan nőt helyezni, ki az értelmes, egyszerű, szép és nagyon óvatos leány mellett előnyre vergődhetnék.

Az alku meg lőn kötve az észszel, a jövendőnek anyagi gondjai nem ijeszték, vonzalma kétségtelen; de a nyilatkozat koczkájára gondolván, aggály és félelem fogá el a tapasztalatlant, hátha e leánynak szivében saját egyéni értékének számai föl vannak már írva és a remény olyan vágyakat gerjesztett, melyeket az egyszerű ügyvéd megigérni sem mer?

Az összeadásnak próbája a kivonás, a tudást önmagunk is megbirálhatjuk, a napnak járásáról meggyőz a rendszer; — bátran kiléphetünk a versenyre, az eredményről előre tájékozhatjuk magunkat: a leánynak szive azonban nem akar hasonlítani a számvetéshez, a tudomány szabályai s a napnak rendszeréhez, itt kérdezni kell, őszinte feleletet, igent vagy nemet, melyre a leány sokszor szeretetből, akárhányszor szeszélyből, gyakran boszúból, nem ritkán a viszonyok kényszerűségéből határozza el magát.

Ez valamivel nagyobb próbatét az ügyvédi vizsgánál, ott lehetséges a kitünő helyett a dicséretes, e helyett az elegendő, sőt még a legrosszabb esetben az ismétlés is czélra vezet. A leány előtt nem bölcseségünk, elveink, tapasztalataink határoznak: hanem egyéniségünk, melynek egy részét, a külsőt, voltaképen csak tükörből ismerjük, s éppen akkor nem látjuk, mikor legkevésbbé akarnánk ügyetlenek lenni.

Önmagát birálgatá Sipos barátunk, — mogorvasága, őszintesége, majdnem hátrányáúl tüntek föl előtte. Hosszan küzködött, előbb a hátrányokra, utóbb az előnyökre került a sor; de ezeket már a szendergés karolta föl, és átvezette az éjnek kedves álmaiba, melyek többet igértek, mint az éber okoskodás.

Az utolsó nap a titkolódzás napja volt, az ügyvéd meggyőződött a hallgatás szükségéről, és a nőket is szigorúan kéré, hallgassanak az öreg úr előtt.

— Kedves sógorasszony! — mondja az ügyvéd, a ház melletti kertben karjára vévén a mérnöknét, a meleg ágy megtekintésének ürügye alatt — holnap én bucsut veszek önöktől, én nem tudom megmondani, miképen találok utat szeretett rokonom szivébe; de az önökében, remélem ott vagyok már.

— Elfeledhetlen.

— Vigasztaló szó ez nekem, de még ennél nagyobb vigasztalást is szeretnék; megengedi-e ön nekem, hogy egykor e kis leány az én gondomnak legközelebbi tárgya legyen?

— Én Kardos mérnökné vagyok, kedves rokon —

nem mondom, hogy nagy czím — de nagy kötelesség rám nézve. Férjem vasjellem, elveiből nem szokott elengedni, tehát azokat nem fontolgatom; és tudva, hogy azok őt környékünkben tiszteletreméltóvá tették, én a nő, nem tehetek kevesebbet, minden szigorúsággal meghajtom fejemet férjem nézetei előtt. Vonzalmamat szivemnek tartom: de engedelmes vagyok és leszek éltében és holta után; ez az én feleletem.

Nem erőszakolhatott semmit, a nő szelid jóságában, mint a viasz, magára ölté az alakot, mely hozzá tapadt, így az ügyvéd a jövendőtől várta a segélyt.

Délután a kis lánynyal fordult a kertben.

— Jolán!... szólítja meg őt — apád, anyád után a rólad való gondoskodás engem illet.

— Ne ily komolyan, kedves bátyám — kéri őt a lány — a bucsuzástól úgy is félek, de még jobban félek, ha nekem megmondja azt, mit én elmondatlan is megértek.

— Te le akarsz beszéleni legszentebb rokoni kötelességemről.

— Bátyám, ön engem méltónak talált szeretetére?

— Szeretetemre és leggyöngédebb gondoskodásomra, éppen mintha lányom volnál.

— Bácsi! nem illik, de kérdeznem kell: ugy-e, ön gazdag ember?

— Hozzátok képest okvetlen annak mondhatnak.

— Még szegényebbek lennénk, bátyám, ha egykor atyám halála után megfeledkeznénk az ő nézeteiről, s a mit neki életében meg nem mernénk

mondani, holta után a világ gúnyjára kapzsik lennénk. Bácsi, engedje meg, hogy a mi szeretetünknek ne legyen ára.

— Vasfejű gyermek, nem vitázom veled; de erre felelj: ha atyád egykor...

— Igen — egykor,... ha atyám kimondja, hogy önt szereti...

— De, úgy értem, ha már ő nem mondhatja...

— Akkor, bátyám, csak úgy fogom önt szeretni, hogy apám emlékét tiszteletlenséggel meg ne sértsem.

— Makacs, és mégis jó gyermek — mondja az ügyvéd magához ölelve — hallgatnom kell, hanem egyet apád nélkül is megigérhetsz, legalább én is megnyugszom.

— Megnyugtatom.

— Jó tanácsra a legbölcsebb is rászorul, nem tudom mi alakban és mi körülmények között; de mikor már én nem leszek, és egy becsületes embernek értelmességére szorultok, itt van Sipos — ezt hagyom neked élőszóval.

A leány megdöbbenve nézett nagybátyjára, annak szemeiben a föltolakodó könnyeket is meglátta, nem tagadhatá, hogy őt megértette. Némi elszánással azt mondja:

— Én nem tudom, jól teszem-e; de engedelmeskedem.

Az emberek a ritkaságot bizonyos esetekben csudának nevezék el, a szélsőségeken járók szájtátva nézik azt, ki a másik oldalon jár, a borivó a vízivót nem érti, s a kincses zsákon üldögélő léha nagy szemeket mereszt, ha talál olyant, ki a

készpénzzel nem hagyja magát apróra váltani, mikor a nagy árt oda kinálják neki.

Az ellentétekkel orvosolnak is, a hideget meleggel, a meleget hideggel: — az ügyvéd is megundorodott az emberektől, mert nagyon olcsóért kinálgatták magukat alázatos szolgának, hamis tanunak, érdekembernek és köpönyegforgatónak. Nemcsak hallotta, de tapasztalta, hogy a mint az ostoba halat meg lehet fogni csalétekkel, éppen olyan falánk az ember is, ha a horogra alkalmas csalétket kötünk. Ó, de hátra volt az utolsó fölvonás, az erkölcsi igazságszolgáltatás, és egyetlenegy emberben bebizonyodik, hogy milyennek kellene lennünk, ha az érdekek sarát bocskorunkra ragadni nem engednénk.

A bucsuzás az előzmények után, gyaníthatólag, keserű volt, s akármelyiket kérdeznénk, megvallaná, hogy e nehány napot el nem feledi, s a mérnököt kivéve, mindenik hitte, hogy e napok szavaira felelni fog még a jövendő.

XIV.

(Utóhatások.)

Kora reggel indulának a pestiek, a kocsit a házbeliek igaz útra vezeték, a bennülők nem aggódának. Az elválásnak benyomásai igénybe vették a két utazónak lelkét, az ügyvédbe nem fészkelhetett a csüggedés; mert az embernek segítséget nyújtott az ügyvéd, ki az első biró előtt elvesztett ügyért kétségbe nem szokott esni. A mérnök szivébe belopódzott az ember — egy kis türelem még, a szerencse meghozza a másik perczet, melyben a rokont is beeresztik.

Sipos elfeledé főnökének sorsát, önvallomásai megszólaltak, s a szívnek dobbanásai oly zaklatottak, hogy nem tud kikelni saját mélájából. A leánynak szépsége, határozott esze, keresetlen egyszerűsége, igénytelensége zaklatta meg, s ámbár nem akarja feledni, de már érzi, hogy ezt hasztalan kisértené meg. Birálatában az ifjú hölgy nem hasonlított az eddig látottakhoz. Szülőinek állásánál fogva nem volna tolakodás a leányhoz közeledni; de a fiatal ember elgondolta, hogy a nehány nap rövid idő, hogy önértékét az ügyvédi oklevélen kívül úgy bemutathassa, hogy a komoly nyilatkozatnak némi megösmerés legyen nyomatéka.

Itt nem a tanulmányi éveknek szorgalma, nem a szakbeli képességnek bizonyossága határoz; érzi, hogy az ügyvédi oklevél a tanodák folyamát fejezé be — s utána az életoskola következék, hol az eddigi jelesek ügyetleneknek mutatkoznak, egy leány előtt, a pályakezdő csak még szerencsekereső a szülők szemeiben — és az egyénnek vonzalma puszta szó, mely a kedvező feleletnek kevésbbé föltétele, mint a tagadónak.

Az élhetetlen hetvenkedésében így nem töprenkednék, egy ívnyi papirnak negyedrészére föl merné írni szándékát és a véletlenre bízná a kedvező választ. A Sipos-féle emberek akadoznak — bárkinek ügyét tudnák védelmezni az egyes, kettős, hármas vessző alá mellékelvén a bizonyító tanulevelet; de érdemekkel dicsekedni, önmagukról kérkedőleg fecsegni nem képesek — tehát az időre hagyják ügyük fejlődését, és elszántan tűrnek.

Majdnem fönhangon mondá: Itt meg vagyok fogva, s lelkem e leánytól megszabadulni nem képes.

Talán mélázásában ajkán megmozdult a szó, legalább az ügyvéd véletlen feléje fordulván, azt vélte, hogy mondott valamit, és kérdi Sándort:

— Mondott ön valamit?

— Elgondolkodtam.

— De szeretnék visszafordulni — mondja vágygyal az öreg.

— Akkor nekem is vissza kellene mennem.

— Tudom ön ez áldozatra még egyszer vállalkoznék értem.

— Gyalog is örömest, kocsin még szivesebben.

— Fiú! — mondja az ügyvéd Siposhoz fordulva — ha én most eltalálnék valamit.

— Úgy csak az én gondolatomat találná el ön, a másik más léleknek a titka, s ön tapasztalá, hogy a kedvező válaszok a mérnök házában nem éppen hétköznapra esnek.

— Tehát ön is tünődik?

— Megérdemli a tárgy, pedig ez egyszerű lelkek a mérnök házában nem szabnak maguknak árt; de meg kell fontolnunk, hogy mi kelendő pénz vagyunk-e előttük, a nélkül, hogy a súly miatt fontra kellene ülnünk.

— Igaza van önnek, a mi nagy városi ügyességünk már undorítóvá válik, embereknek látszanánk, pedig csúszó-mászó állatok vagyunk, s az emberiség között azon helyet foglaljuk el, mit a habkása az ételek közt, ha sokat esznek belőle, émelygést okoz, kevéssel pedig nem lehet jóllakni. Agyunk megtelik a tudásnak és tapasztalásnak ezer nemével; de szivünk rovására, a hazugságot pénzért nézzük a színházban, nappal pedig magunk hazudozunk ugyanazon mammonért és a befolyásért. Majmolunk nagy urat, divatot, s közben elvásunk, mint a borotva a köszörülésben, és ha véletlen egy természetes észjárású emberrel találkozunk, ki még nem akarja magát a szokásnak megadni: faragatlannak mondjuk. Higyje el ön, egyszer mégis megundorodik a világ önmagától, s elhiszi, hogy irigylendőbb egy erdőben leveles fának lenni, melynek ágán madarak fütyölnek, mint négy szegletre szépen kifaragott kapufának kiállni az utcza elé, hogy a borjuk dörgölődzködnek hozzá.

Így beszélgetett a két utazó; mert hej, rágódott bennük a szerelem gyötrelme, s e lármás vendéget mindenik szerette volna elaltatni, vagy legalább csitítani, hogy szünjék a kín, midőn oldalukat döfödi. Közben elcsöndesedének, a mélázás erőt vett rajtuk s tudhatjuk tapasztalásunkból, mennyi boldogság rejlik az ébren levőnek álmában. Gondolataink ilyenkor engedelmesek, szemünk nem ki, hanem befelé lát, azon bájos képeket, melyet előbb rajzolgatánk s ha az éber álom a szerelem felé járkál, de jól esik ismételni, min a szív egyszerre nem tudott jóllakni.

Az öreg ügyvédnek tünődései ez úttal nem oly élénkek, mint segédjeé; de gyanítván a lépet, melyen a fiunak gondolatai megakadnak, elképzelte azt a boldog pillanatot, midőn az ő szavának hatalma leszen ez ügyben, s a fiu felé nehány lépéssel közelebb vezetendi mostani tünődésének tárgyát. Hosszan elmélázott, a boldogításnak ösztöne kapta meg s ha lehetne, könyökig vájna a hatalomban, hogy ez ifjunak és a mérnök lányának két marokkal szórhatna belőle.

Hátha megházasodott volna! ezt gondolta most legutolján . . . neki is ilyen gyermeke volna s milyen büszke lenne rá. Megválogatná az embert, kit közelébe eresztene, így tenne, úgy tenne, . . . ezerfélét tenne, éppen úgy, mint most álmodja, a mely álmot a kocsinak keményebb zökkenése elrezzent tőle.

Hazafelé unalmasabb volt az út, honn a zajos és mégis üres város várakozott rájuk a szakmai

dolog terhével és unalmas egyféleségével. Tervet nem készíthetnek a jövendő iránt, Somogymegye pedig oly messzire esik, hogy még jó módjával izenni sem lehet; levelet írni pedig alkalmiság nélkül egészen illetlen dolog.

Megérkezének, elfoglalták régi helyüket; de mindenik pusztának találta a lakot, börtön volt az, önkéntes fogság, kivált az öregnek, egy erdő zengő madarak nélkül. E nagyuri kényelemmel fölszerelt lak vadon volt a mérnök házához képest, hol a szeretet tanyázott.

Az ügyvéd több jegyet talált méltóságos rokonától, Vendel szóval is mondá, hogy megjövetele után ismételve tudakozódtak s meghagyák neki, hogy a mint megérkezik, értesítse őket.

Mint az iskolás diák a szünnapok végétől, úgy félt az ügyvéd e találkozástól; mert az egykori szivélyesség helyett most szinlelni kellett volna s ez a komédia terhére volt. Hiába, az a nagyvilágias máz, betanult modor, mely a fölszínnek vékony kérge volna, elviselhetetlen, ha e kéreg alá valódi érzelem férkőzött és a szó, ez a csavarható valami, utálatos eszközzé válik, ha meggyőződtünk hogy az igazság szólamlott meg bennünk.

Majdnem elhatározá, hogy néhány napra elmegy Pestről, az alatt kinyugossza magát, azaz: felölti régi simaságát, hajlékonyabb lesz és a palástolás ügyességét újra megszokja. E gondolat egy szempillantás alatt huzódott át lelkén s már résen állt az önvédelemre az undor, mely a léleknek őszintétlenségét, köznapi bujkálását megvetésre méltónak rajzolá.

A Kardos-család egyik tagjának méltóságossága kellemes nyalánkságnak tetszék előtte is; nem feszegette, hány csöpp verejtékébe került kedves rokona érdemének, elég az hozzá, hogy meg volt, mindenki e kitünő czímet adá meg a rokonnak; de ma taglalni kezdi rokonának lelki képességét és kevés fáradsággal kitalálta, sőt tudta, hogy a méltóságos asszony családi összeköttetése volt a tényező és a ravasz asszony megszerezte a czímet, mint a szalagot, mely fejdíszén fityeg, mely az illetőt kitünteti hasonfelei és a tömeg között.

És ő most ez asszonykéz által ügyesen megszerzett cziczoma előtt bókoljon? ő, ki arra van kiszemelve, hogy szorgalmának és eszének gyümölcsét e diszítvény alá tartalékul adja? a somogyi út előtt talán, de utána nehezen vállalkozik. Egyet morgott az ügyvéd — magát biztatta vagy jobban mondva, magát dorgálta meg a gyöngeségért, hogy ilyenkor még töprenkedni is képes. Inkább megszánatja magát a mérnök által, ki jól tudja, hogy őszinte szeretetet a világban nem kap — mint kinevettesse magát a gőg által, mely őt ostobának nézi!

— Micsoda? . . . kérdé magától az ügyvéd — sajátomért még ily czímmel fizessenek ki? még csak ez kellene! — mondja hévvel és fönnhangon, majd találok én nektek mulatságot, megkínozlak még holtom után is.

Ekkor egy eszme villant meg agyában, még pedig olyan eszme, melyet éppen csak ügyvéd találhat ki. Bezárta az ajtót, hogy ne zavarhassa

senki, arcza kiderült jobban, mint mikor mátkaságra vállalkozék és azt a nagyon okos levelet irta, melyről még bőven emlékeznek önök. Fölséges jókedve kerekedett, ellenkezőleg ahhoz, midőn mások hasonló dologgal foglalkoznak; mert ő most végrendeletéről gondolkozott.

Az öt rendbeli atyafit már bemutattuk, egyenkint készen róluk az olvasónak véleménye és senki sem habozněk azon, hogy melyiket különböztetné meg; de tudjuk, hogy ő a konczért nem fogja megtagadni magát. Ekkép az ügyvéd dolgot szánt atyafiainak, egy pört, mely a kapzsiak közt élénk mesterkedésre adjon alkalmat; mert a zsíros falatra háromnak fölséges étvágya fog kerekedni, tehát hadd czivakodjanak.

Az ügyvéd nevetett és mégis a legfontosabb teendővel vesződött — és megmásíthatlan elhatározta, hogy végrendelete a lehető legrövidebb lesz; mert vagyonát annak hagyja, kiről az öt közül kettő azt vallja, hogy valamennyi között annak van legtöbb esze!

Az öregnek arcza sugárzott a boldogságtól, midőn a különös eszmét kitalálta, és a részletekről következőképpen okoskodott.

A két ss-be szerelmes atyafiak a pecsenyeszagért elfeledik gőgjüket, czivakodó természetüknél fogva el nem engedik a pört; de ügyetlenségük és szenvedhetlen dölyfük meg nem nyeri a hiányzó szavazatot; mert a fűszeres a fehérvári vásárt el nem feledi, s tudva azt, hogy ő sem a mérnökkel sem a méltóságos úrral ki nem állja a versenyt,

megmarad szerénységében, nem pártoskodik, hanem a közvéleménynyel egy nyomon a mérnökre szavaz.

A méltóságos asszony elóveszi nagy ügyességét, s a mérnököt kivéve mindeniket bolonddá akarja tenni; de e közben a két testvért megharagítja, s azok mérgükben inkább a mérnökre szavaznak. Ezen küzdelem eltart évekig, s a kapzsiakat úgy meggyötri, hogy az örökség keserves bére lesz a kiállott szenvedésnek. Természetes, hogy ezen vitának lefolyása alatt sokszor megemlékeznek, össze is szidják; de neki ez mind nem árt, de előre is bizonyosan tudja, hogy a két testvérnek és a méltóságos asszonynak életét megkeseríti, ezt pedig mind a három bőven megérdemli.

De hát a mérnök?

Arról sem feledkezett meg, mint mindjárt meglátandjuk.

Végrendeletét összeszerkeszté, újra letisztázta és a szükséges tanúkat meghíván, a törvényes kellékeket megadta az okiratnak és lepecsételve a pestmegyei levéltárba tette. Ezzel készen levén, a következő levelet írta a mérnöknek.

Kedves rokonom!

Józan észszel írom e levelet, mely önnek kezébe csak halálom után fog kerülni; tehát nem vádolhat, hogy szeretetét pénzzel akarom megvenni. Jól emlékszem azon szavaira, melyek szerint szeretetet igér, ha én még képes vagyok mást boldogítani és megházasodom. Ön akkor

nem gyanítá, hogy a sárföldi birtokos én vagyok, mit eltitkolni most már nem szükséges, de azt még kevésbbé tudta, hogy ezen nyilatkozata előtt már meg akartam házasodni; de olyan vetélytársam akadt, ki fiatal éveivel ugyanott előbb nyert kihallgatást, mint én azt gyaníthattam volna.

A bocsánandó bűnök egyikét követém el, mikor önhöz belopództam; e bűnt röviden és hosszan tudnám védelmezni és erős a hitem, hogy még ön sem marasztana el. Életemnek legtisztább örömét az ön hajlékában élveztem és most, e sorokat írva, kétségtelen előttem, hogy az ön családi életéből egyszerűen folyó boldogságra csak az olyan ember méltó, mint ön, ki a boldogságot nem a levegőben, nem az elérhetlenben, hanem az öntudatos egyszerűségben kereste és föl is találta.

Végrendeletemet ugyanazon tollal írtam meg, melylyel e levelet írom most, és ezen pillanatban még nem is gyaníthatom, minő körülmények kerülhetnének elő, hogy önt magamnak meghódítsam. De ha önt életemben meg nem győzhetem szeretetemről, győzze meg halálom, mely után a földön levőktől nincs mit reménylenem. Jól esik, ha mondhatom, hogy önt és családját kimondhatatlan szeretem, de midőn ezt vallom, eszembe jut egy másik rokonom, kinek kapzsisága megfenyítést érdemel és azt csak végrendeletem által érhetem el, melyet, hogy ön megérthessen, tudomásul ezennel megírom, hogy méltóságos rokonunknak neje hálót vetett nekem,

hogy vagyonommal gyarló magzatának jövendőjét megaranyozhassa. Föltámadt önérzetem és megvetéssel gondolok azon önhittségre, mely a fáradságos pályának eredményével a gőgnek akart pecsenyéül szánni. Ez ügyes asszony megérdemli büntetését, hadd bűnhödjék és alázza meg magát rokonainak szavazatáért; de nem kételkedem, hogy e közben saját kezeivel összekuszálja a dolgot és megutáltatja magát. Így érem el valódi czélomat, hogy önt, ki egy lépést sem áldoz föl rokonaink szavazatáért, alázatosan fogják fölkeresni és megösmerésükkel önt a világ előtt megtisztelik.

Tudom, mit fog ön most gondolni! szigorúságában keményebb akar ön lenni, mint szükséges lenne; de rokonom, háromra figyelmeztetem:

1-ör. Ne feledje, hogy végrendeletem szerint az, ki az örökséget el nem fogadja, elosztogathatja annak, a kinek tetszik.

2-or. Hogy nem én adom az illetőnek közvetlen; hanem adja a rokonok szavazata, és tudva, hogy ön egy jó szót se mond az illetőknek — a szavazatot gyanusítani senki sem fogja.

3-or. Önnek gyermeke van, még pedig leánygyermeke, ki a természet rende szerint túlélendi apját, ki neki és anyjának szerény nyugdíjon kívül egyebet alig hagy. Rokonom! Mióta Jolánt ösmerem, szívem megszorul, ha a szegénység és szükség rémét e leány felé közeledni látom. Ön becsületes szorgalmában föltalálta a mindennapit,

de erkölcseért nem állt alkuba az istennel, hogy ugyan hosszú idők során túl, valamikor mégis jutalma legyen az anyagi részbén is. Meglehet, éveinek számából kitelik az az öröm, hogy a leányt méltó párja mellett lássa; de hátha nem? mert a leányt árulni nem lehet, s ha lehetne is, ön nem árulná. Szeretetteljes aggodalmam legyen szószólója gyermeke sorsának, ne engedje ön, hogy a napi gondok megríkassák e jó gyermeket, és orczáján a könnyek véssenek barázdát. — És kinek kegyelmet nem adott ön az életben, áldja meg utolsó óráját és az én szeretetem hadd maradjon e leánynak örökségül.

Midőn ön e levelet olvassa, már én nem csalhatom meg önt; — e sorok olyan vallomás, melyet meg nem hazudtolhat a gyanú, az ön szigorúságának mértéke nem mutat gyöngeséget, és önben az igaz bíró kénytelen az igazságot kimondani, hogy szeretetem nem csereportéka, mely értékarányban viszonzást keres.

Legyen ön boldog és ne zárja ki szivéből emlékezetemet. Ezt kívánja szerető rokona

Kardos István.

E levelet gondosan összehajtá, s iróasztalába helyezé. Más, hasonló esetben fohászkodnék, az ügyvéd boldog volt; mert utolsó órájával foglalkozék, s a halál nem ijeszté meg. Nem kétlem, kevés ember ért rá egészségében néhány negyedórát áldozni az utolsó fölvonásnak. A lelkiismeret, ez a megvesztegethetlen bíró, ha elszabadulhatna,

furcsákat vallatna ki az emberből; tehát azt véli legtöbb, hadd aludjék, ne háborgassa az embert egészségében, a végső betegségben az ágyban unalomból is lesz idő az ilyen szembesítésekre. Pedig kár ezt a kis zaklatást ki nem állni — kevesebb teher maradna a további ballagásban, s mint a nagy adósságnak kamatai, nem szaporodnék föl a hanyagság és mulasztásnak ezer toldaléka.

Még két emberrel van dolga az ügyvédnek; ma nincsen más dolga, azokkal is elmondja az egyszer-egyet, ez sem marad a holnapi napra.

— Vendel — szólítja meg a becsöngetett szolgát — nem találná el kend, mit akarok mondani kendnek?

— Igenis, nem találom ki.

— Pedig kendről gondolkoztam.

— El akar kergetni a tekintetes úr?

— Hol jár a kend esze Vendel? . . . maga sem hiszi kend, a mit mond.

— Miért nem, tekintetes uram — a csont addig marad a tálban, míg a húsát le nem eszik, aztán paraszt szokás szerént, kidobják az ajtón.

— Most mindjárt összeveszem kenddel.

— Hallgatok már, . . . tekintetes uram — csititja Vendel az ügyvédet.

— Éppen az ellenkezőjét mondom annak, mit kend mondott.

— Hallgatom, tekintetes uram.

— Hűséges szolgám volt kend, Vendel — most már én sem akarok hálátlan lenni.

— Ne dicsérgessen a tekintetes úr — tizenöt

forintért válogathat a tekintetes úr az invalidusok kaszárnyájában — egyik sem lesz alábbvaló nálamnál.

— Tudtam, hogy felel rá kend valamit; hanem azért mindegy — kendnek örökös kenyere lesz nálam. Értette kend?

— Hallottam is, értettem is.

— Nem értette kend, azt meg én mondom — jegyzi meg az ügyvéd — szó nélkül akkor értené meg, ha meghalok; de ne várakozzék kend addig.

— Igenis, nem várakozom — mondja Vendel, — puhára lágyultam én már, egy kis forgószél leráz a fáról, aztán a más világon kvártélycsinálója leszek a tekintetes úrnak.

— Kapával sem lehetne kendet agyonütni, Vendel — azért gondoskodtam, hogy holtom után ne legyen kend másnak útjában, megemlékeztem kendről végrendeletemben is.

— Pénzt hagy nekem a tekintetes úr?

— Jó szóval akármelyik barát is eltartja kendet, de a szó mellett éhen marad kend.

— De hát ezt meg kellett előre mondani?

— Ezt már csak megérdemlette kend.

— Eddig örömest kivántam a jó napot, a kedves egészséget a tekintetes úrnak — és azt gondoltam, használt is; mert nem adtam be róla kontót, aztán a tekintetes úr is elhihette, hogy igaz szívből mondám — okoskodék a vén katona — ezután benyelhetem a szót; mert hátha azt véli a tekintetes úr, hogy jobb szeretném, ha kinyújtóztatva látnám.

— Bizony nagy bolond kend, Vendel.

— Elég jókora vagyok — tekintetes uram — de már nem tehetek róla, hogy még azt a lovat is megsajnálnám, melynek a bőréből még életében igérnének valamit.

Ezzel megfordult Vendel és katonás léptekkel hagyá el a szobát.

Kardos István boldog volt és nevetett, életének utolsó korszakában találja a gyémántokat az emberek között. A mérnök mellé becses példány Vendel; nem oly értékes, mint a másik, mely művészileg van köszörülve és csillámával tündöklőn ragyog; de emez sem megvetendő, míveletlen állapotában figyelemre méltó, mert nem kisebb a másiknál.

Más az ügyvédnek nyilatkozata után most már térden állna, hálálkodnék, kivánná a minden jót, de a mennyei koronát is, ha az Úristen az árnyékvilágból kiszólítaná. Meglehet, első pillanatban a hála csiklandozá föl a könyűket; de később az ember azt mondaná, mit az igéretkor mondani szokás, jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok. Aztán úgy ébren álmodva, mégis jobb lenne a tuzok — e czélra a czigány ügyesen mondá: adj uramisten, de mindjárt.

Máskor az ügyvéd a Vendel-féle példányt eredeti bolondnak tartotta volna — talán még alább is — szamárnak, mely a jászol mellett sem akar enni, sőt ha unszolják, rúg is. Máskép vélekedik a végrendelkező, ki nem szorulna meg kapzsi emberben, ki az adományt garasonkint is elfogadná,

sőt a gazember szerződésképen valamely otrombaságra is vállalkoznék; de furcsa, hogy az életnek utolsó korszakában keressük a ritkábbat, egyszerűbbet, az igazabbat, mely a jó reménységért hazudni, csalni és gyalázkodni nem szeret.

Győzzön meg benneteket a jobbnak hite; mert elkövetkezik az idő, midőn rászomjaztok és beösmeritek, hogy a hiúság rongyainál, a fitogatás csillámainál vigasztalóbb az őszinte lélek, mely bebizonyítja, hogy a jóra is teremtettünk és csak az ad vigasztalást.

Hátra van még most az utolsó, kire minden gyöngéd titkát bízta, kire egy másik lényért is gondolt — az ifjú segéd.

Sipos némi kérdezkedés végett átjött az irodából, a fölvilágosító okiratok szerint véleményét elmondá az öregnek s az nem talált kifogást.

Sipos távozni akart, az öreg visszatartóztatá.

— Az igából elég volt mára ennyi, Sipos barátom, üljön le mellém, aztán egy indítványom lesz.

— Ön elfeledi, hogy tárgyaink összehalmozódtak, s nekem minden perczet használnom kell e törvényszakaszban, ha a fiúk el tudnák végezni.

— Szaporítsa ön a személyzetet tetszése szerint.

— A tekintetes úr válogasson ajánlottai közül.

— Nem úgy, Sipos barátom — mondja az ügyvéd karjánál gyöngéden megfogva és maga mellé húzva a segédet — előbb hallgassa meg indítványomat. Mától fogva közkenyéren leszünk.

— Meggondolta jól a tekintetes úr az indítványt?

— Kétségen kívül, kedves öcsém — szükségem nincsen a foglalkozásra — ha ma elhagyom az ügyvédséget, az alkalmatlan nyügtől fognék megszabadulni; de hálával is tartozom védenczeim iránt, kiknek bonyolódott családi viszonyaiban zűrzavart okozni nem akarok. Önt beavatám az ügyekbe és így akármi véletlen érne, a vezérfonal már az ön kezében van. Ne is okoskodjék ön nekem háláról, ha egy kézszorítással elvégezhetjük a gyöngédebb részt, megment a zaklatástól és — mi tagadás benne — önnel ismétlődik olyan, mit velem és sok ügyvéd társammal hasonlóan cselekedtek egykori főnökeink. Kész az alku?

— Szerencsémet nem lökhetem el; de mit mondanak hozzá az ön védenczei?

— Ezt is tisztába hozzuk; azonnal szerkesztünk egy tudósítványt, melyben feleimmel tudatni fogjuk, hogy egyesültünk, a ki másképen gondolkozik, felelni fog; de ilyent egyet sem hiszek; mert a táblai pörökben az ügyvéd nem tukmálja magát a felekre, ezek keresnek föl bennünket és mi nem pusztán ügyvédeik, hanem nélkülözhetetlen barátaik vagyunk.

— Legyen meg az ön akarata s fogadja forró hálámat, egyébbel úgy sem viszonozhatom e kitüntetést.

— Ó igen és ezt mindjárt megkisértjük, ha ön bizalommal van öreg barátja iránt.

— Rejtett gondolataim nincsenek, terveket nem kovácsolok, mi érdekelhetné önt az én dolgaimból?

— A legfontosabb s ön ezt előttem nem tit-

kolja — kéri majdnem esengve az öreg, az ifjúnak kezét megfogva, — nem feledte el ön a somogyiakat?

— Egyetlenegyet sem, sem a szülőket, sem a leányt — mondja a fiú meghatottan.

— Jól megértett: én a leányra gondolok főleg.

— Bizalomért bizalom: én a leányt szeretem.

— Nem kérdezek többet — az ön nyilatkozata után a reményé a többi s én ebben is boldog vagyok, mert szeretteimnek útja összetalálkozik. Isten önnel barátom, elfáradtam az örömben, nyugalomra van szükségem.

Igaza volt, elfáradt a tervekben, egyszersmind a boldogságnak újabb reménye zaklatta. Siposnak zárkózottságától tartott, a fiatal emberek nagyon nehezen tartják meg szivük titkát, mikor az még a viszontnyilatkozat által megbizonyodva nincs.

Siposnak keményebb feje volt, minthogy olyan érzelemről szóljon, mely magában csak reménység, továbbá bármely önhitt és szeles fiatal ember is órizkedik elárulni titkát, midőn arról még csak maga tud valamit, de a melyet a másiknak egy tagadó szava nevetségessé tehet.

Férfi észszel helyesen gondolá Kardos, hogy Siposnak oka van a tartózkodásra, habár hálából is és a kérdés határozottan gyöngédtelenség volna, ha Kardos nem azt gondolná, hogy e két fiatal érzelemben találkozván, szeretteinek egyesülésében üdvösségét fogná megtalálni. Nehéz munkán esett át.

Szívének teljes igazságot szolgáltatott, s mint

valami szerencsésen kiállt nagy veszedelem után nyugalomra dőlt nagy székében. Hogy egykor más tervei voltak, hogy a méltóságos asszony kegyét legfőbb jutalomnak tartotta s hogy mostani tervei végkép elütöttek az előbbenitől, azt nagyon jól tudja, sőt nem lehetetlen, hogy terveinek megváltozásáról alkalomszerűleg gyanított is valamit, habár ez fölizgatná is a cserben maradt asszonyt. Miért tagadná, ő is ember, ki a másvilágra készülődvén, az itteniektől nem akar szó nélkül elválni, a számadást miért hagyná befejezetlen — ám duzzogjon ő méltósága: tudja meg, hogy kártyáiba láttak.

Nagy lélekzetet vett az ügyvéd, e zivatarra össze kelle szednie minden erejét; mert a méltóságos asszony divatos hosszú körmeit nagy konczra tartja készen.

XV.

(Asszonyprókátor).

A körirat elkészült, Kardos ügyfeleit tudósítá Sipossal való egyesüléséről s a legrövidebb idő alatt viszonválaszaikban tudósíták őt is, hogy választottja irányában éppen azon bizalommal viseltetnek, mint ő maga. Ügyvédek és birák szerencsét kivántak mindkettőnek és magyarázat nélkül is úgy tekinték az egyesülést, mint hasonló megelőző esetekben bármelyiket. — A méltóságos nem csatlakozott a közvéleményhez. Siposról fiától hallott valamit, az úrfi bátyjától való megválásának utolsó estéjét Sipos nyakába varrta; mert az anya észrevette, hogy az ügyvéd az úrfira haragszik és gondosan kerüli az alkalmat, ha az anya Sipost szóba akarta hozni.

A fiút ismételve kérdőre vette az anya, de az egyenes kérdésekre kitérő választ kapott. A nyughatatlan anya nem elégedett meg a fél úton és fiát komolyan kérdőre vette. A fiú a komoly kérdések által nem szoríttatá magát sarokba, ösmervén anyjának föllengzését, ügyesen oda csavarta a dolgot, hogy bátyja napszámost akart belőle gyúrni, s akkor Siposnak kellett volna fejét hajtani; mert az uralkodik az öregen. A fiúnak vakmerő állítását bizo-

nyítá a későbbi körülmény, midőn Kardos Sipost társának vallá a felek előtt.

— Mit akar az ügyvéd úr ezzel az emberrel? — kérdi önmagát a méltóságos asszony, az ember szóra fektetvén a súlyt s a magyarázatban eléggé kifejté, hogy e szó némely esetben nem megtiszteltetésért van kimondva. Éppen folytatá okoskodásait, midőn a férj azon friss ujdonságot hozza, hogy Kardos ügyvéd úr Pestmegye levéltárába tette le végrendeletét, melynek tartalmából, természetesen, nem tudott semmit.

A válságot mindenki óhajtja, még a legnagyobb betegségben és legfontosabb ügyben is, azonban éppen mert válság, melyben a kérdéses állapot jobbra vagy balra mulhatlan eldől, kihozza sodrából azt, kinek a válság eredményéhez köze van, akár a jobb, akár a bal oldalra hajoljon a mérleg.

A nevezetes születésnapi társalgás utáni napon a végrendelet kellemes és önelégült mosolyt idézett volna a méltóságos asszony ajkára; — most, az észrevett hidegség után, olyan furcsát érzett, hogy utána az orvosságot is bevenné. A reményben szeretett volna megkapaszkodni; — ez a csalfa érzelem sokszor megédesíté napjait, hazudozásai megérinték a lehetőség határait, s a mint megdüleszkedék a kényelmes kerevet vánkosán, a biztonságban röstelte karját a kényelemből kimozdítani, hogy az aranymadarat megfogja. Minek mozduljon meg? az aranymadár lépen van, a vén ügyvéd hiú, az illatos lég meghódítá, ki nem röpül többé, ha minden ablakot ki nyitna is neki.

Így gondolkozék a hiúról az, ki valamennyinél hiúbb vala.

Kellemetlen a fölébredés, az aranymadarat valaki megrezzenté s nem akar az odanyújtott czukorért hizelegni; . . . szárnyát csattogtatja, talán el akar röpülni? Zárjátok be az ablakokat, — új lépet kell kirakni! — véli az úrhölgy és jegyet küld az ügyvéd után, ő méltósága szívesen látja az ügyvéd urat friss gyömölcsre.

— Gyümölcsre! — mondja az ügyvéd az inasnak eltávozása után — sokféle a gyümölcs — alma, körtvély, dinnye — de értem a sógorasszonyt — bolond gombát gondolt ő a gyümölcsök alatt. Eljövök — teszi hozzá, de nem eszem belőle.

Gondosan felöltözött, bérkocsit rendelt s a kijelölt időben bejelenteté magát.

Mi tagadás benne, régóta lepte meg a félelemnek barátságtalan érzelme, most a teljes nyári melegség mellett reszketett; mert az igazmondásnak különös viszketege lepte meg és elhatározá, hogy sógorasszonyával őszinte lesz, mint ügyes-bajos védenczével, kit az álreményektől el akar ijeszteni.

Az inas kitárta az ajtót s ő szilárd lépésekkel ment a jól ösmert osztályig.

— Rossz vendég, kit csak úgy kapunk meg, ha szerencsésen elfogathatunk! — mondja a háziasszony azon követelő többes számban, melyet bizonyos kiváltságúak szoktak használni, méltósággal és kedvességgel, mint ő is akará, ámbár e választékosság az ügyvédet azonnal kijózanítá izgalmá-

ból; mert ez «illatos» szólásmód helyett örömestebb hallaná, ha per «kend» szólítanák meg.

A hölgy kezét nyujtá, kitüntetés, bizalom vagy kegyelemképen — nem vitatjuk — csak hogy az ügyvéd ezt is megorrolá, s minthogy máskor az így odanyujtott kezet sietett megcsókolni, most e testgyakorlati hajlongástól undort kapott és ügyesen kigondolt ügyetlenséggel a kézcsókolás előtt kalapját elejté s ekkép megmenekült a kézcsókolástól.

— Hol is hagytuk el a szót? — kérdi a méltóságos asszony.

— Régen volt, bizony nem tudnám megmondani.

— Kimondta az itéletet, kedves bácsikám — magam is panaszképen akartam mondani, hogy felénk sem tekint, mintha régen meghalhattunk volna.

— Hála istennek, valamennyien friss egészségben vagyunk, az orvosságnak semmi híre, különben ma nem fognánk gyümölcsöt enni és én előre is mondom, hogy nagy pusztítást viszek végbe dinnye és körtvély között.

Az ügyvéd itt a gyümölcstenyésztésre vágott át és elmondá terveit egy országos gyümölcsfa telepnek megalapítására, harmincz évvel előbb, mint a kertészeti társulat megalakult, melynek nagy, akarom mondani, évenkinti három forintnyi veszteségére, Kardos ügyvéd úr már nem él, sőt azt sem merem állítani, hogy tagja lett volna-e; mert ő ez alkalommal csak «kertelt», — mint a magyar szó-

járás mondja azon állapotról, midőn másról beszélünk, mint a miről valaki óhajtana velünk tárgyalgatni.

A gyümölcsözés végbement, a férj is eltávozott egynémely teendője után, s az éber hölgy nagy fenékkerítéssel nyomról-nyomra saját tárgya felé utalta az ügyvédet.

— Önök, férfiak — mondja a hölgy — erejük és hajlamaik szerént választhatnak cselekvési tért, küzdelmüknek jutalmát közvetlen élvezik és részesülnek a nagy gyönyörben, hogy jutalékukat egy nőre is kiraszthatják, kinek ezt nagylelkűséggel is nyujthatják, mint diadaluk osztalékát. Mi, nők, toldalékai vagyunk a férfi életének és ha szerepet vállalunk is — utaink nagyon mellékesek, diadalunk nem nekünk esik osztályrészül, férjünk elviszi az oroszlánrészt, és nekünk, szegény hölgyeknek, alig marad annyi, mint az aratónak, ki földjeink termését tizedik részért összekévézi.

— Az öntudat is valami! — mondja az ügyvéd.

— Éppen csak valami — mint ön igen találóan mondá — s az ember lelke nem hasonlít az Indiák termékenységéhez, hogy munka nélkül is buján termel; mi megvárjuk, hogy olykor meleg eső és harmat buzdítson föl. Aztán, mit használ, ha az eredményt tartóssá szeretnénk tenni és arra már az asszonyi erő tehetetlen?

Megbántanám az olvasót, ha föltenném róla, hogy nem érti meg az ügyeskedő nőnek czélzatát; de az ügyvéd konoksága ma még a bambaságra is rászánja magát, mikor kérdi:

— Ha megmagyarázza nekem e bánatot, örömest megvigasztalom.

A hölgy fölvillant, a mondatnak első felénél azt gondolá: mily ostoba, nem érti mit beszélek; — a második résznél azt hiszi: jól tereli az aranymadarat, és már terjesztgeti szárnyát, hogy a lépre szálljon.

Szivében a vér kevesebbet lüktetett, a vitában idáig még nem vesztett, le az ágyúteleppel, a mai ütközet elhatározó leend.

— Értelmesebben szóljak? — ismétlé ő méltósága, — ám, . . . ujdonságot ugyan nem fog hallani, tanúja volt küzdelmeimnek, mikor nehézkes férjemet nem hagytam a középosztályban megpihenni; hanem a békételenségig sürgöltem az emelkedésre, mert Magyarországban a nemesi családok élete apály és dagály, mindaddig, míg egy vonalon áttörtek, honnét le nem hullanak; mert a kötelékek ága és boga erősen megtartja. Férjem, szerencséjére, engedelmes volt, habár a tevékenységtől valóságos ázsiai kényelemszeretete elriasztá. Én vállaltam el a cselekvést, fáradozásom nem maradt siker nélkül; de férjem egykedvű, és méltóságos rangját nyügnek tekinti . . .

— Minek tekintse másnak? — kérdi az ügyvéd — nem kereste, úgy találta — és nem örömest viseli, mint a talált ruhát, mit voltaképen nem is ő rá szabtak.

— Nincsen fiúnk? — szavalja a másik.

— Pályavégzett fiatal ember, nyitva áll előtte a világ, nyilvános élet, kormányhivatalok, az ész és

tudomány kulcsával a zárakat könnyen kinyitogathatja...

— Apja érdemei után?

— Saját érdemei után, kedves sógorasszony, — a fiú vállalkozzék a munkára.

— Nagyon hosszadalmas út, ásítani szeretnék, ha rágondolok.

— Én nem álmosodtam el, kedves sógornőm, a munka a legbiztosabb álomkergető, eredménye majdnem kétségtelen és legtöbb esetben kielégítő.

— A földszinten?

— Én onnét beszélek, mert igazán csak ezt a helyet ösmerem, de mondhatom, hogy több boldogabb embert találtam a földszinten; mert kevesebb vágyat kisebb erszénynyel is megbírunk, szeréntem pedig csak az a boldog, ki kevéssel is megelégszik.

— Elrontotta az étvágyát, hogy ilyen hasonszenvi adagokban is megtalálhatónak véli a boldogságot.

— Lelkem soha sem volt ilyen egészséges és mindenkinek merem tanácsolni, hogy ne kivánkozzék az első emelet nyalánkságaira, ha aranybányát nem talált. A czifra nyomorúság azért szánandó, mert sehonnan sem nyujtanak neki irgalomfalatot, mely mégis tengődtetné; hanem összemegyen, mint a kallózatlan posztó s nem merjük azt mondani, hogy mi lettünk nagyobbak, hanem a ruha lőn kisebb.

— Fél uton álljak meg, mikor az apa után a fiúnak elmaradni sülyedés?

— Kiki magáért, a pályának bére az egyének

számára van kiszabva, a ki a millióig akar elérni, az egyen kell neki elkezdeni.

— Meghiszem, ha az eredményért birkózni akar valaki és a hosszú útra gyalog indul, — okoskodik az asszony — én e kínos kezdeményezést oda ajándékozom akárkinek, legyen vele boldog, fiamnak rövidebb utat szántam.

— Biztos ön, hogy boldoggá teendi?

— Tekintély által igen.

— Szóról-szóra igazat adok, ha a tekintélyt úgy érti ön, mint a szellemi súlynak természetes következményét, akkor a fiú hihetőleg boldog lesz.

— Önnek ma fölötte szigorú mértéke van, — türelmetlenkedik az asszony — a világ nem olyan szőrszálhasogató, mint ön, a megkülönböztetést osztályok szerint veszi számba, — nem kérdi, honnét és mikép sodródott valaki a magasabb körökbe, leveszi a kalapot, hódol a szerencse fiának és kegyéért a kerék után is fut.

— Igaza van a sógornőnek, a világ így itél, s az ügyvéd készségesen meghajol; — nem is kétlem, hogy unokaöcsém ilyen gondos és fáradhatlan anya mellett könnyen fog boldogulni.

— Én nem vagyok mindenható — igazítja helyre a méltóságos asszony — férjemért elfogyasztám befolyásomat és türelmemet, és a Kardosok ezért még a köszönettel is adósak — mondja a nő palástolatlan éllel.

— Meghajtom magam azokért a jelen nem levő Kardosokért, kik az első emeletbe kivánkoznak.

— S ön nem örülne annak, ha fiamat megkülönböztetve látná?

— Magamért egy csöppet sem, — hogy családom nevét ilyen, vagy amolyan előtoldalékkal említsék, előttem közönyös dolog.

— Mondom, étvágya megromlott, — orvossággal él; vagy hány napi bőjtöt fogadott, hogy ily karthauzi lemondást hallat? — kérdi a nő színlelt kedélyességgel.

— Ne higyje, hogy beteg vagyok, kedves sógornőm — kezdi az ügyvéd az őszinteséget — én tudom, hogy ön vagyonának egy részét is föláldozta már a reményteljes jövendőnek, mit fiának szánt; mert azt hiszi, hogy így teheti őt boldoggá.

— Na... ez már megint az egészséges gondolatokhoz méltó — mondja a nő némileg földerülve — vigyázzon, vissza ne essék betegségébe...

— Azonnal visszaesem; mert én meg azt hiszem, hogy boldogtalanná teszi a fiút és önmagát is.

— Kegyetlen ember.

— Igazságos ember, ki nem tartózkodom megmondani, hogy ön idegen segély nélkül vagyonilag elmerülhet fia miatt. Igazam van?

— Igaza van önnek, — mondja a nő majdnem szinpadilag — el fogok merülni: de én tudom, hogy ön támaszom leend.

— Sógornőm, a boldogság hit dolga, ön jobbra tart, én balra, mindketten mást hiszünk, s ha eltértünk egymástól: támasza nem lehetek. Őszintén szólva én a polgári társaságban a henyéket meggyülöltem, hazánkban minden osztálybelinek van

teendője s a ki a magáét meg nem találja, vagy még megtalálni sem akarja, előttem elitélt ember.

— Ugyan, kérem önt, nem undorodott meg a sok munkától?... nem veszi észre, hogy a fölötte állók a fáradságot jóizűen megnevetik?

— Visszanevetem unalmukat és a szükséget, mely egyszer fölébreszti őket.

— Még rokonának szükségét is?

— Az tökéletesen mindegy.

— Ha azt azért szenvedem, mert kölcsönöztem Kardosék előmenetelének?

— Rossz helyre adta ki tőkéjét sógorném... én ez összegért kezes nem leszek.

— Maga rút fösvény.

— Ám legyek,.. végrendeletem majd megmutatja, hogy mennyit ehettem volna meg.

— Végrendelete is van már? — kérdi tréfa ürügyével, de remegő kiváncsisággal.

— Egy hét óta már a pestmegyei levéltárban van — mondja az ügyvéd kétségtelen komolysággal.

— Vigasztaljon meg egy nyájas tekintettel — rimánkodik a nő, megfogván az ügyvédnek karját, hogy a rátekintésre kényszerítse.

— Arczom nem hazudik, s ha eléggé ki nem fejezi titkomat, szóval annyit mondhatok, hogy fiáért ne reméljen semmit, — szemrehányását még éltemben elfogadom.

— Gyűlöli fiamat?

— Nevét önkezével vágta ki szivemből, — reménylem, megmondá: hogy Aesopus szamarának

állított, ki aranynyal telt zsákot hordok, — most tudja meg, hogy nem az ő számára.

A méltóságos asszony elhalaványult, a szemrehányást fia helyett magának tartá, s az ügyvéd őszinteségét eltalálta, midőn ingerülten kérdé:

— Ön persze nem fog megbocsátani a meggondolatlan fiúnak?

— Akkor magam bizonyítanám be, hogy valavalamelyest hasonlítok Aesopus türelmes állatjához.

— Uram — mondja a nő kínos elszántsággal — megérdemlettem a megaláztatást... hogy egy gyönge órában fiamat az ön irodájában prókátorinaskodni engedém, és kenyéréhes ficzkók mellett egész évig fetrengeni hagytam; de részben azt hittem, példa lesz a fiúnak, hogy mily alacsonyból fogna magától fölkúszni, ha anyja nem védelmezné.

— Köszönöm ez őszinteséget, — mondja az ügyvéd fölegyenesedve — látom, idáig mily áldozatba került önnek lehajolni hozzám.

— Igen, megerőltettem magamat.

— Kár volt — véli az ügyvéd — a meghivójegyre rá lehetett volna írni, hogy Kardos István helyett erszénye.

— Ezt önmagától is megérthette volna — mondja epével a szétpattanni akaró asszony, — a ki a diadalkocsiba nem tudott fölkapaszkodni, elégedjék meg azzal a szereppel, hogy tolja vagy húzza.

— — — — — — — — — — —

A lúdméreg ennél büszkébbet és gorombábbat nem mondhatott. Kardos Istvánt a nagy bántalom úgy megrohanta, hogy a teremnek ellenkező olda-

lán akart kimenni. Kalapját már elfeledte megkeresni, födetlen fővel ment le a lépcsőn, s midőn az inas utána futott, hogy kezébe adja, bámulva nézett az inasra, hogy miért nyujtja neki a kalapot. A bérkocsis messziről meglátta, nyitva tartá az ajtót. Beemelteté magát a kocsiba, pedig azt sem tudta már, hogy ez ő rá várakozik. A bérkocsis haza vitte, megállt a kapú előtt; de az ügyvéd nem szállt ki, a mély bántalom a külső tárgyak iránt egészen eltompítá. A bérkocsis leugrott a a bakról, kinyitá az ajtót, kisegíté az öntudatlant, ki a bérkocsist elfeledve, megszokott ösztönből vánszorgott föl lakásába.

Vendel kinyitá az ajtót, urának szótalanságát megszokta, de a későbben föltekintő bérkocsis gyanújából föltekint urához, és őt a nyugágyon végig nyulva találta.

Megrántá Vendel a csöngetőt, a zajra Sipos besietett, és Vendel intéséből rögtön gyanítá, hogy pártfogójának állapota egy lépéssel sincs távolabb a végveszedelemtől; — utasítá tehát a bérkocsist, hogy a nevesebb orvosok után szaladjon, hozzon kettőt, hármat, a mennyi befér a kocsiba.

A nőtelen emberek ügyetlenségével sürgölődtek a szenvedő körül, egyik sem tudta, mit lehetne czélszerűen alkalmazni, a beteg pedig mélyen hallgatott.

— Erőltesse meg magát nehány szóra — mondja Sipos a szenvedőnek fejét karjára emelvén — leghűbb barátai vannak ön körül, és segíteni akarnak önön.

Kardos nehezen fölveté szempilláit, Sipos erőlködött meglátni, mintha meg akarná ösmerni. A fiatal ember a szeretet édes szavaival igyekvék ébren tartani, és eszméletét fölidézni, — kezét is megragadá, hogy a gyöngéd érzés villanyával erősítse meg. Vendel kínosan tipegett-topogott határozatlanságában, a kámforos pálinkára gondolt, attól a huszár is meggyógyul, meg a lova is, — azt akarta behozni. Megint visszafordult, az urak okosabbak akarnak lenni, hideg vizet isznak elkábulás ellen, — ne muljék rajta, egy korsó vízzel hamar megfordult az előszobából.

Sipos meglocsolta az öreget, homlokát dörzsölé, folyton kérve, hogy szóljon néhány szót, s az ápolt nagy erőlködéssel mondja:

— Elkényeztetett vén gyermek vagyok s egy gyönge asszonynak bántalma megszakasztja bennem a lelket.

Megint visszaesett öntudatlanságába, s a legelőször megjelenő orvos megvizsgálván a szenvedőt, kézjellel mutatá, hogy az öreg ügyvédnek hihetőleg ez volt legutolsó napja.

Az alkalmazott vérereztés a hiányzó bizonyosságot is megadta — semmi remény többé — csak a hátralevő perczeket kellett még megszámlálni. Még egyszer fölveté szemeit, Siposnak pillantásával találkozék, ez volt a legutolsó percz — és meghalt.

A szükséges törvényes személyek leltározták a vagyont, ekkor meglelék a lepöcsételt levelet a mérnökhöz, a külsőre rá volt írva, hogy halála után

azonnal elküldendő a levél; az illetők el is küldtek rendeltetése helyére, valamint a végrendeletet is fölbonták, s a rokonokkal hiteles másolatban közlék.

Újra éledt a méltóságos asszony, tehetségeinek méltó tér nyilt, ügyeskedni, terveket szőni, bonyolítani — ez volt az ő éltető eleme! az egyik játék elveszett, keverjük újra a kártyát.

XVI.

(Váratlan dolgok.)

A somogyi ház megcsöndesedett a pesti vendégek eltávozta után. Az apa kereste az alkalmat, hogy az anyával beszélhessen s a tárgy miatt ügyesen el kelle távoztatnia a leányt.

Értelmes apák- és anyáktól hallám, hogy a gyöngéd házasfelek közt a leánygyermek sorsáról való tanácskozás, míg az csak gyanításból és találomra megyen, méltó párja azon vallomásnak, midőn két ügyetlen fiatal először nyilatkozásra készül. Arról beszélni, hogy a legféltettebb kincset részben leszakítsák szivükről, és vágyjanak megjelenésére annak az idegennek, kit alkú szerént megrendelni nem lehet, nyugtalankodni és reményleni, hogy innét vagy onnét, ma vagy holnap, nemsokára, inkább előbb, mint későn, megjön-e, hogy a szülők aggodalmáért a féltett gyermeket elvigye?... Kényes beszédtárgy, bánatos foglalkozás; de mellőzhetetlen.

Mérnökék hosszan beszélgettek, az anya rövid közbeszólásokkal végezte el a magáét, az apának engedte a nehéz beszélgetést, ő csak könyekkel győzte, melyek sem a bánatnak, sem örömnek jelei nem voltak; de a mérnök nem is vigasztalta érte.

Bevallják e bizalmas beszélgetésben a szülői gondot és jelentkező időt, mely a hajadonnak útját kijelölte, s hogy a kaput nem lehet zárva tartani a jelentkezők előtt. Mint a hosszú számvitelnek egyes tételeit, ők is összeszámíták a leánynak adott jó tanácsokat, az irányt, a melyben vezetni akarák, valamint a lelki képességet, mely az ő gondjuk után a jövendőről is némi megnyugvást nyujthat.

Annyit beszéltek, hogy a beszélgetést befejezhették volna; de a hosszú beszélgetés után egy-egy toldalék még akad, s az anya az előzmények után gyöngéden figyelmezteté az apát, hogy az anyagi jövendőjük egy véletlen baleset ellen biztosítva nincsen.

— Ez kemény kérdés — ösmeri be a mérnök — röviden fogok reá felelni. Grófom megengedte, hogy egy kinálkozó nagy munkát elfogadhassak. A munka nagy; mert a műértésnek magasabb fokát veszi igénybe, de egyszersmind jutalmazó is. E munkát a napokban megkezdem s bevégeztével akkora összeget hoz, mekkorát szűk erszényünk nem látott.

A mérnök a részletekbe bocsátkozva bőven megmagyarázá nejének, hogy műve, mint szakában remekmű, rövidebb idő alatt tekintélyes összeggel jutalmazandja fáradságát, ez okból úgy intézkedék, hogy a nyár végén munkához lásson és jó részt végezhessen el az ősz derekáig.

A nő megnyugodott, gyakran jelentkező aggodalma oszlani kezdett; mert a váratlan jutalom nagy támasz lesz az ő takarékossága mellé.

A részleteket szükségtelen elmondanom, elég az hozzá: a mérnök, hajlott korát nem kimélve, ernyedetlen szorgalommal intézi munkáját, s a napnak hosszát a szabad ég alatt tölté. Segédei nyughatatlankodni kezdének a terhes foglalkozás miatt; de hiába, a mérnök nem tágított, s egyik szeles napon a vízi méréseknél segédeinek hanyagsága miatt fölboszankodván, a vízparti latyakban órákig elkóválygott a lánczhuzók után.

Vége lévén a mérésnek, a szél élesen a fújt a sík téren, s a mérnök gyanítani kezdé, hogy a nagy igyekezetből elengedhetett volna valamit; mert az átázott lábak nem akartak kellőleg fölmelegedni. Egykor ilyen bajra nagyot gyalogolt, és alkonyatra készen volt bajával; de az öreg emberből az évek során sok meleg kifogy, és a hiány miatt a meggondolatlanságnak kára hamar jelenkezék.

Erőltetni akarta másnap a munkát; de hasztalan, a láz, erőt vett testén, és ágyba dönté a mérnököt.

Mint képzelhető, a mérnök baján ki akart fogni, két napi nyugvás után fölerőlködött, de a baj a mérnök elszántságával daczolt; tehát az orvos tanácsára családjához viteté magát. A láz az úton hatalmasan kitört, akaratossággal többé nem lehetett egyensúlyozni a nyavalyát, s az orvos határozottan kijelenté, hogy a munkát egyelőre félben kell hagyni. A mérnök nem szólt, a nagy óvatosságot az orvosok szakmaszerű hűhójának képzelé, s ha láza elmult, az egykori erélyt idézé föl, hogy a bajt mintegy megvesse. Föl-fölkelt, dolgozgatni

akart; de néhány óranegyed után megint az ágynak nyugalmához menekült. Ez erőlködések elgyöngiték, s a baj új rohammal támadá meg a beteget.

Az orvos panaszolkodni kezdett a betegnek makacskodásai miatt, s itt-ott néhány szóban a mérnökné előtt a felelősséget kezdé magától elhárítani. A nő szerette volna nem hinni az aggodalmat; — egykor a férj a meghűléseket átmeneti bajnak tekinté, és az orvosok aggodalmát szokásos fontoskodásnak állítá. A nő e szerént szerette volna a jelenlevő állapotot tekinteni; de az orvos a felelősségét ismételve emlegeté, és vonásai elárulták, hogy egy idegen előtt bizonyosan többet is mondana.

A nyugtalanság befészkelé magát szivébe, s férjét aggodalmasan őrzé, hogy fölkelni ne engedje. Az orvosságot percznyi pontossággal beadá, a mi meg volt tiltva, a betegnek rimánkodó kérésére sem adá meg, s e szigorúság a mérnökkel észrevétette, hogy az orvos utasításai szerént cselekszik. Néha készakarva lehunyá szemeit, hogy színlelt nyugalma nejét megvigasztalja. A nő gyöngédeden fogá meg kezét, hogy a vérnek lüktetéséből kitalálja az álomnak nyugalomszerű jótékonyságát; de tapasztalata a heves lüktetésnek nem hitt, s egy-egy könyű csöppent a betegnek kezére.

A beteg megérezte a meleg könyűt, és a hű nőnek bánata a lehetőségre készíté el a beteget. Aggodalma elébe rajzolta családjának jövendőjét, a nyugdíjnak tisztességes alamizsna a neve, erre tá-

maszkodni akarni könnyelműség lenne. Nem vétett Isten ellen, midőn remélte, hogy gyermekük még az ő életében fog kiröppenni szárnyai alól, s egy becsületes férj mellett a jövendőnek útja nem kétséges. Ha a nyavalya erősebb lenne, s e birkózásban ő lenne gyöngébb, néhány év alatt a meglevő kevés vagyon a nélkülözésre szorítaná szeretteit.

Most fontolá meg, hogy a hét kövér esztendő hét soványnak szükségére volt kiszámítva, ámbár multjában a hét kövérrel nem találkozott, és mégis nagyon hitte, hogy a hét sovány nem fog kimaradni. Szíve összehuzódott, egy pillanatra valami vádféle akart megszólamlani, de a támadásnál az önvédelem is fölébred, a hosszú pályának becsületessége, ez a bizonyítvány, mely a végórát megdicsőíti, azt a végórát, melyben mások először vallják meg, hogy kincsük az ártatlanok bánatából halmozódott össze, és gyanítják, hogy a büntetés a gyermekeken és unokákon fog végrehajtatni.

— Jobb így meghalni! — gondolja a mérnök, nagy lélekerővel szakasztván el néhány perczet a a testi bajok uralma alól, és elszámlálá, miképen mívelé gyermekének lelkét; megfogják-e a nélkülözések törni, elmulasztott-e valamit, mi a tanulmányokban hasznos eszközzé válhatnék a gyermeknél? A felelet minden kérdésben kisegíté, s a jó emberek hitével azt merte súgni önmagának, hogyha az apák bűne megostorozza a gyermekeket és unokákat, nem hiányozhatik mértéke az apák erényének; tehát ha el akar jőni a végóra, készen találja minden perczben.

Fölveté szempilláit, nejének bánatos arczát keresé, s ime, a nő egy levelet tart kezében, és rég várja, hogy férjének átnyujthassa.

Az ügyvédnek levele volt, a mérnök feltöré, és az előbbi lélekdiadal befolyása alatt minden izgalom nélkül nyugodtan elolvasá. Az elolvasott levelet két kézzel mellére fogá — jobbkor nem jöhetett — a levél egy olyannak halálát mondá be, ki a végórában a rokonszeretetet többre becsülte a hátrahagyott élet mammonjánál. Végórájánál legyen ő gyönge, és bánja meg, hogy idáig fölemelt fővel jött el? Hasonló sorsot kivánjon, mint azok, kiket az élet kapujánál megállítanak a szennyes szenvedélyek, közönséges bűnök és szánandó gyarlóságok, előnyujtván a hosszú számlát és nyakába akasztják a terhet a másvilágra? Nem... az utolsó órának ne legyen ilyen nyomorúsága, szeretteit Isten óltalmába ajánlja, és a mit még erényképen gyakorolhat, e földön megbocsát az elhunyt rokonnak.

Nejének nyujtá a levelet. A nő elolvasván annak tartalmát, jónak látta megvallani, hogy az ügyvéd szintén megvallá kilétét, és hogy ők szeretetét viszonozni merték.

— Férjem — mondja a nő, egyéb részleteket is elmondva — megbocsátsz, hogy az őszinteséget visszautasítani nem tudtuk?

— Titkolódzástokat megáldom — mondja a mérnök — szeretetetek malasztja volt utolsó napjainak. — Az élőt nem érthetém meg, mert én is ember vagyok... az elhunytnak emlékezete most már meg van szentelve előttem is.

A lelkesülés megifjítá erejét, a napnak felében háttérbe szorult e baj. A mérnök beszédessé lőn, nejét, leányát elhalmozá gazdag eszméinek özönével, s a derültségben az anya megbocsátható gondossággal szóba merte hozni az elhunyt rokonnak végrendeletét.

— Kedves feleségem — mondja a mérnök — szeretnéd leányodat gazdaggá tenni?

— Jól mondád, férjem — leányomat! — az aggódó anyának gyermekeért szabad a reménybe kapaszkodni.

— Reméłj, kedves feleségem — mondja a férj minden kétértelműség nélkül mosolyogva — szegény rokonunk jobban ösmerhette az emberi czivakodást mint én, ilyen dologban nem méltó vitázni, s ha csakugyan rám szavaznának, te lennél megjutalmazva reménységedért.

— Így megígéred, hogy a szavazatok eredményét nem utasítod el.

— Szegény asszony, olcsóért akarsz megalkudni a szerencsére — tréfál a mérnök — nem zavarom álmaidat, a reménység kecsegtet, ám remélj, férjednek ez ügyben teendője úgy sincs.

— Arra nem is sürgetnélek — mondja tisztelettel a nő — óhajtom gyermekemtől eltávolítani a szükséget; de legtiszteletreméltóbb öröksége apjának egyenessége, mely hunyászkodásra nem alkalmas.

— Látom, feleségem, férjedet megértetted — mondja a férj meghatottan — s az az értelem, mely egy zordon kéreg alá tudott pillantani, tájé-

kozandja magát az életben is, ha kidőlnék mellőletek. Bízom eszedben, mint boldogítottál szereteteddel ... ez az én megnyugvásom.

A külső teendők kiszólíták az asszonyt, a mérnök akközben nyugodni óhajtott; mert a délutáni körülmények kifárasztták. A láz nagy erővel rohanta meg, s az alkonyat után érkező orvos a körülményeket olyan gyanúsaknak találta, hogy éjszakára nem mert eltávozni.

Az orvosok leginkább félnek az olyan emberektől, kiket a hosszú életben a nyavalya ritkán látogat meg. A mérnök a bajt alkalmatlan vendégnek tartá, kit ki lehet nézni a házból. Foglalkozásánál fogva a szabadhoz szokván, megedzett teste nem volt fogékony aprólékos járványos bajok iránt, hosszan fekvő pedig éppen sohasem volt.

Az orvossal beszélgetvén, az orvost a multtal akarta levitázni, bizonyítgatá, hogy a betegséggel is szemközt lehet állítani a lélekerőt, s majdnem elragadta az indulat, midőn az orvos többet várt az engedelmes megadástól, és ezt mindjárt alkalmilag követelte is a mérnöktől.

Éjfél előtt nem csillapult a baj — a láz utáni állapot a műértőt szintén nem elégítette ki.

— Miért nem fekszik le? — kérdi a mérnök az orvost, midőn hozzátartozói a mellékszobába távozának.

— Az én tisztem őrködést parancsol, mérnök barátom.

— Bizony, gyönge legénynek tart ön engem! — véli a mérnök, lelkét baja fölé küzdvén.

Szeretetteljesen megölelék a beteget.

— Én nem; hanem a nyavalyát ösmerem hatalmasnak.

— Mérkőzzünk — mondja a mérnök — ön a haláltól félt engem?

— Arra legutolján is ráérek, mérnök úr! de nem távozom, míg a jelek kedvezőbben nem mutatkoznak.

— Testem fáradt, orvos barátom, a nyugalmat óhajtom nagyon — nem tagadom — de lelkem oly könnyű, mint mikor ifjú koromban a hegytetőn álltam.

— Ez is kórjel, azért megtiltom a beszédet.

— Úgy küldje be nőmet és leányomat, — hadd kivánjanak jó éjt!

Az orvos habozott, végre fölkelt, behivá a nőket, kik a betegnek könnyebbülését vélték, szeretetteljesen megölelék a beteget, és jó éjt kivántak neki.

Az ajtó betevődék utánuk, az orvos újra az ágyhoz ült, és ujjával inte a betegnek, hogy csöndesen maradjon.

— Engedelmeskedem a hatalom urának az égben — mondja a mérnök dicsőült arczczal, a rám bízottakban híven sáfárkodtam — lelkem földi tanyájából elköltözni vágyik — Isten önnel, emberek barátja.

Ekkor szemei lezáródának, s az orvos az ütérre tevé ujjait, hogy tanulmányait igazolja, és számitsa, hány dobbanást érez még a kifáradt testben. Az óra gyorsan lejárt, az orvosnak teendője elvégződött; de nem állhatá meg, hogy fönnszóval ne mondja:

— Ha a test megbirná az engedelmességet, ilyen lelket örökre fogna szolgálni.

A következő fájdalmak leírásától fölment az olvasó, az események más irányt adtak az ügyvéd végrendeletének, melynek lélektanilag jól kiszámított czélja volt a kapzsiakat indulataikkal megbüntetni, és úgy irányozni, hogy családjukban a valódi értelmesség és szellemi érték előtt tisztelettel hajoljanak meg. Az ügyvéd rövid lefolyást igért az ügynek, hisz az érdekek a czivakodást gyakran kifejtik, s úgy számított, hogy fél év alatt a dolog azon vágásban lesz, melyet ő voltaképen akart.

Egy halálozás helyett kettőt mért a családra a végzet, az özvegynek és leányának a szegénység maradt; — szegénységök egyéb menedéket nem mutatott, ellenükben a világ szójárása szerénti elemek, az életrevalóság és kapzsiság előkeresendi a hatásos fegyvereket, melyek a győzelmet feltételezik.

Az anya és leány a gyásznak első hetében kényszerítve volt ügyük rendezésére. A háznak néhány jó barátja mondott is neki jó tanácsokat; de azok inkább ijesztők, mint megnyugtatók valának. Az anya most már elhatározá, hogy bevonul valami mezővárosba — és a megérkezendő nyugdíjnak számszerénti értékéhez szabja jövendő életmódját.

Rövid volt a remény, melyre férje fölszabadítá, arra most már gondolni sem lehetett; de a sok tűnődés eszébe juttatá Sipost, kinek tanácsára uta-

sítá a nagybácsi; nem is késett tudósítani őt, kérvén, hogy viszonyaik szerént jó tanácsát ne vonja meg tőlük.

Sipos harmadnapra megkapá a levelet... Éppen a törvényszünet első napján. Legszükségesebb tárgyait összecsomózá, hogy útnak induljon.

— Hova megyen, tekintetes uram? — kérdi Vendel egész szomorúsággal; mert mióta Kardos ügyvéd meghalt, a vén daru leereszté szárnyát.

— Jó, hogy kérdi, kedves Vendelem — tudja-e még, hogy adósa vagyok?

— Gyufa ára lesz az mindössze is.

— Nem azzal, Vendel, — mondja Sipos kezét nyújtva az öregnek, — az árvák sorsát kötötte lelkemre, ... s én elvállaltam e szép gondolatot, azért megyek egy hosszú útra, hogy ez adósságomat kezdjem lerovogatni.

— Ej ... tekintetes uram, ... nem feledte el a vén huszár kérelmét?

— Olyankor találta mondani, édes Vendelem, mikor az árvák őrangyala is ébren volt, és én megmutatom, hogy én sem hallottam hiába.

XVII.

(Az ügyvéd.)

A jó lovak tanyája volt Magyarország, s a jó lónak még a sáros út sem igen gátja, ha van sürgetője jó szó és borravalóban. A Budától Fehérváron keresztül vezető uton váltott lovakon hajtatott Sipos a Balaton felé, az alatt a részvét mellé a szívnek indulatja is sugdozott valamit. Harmadnapra délben a gyászolókhoz kopogtatott be. —

—Válasznak jöttem el! — mondja az özvegyhez közelítve, és szive ösztönéből az odanyujtott kezet hirtelen ajkaihoz emelé, mielőtt megakadályozhatták volna.

— Elhagyatva vagyunk! — mondja a nő könyekre fakadva.

— Özvegy asszonynak szabad ezt mondani; barátjai meghallgatják, és a panasznak felét az elkeseredésnek számítják be.

— És a másik felét?

— Találjuk az orvosságát annak is, aztán megindulunk a legbiztosabb uton az élet gondjai felé.

— E gondok előre elfárasztanak engem, ki a világot a somogyi faluk egyikében nagyon kicsi könyvből tanultam.

— E könyv sok igazat mondhatott, s a mi hiányzik belőle, szabad utánpótolnom?

— Jó gyermek — mondja a nő szeretettel — nagy gondot vállalt magára, ki ne fáradjon bele.

— Mint ügyvéd a kétségbeesett pörökre is fogok vállalkozni, de itt egyelőre nem fogunk pörbe állni.

— Mára a nyugalmat válaszsza ön a hosszú út fáradalmára, holnap aztán beszéljünk a kicsiről sokat.

— Látom, engem mindig kényeztetni akarnak — jegyzi meg Sipos — kényelmes kocsiban jövök idáig, a zalai hegyek folytonos élvezetet nyujtanak, s rám fogják, hogy elfáradtam. — Nem, ezért nem jöttem — önöknek jó barátra van szükségük, egy példánynak ajánlkozom. Úgy hiszem, Kardoséknak van joguk ahhoz, kit egy rokonuk tett emberré. Elfogadnak, hölgyeim, kész szolgájuknak?

A mérnökné kézszorítással felelt a fiatal ügyvédnek, elvezeté a vendégszobába, hogy kényelmét az első órában meg ne zavarja, azonban rendezkedett az ebéd iránt, hogy a váratlan vendég a gondosságban a kitüntetést is észrevegye.

Jolán tudta, hogy anyja írt Siposnak. A bácsival lefolyt beszélgetésben megvolt az ok a levélnek megírására. Várta is a választ, egy értelmes jó barátnak meleg részvétét, s íme, levél helyett maga érkezett meg. A szenvedések érlelik az embert, a nagy fájdalom átalakít, s ha nem akarjuk is például állítani, hogy a nagy ijedtség a fiatalt őszszé fehérítette perczenyi idő alatt, kisebb mértékben nem koczkáztatunk semmit, mondván, hogy az apának

meghalálozása leleplezvén előtte a rá várakozó küzdelmet és nélkülözést, a fiatal hajadon tünődött, miben könnyebbíthet anyján? Segítségére lehet-e annak, kit idáig csak szeretni kellett.

A lélek munkásságra szólíttaték a szenvedés által, a szemek, melyek a multban a külső tárgyakkal foglalkoztak egyedül — egyes perczekben most már egy ponton nyugodtak, és azt sem látták; irányuk a benső küzdelem felé fordult, a gondolatokra, melyek az akadályokon át hidat keresnek; a vállalkozásra, mely a szokatlan úton megigéri, hogy tétovázni nem fog, és az elhatározásra, mely csüggedni nem akar.

E tusában az arczra lehelődött egy finom vonás, mely a gyermekes arcznak áldott gömbölyűségét meghosszabbítá. A szemek, elejtve a kiváncsiságnak fürgeségét, a tárgyat óvatosan keresik — nem meglátni, fölfogni akarák a megragadt tárgyat, mely körül most már véleménye van, a szépnek, jónak, hasznosnak vagy az ellenkezőnek fogalma szerént.

Csudálatos a természetnek e rajza, — e titkot csak a nagy művészek kisértik meg utánozni, s egy vonással mindent mondóvá varázsolnak egy arczot, melynek dicséretére előbb nem mondhattunk volna többet, mint: egészséges, jó színben van — s az alkalmazott vonás ihlettséget varázsol fölé, és beszéli a léleknek titkát.

Nem volt nagy időköz, mióta Sipos nem látta; — a kornak haladása nem rajzol ily sebesen, annál többet vihet végbe a fájdalom, mely életünket át-

alakítja, és a rózsapiros arczot egy szempillantás alatt liliommá fehéríti.

A leány arczán bevégződött az alakulás, a szépnek fogalmához többet nem lehetett adni. Sipost meglepte a kifejlődés, az arcznak értelmessége követelőbb lőn, s a tájékozást újra kellett kezdenie, hogy e leánynyal szemben az ő egyénisége nem marad-e hátrányban?

Még ebéd előtt találkoztak a fiatalok.

— Nem vigasztalom önt — kezdi Sipos, Jolánt egyedül találva a szobában — csak arra kérem, higyje el, hogy veszteségét megbírálhatom; mert magam is érzem.

— Ön nekünk jó barátunkul van hagyva — mondja Jolán — ön messze földről sietett hozzánk, ez nagy bizonyítványa nemes indulatának, s én önhöz folyamodom egy nehéz munkáért.

— Mennél nehezebb, annál több kedvem van hozzá.

— Igen nehéz lesz, anyámat kell megvigasztalnia — mondja a leány meghatottan — anyám nem szól, gondját el akarja rejteni; mert engem véghetlen szeret — s bánkódásában nem akar engem a jövendőre fölébreszteni. Nincs bátorságom megmondani neki, hogy gondját kitaláltam; mert akkor kimondanám előtte, hogy engem a jövendőnek fáradalmaival szemközt még gyermeknek vél. Anyám annyira szeret, hogy e bírálatot kimondani nem meri, ha pedig eltalálom és nyilvánítom, elárulom, hogy az anyának leánya fölötti itélete által lelkem sérelmét látom. Ön férfi, nem itéli

meg a leányt, ha ilyen helyzetben egyszer bőbeszédű lesz, kénytelen vagyok a sok szóhoz folyamodni, hogy megösmerjenek azok, kik rólam beszélni fognak. Atyám üres óráit a szeretetnek szentelé, tanított olyan dolgokra, melyekről egyelőre azt véltem, hogy tudásuk lelki gyönyörűség. Halála óta más véleményem van, kétségtelen, hogy apám világösmerő ember is volt és közleményeit számítással nyujtá azon időkre, melyekben azok hasznosakká válhatnak. Élénken emlékezetemben vannak szavai, a gyöngéd szeretet ihlete, melylyel játszva, komolykodás nélkül nyujtá az élményt. Soha sem éreztem szigorát, még kevésbbé tudhatám azt, a mit most, hogy együtt apám és oktatóm vala. E támasz kidőlt mellőlünk, az ő gondja hátramarad; mert annak tárgyai mi valánk, főleg én, s anyám tusakodik, hogy e gondból szabad-e valamit nekem juttatni, elbírom-e részemet? holott azt még megmondani sem meri. Ön barátunk, mint harmadik személy elfogultság nélkül láthatja, hogy anyám bánatának tárgya főleg én vagyok, kit kimondhatatlan szeret. A napsugártól, a szellőtől is megvédene, a gondot el akarná zárni előlem! mert azt neki kellene bevallani. Bátorsága nincs, én biztatni nem merem, hogy meg ne lepjem, tehát önhöz folyamodom, ön ösmeri e nagy világot, melyben a nőnek is jut tér, melyre az atyai gond elkészített; de anyámnak nem mutathatok oklevelet, mint az ügyvéd, mérnök, orvos, hogy e bemenetijegy-félével bizton megindíthassam és ő kétkedés nélkül velem együtt lépni merjen. Ma, vagy holnap sokat

beszélnek együtt, bátorítsa föl ön: és ha talált olyan tért, mi a nőket megilleti, az én készégem győzze meg önt bátorságomról s vállalkozásom miatt ne legyen akadályuk. Értse meg a sokból a kicsit és legyen jó barátom anyám előtt.

— E megbizatásra nem mertem volna gondolni.

— Önt is megijesztettem?

— Meglepett kisasszony.

— A mi önnél meglepetés, anyámnál félelem.

— Igen, mert én azt hallottam, a mit nem vártam.

— Tehát őszintén mondja meg anyámnak, a mit ő nem hisz, és ha őt meggyőzte: két embert tett egyszerre boldoggá.

— Hát a harmadik? — kérdi Sipos hirtelen utánmondván a szavakat a megelőzőtteknek, mintha magát akarná a vágásba kergetni.

— A harmadik? — ismétlé Jolán — önt már egyszer megáldák azért, hogy harmadik személyben az ellenkezőket egyesítette, . . . s ha a boldogítás önérzete jutalmazó, e jutalmat másodszor érdemli meg.

Sipos tisztelettel hajtá meg fejét; — a leánynak szavai nem bonyolíták ki a csomót, melynek szála volt a kérdés, — melyre ő nem várt csattanó feleletet, de nem is utasítá el — akkép a fiatal ügyvéd még jókor visszatartózkodék, hogy az ügyvédet ne jelentse be, ki idejekorán már a honoráriumról is említést tesz, habár érzelemben; de ez éppen itt nagyobb bankjegy, mint az, melynek egy példánya a Rothschildok londoni főirodájában drága keretbe van foglalva.

Az ebéd készen várta a vendéget, s a délutáni órák lefolyásáig a gyászesemények részletének körülményes elmondása tölté be a társalgási időt.

Alkonyat előtt a mérnökné a kis kertbe vezeté vendégét. Jolán eltalálta, hogy az anya a hosszú útról jött vendégnek drága idejét akarja meggazdálkodni — nem ment velük, holmi teendők miatt a lakban maradt.

— Ketten vagyunk — kezdé a mérnökné, . . . hallgassa meg kegyed egy özvegynek gyónását.

— Teljes készséggel, asszonyom — mondja Sipos — a kinek gyónnak, az hallgat; de fölteszi, hogy a gyónó az ő vigasztalását nem utasítja el.

— Imádkoztam e vigasztalásért; mert bánatos agyam nem találta ki. Nem titkolom, csekély vagyonunk kamatja és még szerényebb nyugdíjam világosan mondja, hogy ahhoz szorgalmamnak kell a toldalékot megszerezni. Utat kerestem — nagy város, kis város, hol sohasem éltem, nem vezetett ki a hinárból — faluba nem áshatom el leányomat, rokonaim nincsenek — mit ér egy gyámoltalan özvegy? mondja meg ön nekem.

— Csak az özvegyről beszéljünk?

— Lányom e beszélgetésben csak toldalék — őt számba sem vehetjük, . . . jó, engedelmes, szerető gyermek; de éppen csak gyermek, előtte a világ titok, s e titokról az anya nem veheti le a fátyolt, ha megölni nem akarja.

— A tőkének kamatját, a nyugdíjnak összegét ön bizonyosan takarékos élethez arányosította, erről nem szólok — mondja Sipos, a kert lugasában egy

hímzőkeretre feszített finom fehér varrást kezébe fogva — most számítsuk azt a tőkét, melyet ön számba nem vett — és hogy rávezessem önt, kérdezze tőlem, hogy én miből élek?

— Ön ügyvéd — ön tanulmányainak gyümölcsét élvezi.

— Szóról-szóra — asszonyom — Pestre érve tíz forint volt egész vagyonom, s a vámházig fütyörészve mentem, mint a ki uradalmából jön — vagy tán még épebb kedélylyel: mert bíztam erőmben . . .

— S abban, a mit tud!

— Igen, abban bíztam, a mit tudtam; és mindenkinek ezt a tanácsot merem adni — mondja Sipos, és hirtelen átcsapva a himzőkeretre, mondja — nem láttam szebb fehér hímzést ennél.

— Kedves lányom — mondja a mérnökné nagy sóhajtással — megkeserít anyád, ha megmondja, hogy az ilyen díszmű nem árvának kezébe való.

— Az istenért, halkan mondja ki ön e keserű szavakat — kap a szóba Sipos a mérnöknét kezénél is fogva, — örüljön ön inkább e szép példánynak, ez a kendő letörli az ön könyeit.

— Ez a kendő?

— Igen, éppen ez a kendő, ha ön hajlandó hinni az én szavaimat, . . . s kezdeményűl kérdem: okos ember volt a mérnök úr?

— Istenem! . . . sóhajt a mérnökné másodszor is, — mindig félve gondoltam arra, hogy e bölcs embernek nejévé mertem lenni.

— S azt hiszi ön, hogy leányát nem ékesítette

föl olyan tudással, mi őt hasonlói közt megkülönbözteti.

— Tudom is, Sipos úr — s ez az én bánatom, hogy e leány többet tud, mint a mennyit ez a szegénység elbír.

— Még egyet kérdek — össze-vissza, de nem ok nélkül, ... van e kendőnek párja?

— Párját grófunk leánya vitte el esküvőjére; mert, a mint mondá, hozzá hasonlót Párisban sem leltek, — felel a mérnökné egy könyűt hagyván lefolyni arczán, honnét a hímzetre hullott.

— Mondám úgy-e, hogy e kendő letörli az ön könyűjét, ... a véletlen is mellettem bizonyít, megmondom, miképen. Az apák kivételesen volnának összehasonlíthatók a mérnökkel, a lányok szintoly kevéssé a mérnök úr lányával. Ma a tudást arannyal mérik föl, a kinek nincsen, mástól veszi; mert a világ halad, koronkint többet kíván, s a nagy városokba sietnek, hogy ott megvegyék. Nem volna ön hajlandó a tudást másoknak eladni — e kendőt egy herczegnő megirigylené — ne a kendőt adja el ön, hanem a munkának titkát. A kisasszony mondja el másoknak mindazt, mit az értelmes apától hallott, és annyiszorosan lesz megfizetve, a hánynak elmondja. Kövessék az én példámat, gyümölcsöztessék a tudást.

— Pesten?

— Pesten, az ország fővárosában, százezer ember között.

— Istenem! ha bátorságom volna.

— Asszonyom, bátorságára nem számítok; a nők

a kicsit ki merik mondani nagyon — jegyzi meg Sipos egy mosolylyal, — de a nagyot annál kevésbbé gondolják ki; — a bátorság önnek nem lesz tanácsadója, hanem a kényszerűség.

— Jaj, csak ne volna az a Pest olyan nagy.

— Ha kisebb volna, nehezebben férnénk el benne, tehát igen vagy nem?

— Úgy, úgy, zaklasson ön, — ne hagyjon habozni, magamban azonnal elsülyedek.

— Mitől fél ön? — Pesten közelükben leszek, befolyásomról és jó tanácsomról tetszésük szerént rendelkezhetnek, a sikerről pedig jótállok. Ér-e valamit az én szavam?

— Meg vagyok fogva, kedves Sipos — én mindjárt indulni is szeretnék; mert ha már az országúton volnék, jobban hinnék engyarlóságomnak. Ilyenek az asszonyok, kedves uramöcsém, elmondunk százszor egy imádságot, azt véljük, azzal teendőket elvégeztük; de cselekedni gyöngék vagyunk.

— Most már nem engedek, szavát adta az egyezségre.

— Szavamat adtam; de még ráadást kérek — mondja az asszony küzdelemmel — nehéz próbatét volt ez idáig, ne hagyjon belesülni, szivemben oly szépen meg van írva az ön jó tanácsa; de leányomnak, annak a gondtalan jó gyermeknek nem tudnám elmondani, hogy most pénzért kell eladni tanulmányait; mert kín egy anyának azt mondani: röpülj kis madaram, anyádnak tápláléka kettőnknek kevés, dolgozzál, ha szenvedni nem akarsz.

— Ne alázza meg ön egyetlen gyermekét.

— Ő fog megitélni engem.

— A mérnök úrtól tanulta volna e kegyetlenséget?

— Ah,... őt csak áldva említsük — mondja a nő majdnem fölkiáltva.

— Áldjuk meg hát őt, bízzunk gyermekének lélekerejében.

— Vezessen hozzá — kéri az asszony Sipost,... ah, ha keblemre hajolva megértené szivem dobbanását. Jőjjön, Sipos, jőjjön... bátrabb leszek. Ugy-e, gyarlók az asszonyok?

— Akkor anyámat is meg kellene rágalmaznom mert az is asszony volt.

— Jó gyermek! — mondja a mérnökné a fiúra nézve, ki a szobába vezeté.

Jolán apjának dolgozó szobájában volt, azt a csomagot forgatá, melyből néhány oldalt idézénk — a fordulatra várakozó leány apjának jegyzéseiben keresett vigasztalást.

Meghallá az érkezőket, összecsomózá az iratot, fölkelt, hogy eléjük siessen.

— Szivemre jer kedves leányom — mondja az anya forrón magához ölelvén Jolánt — találd ki, mit akarok neked mondani?

— A szív zaklatott, kedves anyám, én vagyok az ijesztő?

— Sipos úr, én elakadok — jegyzi meg az asszony, legyen az én segítőm.

A fiatal ember röviden előadá, mit tanácsolt az anyának, és hogy az nem vonakodik a tanácscsal élni — most tőle várják a nyilatkozatot.

— Anyám! — felel a leány — gyermeked játékszobája ma bezáródott, szerepemet kezembe adá a sors, én bízom a jó istenben, ki támasznak meghagyta anyámat és mellé egy jó barátot Sipos úrban.

— Minek mondjuk önt? — kérdi a mérnökné csöndes boldogsággal — hisz ön védangyalunk.

Sipos nem merte kimondani, de gondolta, hogy legkevesebb elnevezés lenne, ha a kettő mellett ő lenne a harmadik; de a tartózkodás a czélzást elhagyatta vele.

XVIII.

(A pör tárgya.)

Másnap részletezték a tegnapi elhatározást. Sipos magára vállalta a pesti teendőket, alkalmas szállást keresni, jó barátokat szerezni, kik egy nőnöveldének megalapításában segítségül lesznek. Bevégezvén a részleteket, Sipos előhozta a végrendeletet, melyről az özvegy férjének halála után megfeledkezett, vagy nem is hitte, hogy leányának neve a végrendeletben a megnevezettek közt figyelmet érdemeljen.

— Elfeledhetjük a tárgyat, azt nálunk nélkül fogják elvégezni.

— Az ellenkezőért említém föl, hölgyeim — véleményezi Sipos, — a mérnök úrnak elhúnyta után Jolán kisasszony nevével fog e végrendelet megjelenni a törvényszék előtt és múlhatlan föl fog szólíttatni, hogy a részére szóló szavazatokat hitelesen bizonyítva adja be, vagy maga szavazzon valakire. Kötelességem volt e körülményt fölemlíteni, s ha a bizalommal megtisztelnek önök, Jolán kisasszony jogára ügyelni fogok.

— Meg akar bennünket nevettetni? — kérdi Jolán.

— Én a jogot említettem meg, arról megfontolás nélkül nem mondhat le a kisasszony.

— Két szavazatra van szükség az örökséghez?

— Kettő...

— E kettő hiányozni fog, Sipos úr,... részemre nem remélem; hanem jogom szerént adhatván másnak az én szavazatomat, meghatalmazom, hogy e szavazatot adja rokonaink közől annak, a ki ön szerént megérdemli.

— A meghatalmazást birói úton kérem; de kötelességem kérdezni, tisztelt védenczem, a megkivántató szavazatok jelentkezése mellett elfogadja az örökséget?

— Ne oly komolyan, Sipos úr — esedezik a leány — én a férfiakkal nem akarok szembeszállni.

— Nem fogunk szembeszállni; de jogainkat védhetjük.

— Pénzért? — kérdi a leány mindinkább halványuló arczczal.

— A pénz itt örökségnek neveztetik — jutalmul az értelmiségnek nyujtatik, s a kit két szavazat méltónak tart reá, úgy örökli, mint a gyermek az apa vagyonát, hálával és kegyelettel, s ellökni kárhoztató cselekmény volna.

— Látom, kínos próbát akar velem — vitázik a leány — ám legyen meg, azt hiszi ön, a férfirokonok megalázzák magukat miattam? ne hizelegjen ön.

— Nem hizelgek; a kisasszony rokonait egyszeri látásból ösmerem — biró nem lehetek; de mint ön védője kötelességem szerént kérdezem, a két szavazat mellett elfogadja ön az örökséget?

— Az ügyvéden nem tudok kifogni, — az eredményt nem remélem, tehát ön előtt ki merem mondani, hogy elfogadom. Meg van ön elégedve?

— Egyelőre meg; de a meghatalmazványban e nyilatkozatnak is meg kell lenni, — azért mindjárt szerkesztem is az okmányt.

— Nem sajnálja ön, hogy ez ügy engem megszomorít?

— Kisasszony! az ügyvéd a lehetőségeket számba veszi; — ön és anyja megbetegedhetnek, iparkodásuknak gátot vethet a szerencsétlenség, a szükségnek harsány szava kemény szemrehányásokat fogna mondani önnek, ha jogával nem akarván élni a lehetőség határai közt, maga és anyja inségének akaratos okozója lenne.

— Ah! az életnek árnyoldalait mutatja ön, ... hitem nincs e dologra nézve, még reményem sincs; de szót fogadok, nehogy a szeretet vádat mondhasson rám.

— Helyesen van, az életben előre kell haladnunk, válaszszunk utat, s ha nem következik is a kedvező siker, a szemrehányástól mentve leszünk.

— Vigasztalónak éppen elég, ügyvéd úr.

— Ügyvéd úr? ... ez nagyon ünnepélyesen van mondva.

— Ez volt a tiszteletdíj, Sipos úr — enyeleg a leány — vagy, hogy reménységünk egyenlő legyen, felezni fogunk.

— Ezt el nem fogadhatom — mondja Sipos elkomolyodva — e pillanatban nem tudom, miként fognánk nyerni; azt sem, miként vesztenénk; s ha

nekem is jut teendőm, pirulnék, ha e reménybe saját anyagi érdekem szövődnék. Ne vitázzunk e tárgy fölött, legyen az öné a remény, az enyém a lelkesülés, a többit bízzuk a jövendőre.

— Igen, a jövendőre! — fejezi be Jolán a beszédet, és készülének a kertbe, hogy a kellemes évszaknak utórészét még élvezzék. A mérnöknéhez a helybeli ismerősök egyike csatlakozott útközben, így a fiatalok együtt maradának, s közben beszédet folytathatának.

— Kisasszony, e kertben aligha találkozunk valaha.

— Gyermekkorom egész boldogságát e kertben hagyom — mind öröm az, mire ide visszagondolok.

— Ez volt az ön élettörténetének első kötete, kisasszony — a kötet bezáródék, folytatása következik a második kötetben, történethely a főváros.

— Óhajtom, minél egyszerűbb legyen a történetnek folytatása, s a második kötet az elsőt meg ne czáfolja.

— Félig ön fog határozni sorsa fölött.

— Félig?... kérdi a lány, nem értve a számtani fölosztást,... ki rendelkezhetnék sorsom másik fél része fölött?

— Név szerént nem tudom,... egy ember, kit ön kiválaszt a tömegből.

— Ön ezt oly komolyan mondja, hogy apám gondja jut eszembe. Emlékszem, neki sem engedelmeskedtek a szavak, háromszor is bekezdett a beszédbe, midőn ilyesmit akart mondani, mint ön. Hagyjuk el e tárgyat, mely önt is fárasztja; mintha csak apám helyett akarna beszélni.

— Kisasszony — az idő a multra építi a jövendőt s a napok multával közelebb érnek hozzánk az újabb szerepek, önt sem feledheté ki a sors az életből s ön is választand a férfiak között.

— Mily gondosan kerüli ön a keményebb szót, mely a választást a férfiak előnyének tulajdonítá.

— Legyen úgy — megfordítom a tételt — egy férfi önt különbözteti meg.

— A fővárosban?

— Hihető, minthogy ott fognak önök megtelepedni.

— Ön a fővárosi fiatalságot hihetőleg közelebbről fogja ösmerni, mint én; az utczánjárót észreveszik, megnézik, nevét is megkérdik s az én nevemet senki sem tudja megmondani. Ön jól tudja, hogy a nevet mi teszi ösmertté — a környezet, mely nálunk hiányzani fog; mert több is hiányzik. Az én reménységem négy fal közt kezdődik és végződik: — hiszi ön, hogy egy férfinak reménysége nem számítás? és hogy e számítás megfér a négy fal között?

— Ez keserűségnek is elég lenne.

— Én csak felelni akartam — okoskodik a lány — én az életet nem ösmerem, a mit abból eltanulhattam, könyvek beszélték el és e mondva csinált történetekben a jó hiszem gyakran megcsalódott, kivált ha szegény volt.

— Nehéz lenne a megczáfolás; de ha már itt vagyunk a földön, rendeltetésünkre készen kell lennünk.

— S mi lenne e rendeltetés?

— A szeretet.

— Sokszor kimondott, ritkán megtartott szó, melyet a kimondáskor nem éreztek.

— De nem következik, hogy sohasem érzik — azért van idő, mikor hinni is szabad.

— Szabad és lehet — toldja meg a lány — szerencse vagy szerencsétlenség, a mint eltalálják.

— Ennyi kétely! . . . — csudálkozik az ügyvéd.

— Ön megint szigorúbbat akart mondani, arczáról látom — találgatja a lány — ne tartózkodjék, mondja ki a valót, ön nincs megelégedve velem.

— Kényszerít ön a túlőszinteségre? — mondja Sipos — ám legyen, ön is nő, ki az ellentmondásban gyönyörét leli.

— Örvendek ez őszinteségnek. Így többet is szabad mondanom, s tán könnyebben megismertetem magamat. S ön akkép ösmerend meg, a milyen vagyok. Nézze ön e lapot — mondja a lány tárczájából kihúzván egy papirdarabot — e sorok töredékei apám iratainak, melyek számomra voltak följegyezve; olvassa e töredéket, melyet én szórólszóra el tudnék mondani és nemcsak szavait mondanám el, arczom bizonyítaná, hogy érzem is.

— Fönnhangon fogom olvasni, — ajánlkozik Sipos.

— Arra akartam kegyedet kérni.

— . . . Lányom! — olvasta Sipos a mérnök iratát — az orvosok a bonczasztalon fölvagdalják az emberi hullát, az életnek ágait megnevezik, a rostok elágazását rendszerbe gyüjtik és bízvást mondhatják, hogy ösmerik az emberi testet. Az

anyag előttük fekszik több példányban, a tudomány vizsgálódásait a való bizonyítja; de hol van a mozgató erő, a lélek? a tüdő, a szív, a máj itt vannak; de hova lettek a szenvedélyek? A gyengeségek és erények, az egyes embernek vádlói és dicsérői nem mutatják meg tanyáikat: mert élve sem kerestük a kulcsot megmagyarázásukhoz. Az élet egész hosszán vádoljuk egymást gyöngeségeinkért, melyeket, az igaz, hogy zabolázni sem tudunk; de okait sem s hogy többet ne mondjak: ezredek óta nem kutatták és nem gyanították, miért van meg a nőben az ellenmondási ösztön? Közönséges czivakodásnak keresztelék, mely megvan minden nőben, nyilatkozása lehet különböző, piaczi lárma vagy saloni gúnyban; de ellentmondás — itt van nyavalyának és pusztítja az emberi boldogságot és mentségét senki sem találja. Gyermekem! régen mondám, hogy okért mindent, ok nélkül semmit sem kell hinni; mert a nagy mindenségben a tárgyaknak létezése okozata az oknak s ha mi el nem találtuk, csak azt bizonyítjuk, hogy eszünk gyarló, mely ezredekig nem hitte, hogy a föld forog a nap körül, mint a nyár a forró parázs körül, a nőt ellenmondásaért lerágalmazta a férfi; mert a férfinak fél élete nyilt vagy titkos törekvés a gyöngébb fél ellen. — Hizelgés, hazudság, ügyesség, ravaszság, elszántság, vakmerőség, mindannyi fegyver a győzelemre s a nőnek egyetlen védelme azon általános érzelme, hogy ellentmond s bár szavait a hizelgés, ügyesség és jártas szóhatalom legyőzi: fölszínre vergődik a megtagadás ösztöne s a gyönge

nő egy «nem» szócskával megvédte magát. — A tenger vize szélén úgy, mint közepén undorítón sós, mely ihatlanná teszi — a hajós szomjan eped el rajta s megátkozza az ingerlő vizet, mely kínál, és ki nem elégít; de oktalanságában nem tudja, hogy a nagy víztömeg e só nélkül büzhödt posványnyá lenne, mely a világ élőit a teremtés első hetében kiölte volna. Nemetek gyöngesége az ellenmondás, ha azt meg nem szűri az értelem s a sokát el nem fogyasztja a nevelés; korlátok közt biztos őrötök, mely a hazudság ellen gyanut, az ügyesség ellen óvatosságot támaszt — és a tagadás legrövidebb szavával megment. Száz közől kilenczvenkilencz ellenmondást számított ki egy lélekbuvár és a századik «igen»-nek szerencsétlenségéről számtalan kötetet irtak össze. Lányom! sokszor olvasd el e lapot, légy mérsékelt, a köznapi dolgok ne emészszék föl lelkedet — tégy különbséget a czivakodás, feleselés, vita s a fejtegetés között és hogy el ne ragadjon az indulat, jegyezd meg, hogy a legrövidebb szó leghatalmasabb, kivált ha arczod és hangod méltó összhangzásban mondja ki a «nem»-et.

Eddig tartott az irat, Sipos elhallgatott, a lány is a szavak értelmével volt eltelve, — utóbb Sipos visszaadá az iratot.

— Fogadja ez iratot — ez ereklye, mely a csalódásoktól megőrzi.

— Remélem.

— De azért ne télje el a férfiakat.

— Atyám emlékét fognám ezzel megbántani —

mondja Jolán — hanem megengedi ön, hogy tudatommal büszkébb lettem. Nem óhajtom, hogy rólam beszéljenek, a hízelgéstől borzadok — a hiútól félek, mert talán csak a szigorú szót érti. — Bánatomat sem tagadom: látom, hogy a nő a világban ráadás, . . . és mégis — önnek meg merem mondani — magányos óráimban virágaim mellett megállva, végig nézem a tarka színű kis telepet, hozzájuk hasonlítom magamat, védtelen lehetek, mint ők; ők virág, én leány — mindkettőnket a gyöngédebb érzelem véd, hisz lehet-e hitványabb halandó, mint ki a virágot úgy tépi le? Ilyenkor imádkozni szeretnék, de nem jutnak eszembe a legszebb szavak, föltekintek a magas égre s önkénytelen is azt mondom: Istenem, én leány vagyok. — Ekkor a lelkesült lány Siposhoz fordul s annak kezét megfogva mondja: Ön barátom: ám legyen bírám is — és itéljen el.

— Lelkem nem bír el ennyit — mondja a meglepett ügyvéd — e szavak után beszélni nem, csak imádkozni tudnék!

Nem teszek e fejezethez egyebet, mint hogy az ügyvéd vallomásával hátrább esett; mert kétkedni kezdett, hogy e magasztos lélekhez odajárulhat-e?

XIX.

(Szavazatvadászat.)

A közbirtokosokhoz tekintsünk be, átestek a levélolvasáson, mely a Kardos-féle különös végrendeletről értesíti őket. Már azért is kibékültek a megholttal, — mert újabb alkalmuk volt czivakodni az élőkkel s a reménybeli örökséghez a két testvérnek csak egy szavazat hiányzott, az öregebb testvér az ifjabbal fél nap alatt elhitette, hogy ő okosabb.

— Nekem mindenesetre több eszemnek kell lenni; mert öregebb vagyok — okoskodik az idősebb — enni is én tanítottalak, különben most is a füled mellé dugnád a kanalat, mint kicsiny korodban.

— Nem mázsáltatnád meg az eszedet? — gúnyolódik az öccs; mert az az örökség mégis jobb lenne egymagának, véli borzasztó testvéri indulattal.

— A mázsán is többet nyomnék; mert te még nem találtad ki, hogy mi testvérek egyenlően is osztozhatunk az örökségen, akár én téged, akár te mondj engem okosabbnak — érted-e, bamba?

— Nojsz, nem veszekedem veled — nyugszik meg az öccs a magyarázaton — hisz tudom én, hogy neked több eszed van, mint nekem, szamár!

Ezen tehát hamar megalkudtak és azt is ki-

csinálták, hogy elmennek a legközelebbi városba, fölkeresik a «Fekete kutyát» (már tudják önök melyiket?), beszélnek vele okosan, megveszik jó szóval és igérettel, ez utóbbival nem fognak fösvénykedni és még azt is kisütötték a kereskedelmi viszonyokból, hogy a kereskedő jobbadán hitelből él, hát higyje el azt is, a mit ők mondanak neki és szavazzon az öregebb Kardosra, aztán majd ők is tudják, mi az emberség, azaz legyen kicsit lóvá. A heti vásár jó ürügy, a boltból olajat, szerecsendiót és szegfűborsót kell hozni, úgy véletlen betekintenek hozzá, még szerencsének tartja, hogy megalázzák magukat, kivált ha kezet adnak. Az ilyen jámbor burger eldicsekszik vele és boldog lesz. A gondolat hatalmas — vélik a testvérek, két olyan tenyeres marok, mint az övék, a vért kisajtolná a gyöngébbnek ujjaiból — menjünk, tegyük boldoggá a potrohos fűszerest.

A remény jó alkuvó, olcsón árulja ajándékát, enged, végre azt is elhitték a testvérek, hogy a kézszorításért a fűszeres olcsóbbért adja az olajat, ez is haszon, menjünk!

Fölrakattak a kocsira két napra való szénát és abrakot, a jó reménytől dagadozva helyezkedének el a puha szénában és álmodoztak arról, a miről a tót, mikor azt mondá, hogy ha király lenne, szénakazalon feküdnék és hájas piritóssal élne.

Beértek a városba, a heti vásárra a jó idő becsődítette a vidékieket, a népszerű «Fekete kutya» nem ürült ki alkonyatig a vevőktől s az örökségéhes testvérek az átellenben levő boltból nézték,

hogy a garasos vendégeket milyen nagy emberséggel halmozta el a fűszeres, mérte nekik a repczeolajt, fenyőmagot — élénk átható hangon kivánta nekik a szerencsés utat, a jó egészséget, kikérte, hogy máskor is legyen szerencséje, ne kerüljék el a «Fekete kutyát» és mindig jó, olcsó és igaz áruczikkekkel szolgál nekik.

Alkonyatkor elfogyott a falusi vevősereg s a két Kardoss átment az ütközetre.

— Jó estét, sógor! — mondja az öregebb — azt gondoltuk, szétnyomják a boltot a vevők, egész nap nem lehetett befurakodni, vallja meg: hány zsák aranya van?

— Isten hozta a tekintetes urakat, isten hozta! — mondja a fűszeres megszokott előzékenységgel, egyszersmind intett a napi munkában elfáradt legényeknek és inasoknak, kik a fűszeres fiókhoz dülleszkedtek, de a vendégek láttára kiegyenesedtek és hat torok kiabálta, hogy mivel szolgálhatnak?

— Betekintettünk, kedves rokon! — mondja a fiatalabb atyafi, hogy a nagy készségre mondjon valamit.

— Van friss provencei olajom — czukrom, kávém, tegnap érkezett rizskásám olyan mint ha szemen szedték volna, mivel szolgálhatok a tekintetes uraknak.

— Sohase titulálgassuk egymást, kedves rokon — mondja az öregebb — atyafiak vagyunk — mondja nagy markával elkapva a kereskedőnek jobbját s meglöké testvérét, hogy az megfogódzék a másik kezébe — eljöttünk megköszönni a szállást, mit Fehérváron megosztott velünk.

— Nem méltó ennyi figyelemre az a csekélység — mentegetőlődzik a fűszeres — és hogy a czukor és kávé helyett is mondjon valamit — nyájasan kérdi: — hogy s mint szolgál az egészség?

— Mi, hála istennek, élhetünk, hanem szegény pesti rokonunk, mint tudja, kedves rokon — itt hagyott bennünket ebben a czudar világban.

— Az istennek úgy tetszett, elvette közőlünk — mondja a boltos, pedig kár érte, hitványabb embereket is talált volna a halál; de az nem válogat.

E testvérek nem találták egészen meggondoltnak az utóbbi szavakat, atyafiságos szeretetből rájuk is czélozhatott a szóval s az a czukor- és kávéárulótól impertinens gorombaságnak is megjárná.

— A végrendeletnek mását megkapta?

— Igenis, megkaptam, olvastam is — mondja a fűszeres.

— Hohó, . . . alkuszunk, rokon — mondja az öregebb — ketten a sógorra szavazunk, hány süveg czukrot rak a kocsink oldalába?

— Tréfálni méltóztatik — szabódik a fűszeres — én értek az olajhoz, megösmerem a sárga repczemagot, tudom, hogyan föstik a kávét, szemem észreveszi, ha más fűszeres kenyérhéjat reszelt a bors közé — megérzem, ha a nagykereskedő kőport kevert a rizskása közé, hogy nehezebb legyen — ennyi az én tudományom, erre meg is tanítom inasaimat és az egyszeregyre, egy kicsit a korbácscsal is rászorítom őket; de a boltból ki nem mernék menni tudományommal az emberek közé —

ez az örökség nem nekem volt szánva. A tekintetes urak . . .

— Már megint tekintetes úr? — fenyegeti az öregebb atyafi.

— Bocsánatot kérek — mondja a fűszeres és helyreigazításképen folytatja — önök diákos urak, tanulták a földleirást, tudják merre van Cuba és Jáva, honnét én a kávét kapom, rá van irva a hordók oldalára — azt is tudják, hogy Jamaica micsoda országban van, falu-e vagy város? miből készítik a rumot? Berlin is nagy város, a legjobb kékítőt onnét hozatom, ráirom a levélre, a posta elviszi, magam pedig azt sem tudom, az alsó városi kapun kell-e arra mennem vagy a fölsőn; mert én árvaházi gyerek voltam, hat esztendeig viaskodtam fekete kenyér és szíjkorbács mellett — keserves szenvedések után megtakarítěk néhány fillért, megvettem a «Fekete kutyát», ez akadémiában profeszszor vagyok; de a koriandrumon kivül aligha tudok tíz diák szót — mit szégyenkedjem olyan értelmes, diák szóval megrakodott uri emberek között, mint . . .

— Mint?

— Mint a tekintetes urak.

— Már megint tekintetesuraz bennünket?

— Ezer bocsánat, hogy kicsuszott a számon — mentegetődzik a fűszeres és ügyetlenségét elpalástolandó, egy berohanó vargainasnak kimért öt nehezék szurkot.

— Bátyám! — sugja az ifjabb az öregebbnek — kapaszkodjál meg hamar ebben a czethalban, ez

meg hagyja magát fogni, végy meg hamar egy mázsa czukrot.

A vargainas elszabadult, a fűszeres újra a rokonok szolgálatára állt.

— Kedves rokon — kezdi az öregebb megegyengetve testét — ez a mi meghalt rokonunk nem volt ám bolond ember!

— Én is azt állítom — igenli a fűszeres — nekem van magyarborsom, gáliczkövem, babérlevelem — tűzkövet, taplót is árulok, megveszem első kézből, kiszámítom a járandó évi kamatot, beosztom a boltbért, segédfizetést, inasok élelmét, nyereségül egy kis százalékot s ennyi összeadással megkeresem kenyeremet. Ha azt mondaná valaki — barátom, itt van háromezer forint, évenkint kapsz ennyit, de mondj valami okosat, a milyent a szomszéd borbély nem tud, pedig a hatodik oskolából csapták ki, — lelkemre mondom, nem tudnék mondani; sőt ha kigondolnám is, nem merném kimondani; mert, hiába, a firmát nem lehet kompromittálni — a «Fekete kutya» becsületes ember — mert ezt így mondják az emberek s én nem szégyenlem — hanem az elkeserítene, ha azt mondanák, a «Fekete kutya» okoskodik, eszét akarja mutogatni, pedig nagy szamár. Kardoss ügyvéd rokonunk, mint mondják, mindig okosat beszélt, egy koncz papirt vett tíz váltó garasért, tele irta, megért kétezer forintot; én egy mázsányit teleirnék, kapnék érte hat font sajtot. Ez a különbség köztünk, s elegendő, ha belátom, hogy az elhunyt rokon okossággal szerzett vagyonát azon

családtagnak hagyja, kinek legtöbb esze van. — Ha ilyent árulnának a nagykereskedők, most százas nyereséggel tehetném kelendővé; de mert ilyen czikket nem árulnak, az üzletet más fogja betakarítani.

— Bölcsen volt mondva, rokon — véli az idősebb rokon — mi diákos emberek hasonlóan gondolkoztunk — örülünk, hogy a mi kedves rokonunk is megértette az elhunytnak intenczióját. Az örökség a talentumnak van desztinálva, az intelligenczia lehet itt az egyedüli bázis, mert a czivilizáczió századában az ideák preponderáncziája maga felé billenté az ekvilibriumot. Az emberiség megunta a materiálizmusnak omnipotencziáját, ma már nemcsak a kapitális, hanem az intellektuális kultura is deczidál. Az embert nemcsak a mammon, hanem a judicium szerént is klasszifikálják. — Az individiumok kvalifikáicziója valóságos nemzeti akviziczió s a nemzetek reputácziója a szerint eleválja magát, a mint a privátusok gradatim fölvergődtek a kapaczitás legmagasabb fókusára. Új éra nyilt az emberiségnek s a familiák törekedjenek, hogy tagjaik disztingváltassanak azon forum előtt, mely a mediokritást fumigálja.

A fűszeres a diákszavak hallatára étvágyat kapott egy kis latinságra és mohón várta, hogy a föllengős atyafi olyant mondjon, hogy ő is rámondhassa azt a két diákszót, melyeket a miséből a csősz is tud — és elképzelte, mily szép lenne alkalmas helyen azt mondani az atyafiak meglepetésére: Dominus vobiscum! Fájdalom, a szavalat nem így

végződék s neki most már nagyon is magyarul kellett mondani valamit.

— Ennyi diákszó — mondja a fűszeres — hol fér meg egy fejben?

— A studium, kedves rokon — meg a diligenczia.

— (Meg a korbács!) — gondolja a fűszeres a hetvenkedőnek arczából dicsekedést gyanítva; mert, hogy ez a két dominus ingyen nem jött az olajszagot nyelni, azt kitalálta.

— Meddig lesz szerencsénk? — kérdi a fűszeres a diligencziás atyafit.

— Azt tartom, reggel elmehetünk.

— Olyan hamar elméltóztatott végezni a teendőket?

— Volna bizony még valami hátra, ha kedves rokonunk valami okosat akarna mondani.

— Azzal nem szolgálhatok, mint előbb is megjegyzém — legdrágább portékám a vaniliagyökér, ha valami értékeset mondok, az: vaniliagyökér vagy vizahólyag.

— De hát a Kardos-örökség?

— Keveset gondolok vele, — nem vagyok rá méltó.

— De rokon urnak szavazata van.

— Nem tagadom, szólhatnék, de nem merek — ha ezek a rossz kölykek összedöntik a mandolát a mazsolával, kiválogattatom velük, az idővesztegetésért pedig nehány vonást szabok rájuk — ezt értem. — Eladom a kását, minden fontnál tudom a tiszta nyereséget, ezt harmincz esztendeje cselekszem és nem hibázok; tovább nem gondolok, őrzöm a firma becsületét.

— Helyesen cselekszi, rokonunk — de a Kardos-firmáért is mondhat egy szót — mi kifogása van ellenem?

— Semmi — éppen semmi — talán egykori főnökömnek sem lett volna, pedig az is sok diák szót tudott, az árjegyzéken az összeget summának, az oldalt latus-nak, az áttételt meg nem tudom bizonyosan, valami tralatus-nak irta.

— Talán translatumnak?

— Olyasminek, csak azt tudom, hogy abban is volt valami latus-féle.

— Maradjunk mi csak a summánál, kedves rokon, ha maga a szavazatot nekem adja . . .

— Majd gondolkozni fogok.

— Idővesztegetés lenne, kedves rokon — legjobb, mondja ki most, aztán én is mondok valamit, megéri ezt a boltot.

— Nem eladó.

— Vegyen melléje még egyet — tudja, rokon, hogy a jó szónak mindig akad párja, aztán jut is, marad is mindkettőnknek.

— Így nem lehet, a firma nem engedi — az emberek sokat beszélnek.

— Hadd beszéljenek, a «Fekete kutya» fekete marad s ha lebeszélik róla a feketét, juttatok én föstékre valót, . . . mondja ki, rokon, az igent.

— Nem lehet.

— Úgy — nem-et akar mondani — jegyzi meg a tekintetes rokon izgalommal.

— Azt sem.

— Kétfélét mond ön, egyiket sem értem — szóljon, rokon, világosabban.

— Világosan szólok — ajánlkozik a fűszeres — ha bizománynyal tisztelnek meg, ösmerős jó firmákhoz fordulok, azok által a dolgot elvégzem s a becsület fönn van tartva. A végrendelet prókátori ügylet, a mihez nem értek; de van Pesten egy ügyvéd, elhunyt rokonunk társa — én tudom a kereskedésből, hogy a társat szigorún választják meg — bizonyosan rokonunk is hasonlón cselekedett, azért teljes bizalmamat helyezem Sipos ügyvéd úrban, azt fogom megbízni s ha az ön részére adja, az ügylet be van fejezve számadás nélkül. — Ez az én feleletem, ez szabott ár és el nem térek tőle.

— Megelégszem! — mondja a remélő atyafi s néhány barátságos szó után kezet szorított a fűszeressel és kölcsönös ajánlás mellett elválának.

A vendéglőbe érkezve a fiatalabb testvér töré meg a csendet.

— Bátyám, a «Fekete kutya» hogyan hajt?

— Ostoba állat, egyenesen a vadas boltba akarja terelni a pecsenyét és a fáradságért jól sem akar lakni; — jó, hát úgy vegyük meg a vadat. Ez a prókátor majd értelmesebben beszél, mestersége árulni az igazságot, kérdezzük meg tőle: mennyiért adja?

XX.

(Mit tudsz?)

Sipos készre várta mérnökéket, szállásban, növendékekben, jóakarókban nem volt hiány, a szeretet gondosságát csüggedni nem engedte s az első napokban meggyőzte az anyát lányostól, hogy jó tanácsa egy tapintatos baráttól eredt.

A nők elmondák a hála szavait; de éppen a hála vezeté őt tévútra, a reménytelenségre; mert most már előnyös anyagi helyzetéből nem mert kezdeményezni, mintha az a gyanu támadhatna, hogy közremunkálását túlbecsüli és részvétét házassággal akarja kifizettetni.

Valami szeleburdi régen kitálalta volna érzelmeit és az árkon vagy innen vagy túl volna. Sipos a lánynak egyéniségét vette fontolóra, a gazdagon megáldott lelki és testi szépséget, mit anyjától elkoldulni, véletlen alkalomból eredt háladatossági viszonyért bealkudni nem lehet. Ő a leányt boldogítani akarta, személyes előnyeivel óhajtott diadalt; tehát olyant, melyhez a barátságnak semmi köze se legyen.

— Mivé lettünk volna ön nélkül? — vallja Jolán az első hónapban, midőn már a választott út igazolva volt.

— Beszéljünk másról — kéri őt az ügyvéd.

— Ime, a büszke férfi, fél a köszönettől — azt hiszi, hogy az utolsó szónál már el akarjuk feledni, mit tett velünk.

— Hát erővel nyugtatványt akarnak önök adni?

— Igen, vallomást boldogságunkról — nyájaskodik a lány — e vallomás azonban csak kamat, ehhez joga van önnek.

— Negyedévenkint kell fölvennem . . .?

— Az hosszú határidő lenne — s meglehet jó tanácsára hetenkint lesz szükségünk s a jó tanácsokra ön lesz a mi hitelezőnk.

— Mindig csak jó tanács, . . . ne kényeztessenek el önök — többnek hihetném magamat, mint a mi vagyok és azt találnám kérni, fogadjanak el egyszer magamért is.

Jolán elpirult és késett a felelettel, Sipos hirtelen el akarta fordítani a beszédet.

— Még ma esni fog.

— Most ön meg akar engem büntetni késedelmemért . . . mondja Jolán, az ügyvéd kitérésének okát kitalálva.

— A késedelemnek én valék oka, önt méltán meglephette, hogy magamról mertem szólni.

— Erre az udvariasságnak illenék felelni — mondja Jolán halkabban, mint egyébkor, mintha meg akarná fontolni a kimondandó szavakat, — de önnek joga van őszinteségünkhöz . . .

— Legyen hát egyszer őszinte — mondja Sipos mély érzéssel — majd ha még egyszer vakmerő leszek magamról beszélni.

Ekkor kalapját hirtelen kézbe vette s az ajtón át elsietett.

A leányt a különös hangnyomat meglepte, a legegyszerűbb szó az elmondásnak módja által jelentékenynyé vált előtte, s mert Siposnál minden szónak határozott értelmét tapasztalá, a mit most ki nem magyarázott amaz, a szív egészíté ki nála.

A nőtől el lehet vitázni az igazságot is, a férfinak erélye, eszmemenetének ügyes előadása habozóvá teszik és a bátortalanságban önvédelmére elégtelen; de midőn a férfi elér a szerelmig, ha csak nem valami ügyes komédiás, ki mindent el mer mondani, egy kis zavarával hamarabb részvétre talál; mert a nő önkénytelen is hiszi, hogy a hazudságot vakmerőbben elmondják, mint azt az igazságot, mire a gyermekleány is kosárral felelhet.

Sipost határozottan éles eszű embernek ösmerte a leány s íme a pesti ügyvéd, ki a kétségbeesett ügynek védelmét is el meri vállalni, mert a kigyakorlott ész a válaszúton cserben nem hagyja, — megakad egy szónál, melyet folytatni kellene, ha a bizonytalanság kínjától menekülni óhajt.

Miért nem folytatá a beszédet? Mi az, a mit egyszerre meg nem mondhat s a mire felelni oly nagy őszinteség kivántatik?

Az első titok, melynek magyarázatára a leány anyját vagy testvérét fölkérni nem meri — az első szó, mit ezerszer ismétel, hogy el ne feledhesse — az első bánat, mit számtalan örömért el nem cserélne.

A félénket hajnalig gyötri az éjnek sötétsége; hanem a hajnalnak első csillláma lefogja szemeit, az éjnek rémeit sírjukba rezzenti vissza a hajnal. A leánynak első korszaka tünődés, — még a legélénkebb eszű is valami árvaságot érez, énjével elégedetlen, mig nem tudja, hogy meglátták és feléje is közeledik a részvét.

Az, ki felfedezte benne a figyelemreméltóságot, ki érette a nagy tömegből visszafordult, ki azt gyaníttatja, hogy a mellette levőket nem látja, azt mondta a leánynak: ébredj föl álmadból, — élő vagy és én óhajtom, hogy élő maradj.

Jolán fölébredt, nem mer kimozdulni helyéből, hol az elmenő után feledkezék, — tudja, hogy ha egyet lép, vele megy az a titok, melyet még csak érteni szabad, mire felelni majd oly nehéz lesz!

Arczán hőség jelentkezik, — csak most ne jönne senki, és még a tükörtől is fél, mely a szoba falán lóg, melyben megláthatná önmagát. Miért e szorongás? miért kell mások szemétől rejtőznie? Hát az életnek ilyen gondjai is vannak? Az életben önmaguk számára eddig csak ketten voltak, — apja halála után most már csak anyjáé volt, annak csókjai ébreszték föl a reggelre, ha az anyai kezek az öltöző tükör előtt gyöngéden leültetik és a hajözönt hosszára fésülve a gyermekarczot gond nélkül kimosolyogni látá a selyemhullámból, engedelmesen hajtá az anyai kéz után a főt és a szeretet csókjai tudatták vele, hogy ő nagy boldogsága anyjának.

Holnap reggel reszketni fog, arcza árulkodva pirul el, hogy ránézett egy másik s annak szemei az anya öléből akarják elrimánkodni a leányt.

Lassan megfordul, az ablakhoz közelít, virágaihoz menekül. Könyvét nyitva hagyá ott, szabadulni vágynék az indulatrohamtól, máskor a virágok olyan beszédesek voltak. A könyv akadt kezébe, hirtelen beletekint, tán az idegen eszme más felé ragadja. — Elolvassa az első sorokat:

A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyíljék, ha jő a szép kikelet.
Kikelet a lány, virág a szerelem,
Kikeletre virítani kénytelen.

Összecsapódék kezei között a könyv, mely indulatjáról beszél neki, s a mit nem értett, jó barátként magyarázza meg.

Csak még néhány perczig maradhasson egyedül, mert ha anyja be találna lépni, könyűi kitörnek s vagy a kérdés szégyene kínozza meg, vagy legelőször fog életében a hazudsághoz menekülni. Íme, hatalmasabb az érzelem, mint az engedelmesség, a szív szorongása már vallomás, nem mondja bár senkinek; de érzi.

— Istenem — sóhajt fel a leány — ne engedd, hogy önhiúságom csaljon meg, te tudod, hogy védelmedre méltó vagyok!

Sipos bérkocsin hajtatott haza, a magányt kereste nyugalom végett; mert czélzását utólagosan meggondolatlanságnak hitte, mi azt eredményezheti, hogy elidegeníti magától védenczeit, kiket elhagyni jótevője iránti hálátlanság.

E békételenség uralkodott rajta a jelenet után. A remény elmaradhat néhány óráig; de megjő, előbb, mint legjobb barátaink, hibáinkat mentegeti, a botlást kiegyengeti s megmutatja a dolognak másik oldalát, a tűrhetőt, a szebbet, a boldogabbat, leapasztja csüggetegségünket, ösztönzi bátorságunkat és hatalmas ecsettel rajzolja az ábrándokat, melyekből igazság és valónak néha a fele rész is elég.

Alkonyatra béküllékenyebb volt, kezdé nem bánni, hogy ajkán az áruló szó kiszaladt és ez volt az első önzés, mely mások ügye mellé sajátját is helyezé. Szeretett egy árvát, mint egykor megfogadá — s ez árvának az ő szeretetére nagy szüksége volt. Ez adta a reményt.

Alkudozott. — Nagyon járatlan volna a világban, ha kételkedném, hogy a leány, Kardos mérnöknek a leánya, czélzását meg nem értette volna. E leányt szó nélkül is kitanulhatja, — e leánynak a találkozás után kész itélete leend róla, s ez itéletet a férfiszem kitalálandja. Az ügyvédet anyja miatt tűrni fogja, a hálának szavával bőkezű lesz, — ez lesz a válaszfal, melyen többé át nem törhet. A hála világosan jelenti: beismerem részvétedet, vissza nem utasíthatom anyám miatt; ha leróhatnám, nagy örömmel cselekedném és megszabadulnánk. Ha nem szól, — elhiszem a reménynek biztatását, én is hallgatni fogok, meddig? nem tudom; mert e kedves szép gyermek méltó arra, hogy lelkének diadalával nyujthassa kezét. A léleknek egyensúlyra van szüksége, ennek hiányában a

férjet csak jótevőnek tekintené. Legyen meg hát, inkább szenvedek a várakozásban én, mint ő.

Negyed nap mulva fölkeresé őket.

Himzésnél találta Jolánt, az anya számadással vesződött.

— Mindig munkában — kezdé Sipos a társalgást — talán rosszkor is jöttem?

— Készen vagyok! — felel a nő vendége elé sietve — Jolán pedig a himzőkerettől köszönté Sipost.

— Nehéz az a számadás?

— Összeadás, kivonás — felel a nő — pontosabbaknak kell lennünk, hogy össze ne zavarodjunk.

— S az eredmény?

— Kielégítő — mondja a mérnökné meggyőződésteljes vidámsággal.

— Jolán kisasszony! — fordul a fiatal hölgyhöz, — a szorgalom a rendes órán túl is terjeszkedik?

— Igen kedves munkám van, — sietek a bevégzéssel, — magyarázkodik a leány, föl nem vetve szemeit a himzésről, úgy, hogy elől a gazdag fürtök két orczáját egészen elborították a néző szemei elől, midőn Sipos közelebb lépett hozzá.

— E himzésnek párját már láttam, — találgatja Sipos, a finom himzetű kendőre tekintve, melynek hasonlója a somogyi lugasban volt kezei között.

— Emlékszik arra a kendőre? — kérdi Jolán még mindig lehajolva és a mint a kendőt előre tolá.

— Nem fogom elfeledni, kisasszony.

— Mi még kevésbbé — különben hálátlanok lennénk.

— Hálátlanok? — kérdi Sipos a szótól egészen megijedve — ki iránt lennének hálátlanok?

— A gondviselés ellen! — mondja Jolán nyugodtan fölemelvén fejét a halavány ifjúra.

— Most már értem az ön szorgalmát és hogy miért kedves e munka.

— Anyám parancsolta rám, s ugyanakkor tudtam meg e kendő történetét.

— Jelölje meg a kisasszony, hogy el ne téveszsze az igazit.

— Nem lehet eltéveszteni — mondja fölmutatva — ennek különös őrzője lesz.

— Méltó lesz rá?

— Ön lesz az! . . . — mondja Jolán, újra föltekintve a himzésből. — Kegyeletünk tárgya ez, s anyám csak az ön kezére meri bízni.

— Most bánom, hogy ügyvéd lettem — mondja Sipos bánattal — az ügyvédnek mindenki fél adósa maradni.

— Ne mondja azt! — kap a leány ijedve az ifjúnak keze után — ön maga iránt erőnek erejével igaztalankodik.

— Isten áldja meg önt e szavakért — mondja majdnem súgva az ifjú — legyen ön az én ügyvédem magam ellen.

— Vigyázzon, én meg vagyok vesztegetve.

— Az ön itéletében megnyugszom, s nem fogom fölebbezni.

— *Vigye el a kendőt — könnyem esett rá . . .*

— Ezt az ügyvéd nem mondhatja.

— Az ügyvéd nem jött el ide — mondja Sipos megbátorodva, — ön bennem az embert védelmezze.

Jolán nem talált választ, a keretre hajolva maradt, hogy meg ne lássa Sipos a könnyűt, mely szeméből előtört, s a kereten levő kendőhöz menekült, hogy azzal szárítsa föl.

Ugyanaz a kendő volt, melyet Somogyban látott, melyet az újnak elkészítéséhez mintául használt. A helyzet miatt egészen feledé, hogy kegyeletes tárgyhoz nyult.

Sipos látta, hogy a leány nem tudja, mit emelt szemeihez, s a mint letette, kérdi:

— Elvihetem e kendőt most?

— Most? . . . — viszontkérdi Jolán, a tévedést észrevéve.

— Most, mert itéletemet olvasom le róla.

— Tud ön szívből imádkozni?

— Hiszem!

— Vigye el a kendőt — könnyem esett rá — az mondja meg önnek, hogy imádkozom önért.

XXI.

(A keserves próbatét.)

Öreg kopogtatás döngeté meg Siposnak ajtaját, előre gyaníthatá, hogy falusi ember áll kint, tehát a feleletet jó erősen hangoztatá és belépett a két ss-es atyafiság.

— Szerencsés jó napot kivánunk a tekintetes ügyvéd úrnak, mi . . .

— Volt már szerencsém a tekintetes urakhoz a fehérvári vásáron.

— Egy kicsit bolond emberek voltunk ám mink akkor — mondja az öregebb kínos őszinteséggel — de már bocsásson meg a jó isten, a Kardossoknak nyavalyájuk a tüzködés — tudja a tekintetes úr — mit tagadnánk, mi még az atyafiságot sem osztogatjuk nagyon olcsón.

— Bocsánandó vétek, vagy tán nem is az, ha bizonyos körülmények között értésére adjuk másnak, hogy érünk valamit.

— Bölcsen méltóztatik mondani, tekintetes ügyvéd úr — hagyja helybe a szónok-atyafi — az eladó csikajának is árát szabja az ember, aztán magának is van szabott ára; mert nem káposztafejet szabdaltak ám a mi eleink, hanem törököt,

azt is a legelejét, aztán nem akarnánk a régi név becsületéből elengedni egyetlen egy s-set!

— Értem a czélzást, tisztelt tekintetes urak — megboldogult jótevőm a betűkkel nem törődött; róla már az újabb időnek kése lefaragta a családi hagyományt, ezt önök némi hűtlenségnek rótták föl, — innét keletkezett a félreértés. Mentségül azt mondhatnám, hogy a nemzet nagyobb késsel faragott az ősi kiváltságokon, hogy többnek jusson a jóból. Kardos István a fővárosban szoros barátságban élt az engedékenyebb párttal, és a mint a jogok elosztásában részt vett, nevéből is elhagyott valamit, a mi fölöslegesnek látszék, nehogy a túlságos ragaszkodást az óhoz valami penészességnek véljék. Egyébiránt is ő pályát tört, és azon becsületes szerencsével haladt — s az új érdemet bő kárpótlásnak hitte azon csonkításért, mit nevének végén elkövetett.

— Jó, jó, . . . kedves tekintetes úr, — ha alkudoztunk volna előbb, két-három vásáron ezen is megegyeztünk volna; mert ha alkudtunk, magunk engedtünk; de az öreg nem is kérdezte az utolsó árt.

— Holta után az önök nagylelkűségének kell kiegyenlíteni a dolgot, minthogy a megcsonkított név úgy is sírba ment vele.

— Jól védelmezi a tekintetes úr az ügyet, — látjuk, ha akarná, meg is nyerné.

— Legalább óhajtanám, hogy a megboldogultra valamennyien szeretettel emlékezzünk.

— Szent a béke! — nyugtatja meg Sipost az

osztályos úr, elfoglalván a kinált helyet, honnét ő mint örökös volt fölkelendő.

— A végrendelet másolatát megkapták önök?

— Megkaptuk.

— Akarják önök az atyafiságot elvállalni, s a belőle származó jogot élvezni?

— Elhatározott szándékunk; mert mi a Kardossok jogait el nem engedjük még az Eszterházy-familiának sem, ha bocskorig kipöröljük is magunkat a vagyonból.

— Ez dicsérendő, mint következetesség.

— Azok fogunk maradni, tekintetes ügyvéd úr, — de a következetesség drága, s a végrendeleti hagyomány éppen jókor rántana ki bennünket a sárból.

— Ekkép a tekintetes urak közül valamelyik a kivántató föltételek mellett az örökséget reméli?

— Személy szerént én, az öregebb testvér merek sorompóba állni, — testvérem szavazatát élve elhoztam.

— Egy meg egy: az kettő, — az egyik egy megvan, hát a másik?

— A tekintetes úrnál keresem, ide utasított fűszeres atyánkfia, — remélem, megkapta a tekintetes úr a levelet, ha a «Fekete kutya» nem hazudott.

— A levél itt van; hanem mielőtt azt elolvasnám, kérdem: szokott a tekintetes úr lapokat, könyveket olvasni?

— De már azt nem cselekszem, hogy pénzért vegyek hazudságot.

— Nem szereti a tekintetes úr az írókat?

— El lehetek nélkülök.

— Pedig a nemzetekről mostanában irodalmuk emelkedése szerént vesznek mértéket; és csak az irodalom menti meg a nemzeteket a haláltól.

— Könyvből mondja ezt a tekintetes úr — nevet a másik — nézzen meg engem, ki merné mondani, hogy én haldoklom, pedig esztendőn át nem veszek a kezembe mást a kalendáriumnál, azt is földhöz vágom, ha hazudik.

— Látott már a tekintetes úr héringet?

— Hordószámra árulják a fűszeresek, bőjtben eleget eszem.

— Füstölt húst is látott a tekintetes úr saját úri házánál?

— Mázsaszámra mérhetném ki úgy farsang táján.

— Ha a héringet be nem sóznák, a húst meg nem füstölnék, meddig tartana el?

— Harmadnapra ki kellene szórni az utczára, ott is elkerülné a jóravaló állat.

— Ez világos példa, tekintetes úr, — okoskodik Sipos — hogy a héringet sóval, a nyers húst füsttel esztendőkig tarthatóvá tehetjük, — s ezen példán a nemzetek is tovább élnek, ha a tudomány az egyesekre ráragad. Ha a bojtár ki akarja vetni az ötször ötöt, babbal, lencsével rakja ki és szemenkint számlálja össze, s a végén még sem meri nagyon elhinni, hogy igazán úgy van; a hajdu pedig az egyszeregyből számlálás nélkül is bizonyosan tudja, hogy huszonöt. Ilyen a tudás és még senki sem merte mondani, hogy a hajdunál különb

ember a bojtár, mert nem tudja az egyszeregyet. Szorgalmas szomszédaink vannak és tessék elhinni: kiegyszeregyeznek bennünket, ha mindazt el nem tanuljuk, a mit ők tudnak. Ezért kell olvasnunk.

— Nekem is van egy szomszédom — ellenkezik a másik — az is a könyvet bújja, sőt szemeimmel láttam, hogy a földet is megkóstolta és az íziből gazdálkodott; aztán az ő buzáját is akkor verte el a jég, mikor az enyémet.

— Vannak önnek gazdasági gépei?

— Ostornyél — tehintetes ügyvéd úr — az aztán mozdítja az ökröt, bérest, ha nagyon lépést jár. Nyolczszáz esztendeje lakunk itt ez áldott földön, azóta mindig volt ennünk, — most essünk kétségbe? Aztán ha mindannyian két annyit termesztünk, mint eddig: rajtunk penészedik.

— Versenyezni fogunk a külfölddel.

— Hadd éljen, szegény pára, az is, kár lenne a jó szagot az orra alá dörgölni, — mert, tekintetes uram, a hol szalonna van, macska is akad arra mindjárt. Maradjunk mi a régi mellett.

— Így elmaradunk az anyagi téren, pedig a haladás életkérdés, az emberiség enged az örök igazságnak, hogy csak a mi mozog, az él. — Ha a földnek elengedjük a termőerőt, mit fokozhatnánk, miért fösvénykedünk az emberi jogokkal jobbágyaink iránt?

— De már itt éppen nem engedek, tekintetes uram — mert ha engedek, a járomökröm is azt mondhatná, ha szólni tudna: húzza az úr is az ekét. Így nem alkuszunk!

— Kisebbségben marad a tekintetes úr, a nemzetnek életrevaló része negyven év óta tágítja a korlátokat.

— Busulok is én azon?

— Hiszi a tekintetes úr a mennyországot?

— Akarok is benne lakni.

— Mit csinál hát a mennyországban, ha jobbágyaival kerül össze szomszédnak?

— Ha ismert engem a földön, tudom, nem feled el engem a mennyországban is és jótállok, hogy a mint fönn meglát, ijedtében ott is megsüvegel és le nem mer ülni arra a padra, hova én kerülök.

— Gróf Széchenyi István nem ezt mondja.

— Minden ember a maga szájával beszél, tekintetes uram — mondja türhetetlenkedve az örökölni vágyó — ezen mi meg nem alkuszunk; hanem beszéljünk inkább arról a szavazatról, melynek hasznát szeretném venni.

— Itt a füszeresnek levele, tekintetes úr méltóztassék elolvasni, — ebből megértheti a tekintetes úr az én válaszomat is.

— Sziveskedjék a tekintetes úr elolvasni, én majd hallgatom.

— A mint kivánja, — hagyja helybe Sipos — és a levelet elolvasá, melynek szó szerinti tartalma következő vala.

»Tekintetes ügyvéd úr!

Egyszer látott a tekintetes úr, kisvárosi nyárspolgár vagyok, szegény szülőktől származtam, s hat esztendei keserves inaskodás után szabadul-

tam föl, azon kereskedésben, mely városkánkban a «Fekete kutya» czím alatt ismeretes. Ha vonzalmamat követhettem volna, most tudós ember volnék; mert nagyon gyönyörködöm az emberi ész csudálatosságán, hogy én e kurta városban fél ív papirra valami fekete görbeségeket rángatok egymás mellé, összerakom, belepecsételem, belököm a postaszekrénybe, s ez a kis papiros elmegy Veronába Tutti-frutti-testvérekhez, azok fölbontják és azok e fekete ákombákomból megtudják, hogy nekem két mázsa szalámira van szükségem. Hol kapnék én olyan embert, ki ezt a tudósítást hat nap alatt elvinné tíz garasért és ha elvinné is, mit csinálnék, ha Veronán innen a szalámit elfeledné és szardellát kérne két mázsát? — megehetném magam. Ó, de szép az, tekintetes úr, hogy én elmehetek ki a gyöpre, ha meguntam az emberekkel a czivódást, zsebembe dugok egy könyvet, s midőn valami okosat szeretnék tudni, kihuzom ezt a jó barátot, beszéltetek vele addig, a meddig tetszik, s ha nem értem egyszerre, elmondja százszor is, nem haragszik, nem duzzog, nem mondja, hogy bolondnak tartom, hogy egy dologért annyiszor zaklatom, — visszateszem és gondolkodva haza ballagok. Enni, inni nem kér a könyv, eláll a fiókban, az ablak között, mestergerendán, soha sem panaszkodik és szolgálatomra áll minden perczben. A ki a könyvet nem becsüli, az azt akarja, hogy legelni járjunk, mint a barom, az is könyv nélkül legel.

Bizonyosan volt a tekintetes úr fűszeres boltban — érezte az olajszagot — hátha még akkor jött volna a boltba, mikor én fölszabadultam, mikor még fagygyúgyertyát is árultunk: elájult volna. Most már az olajat is tisztítva áruljuk, a fagygyú helyett tejgyertyánk van, mert okoskodik a világ. Én szállító is vagyok, a vidékünkön létező gazdasági gépek az én szállítmányaim. Ebben is hogy megfordult a világ. Ha valakinek több fia volt, az élénket ügyvédnek, a vásottat katonának, a szelidet papnak adta, — a szamárnak azt mondá: maradj, fiam itthon, te leszel a gazda. Most kisült, hogy a legokosabbat kell otthon fogni, annak esze a kincses bánya, az okoskodik valamennyiért, kiszámítja, hogy sorvetővel csak fél annyi mag kell a földnek, mint a mennyit az öregek elég bolondul elszórtak; — a józan gazda egy szecskavágóval tíz ember helyett elvégezteti a munkát és legalább öt napszámost megnyer. Az okos gazda jókor biztosítja vetéseit jég ellen, az emberi észnek az elemek ellen is van biztosítéka. Jó úton vagyunk, tekintetes úr, a világ teremtményeinek urává lett az ember, a vad fát kiássa ősi fészkéből, fölösleges galyát levagdalja, a nemesebb fáról beleoltja a fiatal csemetét, és az időt meglopja tudományával és előbb termővé, jobbat termővé változtatja a vad fát. Parancsolunk az állat növésének, a juhot gyapjasabbá és húsosabbá tudjuk nevelni, mint azt a tapasztalat bizonyítja; ki ne örvendezném, hogy

az emberiség a teremtőnek kegyelmével már élni tud.

Az én korom az ötvenedik esztendőhöz közeledik, csendes polgári pályámon az emberek minden osztályával találkoztam, a grófnak, jobbágynak szavait hallottam és világosan megjegyeztem, hogy harmincz évvel ezelőtt egyik ember a másikhoz nem volt olyan közel atyafi, mint most. Hajdan csak a nyavalya, a bánat, a szerencsétlenség csikarta ki az emberből, hogy csak olyan gyarló, mint akárki más — a hideglelés, az étvágy, a tél és a nyár előtt volt meg az emberi egyenlőség — ma a magyar nemes ember főbe vereti magát azért, hogy neki is szabadjon emelni a terhet, mit a jobbágy vitt. Nem ilyen toll, mint a «Fekete kutya» főnökeé, kellene a dicséretre, midőn ily szép dolgokat látunk; de mit leírni nem tudok, szívem, lelkem érzi s azt mondom a tekintetes úrnak, ön kedves rokonunknak közeli barátja volt, ismerte szándokait, azt is tudhatja, mit akart elérni végrendeletének azon szavaival, hogy vagyonát annak hagyja, kiről a rokonok közül kettő azt mondja, hogy öt között annak van legtöbb esze. Azt akarta-e, hogy hárman összebeszéljünk, és valami kicsinált kis haszonért a leghígabb velejűnek is odaadhassuk és a világ nevetve mondhassa, hogy íme, a tizenkilenczedik században is imádják a borjut, ha meg van aranyozva.

Én ezt nem hiszem, rokonunk a fővárosban ismert ember volt, tollal halmozott össze akkora

— *Már e szerént hiába fáradtunk Pestre.*

Vas Gereben: A pörös atyafiak. 269. lap.

vagyont, mekkoráért a «Kék elefánt» czímű bécsi kereskedőháznak háromszor kellett gazul megbukni és több száz embert megcsalni. Azt akarhatta a megboldogult, hogy becsüljük meg önmagunkat, emeljünk süveget az ész előtt és tudjunk igazságosak lenni az iránt, ki családunknak becsületére válik most, mikor a tudatlanság megalázó szégyen.

Ezen értelemben tehát kérem a tekintetes urat, ha a kardossfalvi Kardoss urak fölkeresik önt Pesten és az én szavazatomat kérik, a mit én gyarló tollammal összeírtam, jártas elméjével bővítse ki, s ha azon urak közül az illető a tekintetes úrnak kedvére felel meg, adja neki az én szavazatomat és ha kivántatik, e szavazatot élő szóval és biró előtt is hajlandó vagyok kinyilatkoztatni. Maradtam a tekintetes úrnak . . .» és a többi.

— Uraim! a levélnek vége — nem teszek hozzá semmit, el sem veszek belőle; — a fölolvasottak értelméből méltóztassék kitalálni, hogy a szavazatra számíthatnak-e?

Összenéztek az atyafiak, a válasz könnyű és nehéz is volt, s az ügyvéd másodszor kérte a feleletet.

— Már e szerént hiába fáradtunk Pestre.

— Feleletnek vegyem ezt, tisztelt tekintetes úr?

— Annak mondtam.

— Annak is veszem, s ebbeli megbizásomat elvégeztem, vagy jobban mondva, a tekintetes úr a

fűszeres úrnak leveléből nem következtet kedvező igent.

— Nem.

— Sajnálom, hogy szolgálatukra nem lehettem a tekintetes uraknak, — s ez ügyben teendőm be van végezve, csak azt teszem még hozzá, hogy még egy szavazatról rendelkezhetném ugyan, Kardos Jolán kisasszony részéről; de minthogy az egyik rokon az irányt magasabb értelemben tűzte ki, a másik szavazatot is ahhoz szándékozom alkalmazni.

Erre a Kardossok fölkerekedtek, ajánlták magukat, s a kapun kiérve, az öregebb duzzogva mondja:

— Itt is voltunk!

XXII.

(Az itélet.)

A kérdéses örökségi birtok Komárommegyében lévén, a törvényszék kitűzte a rokonoknak a személy szerént vagy meghatalmazottak által való megjelenését. E határidő az előbbeni jelenet utáni egy hónapra volt kitűzve, s a méltóságos asszony elkészíté tervét, hogy az atyafiakat ujjára szedje.

Nagyon udvarias levélben kéreté meg a kardossfalviakat, hogy tanácskozás végett helyet választani méltóztassanak; a kardossfalviak élő szóval hoztak választ, gyaníthatólag a Siposnál érzett vereség után.

A méltóságos atyafinak szállásán második kiadásban halljuk azon ajtódöngetést, mihez Sipos ügyvédnél volt szerencsénk.

Az inas nem volt utasítva az érkező vendégek iránt, az előszoba ajtajának hangos döngetéséből kiösmerve a vendégek szalonképességét, gondatlanul kiáltja:

— Bujj be, no!

Az előbbeni vereség elvette mérgét e gorombaságnak, s az inas eszének megbocsátják, látván, hogy csak az előszobában vannak, s a méltóság még a másik ajtónál kezdődik.

— Itthon találnánk a méltóságos urat?

— Majd megtudom — felel a finnyás vendégekhez szokott inas, a falusiakkal megéreztetve, hogy városban a kapu nappal nyitva van, de a nagy urak ajtaján némely ember könyörögve léphet csak át.

— Jó lesz megtudni, de íziben! — veti oda a szót az egyik.

A goromba hang fogott az inason, az érkezőknek nevét is megkérdezte.

— A kardossfalvi Kardossok vannak itt, azt kell megmondani.

Az inas készségét a nyerseség fokozá, besietett a méltóságos úr helyett a méltóságos asszonyhoz, és kedvező válaszszal jött vissza. Kárpótlásul nézte, hogy valami felöltőfélét nem lehetne-e lekapkodni; de a falusiak emberségesen begombolódzkodtak, a vetkőztetésnek tehát be volt vágva az útja.

— Isten hozta kedves rokonainkat! — mondja a méltóságos asszony a társalgó-teremből eléjük lépve, és a hatalmas kezek után nyult, hogy a megelőzésből ne maradjon el semmi.

Nagy megelőzéssel és nyájassággal vezeté a terembe, elárasztá azzal a sima kedvességgel, mi a járatlant mulhatlan elbolondítja. A méltóságos asszony szeretetteljes rokonnak mutatkozék, kevélységét ügyesen elpalástolá, apró részletekig elkérdezgeti családi körülményeiket, azok ismét bő terjedelemmel felelgettek, kivált mikor az Eszterházy-familiát kellett dobszóval kiverni az uradalmakból.

Biztatta őket a méltóságos asszony, örült a nemes büszkeségnek, mely elengedni semmit sem hajlandó, közbeejté az ő nagy összeköttetését, és utasítá őket, hogy vegyék hasznát az ő összeköttetéseinek, parancsoljanak vele, mert kanczellár, országbiró, személynök, koma, rokon, lekötelezett és boldogok, ha érette tehetnek valamit.

A gombok feszültek, a sörélesztő dagadt a kardossfalviakban, szerették volna megcsókolni a méltóságos asszonyt, kinek párja nincsen.

— Összetartók legyünk, kedves rokonaim — biztatja őket a méltóságos asszony — egyik Kardoss már a cseresznyefán van, ez után kapaszkodjanak önök; én férjemért jótállok, nem is kételkedem, hogy vállvetve mindenben czélt fogunk érni.

A kardossfalviak válla megmozdult, támaszkodni szerettek volna.

— Számítók legyünk — folytatja a méltóságos asszony a rábeszélést — osszuk ki a szerepeket, győzzük meg egymást, hogy méltányosak akarunk lenni és a másiktól nem önfeláldozást kérünk, hanem részeseivé tesszük a reménynek és a gyümölcsöknek is.

A kardossfalviaknak tetszett a gyümölcs, jobban, mint a fűszeres fügéje.

— Nyereség lenne rokonságunkra, ha a fönnforgó végrendeleti ügyben egyetértésre vergődhetnénk. Én gyönge aszony létemre nem rendelkezhetem a rábeszélés nagy hatalmával, melylyel a többséget alakíthatnám. Azt talán mondhatnám,

hogy bizonyos állásbeli helyzet, a társadalomban való megkülönböztetés férjemet a Kardossok között legmagasabbra helyezte, s ez állásnak én, a nő, tetemes vagyont áldoztam, ennélfogva merem mondani, hogy ha én férjem nevének alárendeltem vagyonomat, a Kardossok tiszteljék meg önmagukat. Hozzáteszem még azt, hogy előttem becsesebb a szavazat, mely a megösmerést fejezi ki, mint a vagyon, mely vele összekötve van — s e vagyont arra használnám, hogy alkalmunk legyen a résztvevő rokonok iránt a rokoni szeretetet nemcsak szóval, de tettel is bebizonyítani. Önök férfiak, itéljék meg, volt-e jogom így szólni?

A kardossfalviak a veszett fejszének nyelét meg akarták fogni, az asszony szavait megértették, s egyelőre nem kivántak részletesebb magyarázatot.

— Méltóságos sógorasszony a szánkból vette ki a szót — azt mondta el, a mit nekünk illett volna elmondanunk, és még azt a toldalékot is nyilvánította, mi a rokoni szívnek vigasztaló. Minek beszélnénk a dologról többet, szavazatunkat méltóságos rokonunknak adjuk, a szót illő helyen kimondjuk, és reméljük, hogy ő is mond nekünk valamit, a mi nekünk tetszik.

— Még ma, kedves rokonaink — mondja az asszony boldog vidámsággal — ilyen dologban az őszinteség kötelesség. Férjem nemsokára haza jön, (azaz: előrántjuk a sarokszobából,) kedves rokonaink nem teszik azt a szégyent rajtunk, hogy ebédre máshova menjenek, ebéd előtt még a számok iránt tisztában leszünk.

A méltóságos asszony örömében nem találta helyét, a csiszolt padlót nem sajnálta a falusi lábbelik körmöléseitől, és az eredményt ügyességének tulajdonítá.

Mi nem fogunk vitázni a hiúval, hadd gyönyörködjék önhitt győzelmén. A Kardossok ebéd előtt még szét akartak nézni a nagy városban, bucsuzának, világos igérettel a két órai ebédre — azaz: még addig falatozni fognak a vendéglőben, a jó munkának áldomását nem halaszthatták a két órai ebédig.

— Férjem! — fogadja a nő az öreget — kívánjon szerencsét győzelmemhez, az örökség öné, a két szükséges szavazat megvan, a kardossfalviak előbb nyilatkozának.

— Zsebünkben van már a birói végzés?

— Zsebünkben lesz, biztosít az, mit zsebünkből ki fogunk venni.

— Ára is van a szavazatoknak?

— A tizenkilenczedik században élünk, fizetik azt, a ki beszél, meg azt is, a ki hallgat.

— Mit fizetünk mi a két beszélőnek?

— Adni fogunk negyedrészt kettőnek; különben kicsúszhatik az aranyhal.

— Megmondá már nekik a föltételt asszonyom?

— Ez a férj szerepe lesz — mondja a nő, legyen ön barátságos, ura öccseinek igérje meg a negyedrészt és az Eszterházy-pörben hathatós befolyásunkat.

— Kivánsága szerént fogok cselekedni, asszonyom, hanem ha a sült veréb beröpül az ablakon, takarékosabbak legyünk, mint eddig.

— Dixi! — mondja az asszony diákosan, e rövid szóval értésére adván a férjnek, hogy a véleménymondás eddig terjed!

Az ebéd előtti, alatti és utáni társalgásra nincsen szükségünk, az egy hónapot szintén átugorjuk, és szabad királyi Rév-Komárom városában találkozunk ösmerőseinkkel a törvényszék előtt.

Sipos felei helyett meghatalmazottképen jelent meg, s a meghatározott órában a törvényszéki terembe lépett, hol a három Kardoss már együtt volt.

A törvényszéki elnök előadá az összejövetel czélját, a végrendeletet felolvasá, megkérdezé a feleket, megértették-e a végrendelkezőnek szavait, és nincsen-e kifogásuk az egész okmány ellen?

Valamennyien egy véleménynyel helyesnek tartják a végrendeletet, és újabb kérdésre kijelenték, hogy szavazásra jöttek.

Az elnök felolvasá az érdeklettek neveit, a meghólt mérnök helyett az igazoló okmányok szerént Kardos Jolánt nevezé meg, s ekkép rendbehozván a személyek sorozatát, fölszólítá a két előálló Kardosst a szavazásra.

— Mi, kardossfalvi Kardoss testvérek méltóságos Kardoss Ferencz urra szavazunk, kijelentvén, hogy a mi véleményünk szerént köztünk őt illeti az első hely.

— Méltóságos Kardoss Ferencz úr elfogadja a szavazatokat, és maga nem szavaz másra?

— A nekem adott szavazatok által magamat igen kitüntetve érzem s azokat elfogadom.

— Még hátra van két szavazat . . . véli a biró.

— Azok a szavazatok a többségre szükségtelenek — mondja Sipos ügyvéd — más többséget pedig nem alakíthatunk, minthogy a kardossfalvi Kardoss urak maguk ellen más mellett szavaztak, feleim a szavazásról lemondanak.

Rövid időre távozniok kelle a teremből.

Sipos e szerint tudhatta, hogy kié lészen a többség; hanem az örvendező atyafiságot feledve, félrevonult egy ablakmélyedésbe, s megemlékezék egykori főnökéről, ki megfogadtatá vele, hogy az első itélet kétségbe nem ejti, s erejének hatalmát a második fordulónál fogja éreztetni. Majdnem ellágyult, szívében a hála újra kicsiráztatá a fogadást, valamint a pályának dicsősége is ingerlé megfordítani az elveszett ügyet. Véletlen visszatekintett, meglátta a kárörvendő mosolyt a kardossfalviakon, kik itt a háta mögött összekacsintgatának, — ez még inkább ingerlé, és jelentvén a jegyző, hogy az itélet készen van, Sipos ment a terembe legelől.

— A végrendelet szavai szerint az örökség annak itélendő, kiről két rokon azt vallja, hogy valamennyi között a legtöbb esze van, két szavazatnál fogva a törvényszék méltóságos Kardoss urat vallja örökösnek, és az örökséget neki kiadatni rendeli. Van a felek közől valakinek ellenvetése, és akar föllebezni?

Egy pillanatnyi csönd után Sipos csengő hangon mondja:

— Igen!

A kardossfalviak elhalaványodtak, Sipos folytatá:

— Feleim egyik, Kardos Jolán kisasszony most lépett a tizenyolczadik eszendőbe, — a szavazók közől egyik sem ösmeri a kisasszonyt, soha sem is látta, így lehetetlen volt biztos itéletet mondani, hogy az öt családtag közől melyiknek van legtöbb esze.

— Egy leány! — mondja az öregebbik Kardoss majdnem ordítva.

— A lelki tehetség isten adománya — mondja Sipos — nem kizárólagos kiváltsága a férfiaknak, és elég példa tanusítja, hogy a feleségnek több esze van, mint férjének. (Mindenki czélzást vél.) Ismétlem tehát, hogy igaztalanok lennének a rokonok az ellen, kit még nem is láttak, ha időt nem adnának a lelki erő kitüntetésére. Fölebbezem tehát az itéletet, kérvén elhalasztását az itéletkimondásnak és ha a rokonok közt a meghatározandó idő alatt többsége nem lesz, ám jusson érvényre a mostani szavazat.

A biróság a fölebbezést elfogadá, az ügyvédnek okokkal való fejtegetését bejegyzé, s nehogy untassam az olvasót, átugrom a törvényes eljárás hoszszát, csak a végeredményt írva ide. Az itélet kimondása egy évre elhalasztatott azon föltétellel, ha Kardoss Jolán kisasszony azon időnek lefolyta alatt két szavazatot nem kap, az örökség az első szavazat szerént fog méltóságos Kardoss úrnak kiadatni.

Nagy érdekkel hallgatta Siposnak részletes előadását.

XXIII.

(Küzdelmek.)

A mérnökné csak akkor tuda meg az eredményt, mikor a fölebbezett itélet visszaérkezett. Előbb semmit sem remélt, rá sem gondolt a pörös tárgyra; de mégis nagy érdekkel hallgatta Siposnak részletes előadását, és a beszélő mellett leányát egészen feledte. — Jolán mint valami városi ujdonságot hallgatta az első itéletig; mikor az ügyvéd a felebbezési részleteket beszélte, munkája mellett kezei lehanyatlának; mert a törvényes eljárásnak tárgya most már ő volt — előretolva, védelmezve, s központjává téve az emberek figyelmének, hogy azok szavait mérlegeljék, beszéljenek róla, s még az utczán is rábámuljanak, kémlelve a merész felebbezőt, kinek egy év alatt be kell bizonyítnia, hogy több esze van, mint a családban négy férfinak.

Az ügyvédnek utolsó szavánál anyja nyakába dőlt, és keservesen sirt a leány.

— Nem értelek, kedves leányom! — vigasztalja az anya.

— Anyám — szól a leány a sírást elerőltetve — mi a nagy városban is úgy élünk, hogy mindenkinek idegenek vagyunk. Napi teendőnk elfoglal bennünket, időnk nem marad arra, hogy utczán

jártunkban láttassuk magunkat, ekkép nem volt alkalmuk az embereknek beszélni rólunk. E pörnek, vagy minek nevezik, második szaka egyedül miattam keletkezett, birák, ügyvédek, rokonok, kiváncsiak, s ezek által nagy száma az embereknek időtöltésül is beszél olyan tárgyról, melyben egy nőnek szerepelni kell.

— Hadd beszéljenek, kedves lányom.

— Fognak is beszélni, egy leányról, kinek kedve lenne a nagy kényelmet elhalászni, úszni kényelemben, végigjárni a váczi-utczának divatraktárait, láttatni magát a bámészok által, s e miatt egy szerencsétlen órában elhitte, hogy eszével ki fog négy férfin, ügyvédet keresett, megbízta a védelemmel; mert elég meggondolatlan és önhitt, hogy a biró előtt vagy nem tudom hol, kifog rajtuk, agyonbeszéli őket, és kicsikarhatja tőlük a szavazatokat. Így itél majd rólam a világ, s maholnap a kapuban ácsorognak a kíváncsiak, hogy a hiú leányt megláthassák. Ez ríkatott meg anyám.

— Ha én nem mondom és Sipos úr nem mondja, ne törődjünk mással.

— Anyám! fáj szívemnek, hogy először merek neked ellenmondani, — de jó szíved megbocsátja lányodnak, hogy védelmezi magát. Nem vagyok elfogult, eszem többször mondá, hogy az embereknek joguk van méltányolni a szépet, a jót, melylyel a gyöngébbeket kell és lehet buzdítani. Atyám beszélte, hogy a történetirás az igazság szövétneke; elsorolja a nagy tetteket, melléjük helyezi a nagy bűnöket, mindkettőt példának és

igazságszolgáltatásért. A napi életnek is van igazságszolgáltatása, kedves anyám: elbeszélik az emberek a jót, a rosszat, és arról itéletet mondanak. A napi események sorába kerül a mi családi viszonyunk is, — s ha én jelentkeztem egy nyilvános eljárásban, melynek végeredménye tetemes anyagi előny, melyet szellemi előnynyel lehet elérni, mit gondoljanak mást, mint hogy én azt az előnyt óhajtom elérni, s ennek előzményeképen hiszek is előnyeimben. A férfi tizenkét oskolában bizonyítványokra tett szert, a polgári pályán való jelentkezése a környezetben meg is biráltatott, és hogy hasonfeleivel versenyre kél, természetesnek, megengedhetőnek vélik; de mikor én a törvénykimondónak kezét a végrehajtásban megállítám kiskorúságommal, minden ember elcsudálkozik a — leányon. A tükör előtti hiúság a falak titka, — és míg a falak között marad, senkinek semmi köze hozzá; de midőn én, Kardos Jolán szólok, s a versenyre időt kérek, megcsodálnak, megmosolyognak és hiúságomat hátrányomnak mondják. Így érzek én, kedves anyám, és szívemben érzem, hogy igazam van.

Kardosné nem tudott felelni a zaklatott leánynak, tehát Sipos vette át a szót.

— Igazat adnék a kisasszonynak, ha kisasszony a törvényszék előtt személyesen jelent volna meg, és jogát saját szavaival védelmezné, és a jogos reményre az időt maga kérné; de nincsen Pesten olyan férfi, ki ez ügyben a kisasszonyt az ügyvédnek cselekedeteért úgy merné szóba hozni, hogy

a miatt önnek bánata legyen. Kisasszony, a jogügylet tanult foglalkozása az ügyvédnek, s a jogi szabályok magasztos fogalmain belül köteles az ügyvéd, a félnek képviselője, a jogot védelmezni, s a mit egyelőre bizonyítékkal el nem érhet, időnyeréssel elérhetővé tenni iparkodik. Az ügyvéd kötelessége szerént ragaszkodik a törvény által megengedett pörorvoslatokhoz; hasonló előnynyel éltem, midőn az itéletet felebbeztem, és hogy jól is cselekedtem, bizonyítja a megrendelt elhalasztás. — És most már legyen szabad kimondanom, hogy az általam elért előny, részben felemnek használván, egyszersmind az én szellemi tőkémnek öregbedése is — és az egész közönség nekem tulajdonítja az eljárást, mit joggal magamnak is tulajdonítok. Végül pedig azt mondom, hogy éppen a kisasszony az, kit úgy akartam védelmezni, hogy ne csak mint felemet, hanem mint egyént is megvédelmezzem.

Az érzelemmel elmondott szavak az anyát egészen megnyugtatták, a leányt valamennyire lecsendesíték. Kardosné a növendékek miatt a szomszéd szobába ment, Sipos látta, hogy a leány egészen megnyugtatva nincs, azért elhatározá, hogy a végmegnyugtatásig el nem távozik.

— Jolán kisasszony — bizalmával az örökségi ügyben előfordulható körülményekre engem tisztelvén meg, viszont hallgatag azon kötelezettség háramlék rám, hogy a bizalmat csak addig tarthatom meg, míg azt meg nem ingattam . . .

A leány Siposra nézett, s minthogy előbbi sza-

vainak hevét némileg sokalá, félt, hogy az ifjú megbántódott.

— Hogy helyzetemet megitélhesse a kisasszony, fölemlítem, hogy én nem volnék most itt, ha egy Kardosnak tanítványa nem volnék. Az elhunytnak szeretete minden jóval elárasztott, neki köszönöm, hogy pályámra nem a kis ajtón, hanem a tárt kapun mehettem be, s ezen pillanatban mindazon kényelemmel rendelkezem, mit ő a legszélesebb bizalom folytán élvezett: el vagyok ügyekkel halmozva. Ezt neki köszönhetem, és tudom, hogy mi a hála! Bizalmas óráinkban tapasztalatának tárházát is kinyitá, a tudásnak gyakorlati részébe avatott, s minthogy a rokonszeretetet elfösvénykedte tőle a sors, a pályának örömeihez menekült és kinyilatkoztatá, hogy ha gyermeke, rokona nincs, legyen legalább egy hűséges tanítványa. Ösmerte a megboldogult a pályát, annak nehézségeit, s éppen az akadályok legyőzésében lőn kartársainak kitűnő példánya. Megfogadtatá, hogy a nehézségek el nem csüggesztenek, az ügyet elejteni nem fogom, míg annak mentő eszköze van, ha a reményt annyira védhetem, hogy a biró végkép el nem lökheti. Megfogadtam igen is, hogy az akadályoknál a mesterre emlékszem vissza s érette küzdöm tovább. A Kardos-oskolának engedelmes, hű tanítványa akarok lenni. Jolán kisasszony, s az első nehéz kisérletet az ön érdekében végeztem. Ezt szükséges volt megmondani, s az ügyvédbe helyezett bizalmat ezzel igazoltam.

Jolán először fogá meg kezét Siposnak és megadással mondja:

— Ön az egyedüli férfi, kivel órákig beszéltem, — ön egy maga elvitázza szívemtől azt, mit igaznak véltem. Az ön szavai értelmemet és szívemet együtt győzék meg, ezt hálával mondom ki; de kérdem önt, ha az ügyvéd előnyt nyert számomra, ez előnyt érvényesítenem kellene legalább két férfi ellenében, s ha ön egy férfi, úgy meggyőz, hogy véleményemet magam is hibásnak tartom, mikép győzzek le a szavazatokért kettőt? Hol van ehhez a tudomány és az a bátorság, mely nélkül néma maradnék?

— Kisasszony, ezuttal adós maradok a felelettel.

— Nem akar ön felelni?

— Nem tudok, kisasszony.

— Óhajtja ön, hogy én megnyerjem az örökséget?

— Tiszta szívemből.

— Azt hiszi ön, hogy boldogabb leszek az örökséggel?

— A boldogságnak nem ez a föltétele, Jolán kisasszony — magyarázza az ügyvéd — de a vagyon az aggodalmaktól menti meg önöket — és engem az ösztönöz, hogy a megboldogult ön helyett atyjának szánta e viszonyban a szerepet. A sors beleszólt az emberi szándékba, de én meg nem adom magamat a balsorsnak sem, míg birkózhatom; azért a dolgot éltetni akarom, míg élhet.

— Büszke férfi! — mondja a leány — meggondolta-e, hogy az ön által óhajtott eredmény egy nőt fog megkinozni.

— Miképen?

— A fölidézendő mérkőzés által — felel a lány. — Tegyük föl, a rokonok találkozni fognak velem, szemügyre vesznek, mint valami eladandó czikket, beszéltetnek, a tárgyakat változatos rendben szedik elő, hogy szavaim tanuságot tegyenek rólam. Rokonaim nyereségvágya kemény birám lesz, lesik ajkamról az értetlenséget, megmosolyognák gyöngeségemet, s midőn a győzelemre egy hajszálnyi reményem sincs, erőlködésemnek kigúnyoltatását bizonyosan várhatom. Akarja ön, hogy rokonaimnak az a diadal is kijusson, hogy kinevessenek?

— Nem akarom.

— Meggondolta tehát előbb is, hogy én ki nem kérdeztethetem magamat?

— Meggondoltam.

— Ah, ha ön engem megnyugtathatna, hogy az ön tudtával soha sem mer egy rokon is hozzám közeledni, hogy engem kikémleljen.

— Magam is szeretném kitalálni e megnyugtatást: — mondja Sipos — mert nem akarnék önnek alkalmat adni, hogy figyelmére méltatlan legyek; a mint ön előtt törpe maradtam, földi boldogságomnak vége.

A leány alig mert lélekzetet venni; mert az ifjunak hangja gyaníttatá, hogy mindjárt többet is mond.

— Jolán kisasszony — ma mindent koczkára teszek: bizalmát és barátságát egy másik szóért: a szeretetért.

— Mára tartotta ön e szót? — kérdi a leány megilletődve.

— Évekig hallgattam volna talán; de ma megnyugtatást kér egy másik ügyben.

— Sipos! — mondja a lány fölegyenesedve üléséből, és a bizalmas megszólításhoz kezét nyujtva, — ön választott, ám lássa, kiállom-e az összehasonlítást? Önérzetem nekem is sokat mond, és nem félek az ön kezét megszorítani; de e kéznek ára van.

— Meghallgatom! — mondja az ifjú ünnepélyesen.

— Visszavonulhatunk a családi ügytől?

— Többé nem, az én kigúnyoltatásom nélkül — a visszavonulásban ön itélne el engem.

— Jó, folyjon le a dolog reménység nélkül.

— Mint embernek semmi közöm a reménység tárgyához; de mint ügyvéd nem tágítok.

— Azt is helybenhagyom; de a küzdelemre nem alkalmaz kisérletet?

— Ezt megigérem.

— Jó, . . . az alku áll: a mint tudtával egy kisérlet történik a mérkőzésre, mi a leányt szeréntem megalázza, . . . büszke tanítvány, az ön mesterének huga önre nézve meghalt.

— Elfogadom a föltételt, jóságától csak azt kérvén ki, hogy rokonai közől akárkit is csak jelenlétemben fogadjon el.

— Az ön nyugalmáért: igen!

— Még egyet, Jolán kisasszony! — kéri a fiú kalapját fölemelve.

— Semmi titkolódzás, . . . valljunk meg hát mindent.

— Szólhatok az édesanyjának is?

Jolán hirtelen a fiúnak ajkára tevé kezét, mintha erről hallgatnia kellene, fejét lehajtá néhány pillanatra, utóbb a fő felemelkedék, az ujjak leszabadulának az ajakról — és némi küzdelem után azt mondja:

— Ám legyen — mondja meg ön holnap, . . . ma hadd alugyék el azon gondolattal, hogy lánya még egyedül az övé.

XXIV.

(Újabb remények.)

A remény az életnek sörélesztője! azt mondá egy nem poéta, ki a mostani versfaragoktól abban különbözik, hogy e mondásáért nem követel halhatatlanságot.

A kardossfalviak hazamentek Komáromból, boszúsan; mert a konczot elkapták a szájuk elől, s esztendeig kellett még utána várni. Egy esztendő hosszú idő a várakozónak, s a ki kénytelenségből várakozott, megérti a magyar közmondást, melyben a mai veréb is többet érőnek mondatik a holnapi túzoknál.

A két rokon kifogyott a káromkodásból, mert ezzel lassan telt az idő, nyugodtak a méreg után, s a nyelv helyett eszök foglalkozott. Tapasztaltuk, hogy hosszú uton sok eszébe jut az embernek, az ébren álmodás kellemes képeket tol az ember elé, s a remény ilyenkor ver csirát az emberben.

— Öcsém! — mondja az öregebb testvér, — hosszú idő az az egy esztendő.

— Egy tavasz, egy nyár, egy ősz, egy tél, — egyszer megsülhetünk, egyszer megfagyhatunk, kétszer nyughatunk, ennyi kerül ki egy esztendőből.

— Úgy-e bárányból toklyó lesz egy esztendő alatt?

— A malaczból süldő, sőt egy kis kukoriczával több is.

— Öcsém! azt látom én, hogy egy esztendő alatt minden változik, hát a mi szerencsénk nem nőhetne bárányból toklyóvá? — okoskodik az öregebb — a multkor hamar elütöttük a dolgot, az igaz, megijedtünk attól a fiatal prókátortól, s mindjárt odanyargaltunk a méltóságoshoz, — most van időnk, hányjuk-vessük meg jobban a dolgot, talán drágábban is elkelnénk?

— Neked van több eszed, — mondja boszúsan a fiatalabb, — gondolkodjál te.

— Azt már megcselekedtem, azért is mondom, hogy ha a gyapjúnak fölebb mehet az ára, — azt a portékát áruljuk, a mi van, irjuk meg a méltóságosnak, hogy az egynegyedről egyharmadra szeretnénk átváltoztatni az igéretet.

— Ennél én is okosabbat mondok, kináljuk meg az özvegy asszonyt a fele örökséggel, ennyiért szóba állhat velünk, talán a prókátor sem dob ki.

— No, én nem mernék többször odamenni, — szabódik a másik, — hallod-e, még álmomból is fölijedek, olyan kérdéseket ad föl, hogy a hideg is kiráz.

— Ha te nem akarsz elmenni hozzá, elmegyek én.

— Nem mersz elmenni — kételkedik a bátya, hogy öcscsét feltüzelje.

— De biz elmerek, — mondja indulatos hetvenkedéssel emez.

— Majd meglátom.

— Meg is láthatod; mert a jövő pesti vásárkor elmegyek, s ha azóta új két sor foga nőtt annak a prókátornak a régi mellé, még sem félek tőle.

— Bár csak megverne, — mondja még inkább fokozva a durva bátorságot.

— Ott is lennék én olyan ember, mint te.

— Kék folttal jösz majd haza, előre meg is rendelem a borbélyt köpölyökkel.

— Nohát azért is elmegyek, — mondja nagy hangon; hogy a kocsis megfordult, meg is szólítá: Marczi, te is hallottad a beszéd utolját, a jövő vásárkor elmegyünk Pestre, te fogsz engem vinni, elkisérsz Sipos ügyvédhez, a szobaajtóig kisérsz, te nyitod be az ajtót, te is csukod be utánam, és bizonyságom leszel, hogy bemegyek.

— Majd akkor elhiszem.

Sok embernek megvan az a gyöngesége, hogy a tagadás ellenében a Dunának is neki szalad. Az öregebb Kardoss ura öcscsét ezen eszközzel sarkantyúzta a vállalkozásra.

Koronkint ügyesen e tárgyra csavarta a beszédet, és a csirát keltegette, hogy a testvér utóbb nem várta a pesti vásárt, fölrakodott egy hosszú kocsira, és megindult a budai oldalon Pestnek.

Sipost a leánynak gyöngédsége és túlérzékenysége nagyon a gyalogútra szorította. Ő az időnyerés által elérhetőnek vélte a rokonokkal való találkozást. A találkozások kiszámítás nélkül is alkalmat szolgáltatnak a megösmerésre, és a míveltebb eszű fitogtatás nélkül is kifejti szellemét, s a

másikban önkénytelen fölgerjeszti a becsülést. A testvérek egyszerű eszű, parlagon elkérgesedett posztóruhás emberek voltak, s az oskolázatlan embertől az oskolák padján rájuk ragadt diákszó különbözteté meg. Bizonyos családi reménybeli jog korán egy hosszú pörbe zavarta őket, s a boldogtalanok az évi jövedelemnek fölös részét e telhetetlen állatba dugdosták. Elfogultságukat az ős erőnek tévútra vetődött buzgalma még inkább növelte, és óvakodtak mindenkitől, ki náluknál okosabb volt, és be akarta bizonyítani, hogy bizonyítékok nélkül a reménybeli jog csak reménység, min még a birói kedvezés sem segít. Ezért kerülték az okosabbakat, az ostobák szájtáltó bámulása pedig biztatta őket.

Az ész táplálékot kíván, — mert éhen elsorvad, és urának rosz szolgája lesz. Ezt ők nem tudták, és csak az óhajtásnak étvágyával vesződtek, — ez pedig mindig a nagy konczot emlegette. Rájuk nézve az emberiség ügye, a haladásnak minden irányban való előmenetele mellékes volt, melyre nekik semmi szükségük. Ilyen emberek a végrendeleti viszonynál fogva kisodortatván otthoni légkörükből, Sipos lehetőnek tartá, hogy a mérnöknével találkozván, még maradt bennük annyi épség, hogy a műveltségnek sugára fölmelegíti lelkük kérgét, és mint a kopár földből kicsalja a tavaszi nap a termőerőt, úgy ösmerendik meg ők is, hogy a tudás becsülésre méltó, akár férfi-, akár nő-ajak mondja ki.

Őt, a mívelt férfit is megragadá a leánynak értelme, sőt több ízben tartózkodásra inté, nehogy

előre törvén, megnehezítse a visszavonulást. Sipos nem szokta a mondatokat előre betanulni; de más száz nővel szemben kevesebb vigyázattal fogta volna kifejezni véleményét. A társadalmi modor elszokott simaságán kívül az eszmét is kényszerült megválogatni ő, kit férfitársai, egykorúak és öregebbek figyelmükkel is elkényeztettek.

Nem rosszúl okoskodott, hogy a mely lép őt megfogta, két oly egyszerű madarat, mint a kardossfalviak, tökéletesen szárnyszegetté tesz.

Ügyességére ez ügyben csak azért lett volna szüksége, hogy az atyafiakat találkoztassa, — ezen pedig nem kételkedett, de a mint láttuk, a kezdeményezésnek útját elvágta a leány, egy vaskövetkezetességű apának gyöngéd, tartózkodó, de önmaga iránt is szigorú gyermeke.

Láttuk, meddig értek el — az örökösödési ügyben. Sipos ügyvédileg annyit tett, hogy onnét vissza nem léphetett, ezt a leány is belátta, de hogy több ne történhessék, azt meg a leány miatt kellett elhatározni.

Nem maradt egyéb hátra, mint a legapróbb körülményt is meglesni, és ha alkalmas rá, fölhasználni, a leánynak megzavarása nélkül.

Sipos jól kiszámítá, hogy az időnyerés alatt a kardossfalviakban még egyszer lobbot vet a nyereségvágy, és hogy ezt a méltóságos asszony is hihetőnek tartja, és nem lehetetlen, hogy a véletlen csapás ellen a méltóságos asszony inkább akar négy szavazatot, mint kettőt, s ő még itt kemény küzdelemre akad.

A rábeszélés hatalmas fegyver, a szerint, a mint a rábeszélők hatalmasak, befolyásosak és érdekeltek. A méltóságos asszony nehéz dolgokkal birkózott, nagyon egyszerű férjét a kitüntetésig előtolta, — ez asszony az érdektől hajtva méltónak tartja az ügyvédre is hajtóvadászatot rendezni.

Éppen így volt; a méltóságos asszony új hálókat vetett ki, jó fütyölő csalómadarakat szerzett, hogy az ügyvédet hálóba csalhassa; de előbb jött a kardossfalvi Kardoss junior.

Nem tréfa, a kocsis az ajtóig kisérte.

Ilyen emberek ilyen tanura szorultak, s ezekkel volt egy sorban megemlítve Jolán. Sipost nem kárhoztatnánk, ha azt vitatta volna is, hogy két ilyen jámbor ember térden állva adja szavazatát.

— Megint itt vagyok ám, tekintetes úr!

— Akármikor, mindig szívesen látott vendégem a Kardoss-rokonságnak bármelyik tagja.

— De jól megnézzen ám engem a tekintetes úr — mondja a vendég egy kis igazolással — nem én vagyok ám az a másik Kardoss, nehogy összetévesszen a tekintetes úr.

— Mindjárt megösmertem a tekintetes urat a szaváról.

— Arról, úgy-e tekintetes uram, hogy én a multkor egy szót se szóltam?

— Most helyrepótoljuk az elmulasztottat is, nemde? — kérdi Sipos egy mosolylyal, mit a vendégnek gyermeteg őszintesége kicsalt.

— Hej!... tekintetes uram! — fohászkodik a vendég, leülve a kimutatott helyre, — két tele

zsákot könnyebben és örömestebb elvinnék ám én most, mint a tekintetes úrral szóba álljak.

— Bizzék őszinteségemben, elhatározott szándékom a tekintetes úrral oly megelőzőleg bánni, hogy akkor se panaszkodhassék ellenem, ha panaszolkodni akarna.

— Tekintetes uram igéretében megkapaszkodom, — mondja amaz nagyobb bátorsággal, — mert én ide nem mertem volna jőni magam, ha a testvéremtől jobban nem félnék, mint a tekintetes úrtól; mert a tekintetes úr fél óra alatt készen lesz velem, ha kidob is; de a testvéremmel együtt kell maradnom halálos holtig.

— Várom a tekintetes úrnak előadását.

— Előadom valahogy, — akadozik amaz, — már nem tudom, az eleje, dereka vagy hátulja jut hamarább eszembe; de a tekintetes úr majd összerakosgatja.

— A Kardos-ügyben méltóztatott hozzám fáradni?

— Igaz, elfáradtam, — mondja, letörölve a meleget a homlokáról, — a multkor Komáromban együtt voltunk, azt hittük fölmenet, hogy a zsákot örökre bekötjük; hanem a tekintetes úrnak éles kése van, és a madzagot tövön vágta ki kezünkből.

— A határidőn ismét bekötik önök, — ha megmaradnak szavazatuk mellett.

— Úgy, úgy, húzkodja ki belőlem a szót a tekintetes úr, — ha megmaradunk szavazatunk mellett; de messze van odáig az idő, az ember holnap nem azt gondolja, a mit ma, s aztán, mi ta-

gadás benne, mi kettőt adunk másnak, pedig nekünk csak egy kellene, aztán mi lennénk az urak.

— Ezt az egyszeregy így mutatja; hanem az élet nem mindig egyszeregy, — elhiszi-e a tekintetes úr?

— Meg ne ijesszen a tekintetes úr; mert mindjárt belesülök, — hagyja csak elmondanom az egészet, aztán a végén is jókor lesz azt mondani, hogy hiába beszéltem.

— Az egyik szavazatot kéri tőlem a tekintetes úr testvére részére, ha jól vélem.

— Eltalálta a tekintetes úr, ... az egyik szavazatot szeretném megszerezni.

— A fűszeresnek levelét fölolvastam, hallotta a tekintetes úr, — maguk sem tartottak rá számot, és a fűszeres szabott árából én el nem engedhetek sem ma, sem holnap, és hogy ő más véleményre térjen, nem mertem elhinni.

— Nem is arról szólok, kérem szeretettel, — esenkedik a junior, — hanem a multkor jól értettem, hogy a tekintetes úr Kardos Jolán szavazatáról is rendelkezik ... beszéljünk erről.

— Arra nem szükség kizárólag hozzám fordulni, ha önök az ő szavazatát kérik, menjenek el szállásukra a nagy térre, ott van nevelőintézetük ...

— Nevelőintézetük van? — kérdi a junior hüledezve.

— Igen, leánynevelőintézetük, melyben leánynövendékeket képeznek ki női munkákban és hasznos tudományokban.

— Küldhet engem oda a tekintetes úr, — nem

úgy vettem én búcsút az iskolától, hogy én még valaha visszamenjek, engem ki nem kérdez többé senki, azért jót állok, meg a bátyámért is.

— Nem tudok jobb tanácsot adni, — magam részéről pedig szorosan ragaszkodom a füszeres leveléhez, — méltóztatik emlékezni a tartalomra?

— Nem azért jöttem, esedezem, — mondja a junior beleizzadva a párbeszédbe, — már most kimondom, ha megszakadok is bele, én azt a szavazatot úgy szeretném... tetszik tudni... ha kialkudhatnám! — mondja nagy nyögéssel, hozzátéve: — Most már üssön agyon a tekintetes úr!

— Tőlem akarja a tekintetes úr kialkudni? — kérdi Sipos elhalaványulva.

— Ha mondanám se higyje a tekintetes úr — mondja kármentésül a vendég, látva a lelki bántódást, — ha ezt mondanám, megérdemelném, hogy az ablakon vettessen ki a tekintetes úr.

— Az alkúval, — mondja a megbántódott fiatalember, erőltetve a szót, — nem voltam megbizva; hanem hogy önnek se legyen panasza, ime, megirom a kisasszonynak, s ön fél óra alatt megnyeri a választ.

Iróasztalához ült, s a következő levelet írta.

«Kisasszony!

Megbizatásomkor elkerülte figyelmemet az a körülmény, hogy a Kardoss-ügyben még alkú is fordulhat elő, a rokonok egyike e pillanatban nálam van, és az alkuszót kimondá; — ön miatt mernék neki válaszolni, de magam miatt, kit ő

megitélhetne, és ön miatt vádolhatna, nem! Ön elolvassa levelemet, és a könnyebbség okáért legyen szabad mondanom, hogy a nem-feleletet érthető feleletnek veszem, tisztelője

Sipos Antal, ügyvéd.»

E levelet megmutatá a vendégnek, előtte bepecsételé, Vendelnek átadá azon utasítással, hogy az irás- vagy szóbeli feleletet meghozza.

— Tekintetes uram! — mondja a vendég hoszszabb hallgatás után, — ha nekem bátorságom volna; de hiába, ha nincsen, mert együtt kell ám élnem az én testvéremmel.

— Máskép mit csinálna a tekintetes úr?

— Olyant, miért a tekintetes úr megdicsérne; de minthogy ilyenre nincs bátorságom, hát most én dícsérem meg a tekintetes urat.

— Köszönöm, uram, sokra becsülöm; mert öntől nem vártam.

— Úgy-e, tekintetes úr, — az a kisasszony nem fog erre a levélre felelni?

— Jót állok érte, — mint arról negyed óra alatt ön is meggyőződik. Nem messze esett az alma a fájától, ha a tekintetes úr ösmerte a leánynak apját.

— Hiréből jobban ösmertem, mint személyesen, — mert még én diák voltam, mikor ő már kenyérkereső volt, s én féltem tőle, mert mindjárt azt kérdezte, hogy mit tudok.

— Elhiheti a tekintetes úr, hogy a leányát akárki bizvást kikérdezhetné, ha e gonosz föltételű örökségi kérdés nem lenne.

Még néhány szót váltának, Vendel visszajött, mint gyaníták, levél nélkül.

— Otthon találta őket?

— Igen is!

— Kapott választ a kisasszonytól? — kérdi Sipos a helyezett érdekeltségében.

— Üresen jöttem, pedig kértem ám választ, tekintetes uram.

— Mit mondott a kisasszony szóval?

— Édes Vendelem, a tekintetes úr tudja már, hogy mit tesz, ha nem felelek.

— Jó hírt hozott Vendel bácsi! — mondja az ügyvéd, és újra kiderült, leült a vendég mellé.

— Tekintetes uram! — mondja a vendég, — úgy-e, most ezt nem úgy álmodám?

— Az emberiség becsületére mondom: nem!

XXV.

(Oldaltámadások.)

Sipos a mérnöknével tudatá a viszonyt.

Az anyák még akkor sem haragusznak nagyon, ha leányaikat kevésbbé várt egyének merik megkérni; mert a kérő megerősíti az anyát, hogy leánya szeretetreméltó, a mit az anya akkor is hisz, mikor nem igaz. A mérnökné csak boldog lehetett, midőn leányát az különböztette meg, kit ő maga is igen szeretett.

Az anyai szív eltelt boldogsággal. Távol esett tőle a világi fogalom, a jövendőnek biztossága; mert a munkás emberek nem szoktak kétségbeesni, ha tehetségeiknek irányt találtak. Gyermekének szívbeli boldogságát látta, mert a választott egyén nemes szívvel és gyakorlott értelemmel e jó gyermeket szerencsétlenné nem teheti.

Az egyszerű emberek öröme nem tör ki, — táplálkoznak vele, mint a malaszttal, mely világot gyújt az emberben, és vezeti a bizonytalan úton. Kardosné a nyilatkozatot helybenhagyásával toldá meg, és a végén hallván a föltételt is, kérte az ügyvédet, ne koczkáztassa a boldogságot, rá se gondoljon az örökségi ügyre.

— A zaklatástól ne féljenek önök, de mint ügyvéd, szem előtt tartom az ügyet végtől-végig.

— Isten neki, — mondja az anya, — akkor lesz nagy az én örömem, mikor hallom, hogy vége a dolognak.

E jelenet után néhány nap mulva írta Sipos azt a levelet, melyről azt előbbeni fejezetben szóltunk. Jolán anyjával azonnal közlé a levelet, és minden kérdés nélkül kimondá anyja előtt a választ.

— Ingerült vagy, leányom? — kérdi az anya.

— Csak izgatott, anyám, — nyugtatja meg Jolán az anyját. — Ez embereknek meg nem tilthatjuk a reménykedést, és eszüknek tanácsát követve az alkut kimondhatónak vélik.

— Rá se gondolj, leányom; Siposnak kár is volt fáradni a levélírással.

— Sőt inkább, anyám, nagyon jól cselekedte! — okoskodik a leány. — Az ügyvéd nem tehetett máskép, a kunyorálónak nem felelhetett nevemben, mikor előnyömre teszik az ajánlatot. Az emberek nem törődnének az én utólagos beleegyezésemmel, őt gyanusítanák, mert előnyömet elejtette; ámbár azt úgy sem hiszik, hogy én ez örökségre bizonyosan számot tartsak. Végül, kedves anyám, Sipos az én meghatalmazottam, . . . a köztünk keletkezett . . .

Itt elakadt a leány, megneveznie kellett volna a viszonyt, mert arról akar ő szólni. Az anya látván a megzavarodott leány, szivére kapá.

— Mondd ki, kedves leányom, mondd ki a szót, anyád hallja csak, és én meghallhatom.

— . . . Menyasszonya vagyok, . . . mit hamar meg-

tudhat a világ — előbb mint az itéletet, s akkor a gondatlan ember az ezerek reményével gyanusítaná vőlegényemet. Nekem jól esett e levél, és nem tagadom, zajosan szeretnék örülni, mert magamért választott.

— Mégis úgy félsz a zaklatástól.

— Az nemünk gyöngesége, hogy félünk — s én nem vágytam soha a zajra az örömben, bánatot még kevésbbé kivánok, mert nem érdemlem meg.

— No, no,... büszkeség ne legyen ez a néhány szó!

— Magad sem hiszed, jó anyám, — mondja meggyőződéssel a leány, — ha megérdemleném a bánatot, te jobban sirnál, mint én, pedig valld meg, jó anyám, nem ríkattalak meg.

— Mindjárt kivitázod magadnak az igazságot.

— Apámnak leánya vagyok, pedig kedves apánk sokszor mondá, hogy az oknak higyjünk csak, — én is megkisértem, talán hasznát veszem.

E vita után lássuk, máshol mi történt?

Az öregebb testvér írt a méltóságos rokonnak, hogy a határidő előtt találkozni akarna, még pedig nem Pesten; mert az gazdaembernek messze út, és sok időveszteséggel jár. Az ő szándékuk ugyan nem változott meg; hanem az ilyen dologról sokfélét lehet gondolni, s ő még ezt közleni kívánja. Ajánlja a levelében, hogy Székes-Fehérvárott találkozhatnának a vendéglőben.

A férj átnyujtá az elolvasott levelet nejének, tűnődjék az; mert ő intézi a háznak diplomácziai ügyeit.

— Ez zsarolás, — mondja a nő ingerülten.

— Mi annak mondjuk, ők méltányosságnak; mert ők adják a két szavazatot.

— Kedvem volna megvetni őket.

— Tegye azt, asszonyom, — legalább nem fogok pirulni előttük. Én meguntam már az ön nagy világát, mely pusztulással fenyeget.

— Ön négykézláb is eljárna, mert nem tudja, mi a magasztosság; de én nem akarok alázatos szolgáló lenni ott, hol méltóságos asszonynak híttak. Az áldozat nehezen esik; de mert menekvést nyújt — rászánom magamat.

— Tehát nem veti meg ön őket? — mondja házsártosan a férj.

— Majd meglátom, — véli a nő, — az ügyvéd fiatal ember, a fővárosban azon emberekkel van érintkezése, kikkel én mindennap találkozom — a kisérlet nem árt, egy hétig ráérünk a válaszszal, — addig talán sikerül a másik oldalról.

— Van rám szüksége asszonyom?

— Semmi! — mondja ő méltósága egy fejbólintással, mi más nyelven azt tenné: elpusztulhat.

A méltóságos asszony felkészült, ügyes észszel elintézte látogatásait, hogy ez alkalommal, úgy véletlen, találkozzék a befolyásos emberekkel, kik neki segédkezet nyujthatnak még e héten. Egy fiatal ügyvédke apró féreg arra, hogy a hatalmas emberekkel szembeszálljon.

A hétnek vége előtt Sipos az így megkerített méltóságok egyikénél volt bizonyos ügynek sürgölése végett.

— Fiatal barátom, önnek sok irigye van.

— Azok az én legjobb barátaim; mert másokkal is tudatják, hogy bennem megirigyelni való van.

— Ezen irigyek egyszersmind ellenségei, és ártani is tudnak.

— Méltóságod e szerint többet is akar nekem mondani; mert ellenségeimtől óvni akar.

— Igen, — tanácslom, ellenségeit tegye barátaivá, s az önnek egyetlen szavába kerül.

— Méltóságod most mindjárt megtudhatja, hogy én milyen gyönge legény vagyok, ki az előnyöket beismerni, hasznomra fordítani nem tudom; előre is kitalálom, hogy méltóságod a Kardos-féle végrendeletre vonatkozólag akar valamit mondani. (A méltóságos úr intett.) Ellenségeim megakadályozhatnák, hogy egy vagy két pöröm nem az óhajtott sikerrel folyna le, s e miatt anyagi rövidséget szenvednék. Méltóságod tudja meg, hogy meghatalmaztatásomnál fogva két szavazatot adhatok másoknak, s e mások nálam voltak olyan alkúra, mely közvetlen vagy közvetve is javamra volt volna; mert bizalmasan mondva, én Kardos Jolán kisasszonynak vőlegénye vagyok; s az alkut mégis lehetetlenné tettem.

— Barátom! — mondja a méltóságos úr nagy bizalmassággal, — nagyon sajnálom, hogy e tárgyban szóltam, azt véltem, sokkal fiatalabb emberrel van dolgom.

— Köszönöm a megkülönböztetést, méltóságos uram, és ha méltónak tart figyelmére, miattam mondja meg az érdekeltnek, ne fáradjon abban,

hogy engem rendes nyomomból kitéríthessen; mert sem szél, sem jégeső el nem rezzent onnét.

— Megmondom, és nem kételkedem, hogy megkimélik önt rábeszéléseiktől.

— Magamat ajánlom! — mondja Sipos és a méltóságost egyedűl hagyá. A méltóságos úr átment a másik lakosztályba; mert a mi méltóságos asszonyunk szívdobogva várta a kedvező választ.

— Ah, ily hamar? — kérdi a mosolygó hölgy, ki is tudna ellentállni méltóságod meggyőző szavainak és tekintélyének? — előre tudnom kellett volna.

— Méltóságod nagyon csalódott volna, — mondja a másik leeresztett hanggal.

— Ah, értem... nem akarja méltóságod, hogy az öröm elragadjon.

— Ennek ne is tessék örülni; mert a fiatal ember különös agyagból lehet gyúrva, ha földhöz vágnám sem törnék el, — e fiatal emberrel nem lehet tréfálni.

Itt a méltóságos úr elmondá a találkozást szóról-szóra, és megmagyarázta a méltóságos asszonynak, hogy vannak emberek, kik a pénzt nem imádják, igényük mérsékelt, a birvágy nem nyavalyásította el lelküket, és irtóztató élvezetük van a becsületességben.

— Ne úgy magyarázzuk a dolgot, — okoskodik az asszony, — én belátok e fiatal ember kártyáiba, mint mondani méltóztatott, e fiatal embert fölkereste az egyik rokon.

— Saját szájának vallomása szerint.

— Mégis elejtette az alkut az atyafiakkal, kik már első alkalommal is férjemre szavaztak.

— Igen, így mondá.

— Az ügyeskedő most finomúl tudtomra adá, hogy a kardossfalviak nála voltak, és így össze akar bennünket veszíteni, s a zavarosban a másik szavazatokat rendelkezésére nyerné, s a nagylelkűt komédiázná.

— Nem ismerem a viszonyokat ily mélyen, hogy tökéletesen méltóságod szerint foghatnám föl az egészet.

— Jó úton vagyok már, a fonalat nem eresztem ki a kezemből! — mondja mosolylyal a hölgy, és megköszöné a méltóságos úrnak fáradozását.

A méltóságos úr megörült a vendég jó kedvének, a kérdést nem értette; de hát boldoguljon, ha megtalálta a kulcsot, mely azonban Sipos szívéhez nem alkalmazható. A vendég eltávozta után egy darabig hányta-vetette a sajátságos tüneményt; mert fiatal emberben több kapzsiságot föltételezett. Röstelte is, hogy a fiatal embert tekintélyével rohanta meg, mert hiába, senki sem áll oly magasan, hogy egy értelmes embernek becsülését ne óhajtaná.

Az árnytól is tartott most már a tekintélyes úr, és másnap fölkeresé Kardos ő méltóságát, hogy figyelmeztesse, miszerint e fiatal emberrel vigyázók legyenek, és hatalmuk élét ne éreztessék vele; mert bizony-bizony elvásik rajta a keményebb fegyver is.

A férj méltán aggódott, szólni is szeretett volna, ha a férj szavának súlya lett volna a folyton mes-

terkedő és uralkodni vágyó asszony fölött. Így az aggodalom maradt aggodalom, és engedte folyni az eseményeket nejének igazgatása szerint. — Fiát számba sem vette, ez vele egy szerepet játszott, az engedelmességét. A nő egyiknek sem engedett beleavatkozást, csak a határozatot közlé velük, s a kijelölt vonalak között mozgatta őket, sem véleményt, sem birálatot nem tűrvén.

— Önnek vendége volt? — kérdi a méltóságos asszony a férjet harmadnap mulva.

— Nem gondoltam, hogy önt érdekli e látogatás.

— Nagyon érdekelt; mert az ön vendége bizonyos fiatal ügyvédről is szólt.

— Tessék a többit is elmondani, látom, én már nem mondhatnék ujdonságot.

— A mennyit mondék, csak eltaláltam, de a részleteket most már öntől várom, férjem.

— Nem tagadom, óvatosságra intett e fiatal ember irányában, hihetőleg oka van reá!

— Ő méltósága bennsült — ez az egész — ügyetlenségét akarja elfontoskodni.

— De talán e fiatal ember...

— Semmi dolgunk sem lesz vele, kikerüljük őt — ez az én szándékom, s az ön vendégének fontoskodására nem fogunk számot tartani.

— Ám legyen, a mint ön akarja.

— Bizonyosan úgy lesz legjobban.

XXVI.

(A méltóságos asszony fia.)

Arszlán lett a reményteljes csemete, szépen felöltöztetett divatbáb, kényes mozgásokkal, nagyúri modorral, s az anya e csinos bábra akarta fölrakni azt, mi az apára föl nem fért. A fiú anyja parancsát várta, de még nem hivatá.

A méltóságos asszony tervelt, s e tervben fiára számított, a csinos, jól öltözött arszlánra, a méltóságos asszony fiára. Ő mindezt kelendő pénznek számítá, miből az egyszerűek első pillanatra eszüket vesztik. Ha czélt akarunk érni, a fegyvereket készen kell tartani, s kiösmerni az embereket, hogy milyen fegyverrel lesz a győzelem legkönnyebb.

Nőkre gondolt ő méltósága — ő maga is nő, hiú a végtelenségig, dicsvágyó a telhetetlenségig — vonjunk következtetést más nőkre — bizonyosan azok is dicsvágyók és hiúk; tehát hizelkedjünk nekik.

Csöngetett.

A belépő inas által az úrfit hivatta, ki azonnal sietett anyjához.

— Maga ma nagyon elegáns — dicséri az anya a fiát — idáig meg vagyok elégedve; s még jobban, ha szavaimat megérti, és egy kis diplomácziai ügyességgel a rábizandókban pontosan jár el.

— Nagyon nehéz lesz a megbizatás, kedves anyám?

— Egy ilyen jól öltözött csinos arszlánnak nagyon könnyű — ha a szónak is hasznát tudja venni. Figyeljen ide, maga, kis szeles. Néhányszor említé már a mérnökéket, a leányt föltünőnek mondá — tudtam, hogy ilyen úrfiak a szépet meglátják, — na, ma engedékeny leszek, bemutathatja magát. Mint rokonnak nincsen szüksége bemutatóra. A multra nézve mentse ki magát a családi viszonyokkal, és a többi; igyekezzék a nők figyelmét megnyerni, és jelentse ki, hogy a rokonsági viszonyt fönn akarná tartani. Próbatétre küldöm önt; röpüljön maga is egy kicsit, hogy majd a nagy világba már begyakorlottan lépjen be. Eszén legyen — a családra, tudja ön, szükségem van — saját jövendőjeért néhány hónapi csevegést ne sajnáljon; a szó olyan tőke, mely nem fogy ki, csak lélekzettel bírjuk. Menjen, maga — remélem, nem lesz nehéz ez a leereszkedés a pásztori órákra. Menjen, menjen, maga szeles fiatal ember.

Bérkocsin ment a nagy térre, a jól ösmert házban útmutatás nélkül megtalálta a mérnökné szállását.

— Én Kardoss Cæsar vagyok — mutatja be magát a hölgyeknek — kegyeteknek rokonuk, ha ugyan elfogadnak annak, ámbár e kedvező esetben is büntetésre méltó volnék, hogy ily későn jelentkezem; de nagyon magas az a fal, mit egy végrendelet közénk vont, sokáig tartott a megkerülés; de most itt vagyok, hogy önöket szívből üdvözöljem.

— Nem várt vendég — mondja a mérnökné tisztelettel, — de azért nagyon örvendünk.

— Jolán kisasszony is? — kérdi az úrfi a leány felé fordulva.

— Örülök; mert azt vélem, hogy önt a rokonszeretet vezérelte hozzánk.

— Semmi egyéb — bizonykolja az ifjú — én nem avatkozom a családi fontos ügyekbe; mert nem szeretem a komoly tárgyakat, elálmosodom rajtuk.

A mérnökné helylyel kinálta meg őt, előre bocsánatot kérvén, hogy néha távoznia kell a növendékek miatt, vagy azok jönnek be, mert próbatétre készülnek.

— Szegény kis lánkák, tudom, szintúgy félnek a próbatétektől, mint én; mert, az igazat megvallva, nem szerettem tanulni.

— A történetet sem? — kérdi Jolán.

— Mind egyféle unalmas háború — ölték, vágták egymást az emberek, soha vége-hossza, — minek azt mind fejben tartani? ezután is ilyen lesz a folytatás, azt meg úgy is közelről fogjuk látni.

— Hát a természettant?

— Atyám azt mondá, hogy az mérnököknek, gyógyszerészeknek való, . . . nem is gyötörtem vele magamat.

— Pedig kár volt — veti ellen Jolán — a természettan megjutalmazza a tanulmányozónak türelmét, megtanuljuk belőle az elemeket, azoknak alkatrészeit, mi a harmat, eső, dér, hó? — miként alakulnak ezek léggé és viszont, a légrészekből miként

támad eső, dér, hó. A növényekben megtaláljuk a légrészeket, és e gyönyörű átmenetekkel kétségtelen bizonyítják, hogy az anyag nem vesz el a világban, csak átváltozik.

— Kedves kis húgom, maga professzor.

— Igen, — nekem tanítványaim vannak.

— S talán éppen a természettanból is ön oktatja őket?

— Az az én szakmám volt az egész évben, s a kiszabott részt el is végeztük már.

— Ugyan ki volt az a kegyetlen, ki az én kedves szép hugomat e gyötrelmes tudományra fogta?

— Szegény boldogult atyám nagy türelemmel ismertette meg velem.

— Ugyan hát vallja meg, rokonkám, mi hasznát veszi ebben az életben a természettannak?

— Apámtól is kérdezték ezt, ő ugyan másképp felelt, mint én most: mindennapi kenyerünket keresem meg vele — mondja Jolán büszkeséggel, s akkor a leány arcza valami magasztossá változott át; ámbár a vendég ezt valami kínos vallomásnak tartá, mintha ezt szégyenlené a lány, hogy ő most ily megalázva él, holott az egyik Kardos a harmadik utczából is bérkocsin hajtat ide s a kapu előtt hagyja a fogatot ácsorogni.

A mérnökné jobban érté leányát, s hogy a vendég rokona ne lássa az ő megilletődését, ürügygyel a növendékekhez távozott.

— Önt kifárasztja ez a pedáns foglalkozás, kedves hugom, — én ezt nem fogom tűrni.

— S mit fog ön cselekedni? — kérdi a leány

— *Legyen önnek bennem bizodalma.*

inkább a beszéd folytatása kedvéért, mint kiváncsiságból.

— Valami jutott eszembe, s azt valósítani fogom — szaval a fiú gyámatyai gondoskodással — legyen önnek bennem bizodalma, én most nagyot gondoltam, mit ön nem fog kitalálni; hanem ha bizalma lesz.

— Ahhoz több idő kivántatik — jegyzi meg a lány az avatkozót némileg hátráltatva.

— Idő, ... idő? — tünődik az úrfi — azt mondja meg inkább, kedves rokonkám, meddig fog ön még kis gyermekekkel vesződni?

— Míg a szükség e gondtól föl nem ment.

— Lássa, ... erre több idő kell, mint a bizalomra, melyet mint rokon, már is jogosan várhatnék kegyedtől; mert hisz bátyja vagyok ...

— A harmadik izen, ... ekkép meglehetős távol — teszi hozzá Jolán, a távol fokozat megemlítésével gyöngítvén a rokoni jogot. A fiú erre elvörösödött, és egészen más értelmet ragasztva a harmadik íznek megemlítéséhez, tusakodva mondja:

— Ez nemcsak nem akadály, sőt nagyobb tért enged: tehetek, mint rokon, jó barát, és a többi — veti utána az úrfi szelesen, de mégis csellel — az ön sorsát nem engedhetem az idő fogainak, az a vasat is megemészti.

— Én sem leszek kivétel.

— Az öntől függ, ... sorsáról akárki is rendelkezhetik, ... azt tanultuk, hogy az isten szabad akaratot adott jóra és rosszra; tehát önnek nincsen szabad akarata sorsára nézve?

— Nincsen, ... mert nekem egy jó anyám van, kinek én nagyon szeretek engedelmeskedni.

— Őt is meggyőzzük ... Én fogom meggyőzni, ... bizom magamban, ... hiszi ön?

— Hinni csak akkor hihetném, ha csak távolról is gyaníthatnám, hogy ön mit akar, odáig, bocsásson meg, ... sem ellene, sem mellette nem szólhatok.

— Nem sokáig várakoztatom önt, szép hugom — mondja az úrfi fölkelve, a mint az ajtónak megnyilásakor a mérnökné belépett, — most búcsúzom; de nemsokára őszintébb leszek; hanem, kérem, ne legyen addig még szebb.

— E szót megtiltom — mondja Jolán a hizelkedést elutasítva.

— Mikor az egész város fiatalsága beszéli, — s nekem van tilalom kiadva?

— Igen, ... a többinek, minthogy nem beszélek velük, nem tilthatom meg.

— Megtiltom én! — mondja az úrfi nagy páthosszal — mától fogva lovagja vagyok önnek. — Ezzel meghajtá magát a leánynak, s aztán az anyjától búcsúzék el.

Lehetetlen volt e kéretlen és kelletlen ajánlkozást elutasítani, a vendég elment, s Jolán kínos órákat szenvedett át Siposnak eljöveteléig. Alkonyat előtt Sipos megérkezett, s a leánynak izgatottságát látva, kérdé annak okát. Jolán elmondá, hogy ki volt a vendég, valamint a párbeszédet is.

Sípos nem szólt bele az utolsó mondásig; de az alatt birkózott a haraggal, nehogy itt kitörjön. Vetélytársa nem lehetett az elkényeztetett és szellem

nélküli ember, e szerint jött vagy nem jött, az közönyös; de e fiatal ember küldött farkas, küldetésének czélja van anyjától, ki az eszközöket keresi czéljához, s ha férjét háttérbe tolhatá, miért ne tolhatná előre fiát, ha azt czélszerűnek véli. E vakmerőség mélyen sérté Sipost, a czélkergető asszonynak számítgatását oda látván irányozva, hogy e széplelkű leányt játékul használja, és egy czifra divatbábot elégnek tartson az elkábításra.

Ám gazdagodjanak, a szavazat alkú szerint biztosítva lesz a méltóságos családnak; mert Sipos nem fog egyezkedni, épen úgy nem a leány; tehát mi kell még? A kardossfalviakat fogják e leány által sarokba szorítani? Csak ijesztőnek használnák e leányt, kiről a Mária-képet lehetne lerajzolni, s a mintának lelke olyan hófehér, hogy e megtiszteltetésre is kiválasztható.

Ajkára vette már a szót, hogy idő előtt sürgeti a szavazást, és a leánynyal lemondat, csak a fájdalomtól mentse meg; mert az apja halálánál inkább maróbb lenne.

Jolán elmondá a párbeszédet, Sipos közbeszólás nélkül hallgatta végig.

— Eddig van! — fejezi be Jolán az elbeszélést.

— E haszontalan arszlán kemény megfeddésre méltó — mondja Sipos elkeseredéssel.

— Megkimélhettek volna ő méltóságaik e leereszkedéstől — toldja hozzá Jolán majdnem sírva.

— Előbb tanácsolni akartam valamit, de az nem alkalmas fegyver e büszke népnek, még kinevetnék

engedékenységünket; de meg kell menekülnünk e tolakodástól.

— Azt hiszi ön — kérdi Jolán — hogy e fiatal ember folytatja látogatását?

— Ha nem akarná folytatni, először sem jött volna ide, az kétségtelen; mert az ő czéljuk ki van tűzve, s azt el akarják érni; eddig pedig az elérve nincs, tehát készen lehet ön a második látogatásra.

— Ments meg isten! — ijed föl a leány.

— Jolán kisasszony, e tisztet az isten rám bízta, majd én meg is mentem önt tőle — mondja Sipos nagy elhatározottsággal.

— Ha ön ezt nyugalmasabban mondta volna, mindjárt földerülnék.

— Ne nyugtalankodjék tehát, — szólt, magát leküzdve a fiú — a szó segítsen önön — többé ne legyen titok — megmondhatom mindenkinek, hogy ön menyasszonyom.

— Nem feledte el ön a feltételt?

— Fájdalom, e föltételt szigorúbbá tette ez embernek megjelenése, a végrendelet nem foglalkoztat e pillanatban, hanem az ön nyugalma.

— E nyugalomért hát beleegyezem az ön kivánságába.

— De kérnem kell önt, hogy ha ez ember még egyszer belépne e lakba, mielőtt viszonyunkat megtudná, nem fog ön találkozni vele, vagy rögtön elhivatnak önök engem is.

— A mint ön kivánja.

— Isten áldja meg önt! — mondja Sipos elbúcsúzáskor, és a leánynak kezét ajkához emelé.

Haza sietett az ügyvéd, útközben néhány jó barátjának megmondá, hogy vőlegény és meghatalmazá őket, hogy ezt bárkinek elmondhatják.

Sipos arra számított, hogy a hír megszaladja a várost, és a legközelebbi huszonnégy óra alatt mohón elbeszélik egymásnak az emberek, hogy a főváros legszebb hölgye kinek menyasszonya. A rossz hírnek egy pár óra is elég — erre tán huszonnégy óránál több nem is kivántatik. E hír eljutván a méltóságos asszonyig, vagy az asszonyban támad föl a józanabb ész, vagy a fiú találja ki, hogy jelenlétével alkalmatlan, és számba veszi azt, ki nálánál magasabban áll.

Az ifjú Kardoss anyját otthon találta; mert ő méltósága a hatásnak igazolására várt. Nyugtalan volt, — némely pillanatban a leereszkedés megszégyeníté; de a kardossfalviak alacsonyabban állnak. Itt meglelé az egyensúlyt, és kimenté a kárhoztatott lépést.

Az óra lassan haladva is haladt, — az úrfi sietve rohant anyja szobájába.

— Üljön le, maga, kis szeleburdi — utasítja az anyja — hogy rohan a szobákon keresztül. — Üljön le, vegyen lélekzetet, aztán szépen sorban mondjon el minden szót; majd aztán megmagyarázom.

— Anyám — mondja a fiú még fuldokolva — sohasem láttam szebb leányt.

— Azt már mondta ön máskor is, — nem kell egy dolgot kétszer mondani.

— Okos is, anyám — a férfiakat is zavarba

hozná — engem legalább végkép meggyőzött — hisz, anyám, az professzor.

— Mérsékelje magát, édes fiam — a dicsérettel igen bőkezű, — mondja el inkább a párbeszédet, majd én megtalálom azt, a mit ön nem értett, és megbirálni nem tud.

A fiú meglehetős élénk emlékező tehetséggel ismétlé anyjának a párbeszédet. Minden szót elnyelt a nő, s az első szakaszban tájékozta magát a leány szellemi ereje felől. E leány rútul lepályázná férjemet, — gondolá a nő, de azért hallotta a fiúnak előadását. Midőn odáig ért, hol a fiú gondoskodási beavatkozásról szólt, mire a leány a beavatkozás jogát kérdé, ismételteti az idézett mondatot.

— A bizalmat jogosan várhatom kegyedtől; mert hisz bátyja vagyok. Erre ő azt mondja:

— A harmadik ízen, . . . ekkép meglehetős távol. — Erre az anya kutatólag mondja fiához intézve a szót:

— Úgy? . . . a harmadik ízen? . . . e leányt én is megdicsérném ügyességeért. Halljuk csak odább, hihetőleg itt nem szakadt meg a beszéd.

— A harmadízi rokonság a bizalomra nem akadály, sőt nagyobb tért enged; tehetek mint rokon jó barát — és a többi — mondám, az ön sorsát nem engedhetem az idő fogainak, az a vasat is megemészti, mire ő azt mondja, hogy: Ő sem lesz kivétel.

— Nos, tovább?

— Az öntől függ — folytatám — sorsáról akárki is rendelkezhetik — azt tanultuk, hogy az Isten szabad akaratot adott jóra és rosszra; tehát nincsen

önnek szabad akarata sorsára nézve? Mire a lány ezt felelé: Nincsen, mert nekem egy jó anyám van, kinek én nagyon szeretek engedelmeskedni. Aztán továbbá...

— Elég, édes fiam,... e leány kifogott magán — és jól mondá, hogy professzor; hanem én átlátok az eszén. E hiú kis babának jó oskolája volt; lássuk, mennyire számított? Még ma levelet fog ön neki írni — az ilyen hiú leánykák mohón kapnak a váratlan kitüntetésen — írja meg, hogy a pörbeli viszony egy nagy elhatározásnak áll útjában, segélje a válaszfalat ledönteni. A válaszból kikémlem, hányat ütött az óra.

— Anyám tehát valóban azt hiszi...

— Igen, valóban. Csak menjen maga, írja meg a levelet, aztán hozza el, ki fogom javítani. Magának még útmutatásra van szüksége, mert maga szeles, és egy kis deklamáczió azonnal lefőzi.

A fiú elment a nehéz munkára; mert az anya kormánypálczája alatt nagyon nyögött és a keménység elviselhetetlen volt.

A férj is bejött, sürgölte nejét a rokonoknak adandó válasz miatt.

— Holnap fogunk neki írni.

— Ön, asszonyom?

— Én majd csak az alapvonalakat jegyzem ki, önnek ezzel kevesebb vesződsége lesz.

— Bár csak már vége volna.

— Ön már nagyon elfáradt a munkában — gúnyolódik a nő — az lesz ám még a kellemetlen, mikor a tömött erszényt haza kell hozni.

XXVII.

(A levél.)

De könnyű most Amerikába utazni, miután már Kolumbus fölfedezte. Az úrfi órákig mártogatta tollát a létartóba, az okos gondolat még egyre csak a fekete lében van, az okosat előtte kiírták belőle. Kisimítá a papirt, melléje borjukat, verebeket rajzolt, — betük azonban nem álltak maguktól sorba. Így időzött több óráig; biztatásul fölirván utóbb a papir elejére:

Kedves hugom!

A toll fogott, és hosszan gyötrődve, e levelet fogalmazta:

«Tegnap óta küzködöm magammal, az ön sorsának bizonytalansága nyugalmamat elrabolta. Nem tudom, okosan cselekszem-e, ha rokonszeretetemet odaunszolni bátorkodom? mert én nem tudok eget-földet igérni, csak azt, a miről rendelkezhetem: igaz barátságomat. Ön ezt, meglehet, kicsinyli, mert én mondom, az ön vetélytársának fia, kit ön bizalmával nem ajándékozhat meg...

Utálatosak az ilyen pénzkérdések, eltépik a rokonokat, önt tőlem, holott ennek kellene össze-

forrasztani bennünket. Kedves hugocskám! Mindketten fiatalok vagyunk, ránk a tavasz napja sült, mi egy szál virág mellett is elábrándozunk; ne hagyjuk diadalmaskodni az anyagi kérdést a nemesebb indulatok fölött. Ha az én barátságom érne ön előtt valamit, megkönnyebbítené utamat, szülőimet az ön nemes gondolkozása meghódítaná, és én érvényre emelhetném azon szép fogalmat, melyet még kimondani nem merek. Az ön szava ez ügyben oly kölcsön, melylyel az én lelkemet váltaná ki a nagy engedelmesség alól — s a megváltott lélek önhöz repülne.

Hogy megkönnyebbítsem önnek a választ, ha nem ír, annyit tesz, hogy ön békére nyujtja kezét atyámnak, és engem egy kézszorításra vár.»

A fiú a levelet félig a leánynak, félig saját anyjának írta. Ha anyja komolyan akarja érteni, ő komolyan is veszi, mert a leány szép és művelt, és szavazatával valamicskét ér is; ha az anya ürügynek használja, elteszi a vallomást a többbi hazudság mellé, hisz azt madzagra fűzve gombaként árulhatná; ezt az anya is tudja és csak játéknak nevezi, szerénte az ilyen fiatal ember e nélkül elunná magát. A fiú kikapta az utasítást, hogy győzedelmének jövendőjét le ne kösse; mert arról az anya fog rendelkezni annak idejében.

A fiút nem merték háborgatni, a méltóságos asszony ezt megparancsolta, mert a gyakorlat szerfölött nehéz. Ő méltósága is vesződött, egy levélpapirra következőket jegyzette:

«Férjem uram Fehérvárra fél nappal később érkezik, mint a kardossfalviaknak igérte, az ilyen szemtelen követelőknek az engedékenységet kávéskanállal kell osztogatni, mert étvágyuk kielégíthetetlen, ha nagy készséget tapasztalnak. A multkori összeget megigérjük, ha a kis lány el nem kapta a horgot, mit neki vetettem, — ha e kis ügyeskedő lépre nem akad, férjem uram is nyöszörögjön; czélozgasson más osztozkodásra, mert annak is kell alamizsna, hogy a későbbi csalódásért ne jajgasson nagyon.

Meg ne ijesztesse magát a kardossfalviak sopánkodásával, — azok most jégesővel, földindulással mentik árverelésüket; de ha már semmikép sem engednek, igérjen ön többet — a mit épp úgy nem fogunk megtartani, mint ők nem — ezzel le lesz kvittelve e mostani arczátlankodás.

Férjem uram ez utasítást ismételve elolvassa; mert máskép bizonyosan bakot lő, ha neje kiereszti kezéből a gyeplőt. Ó, ha én lennék az ön versenytársa!»

Az első lap betellett, beporozta és átforditá a levelet, hogy a másik oldalra is irhasson valamit később; fiának lépteit hallá, betette az iratot a papirtartóba.

— Ily sokáig tartott a levélírás?

— Nem akartam elszeleskedni, hisz anyámnak is meg kellett mutatnom.

— Majd elolvasom, hagyja maga a levelet az asztalon, reggel majd meghallja véleményemet, tíz órakor itt legyen.

— *Ne bízza a levelet másra.*

— A mint parancsolja anyám.

A fiú távozta után az anya elolvasá a levelet, mely szerénte jól volt fogalmazva, adott reményt, mit vissza lehet vonni, van benne barátság; az ára is meg van határozva, egy kis homály is, mi a hiúnak légvár, a valót keresőnek köd. Nagyon keveset fog az anya változtatni a levélen, — általában meg van elégedve a fiúval.

Az inas vendégeket jelent, a levél az íróasztal fiókjába került s onnét reggeli tíz órakor bujt ki a napvilágra az utolsó megolvasás végett.

Ő méltósága későn kelt, a fáradság nem is eresztette volna föl a nyugalomból, de a levél sürgetős volt, s az órát meghatározá fiának, tehát tábornoki pontossággal megjelent. Panaszkodott fiának a késő lefekvés miatt, a vendégek hosszabban maradtak, mint máskor, s ő most egész nap főfájásban fog szenvedni. Elővette a levelet, átfutá és a »megkönyebbítené utamat« után rajzónnal ezt jegyzé: egy szavazattal.

— Fejezzük ki az eszmét világosan — írja fiam ujra a levelet, üljön íróasztalomhoz, ott talál levélpapirt.

Az utasítás szerint leült, levélpapirt húzott ki, megírta a levelet, felolvasá:

— Tegye takaróba, írjon rá czímet.

— Ez is megvan; — mondja a munka bevégeztével.

— Ne bízza a levelet másra — nem akarom a cselédekkel tudatni, hogy ez emberek hozzánk tartoznak — a levél postán pedig estelig késhetnék —

fáradjon föl maga, úgy sétálgatva, és valami bámészkodó által küldje föl a nevelőintézetbe.

— Rögtön megyek — mondja a fiú, anyjának fájós fejét megcsókolva s távozott.

A hölgy fáradtan ereszkedék egy karszékbe, s ott lehajtá fejét, kinyugodni a mámort.

Sipos fölküldé Vendelt a mérnöknéhez, hogy előfordulható esetben őt használhassák küldés végett; mert Sipos az úrfi szerepével tisztában volt. Vendel tíz óra után ment föl még pedig örömest; mert a vén huszárt Jolán az elkényeztetésig kitüntette, a vén huszár a finom kezeket nagy hálával csókolgatta. A kapunál egykori rekrutáját látta nagy nyalkán lépegetni, most már nem volt oly lompos és kuszált, mint valaha, s Vendel morogva megdicséré az úrfinak cselédjét.

— Hohó, a mi Vendel bácsink — kiálta messziről az úrfi — él még, Vendel?

— Nem írták még meg a földi obsitomat, nagyságos úrfi — míg elkészül, csavargom ebben a rongyos világban.

— Látom, maga ide tart, talán Kardosné asszonysághoz megyen.

— Eltalálta, nagyságos úrfi, egyenesen oda.

— Az én régi szolgám lesz annyi emberséggel, hogy e levélkét a kisasszonynak átadja.

— Ej, ej, úrfi — dorgálja Vendel, hány mázsa levelet írt, mióta nem láttam.

— Vagy két mázsát édes öregem, hanem azért ezt fölviszi.

— Ha az úrfi megengedi, hogy a tekintetes asszonynak adhatom át e levelet.

— Kópé, maga, hogy gyanakszik, ingerkedik az úrfi — no ne féljen, e levelet hugomnak irtam, de lelkiismeretének megnyugtatásául adja a tekintetes asszonynak — jelentse kézcsókolásomat — maga hű Cerberus.

— Így már majd csak megteszem.

— Ha hűségesen elvégezte, holnap eljöhet hozzám a régi számlával, Vendel, egyszerre kielégítem a mostani levélbérrel; siessen öreg.

Könnyedén fütyörészve lóggatá el magát a belváros felé; hanem Vendel kezében mázsákat nyomott a levél. Az asszonynak is odaadhatta a fiatal ember szavai szerént; de miért nem írta hát egyenesen annak? Okoskodott, okoskodott az öreg s az utolsó gondolatot fönhangon mondja:

— Tisztára kinyalta az inas, azt látom; de a ruhakefével nem fér a szolga a gazdája lelkéhez, — erről a levélről tudnia kell az én uramnak is; hanem előbb átadom.

Becsöngetett az ajtón s a kisasszony szobájába ment.

— Drága kisasszonyom, én hoztam valamit, a kapuban adták a kezembe, — de ha a levél hasonlít a gazdájához, én a kályhába vetném.

— Meg ne ijeszszen Vendel.

— Én ijedtem meg, drága kisasszonyom; mert én ösmerem a levélnek íróját, hogy őszüljön meg mindjárt, ha megkeseríti az én kedves kisasszonyomat.

— Ha olyan nagyon fél tőle Vendel bácsi, nem fogom elolvasni, míg anyám haza nem jő.

— Okosan cselekszi a kisasszony; mert a ki ezt írta, az idén száz ilyent bizonyosan írt s tán mind egy vágásra.

— Akkor vigye vissza, Vendel — mondja Jolán, vissza akarván adni a levelet.

— Kardoss úrfitól való, kisasszonyom, ne küldje vissza, a tekintetes asszony ebből a levélből a gyomrukba lát.

A vén embernek szót fogadott a föllázított leány s a kimenő Vendelnek elfeledte megmondani, a mit gondolt, hogy e levélről Siposnak nem akar szólni; mert a férfiak e szavakat fontra teszik, és keserves számadást kérnek a burkolt értelemért is. Remegve várta anyját, hogy annak tanácsa támasza legyen, s egyúttal bevághassa az erőszakolásnak útját, nehogy Sipost a mérséklet elhagyja, és őt kétségbeejtő lépésre kergesse.

— Nem, nem! még gyanítania sem szabad, hogy e levél érkezett: szorongásom tolmácsolja, hogy a férfiak ez ügyet keményebben magyaráznák. Anyámtól kell itt tanácsot kérnem.

Kitekintett az ablakon, hogy anyjának közeledését messziről láthassa a nagy téren át, és el nem jött onnét fél óráig, nehogy a levelet egy pillanatra is megláthassa. Vendelt az előszobában vélte, így az utasítást majd későbben adja neki — pedig Vendel már ura előtt állt.

— Küldték, édes Vendelem? — kérdi az ügyvéd rosszat gyanítva.

— Nyargalva jöttem, tekintetes uram — alig értem a kapuhoz, a nagyságos úrfi csipett meg, és egy levelet nyomott a markomba, hogy a kisasszonynak adjam át.

— Jaj! — ha visszaadta, Vendel.

— Nem adtam vissza, hanem kialkudtam, hogy a tekintetes asszonynak is megmutathassam; mert jobb azt tudni, hogy a levelet csak úgy ablakon át akarja-e becsusztatni; mert akkor mindjárt széttéptem volna.

— Tudja a kisasszony, hogy eljött?

— Ha azóta keresett, akkor tudja, mert én nem mondtam, hogy hazajövök.

— Ruhámat, Vendel, dolgaimmal azonnal készen leszek.

— Visszamenjek?

— Nem lesz rá szükség, Vendel — de köszönöm a hírt. Ez az én legkínosabb napom.

— Tudtam, hogy az a vásott gyerek rosszabb a halálmadárnál.

— Emberére akadt, ez lesz utolsó levele.

Az irodában kiosztogatá a fogalmazványokat, felöltözék, hogy mérnökékhez menjen.

Jolán meglátta anyját a nagy térnek első sarkáról haza jönni — szíve hevesebben dobogott, mert a következő negyedórában mindketten fognak sírni. A városban nem szaladhatott anyja elébe, nem inthet, nem kiálthat — s a jó anya fáradtan a tanítványokkal való séta után, ballagva közeledik lakásuk felé.

Megjöttek — a gyermekeknek órai szünetük

van még, így háborítás nélkül olvashatják át a vészteljes levelet, melynek tárgyai lehettek, okai nem.

— Anyám! — Siposnak igaza van — ez emberek nem nyugosznak; nézd, e levél érkezett tőlük — legyünk erősek, anyám — olvassuk el, e levél megkisérti a mi bátorságunkat.

— Olvasd el, gyermekem, hangosan — én ma buzgón imádkoztam; mert álmomban szegény atyádat láttam s akkor nem félek.

A leány anyjának bátorságától megerősödött valamennyire, feltöré a levelet és érthetően elolvasá.

Egyszeri elolvasásra kitalálták a levélnek értelmét, az ügyes fogást, a mi a kapzsiságnak volt odalökve.

Az önhittség e szavakat leírhatta, a lelkiismeretlenség játszhatott így és az ügyeskedés a csapdát is kitette, hogy a nem felelés, tehát a könnyebb rész, adja meg neki a kellemes választ.

— Anyám! nem fogom e levelet kétszer elolvasni — eszem nyugodt, felelni fogok. Remélem, az apának van hatalma fia fölött és megkimél, ha az emberi alakban van valami, a mi érez.

— Nem közöljük Sipossal a levelet?

— Ments Isten, hogy őt is megkeserítsük, anyám, a következmények fájdalmasak lennének s ezt te nem akarhatod.

Sipos az utolsó szónál már belépett, tartásában hiányzék a nyugalom, arczában bánat és izgatottság mutatkozék, hangja pedig elváltozott.

— Korán jövök vagy későn?

— Tizenegy óra már! — mondja a mérnökné a szavaknak mindennapi értelme szerint.

— A levelet értettem — mondja Sipos fáradt hangon, melyet az indulat elölt.

— Ha már tudja, ám olvassa el — mondja Jolán fölvéve a levelet — adjon önnek az Isten nagy nyugalmat és aztán türelmesen hallgassa meg az én véleményemet.

Átvette Sipos a levelet, figyelmesen elolvasá, mialatt a nők egymással beszélgettek. Sipos a prédaleső körmöket látta a levélből — s ekkép a ki nem mondott reményekre vonatkozó szavakat erkölcstelen játéknak bélyegezte. Még kezében tartá a levelet, az első lapra könnyen ráfértek a sorok, az aláirás szintén az első oldalon volt, több nem következhetett.

Keze remegett és kiejté a levelet.

Hirtelen utána nyúlt, s a szétterjesztett papirt újra fölvette, a sorokat újra elolvasá, hogy minden szónak értelmét az elhelyezés szerént megitélje.

Jolán remegve várta Siposnak megszólamlását, mely mindig késett.

— Ne olvassa még egyszer — esedezik Jolán — egyszeri elolvasás után lehetetlen elfeledni, dobja tűzbe azt a levelet.

— Úgy fél tőle, Jolán kisasszony?

— E szenvedés még most az enyém, minek osztozzam meg önnel e kiméletlenségen?

— Ne féljen — mondja Sipos, az olvasást félbe

nem hagyva — az olvasás után nyugodtabb leszek, mint reméli.

— Megmagyarázza ön e nyugalmat?

— Meg; de nem ma — mondja Sipos különös vidámsággal — ön elhiszi, a mit mondani fogok: ez emberek keservesen bűnhődnek, saját vétkük veri meg őket.

— Így nyugtat ön meg engem?

— Válaszolni akar az én kedves menyasszonyom?

— Ez már bizalmasabb hang — s az én vőlegényem e levelet elégeti, vagy elteszi . . .

— Fél, hogy e szánandó embert anyjáért lakoltatom meg?

— Attól félek, . . . igen nagyon félek.

— E levelet meg kell tartanom, Jolán kisasszony; de mert megtartom, s az ön kezéből veszem át, magánsérelem tárgya nem lehet, — így elvihetem.

— Vigye el — most már nem félek, s megirom válaszomat az apának.

— Ugyanazt tanácsoltam volna.

Jolán iróasztalkájához ült.

XXVIII.

(A felelet).

Jolán íróasztalkájához ült, leírni fájdalmát, a rokonkéznek megköszönni a szégyenteljes döfést.

«Méltóságos uram és rokonom!

Azon szóval szólítom meg, a melylyel méltóságodnak fia hajlékunkba lépett, váratlan és nagy meglepetésünkre. Okot nem adtunk a lépésre, magunk hasonlóra Méltóságod ellenében nem mertünk vállalkozni; mert az elutasítás keményen szégyenítő azoknak, kiket meggondolatlanságért még nem szégyenítettek meg.

Ajtónk előtt nem áll fényes ruhájú cseléd — nem jelentik be az érkezőt és nem utasíthatjuk el a vendéget, nem menthetjük ki magunkat a látogató elől; mert a ki ajtónkon kopogtat, kivétel nélkül be is léphet. Bennünket a társadalmi fogalmak védenének az előszobák őrei helyett, s ha belépett hozzánk valaki, nem ijedtünk meg; mert föltettük, hogy mások az illedelmi kötelességet elsajátíták — és e fogalom alatt védve vagyunk.

Méltóságod fia tegnapelőtt vendégünk volt. — Családi nevünket mondá ki, s az abból folyt

párbeszéd gyanút nem gerjesztett bennünk, hogy a vendég más lehessen. Az első találkozás nem vált örömünkre; mert az ügyeinkbe való avatkozásra a multból csak a legszorosabb összeköttetés és szivélyesség következtethetett volna jogot. A párbeszéd kizárólag személyemhez intéztetvén, igyekeztem elutasítani a kéretlen jóakaratot, mely az elutasítás daczára fokozatosan élénkült, s oda növekedett, hogy első találkozásra a legrajongóbb rokonnak sem szabad jóakaratját odáig fokozni; mert az nem jóakarat volt, hanem alku regénybeli reményekre.

Ma a tegnapinak folytatását kaptuk a levélben. A levélírást megelőzi az elhatározás, a levélnek szavain elmélkedni szoktak, kivált ha a szavakat nem közönséges mindennapiságért írják le és hatásukért eredményt várnak. A hozzám intézett levél írásbeli és bővített szerkezete az előtte való napi társalgásnak, melynek irányát Méltóságodnak fia határozta meg s ezen irányt a levélben bővebben kifejezve látom. Az irány a köztünk fönnforgó pénzbeli kérdés, mely nevemhez és így személyemhez is van kötve és unszoltatom szavazatom kimondására. Nem látom át, miért nem intéztetik hozzám a szó Méltóságod által, ki polgári és életkori viszonyánál fogva, mint rokon, azt mondhatná: Hugom, te leány vagy, nemednek a szerénység erénye, ne versenyezzél a férfiakkal, főleg velem, tisztelj bennem valamit, a kort, az állást, a hosszú évek tapasztalását — erre tudnék válaszolni; de miért

szólal meg Méltóságodnak fia? miért kerüli azt a pontot, mely fölöttem érvényes lehetne, szavazatomét; hanem e helyett a leánynyal áll szembe, a reménykedővel, a szegénynyel és tapasztalatlannal?

A szegénység csak addig fáj, míg számba nem vettük erőnket és nem tudjuk, van-e tehetségeinkben fegyver, mely a szegénység ellen állhatatosan küzdeni fog. Atyám halála után szűk vagyonkánk maradt és elesvén gyámolunk: a szegénység, a jövendő életnek gondja aggasztott bennünket. Rokon nem jött tanácsadónak, egy idegen vezetett önismeretre és példából bizonyítá be, hogy még a nők is tőkésítettek össze némi tudást, melynek kamatja elegendő a napi szükségek födözésére. Atyám a történet, természetrajz, természettan, földrajz és egyéb tudományokra játszva tanított, — de hasznukra nem gondoltam, míg egy jó barát, éppen nem rokon, látván szükségünket, mely bekövetkezendő vala és bátortalanságunkat, mely számba nem tudta venni a meglevő előnyt, figyelmeztetett, hogy vegyük ennek hasznát, nyissunk nevelőintézetet, éljünk tudományunkból s a szükség elkerül bennünket. A mindennapi fogalom szegényeknek tarthat bennünket ma is, — de nem vagyunk szűkölködők; mert tanulmányunk eszközzé vált és jól használva, tisztességes állást biztosít. Méltóságodnak fia eljött hozzánk, megsajnált engem, azt a szegényt, kinek tőkepénze nincsen és semminek itélvén a tudást, mely

élelmünket megadja, szánandónak itélt helyzetemben, tapasztalatlanságomra épített és mondott olyan dolgokat, melyek értetleneket és éppen azért csak a reményen tengődőket, könnyen megkábítanak.

Hiszem, hogy Méltóságodnak fia levelének fogalmazványát megtartá, méltóztassék azt elolvasni és értse meg Méltóságod abból, hogy az általam adható szavazatért mit igér nekem ő, a férfi, a világfi, Méltóságodnak fia. — Tőlem szavazatot kér, ezt világosan kifejezi. S mert a világban már minden áruczikk — nagylelkűen igér valamit, egy elhatározást, egy szót, mit kimondani nem mer.

A tapasztalatlanságot föltételezi s annak csalétkül veti a reményt, mely a hiúnak kellemes, hizelgő és mindent igérő, csak el kell hinni. Én azonban nem rendelkezhetem a hitről, először, mert okom van a hitnél többre: tudatom van, hogy a nagyvilágban a szív ritkán kérdeztetik meg és Méltóságod hasonló esetben fiának szavát atyai értelemmel megsemmisítheti és meg is semmisíti; másodszor én Sipos ügyvéd úrnak menyasszonya vagyok, az voltam már tegnapelőtt is, következésképen Méltóságod fiának jogot nem adhattam — remények osztogatására.

Mint Kardos-leány utalok Méltóságodnak rokonérzelmeire, ne engedje, hogy én játéktárgy legyek fia kezében és egy pillanatra is ürügye legyen az önhittségnek olyan rábeszélésre, mi-

ben az én szivem csak lapda, mit hintálni és földhöz verni is lehet.

Két napi szomorúságomból a holnapi nap levásíthat, ha a beavatkozás elmarad és meggyőződöm, hogy Méltóságod nem engedi kigúnyoltatni azt a nevet, mely öné is, mit a férfi sem viselhet nagyobb becsülettel, mint a nő, ha annak tisztaságát megőrzi.

Ezen esedezésemet megújítom,

Méltóságodnak tisztelő rokona

Kardos Jolán.»

Vendel vitte el a levelet a családfőnek és valamit gyaníthatott, hogy oly nagy büszkeséggel vitte a kijelölt helyre. Az úrfi itt is éppen a kapuban találkozott vele.

— Hohó — Vendel — feleletet hozott?

— Dicsérjen meg a nagyságos úrfi — úgy-e megjobbította magát a vén Vendel? — azelőtt feleletet sem hoztam, de még a levelet sem vittem el, — ma el is vittem, hoztam is helyette.

— Adja ide Vendel.

— Lassan, nagyságos úrfi, más gazdája van ennek — amott jön a méltóságos úr — annak szól a levél.

— Miféle levél az? — kérdi megijedve az ifjú.

— Nagyságos úrfi, ez olyan lesz, mit ha az úrfinak adnék, nehezen tenné az ablakba.

A végszónál az öreg úrnak átadhatá a levelet, s emberségesen elvégezvén a bizományt, haza ment. Az öreg feltöré a levelet, az aláírást megtekinté,

az első sorokat is átfutá — s a bevezetés megmutatá, hogy a házi kormánytól eredt e levélnek indító oka. Még az utczán elolvasá, nagy szégyennel fölment nejéhez és megmutatá neki.

— Asszonyom, olvassa el e levelet — érthetően van írva, a nőterv ellenében nőfelelet — a férfi itt csak nyomorult eszköz, fájdalom, — az én fiam.

Az úrnő átvevé a levelet, elolvasá, a kezdetén pirosodó haraggal, a végén holthalaványan. A kudarcz így fizet, a lelki fönség így öli meg a ravaszkodást.

— Azt hiszem ez a levél igazat beszél.

— Ha ön prókátora akar lenni — elvesztem a pört — de ezt csak önért koczkáztattam.

— Jut még valami szerepem a következendő fölvonásokra, asszonyom?

— Ön megint elfogult, — tehát nem jut szerepe, a fehérvári úttól is fölmentem, elmegyek én, — a férfiaknak nem lehet hasznukat venni.

— Megnyugszom itéletében, asszonyom, — ha jelenésem lesz, adja tudtomra.

— Csak az utolsó fölvonásban, ott önről lesz szó személy szerént, ott önre szavaznak.

Ez kemény gúny volt és kárpótlás a vallott kudarczért; mely kegyetlenül fájt és senkin sem lehetett bosszút állni, még az úrfin sem, — el is tisztult az útból.

Az öreg rég nem volt neje irányában elhatározott, mint ma; férfiészszel belátta, hogy a férfiengedelmesség csak a lakosztályban követelhető,

ha azon túlterjed, szégyen és kárhozatos, mint éppen előbb bebizonyult. Szivének jósága volt gyöngeségének alapja s e szív vérzett a bántalmon, mely az ő rokona ellen intézteték.

A szabadba ment, csatát vívni eddigi tehetetlenségével. Csalogatta a jobb érzelem, hogy erélylyel vessen gátot a szégyenteljes hunyászkodásnak; mert a mit e nő czifra kitüntetésből rárakott, túlságos engedékenység kigúnyolta.

A régi kelevény érett, nem lesz tanácsos egy újabb kellemetlen érintés, mert elfogy a béketűrésnek olaja.

Még nem dűlt el a lelki tusa, határozatlan ment haza, — de kezdeményül egy szeretetteljes levélben megírá a mérnöknének, hogy támadástól, minek ő nem volt intézője, többé ne féljenek.

XXIX.

(A bűnnek büntetése).

A fehérvári útnak kellemetlenségeivel az úrhölgy küzdött meg, a kardossfalviak makacsságát azonban csak részben törheté meg. A szavazat árát fölrugtatták és csak nyakas küzdelemre engedtek el egy jó részt és az úrhölgy a végcsomót megkötötte ünnepélyes — igérettel. — Az előbbeni összegről amúgy is volt írásbeli egyezségük, — a mostani toldalékot jóhiszemre alkudták.

Nagyot lélekzett az úrnő a munka bevégeztével; mert a két Kardoss megszegte nyakát a falnak és a rábeszélés változatos szócsavarásaira kurtán azt felelte: Mi már odahaza megegyeztünk, ... hogy!

Nem engedett a diplomatanő, a déli harangszó után két óráig nyaggatta az atyafiakat, s az éhség nagy kínnal engedelmesebbekké tette őket, részben le hagytak alkudni.

— Szerencsénk, hogy magam mentem — mondja férjének, . . . ön nem boldogult volna velük.

— Az egész ügy nem érdekel többé. — Dörmögi a férj közönyösen.

— Érdekel engem uram! — pattant föl a hölgy a képzelt hálátlanságon ; — köszönné meg inkább,

hogy a jövendőnek kényelméről gondoskodom ön helyett is.

— Az én kényelmemről ne gondoskodjék, asszonyom — veti ellen a férj — meghúzom magamat falun, ez az én kivánságom — rám nézve a városi élet gyötrelem.

— Ugyanaz rám nézve a falu, pedig ez örökség nélkül el kell hagynunk a várost.

— Adná isten.

— Mi lelte önt? a nyugalomban, a semmitevésben, látom, egészen megrozsdásodott? Hát fiával mit csináljak?

— Ügyvédi oklevele van, apja is ott kezdte, nagybátyja is . . .

— Talán álmában megjelent önnek az a derék úr és fölmondá önnek is azt a szép beszédet, mit velem hallgattatott végig utolsó találkozásunkkor? Még álomjövendölő lesz ön.

— Álom nélkül is megjövendölöm én önnek, hogy lakolni fog azon fájdalomért, mit azon jó gyermeknek okozott megbocsáthatlan levélküldésével.

— Ön szerfölött érzékeny, — nem gyónná meg a papnak az én vétkemet is?

— Fájdalom, hogy erre gyáva vagyok és az ön gyeplője szerént megyek jobbra, balra. De lakolok is; mert a szégyen öl meg, hogy nevem gyöngédtelenségbe keveredik; mert ön tetszése szerint rendelkezik — hisz férjének szenvedőlegessége önt nem zavarja működésében.

— Köszönöm a dorgálást — elengedem a töb-

bit — majd megvigasztalom — csak még néhány hétig engedelmeskedjék.

Ezt határozott erélylyel szavalá az úrnő és a hatás nem maradt el, a férj szótalan ment szobájába.

Elérkezett a várt nap, melyen Rév-Komáromba menendők voltak. Az úrnő benyit férje szobájába, előzékeny nyájassággal figyelmezteti a határnapra, és még állát is megsimogatá, hogy e nehány kellemetlen órára vállalkozzék.

— Én is elkisérem önt, most megelégszik velem?

— Készen vagyok, asszonyom — ez az utolsó engedelmesség, arra esküszöm.

— Elhiszem, elhiszem — maga zsarnok! — mondja kedélyességgel, aztán a cselédekkel összerakatá az útra szükséges holmikat, a gőzhajóra hordatá s másnap a gőzhajón Komárom felé indultak.

Valóságos áldozatbárányképen ment el az öreg. Tervezett, miképen üthetné helyre a szégyent, mely elviselhetlen volt; mert bizonyosan Sipos is tud belőle jó részt, hihetőleg az egészet — s e fiatal ember nem az asszonyt gyanusítandja, hanem a túlengedékeny apát.

Más alkalommal megmondaná az öreg, hogy beteg, teste fáradt, nem mehet el hosszabb útra. Bár csak ne hizelgett volna a nő, az erélylyel megbirkózott volna; mert a harag erőt ad, s a haragban az erélytelenség meghal; de hizelkedett, a jó szó verte le lábairól. A mi hallatlan, évtizedek óta egyszer a nő a férj véleményeért és bele-

egyezéseért könyörgött; mit csináljon? félholtan is elvánszorogna a hajóra.

— Oh, — nyögi az öreg a hajónak megindulásakor — ha most már visszafelé jönnénk!

Sipos is elment búcsuzkodni mérnöknéhez az indulás előtt, Jolán igen vidáman fogadta.

— Úgy-e, vége lesz e lélekgyötrelemnek?

— Holnapután reggeli tíz órakor befejezzük, többé nem kisértik önt a rokonok.

— Szükséges az ön jelenléte Komáromban?

— Ha a küzdelemnek osztályosa valék, látni akarom az alkudozókat szemtól-szemben egymásnak.

— Azoknak nem lesz az büntetés — gúnymosolyuk pedig ingerelni fogja önt.

— Ne aggódjék miattam, kedves Jolánom — mondja Sipos az ifjú hölgynek, kezét búcsuzóra megszorítván — ellenfeleink érzik gyöngeségüket és én e gyöngeséget be is fogom vallatni velük.

— Magyarázza meg ezt nekünk.

— Nem szabad — ön is föltételt tűzött és bevágta a legegyenesebb utat, hogy diadalra juttassam; ezért sokat szenvedtem, most tűrjön még két napot — és készüljön a legszebb imádságra.

— A mint ön akarja — nyugszik meg a leány — az Isten vezérelje önt vissza.

— Hiszem, hogy velem lesz: mert a gondviselés megmutatta, hogy nélkülözheti az ügyvédet is.

— Megint valami érthetlen.

— Holnapután mindent megértnek önök. Isten velünk.

Mérnökék szállásáról egyenesen a gőzhajóra

ment. Vendel várta ott és a fűszeres, a végtalálkozásra ő is megjelent Sipos kérelmére.

Az egész társaság a hajón gyülekezett össze; a vénebbik kardossfalvi atyafi mérges szemeket vágott a későbben érkező Siposra és a fűszeresre, testvérét könyökével oldalba löké.

— Sok kiszórni való pénzük lehet, hogy nem sajnálják a gőzhajóbért Komáromig.

— Az az ő dolguk — véli a junior — könynyebben keresik, mint mi.

— Ezúttal ugyan tiszta veszteségre dolgoznak, annyit mondhatok — gúnyolódik az öregebb. — A «Fekete kutya» a czukrot és kávét két hétig drágábban méri, hogy kikerüljön a költség.

— Ne törődjön vele!... — mondja a másik, únva e kicsinyes bibelődést — mert őt is inkább hajtották ám, mint jött — s a gúnyolódást nem szenvedhette.

Sipos kerülte a kardossfalvi atyafiakat. A méltóságos úr az útnak hosszában nem volt látható, magánszobában heverte el az időt, így azzal sem találkozhatott. Az úrnő hűségesen őrzé férjét, közönyös és az útnak czéljától különböző tárgyakról beszélt, hogy az útnak unalmát megrövidítse.

A fűszeres a hajónak hosszában sétálván, a második helyre átkiváncsiskodott. Egy bérruhás cseléddel szóba ereszkedett, kikérdezte urát — s a szolga mondá, hogy Kardoss ő méltóságának cselédje.

— Az úr is itt van?

— Az úr és az asszonyság, Rév-Komáromba megyünk.

— Hova szállnak?

— A «Szarvas» czímű vendégfogadóba, mindjárt a Dunaparton.

— Köszönöm, jó barátom! — mondja a fűszeres megsüvegelve az inast, aztán elbeszélé a vallomást Siposnak, véleményét is kifejezve: Mi más vendégfogadóba szálljunk.

A fűszeres kedvéért Sipos megváltoztatta szándékát: mert a «Szarvas»-ban akart megszállni; de a másik miatt a kényelmetlenséget is eltűrte. Vendel már odahaza kikérdezte a komáromi útnak czélját, s mert az ügyvéd úr őt is elvitte, holott szolga nélkül is mehetett volna, Vendel előre örült, a maga esze szerint keresvén a következtetést.

— Komárom! — kiált a gőzhajói szolga — s a «pörös atyafiak» egyenkint kiballagának a híres városnak partjára, egyik rész a «Szarvas», — másik más vendégfogadó felé — s mindenik azt gondolta, milyen képpel találkoznak majd holnap?

Az utolsó estéről nem mondhatunk említésre méltót. A reggel a befejezéshez hozta közelebb őket, kardossfalvi Kardoss senior az osztalékot számítgatta, a junior kedvetlen, legkedvetlenebb a győzelemre kiállítandó férj, mert tettetés nélkül beteg a jutalomjátékául választott napon.

Fél kilenczkor az orvos támogatta föl erősítővel, a méltóságos asszony rimánkodására.

— Ne mutassuk gyöngeségét, kedves férjem, kinevetnek bennünket.

— Megérdemlem azért, a mit meg nem érdemlek.

— Ne legyen ily szigorú, e napszámban szavazó

két paraszttal bizvást versenyt futhat. Ez legyen az ön erősítője és sorsunk biztossága. Esedezem önnek, legyen férfi.

— Menjünk! ... — mondja fölerőlködve az öreg, ... — ez volt az utolsó komédia, mit ön miatt végig játszom, azon túl meg ne kisértse, asszonyom, hogy számomra szerepet keressen; mert akkor, Istenemre mondom, bebizonyítom önnek, hogy akaratom férfié lesz, s asszonynak játékszere nem leszek. Menjünk!

A nő vértanúhoz méltón hallgatott, pedig, hej, de tűrhetlen volt a rabszolgának erőlködése a függetlenségre. Lesegíté a vendéglő lépcsőjéig, az odarendelt kocsiba lépésben nagy szeretettel gyámolítá egy szelid nőnek odaadásával; holott a ki a vesébe látna, megleshetné, hogy a perczeket is megszámítja, a meddig ez alázatosság tartani fog.

A megyeházhoz szerencsésen megérkezének, az emeletbe már a szavazó rokonok segíték. A méltóságos asszony erősítő csöppöket nyujta a szenvedőnek s valamivel jobban érzé magát, hisz rövid negyedóra mulva vége lesz a hivatalos eljárásnak.

Sipos a teremben volt a fűszeressel, ünnepélyes nyugalommal várta a következendőket, s a belépő öreg Kardoss felé tisztelettel köszöntött. Az öreg hasonló tisztelettel viszonzá és egyenesen feléje tartott, s a fiatal ügyvéd által elótolt széket is elfogadá.

— Mi azért jó barátok maradunk.

— Méltóságod igen kegyes — válaszol Sipos

teljes tisztelettel; mert az öreget nem kárhoztatá nejének erőszakos lépéseért.

A törvényszék tagjai bejöttek a terembe, az elnök meghagyá a jegyzőnek, hogy az eljáráshoz tartozó iratot olvassa föl a jelenlevőknek, tudatván velük, hogy az előzmények után a befejezéshez értek. Az érdeklett feleknek neveit elolvasá, ki-ki felelt, hogy itt van személyesen, kivéve Kardos Jolán kisasszonyt, ki helyett Sipos ügyvéd mutatja elő meghatalmazványát.

— Minden rendén van, uraim — mondja az elnök — a jegyző úrnak előadásából megértették a mai összejövetelnek czélját; tehát fölszólítom Kardos Jolán kisasszony meghatalmazottját: a két szavazatról rendelkezhetik-e?

— Mi megmaradunk előbbi szavazatunknál — mondják a Kardossok közbekiáltva.

— Csöndet kérek — mondja az elnök, . . . — tisztem szerint mindenkit meg fogok hallgatni, azért újra kérdem a meghatalmazott ügyvéd urat, a két szavazatról rendelkezhetik-e?

— Méltóztassék előbb ez urat megkérdezni — mutat Sipos a fűszeresre.

— Uraságodnak határozott feleletét kérem — fordul az elnök a fűszereshez.

— Én Kardos Jolán kisasszonyra szavazok.

— Világosan van mondva — mondja az elnök, . . . — most a másik szavazatot kérem.

— A második szavazatot méltóságos Kardoss úrtól várom! — szól az ügyvéd ünnepélyesen.

— Férjemtől? — kérdi a méltóságos asszony eliszonyodással.

— E levél után: igen! — lőn a válasz, s az ügyvéd egy levelet nyujta át az öregnek, ki azt azonnal feltöré, és nagy figyelemmel elolvasá.

— Miféle zaklatás ez? — kérdi újra a méltóságos asszony férjéhez hajolva, hogy a levelet olvashassa.

— Jól közel hajoljon, méltóságos asszonyom; mert az a levél méltóságodat jobban érdekli — igen fontos bizonyíték a mai eljáráshoz — tessék végig olvasni — mondja Sipos.

Mindenkiben megszorult a vér; mert a váratlan és sajátságos közbevágásnak eldöntő befolyását következteték; hisz az ügyvéd bizonyosan tudja, hogy puszta rábeszélésért a fél szavazatát, a biró itéletét a vágásból ki nem ejti.

A férjéhez hajoló nő haraggal olvasta el a következő sorokat:

— Férjem uram Fehérvárra fél nappal később érkezik, mint a kardossfalviaknak igérte; az ilyen szemtelen követelőknek az engedékenységet kávéskanállal kell osztogatni; mert étvágyuk kielégíthetlen, ha nagy készséget tapasztalnak. A multkori összeget megigérjük, ha a kis lány el nem kapta a horgot, mit neki vetetttem; — ha e kis ügyeskedő lépen akadt, férjem uram is nyöszörögjön.

Olvasóim emlékezzenek vissza azon jegyzetkére, mit a méltóságos asszony férje számára szerkesztett, mikor a fehérvári találkozásra kellett volna elmenni.

A közbejött fordulat miatt a jegyzékre szükség nem volt, az úrnő sem gondolt rá; de most egyszerre rácmlékszik, és ijedtében összerogynék, ha a székre nem támaszkodnék. Ha tán a szavakra nem emlékeznének önök, fordítsanak vissza néhány levelet, s mindjárt fogják érteni a nőnek rémülését. Sipost közelebb inté, és sugva, de éllel kérdi:

— E másolatnak eredetije is van?

— Nálam — itt kezemben — mondja Sipos az eredetit fölmutatva.

— Jó ára lehetett e jegyzéknek?

— Egy egész örökség, méltóságos asszonyom — s önnek fia volt oly kegyes, hogy gyöngédséggelteljes levelét ugyanazon papirra írta, melyre méltóságod ez őszinte sorokat jegyezte. Most már méltóztatik tudni, miként került e jegyzet az én kezembe.

— Asszonyom — mondja a férj — tud ön még menekülést? — kérdi a haragvó férj majdnem megvetéssel.

— Ne késsék — súgja a nő — elsülyedek a szégyentől — szavazzon unokahugára.

— Sipos barátom — szólítja meg az öreg a várakozó ügyvédet, — szavazat után megkapom az eredetit? válaszoljon.

— A szavazat és végzés után, igen!

— Férfiszó — nem kételkedem benne. — Ekkor az elnökhöz fordul, és ünnepélyesen mondja: — Köszönöm rokonaimnak szavazatát, melylyel engem megtiszteltek — én e szavazatokat nem akarom javamra fordítani — hanem Jolán hugomra szavazok — elnök úr, méltóztassék e végzést kimondani.

— Kimondhatom: a két szavazat szerént Kardos Jolán örököse Kardos István hagyományának, ha a meghatalmazott elfogadja a szavazatokat meghatalmazója részére.

— Elfogadom; — jelenti ki Sipos.

— Hát a mi szavazatunk? — kérdék a kardossfalviak.

— Nem akadván elfogadójuk, érvényük nincsen; s ezzel a tárgyalásnak vége.

A végzés kimondatván, Sipos átnyujtá a levelet az öreg úrnak.

*

— Bátya — döfi meg a junior a seniort — ezek nem hiába fáradtak Komáromba — az utazási költséget megéri bőven.

— Ne járjon a szád — mert ha megharagítasz, gyalog megyünk haza.

Az öreg Kardoss a haragtól és felesége kudarczától lábra állt, támaszkodás nélkül ment le a lépcsőkön.

— Férjem — majd segítek — ajánlkozik a nő.

— Ne fáraszsza magát, asszonyom — látja, hogy már a magam lábán járok.

— Értem a czélzást, férjem.

— Nincsen egyéb mondanivalója?

— Igen — mondja a nő férjének kezeit megszorítva — megérdemlem a kemény bünhödést.

— Viselje békén; mert nem én mértem önre, hanem az Isten.

XXX.

(Az utolsó fölvonás.)

A maradékot kotorjuk össze, e néhány lapot még olvassa el kegyed.

— Mi tévők leszünk ezután, kedves férjem?... tűnődik a méltóságos asszony, a «Szarvas» vendéglőben a gőzhajónak megérkezéseig unatkozván.

— Még ma felelek önnek — és előre kérem, hogy határozatommal ellenkezni ne akarjon — vegyen tanulságot a mai napnak történetéből.

— Én falura szeretnék visszahuzódni — megúntam a nagyvilági életet.

— Kezdi ön kitalálni a rejtett szót, — hihetőleg én is ilyenfélén töröm az eszemet.

— Magamért nem szólok — okoskodik a nő — önnek bizalmát eljátsztam; de fiúnkról határozzon ön — mert ő nem lakolhat miattam, — erre kérem önt, kedves férjem.

— A fiú felnőtt kamasz — nincsen elvesztegetni való időnk — embert kell belőle faragnom — mondja az öreg, a három utolsó betűt megnyomva — utczai léhűtő ugyan nem lesz.

— Rosszul számíték, de — egy jó házassággal.

— Semmi tervet asszonyom — semmi tervet — legyen munkás ember, ne ásítozzék a szerencsére,

mely nem mindig szerencse, ha csak pénz. Eladni nem akarom, a pénzen vett férj rabszolga, vélemény nélküli gép emberi alakban: ilyen vázzá ne alázza meg ön egyetlen gyermekét. — Legyek én a példa: nézzen meg ön engem, asszonyom, és ösmerve multamat, melyet ön mellett leéltem, ijedjen meg tőlem.

Tanácsosabb volt a hallgatás; mert a fölébredt férj marokszám szórta az igazságokat. Az ablakhoz huzódott a legyőzött nő, s a Dunának jobb partjára figyelt, a gőzös közeledtét mutató jelre. A holmikat becsomagolta az inas, a kocsi készen várt a kapu alatt. A mint a zászló fölhuzaték, elindultak az állomáshoz.

A gőzhajón nem kérdezkedtek külön hely után — az öreg az első perczekben megkezdé a takarékosságot — pedig teste a kényelmet inkább igényelte most, mint feljövet. A föltámadt önérzet malasztot adott a testi gyöngeség ellen.

— Sipos barátom! — mondja az öreg úr a hozzá szólított ügyvédnek — ön ma győzedelmeskedett fölöttem — én még egy diadallal kinálom meg — nem magamért, a Kardosok neveért, kérem — ez könnyebb ügy lesz a ma bevégzettnél: mentse meg fiamat az élhetetlen arszlánkodástól.

— Fölfogom méltóságod kivánságát, — akarja méltóságod, hogy fia független ember legyen tekintetes czímmel?

— Értem, mit akar ön mondani, — előre is beleegyezem.

— Ügyvéd fog lenni — egy évig segédkedni

fog mellettem elengedhetlen szorgalommal, — s ha a munkát megszokta, követem bátyjának példáját, társamul fogadom.

— Nem búsulok többé, — hiszen ekkép megmenekszik a nagyúri rabszolgaságtól.

— Az alku megköttetett, méltóságos uram, én szavamnak állok.

Az öreg újraszületőben volt, s örömében szerette volna megölelni Sipost. Mikor eltávozott mellőle, a kardossfalviakkal beszélt az öreg, és ajánlta nekik, ha jó tanács kell, Sipos azzal is szolgál.

Ezek a veszett fejszének nyelét keresték volna; de nem merték kinyögni a szót, és az öreg mellől pislogattak Sipos felé. Arczuk haragossága mállani kezdett, a junior indult is feléje, hogy valamit mondjon neki. Sipos emberösmerőleg leste ki belőle a léleknek puhulását, s egy ízben közelébe férvén, odasúgja:

— Tekintetes úr, nem vagyok ám én harapós; ha holnap kilencz órakor szerencsém lesz, mondok valamit. Várhatom önöket?

— Én ott leszek, ha a bátyám malomkövet kötne is a lábamra — hisz, tekintetes uram, nem vagyok ám én valami elpudvásodott lelkű ember.

— Éppen azért szólítám meg a tekintetes urat, ámbár fiatalabb.

A hajó későn érkezett Pestre, a találkozásról tehát e napon szó sem lehetett. A mérnökné közönséges mindennapi nyugalommal várta Sipost, az eredményre csak a végbefejezésért volt kiváncsi, a közelebbi érdek reménye nélkül.

Jolánt a napi munka lefárasztá, s időt nem nyert az ábrándokra, mert a tanítványok próbatéti készületei egész figyelmét lefoglalák. A késő est hozta meg a nyugalmat, az ablak közére támasztva karjait, mélázott a csillagok közé, hova más emberek szerencséjöket kiolvasni tekintgetnek. Szívében a megelégedés honolt, a napi munkának édes íze fűszerezé meg magános óráját és a viszontlátásnak elképzelt öröme.

Nyugodt volt; mert nem félt, az ok megszűnt a zaklatásra és remegés nélkül engedheti át gondolatait egy becsületes ember iránti vonzalmának. Egy év alatt lélekben nagykorúvá lőn, az önerőhöz való bizalom elfújta a köznapi emberek kicsinyes aggodalmát, mely egyesegyedül a munkától való félelem.

Egész odaadással elmélkedett az új kötelességről, mely a szereteten kívül reá várakozott. Csatlakozni fog egy férfival, a ki mint ifjú szeretetre méltó, mint ügyvéd feddhetetlen, mint ember valóságos felebarát. Lehetnek-e gyöngeségei, melyek az ellenkező mérleget lehúzni segítenék? Szenvedélyek?... Oh, a szenvedélyek lekiabálnak az arczról, a feddhetlenséget lehetetlenné teszik, — az embert megbénítják, s a felebarátságra mankót sem hagynak.

Itt sincs aggodalom!

Az embernek egész élet van szánva, hogy közelebb érjen lelke nemességével alkotójához, és pályája közben mindenikre bebizonyul egy kis gyarlóság. Ezt súgta neki az ész; de a házas élet-

ben nemcsak az egyik, a másik is ott van saját gyarlóságával; tehát korán varrjunk rá hímet a szeretet finom leplével és a mennyit elengedett egyik, annyit enged el a másik, ezt súgta a szív. Ez ember nem lopta be magát a szívbe hazudsággal — nem is kell a házas életben a hizelgő szót bekövetelni, mint a ravasz adósságot — nem altatta el hízelgéssel: nincs is mit félni az ébredés keserű csalódásától. A szeretetért szeretet volt a csere — egyenlő fegyvere volt a közös győzelemnek — a tiszta szeretet és mívelt értelem lesz vezetőjük — ezt érzi, érti és tudja.

Fölegyenesedett, még egyszer föltekint a csillaghímzett égre, arra az ezüstcsillámos kék szőnyegre, melyet a szegény ember előtt nem őriznek hajduk, — mindenki rájuk tekinthet. Csak a tiszta szívűek élvezik e gyönyört — és csak azok lehetnek boldogok, kik a csillagokat szépségükért nézik.

Kilencz óra után fél órával Sipos kopogtatott az ajtón.

Vége az önmérséklésnek, vőlegénye karjaiba rohant a gyönyörű menyasszony — a viszontlátás boldogságát az ifjú keblén pihente ki.

— Ma már nem félek öntől.

— Ma féljen legjobban, Jolán kisasszony — szavát, adott szavát ma még megbánhatja.

— Sipos! . . . nem e szavakat vártam.

— Nem tehetek róla, ma olyant kell mondanom, mit ön semmi esetre sem várt.

— Ne kínozzon — rimánkodik a lány elhal-

ványulva . . . eszemen szívem erőt vett — vigyázzon, meg ne sebezze azt.

— Cseréljünk szerepet kisasszony — inkább én félek, és ön örvendjen.

— Örvendjek?

— Igen — e papiron a biróság végzése van, mely önt Kardos István hagyományának örökösévé teszi.

— Tegyük félre — mondja a lány — még arra nem gondoltam, hogy az ilyennek miként kell örülni, én nem ezt . . . önt vártam haza.

— Nem merem önt megfosztani egy másik örömtől — rokonai a másik szobában várnak — ne kérdezzen ön most semmit — fogadja őket rokonszeretettel, legyen ön nagylelkű — s akkor meg fogja tudni, miként kell örülni a nagy örökségnek?

A kardossfalviak megfogadák, hogy ostoba pörvágyukról lemondanak, s a nemes szívű lány az ezreket nem kímélte tőlük. — Az öreg Kardosst részben Sipos vigasztalá meg, annál inkább a lány, ki a mértéket egyenlően érezteté a fiúval, ki a szegénységtől többé nem félhetett. A fűszeres tovább maradt a többinél, ő egy rokoni ölelést kért. E nemes szivű embert gyermekeiben jutalmazá meg.

*

— Barátom! — mondja Jolán Siposnak, a távozók után bezáródván az ajtó — hárman maradtunk, ha eddig vezetett, már most vezessen az életen végig.

— Gyermekeim! — mondja a sirdogáló anya, jertek az Isten házába . . . imádkozzunk együtt!

SZÜKSÉGES TOLDALÉK.

Vannak olyan jámbor kozmopoliták, kik az emberiségbe annyira beleszerettek, hogy annak eszméjeért nemzetiségüket is megtagadni készek; mert, szeréntük, magasztosabb fogalom csupán embernek lenni.

Szép volna ez a dolog, ha az emberek siketnémákká válnának egyszerre, és mutogatásból megértenék egymást; de ha már azt mondom is, hogy a magyar nem akar németnek beállni, hát a franczia hajlandó-e angollá, vagy angol francziává lenni? Én azt hiszem, hogy nem, s ha nem — a kozmopolitizmust hagyjuk az agyafurtaknak, mi pedig becsüljük meg a szép tisztet, midőn az Isten magyaroknak is teremtett bennünket, és mert az emberiség fogalma a nemzetiség mellett is megállhat, iparkodjunk valódi emberek lenni, s a kiknek hivatásuk irótollal szolgálni a hazát és az emberiséget, mutassanak olyan példákat, melyektől nemcsak nem undorodunk meg, sőt a meghasonlott kedélyű is nyerjen hitet az emberiség nemesebb rendeltetése felől.

Én a legutálatosabb hibának tartom az emberiségben a szolgaiasságot, szegődjön szolgájául akár

üres czímnek, akár bírvágynak, akár szenvedélyeknek; mert a ki szenvedélyből akkor is iszik, mikor nem szomjazik, ki a vagyonban mérték nélkül telhetetlenkedik, ki polgári érdemekkel nem nyerhetvén köztiszteletet, czímet pénzért akar venni, az lelki beteg és nem méltó az emberi névre, mely annyit jelentene, hogy minden teremtménynek ura, csakhogy a lelki beteg nem látja be.

Hogy az emberiség saját boldogságától napról-napra távolabb esik, annak valóságos oka az, hogy az egyszerűségnek magasztosságát általában nem ismerik. Föltünni akarnak az emberek, a mint az utczára lépnek, meg akarják magukat ösmertetni, s e czélból sallangot, kirívó színeket szednek föl, hogy az utczán járók azonnal észrevegyék őket, és utánuk kérdezkedjenek, beszéljenek róluk.

A kitünésnek e neme legdrágábbb és legostobább; mert az erszényt kilyukasztja s nehány év mulva koldusbotra juttatja emberét, kit később még szánni sem fognak. Ennél csöndesebb, de biztosabb az a diadal, melyre a híven teljesített emberi kötelességek juttatják el az embert, s míg az öntudatos ember saját boldogságát aratja róla, a közvéleményt is fölébreszti, mely őszintébben hódol megösmerésével az érdemnek, mint azon föltűnni akaró bolondoknak, kik egy kicsit öklelnének is, hogy a mellettük elmenők jobban észrevegyék.

Nem lehet tagadni, hogy az érdemgyűjtés nehezebb gyümölcse lassan érik, de tovább tart, s én hazámfiait mind a nyilvános, mind a magán életben arra szeretném ösztönözni, hogy töre-

kedjenek az egyszerűség fogalmában és az emberi kötelességek követésében keresni boldogságukat.

Nem szükségért ruházkodunk, hanem a fényűzésért; nem az egyszerű táplálkozásra nélkülözhetetlen ételeket eszszük, hanem a mivel hetvenkedhetünk is. Ha tehát a fényűzésért agyonverjük vagyonunkat, mely okosan beosztva függetlenné tehetne bennünket, mily tekinteteknek rendeljük alá lelkünket, melynek nincs más dolga, mint tetetni és alázkodni.

A magyar közmondás megnyugtatta az embereket az igazmondásról, mert az igazmondás nem emberszólás; de, kérdem, hány ember meri az igazat leplezetlen megmondani? Vajmi kevés, mert kevés köztünk az igazat valóban érző és az igazat kimondani merő független ember!

Hát független ember miért van oly kevés? Mert kevés az olyan ember, ki az egyszerűséget erkölcsnek és boldogságnak tekintené s a ki nem ilyen, rabjává lett a külsőségeknek, hiúsága aranybányába kerül, és mert a vagyont a szerencse ritkán osztogatja ingyen, az ügyeskedésnek, csalásnak, hazudságnak, hunyászkodásnak segédfegyverével kell megkeríteni, s az ilyen ember folyton retteg, véleményét kimondani nem meri, nehogy úgy járjon, mint a macska, mely a vizslának orrán meglátva az ételmaradékot, midőn annak a tolvajságot fölhányta, a vizsla a macskának visszamondta a tejfölt, mely a bajuszára ragadt.

Sokféleképen bámulták meg az emberek egymást. Az egyiket gazdagnak mondák, a másikat nagy-

rangúnak, a harmadikat befolyásosnak, a negyediket megint másképen, csak a mi legfőbb volna: függetlenségért nem dicsérik egymást. A független ember nem kénytelen hunyászkodni, kegyelmet koldulni, az igaztalanságot elnyelni, az igazságot elhallgatni; mert egyszerűségében kevesebb szüksége lévén, azt a nagy tőkét, az emberi fogalmat, nem kénytelen elfogyasztani.

S ha valaki, mint ember, megösmerte az emberiségnek legnagyobb kincsét, és azt a hiuságnak el nem adja, azonkivűl, hogy becsületesebben szolgál az emberiségnek, mint hazafi is hívebben szolgálja hazáját, melynek üdvét elhazudni nem fogja.

A kozmopolita nem akar hazafi lenni; csak ember! — Ugyan kérem, tisztelt úr mutasson hát nekem egy pár ezer embert, független, tiszta lelkű igazat mondó és valló embert, tán akkor majd megérdemli, hogy alkuba álljunk. De hát az apai-, fiúi- és rokonszeretettel hogy leszünk? ez indulatok mégis nagyobb osztalékot kívánnak, mint az emberi szeretetnek általános fogalma, melyet alig tudok másként képzelni, mint a közös legelőt, melyen mindenki egyaránt kóborolhat. Ha pedig a családi vonzalmakat ki nem lehet küszöbölni, ha csak az emberiség birkanyájjá nem változik, melyben a bárány anyját csak addig keresi föl, míg az emlőt meg nem únja, aztán pedig elkeveredik a nyájban, anyját elfeledi, sőt ha szarva megnől, meg is döfödi, — mondom e nélkül az általános fogalom hódító nem lesz, éppen úgy nem, mintha

a zenészek közt támadna egy próféta, ki hirdetné, hogy minek a trombita, fuvola, melyben oly sok ember kinyögte tüdőjét, énekelni is kár; — hanem hegedüljünk valamennyien, sőt még ebben is felesleges a bőgő, mert az darabszám igen nehéz, egy ember el sem bírja.

Hát a tudományokkal hogy leszünk? A régiségbúvár, a pillegyűjtő, fűkereső, mérnök, csillagász, történetíró mire való? elég a sokból egy.

Bizony sok bogara van az Úristennek — és a kozmopolita csak a nemzetiséget tartja nyűgnek, és pusztán ember akar lenni. Igen, uram, de azt mondja meg, fehér, fekete, vagy rézbőrű akar-e lenni? mert ilyen színűek is vannak, még pedig szinűk szerént különböző indulatokkal.

Ne keressük mereven a kaptát, az emberiséget úgy sem lehet rávonni; mert ha már a bőrt is le lehetne húzni, hát a különböző vonzalmak hol maradnak? az édeset és savanyút is megtámadhatnák, de az embereket megmagyarázhatlan ösztönüktől elvonni nem tudnánk. A virágok, növények, színeikkel és tulajdonságaikkal engedelmeskednek a láthatlan intézőnek, az emberiség is különböznék színben, nyelvben, ne is búsúljanak a kozmopoliták, hogy a nyelv küzdelmekre ad okot, mert kevesebb bajt okozott az emberiség nemzetisége, mint a lelki korcsosulás, az alattomosság, a nagyravágyás, haszonlesés, hiúság. Ezeket kell kipusztítani, a mennyire lehet és tudva, hogy a jóból mindig kevesebb van; mert az ananásznak darabja háromnégy forint, a parajt pedig kaszálva is ingyen ad-

ják, törekedjünk arra, hogy a jó, tiszta és független lelkek száma szaporodjék.

Önbizalmat keltsünk, hogy az emberek lelki kincsüket ösmerjék meg, melyre ugyan a takarékpénztárak nem kölcsönöznek, de milliókkal se lehessen megvenni. Legyen férfi vagy nő, törekedjék lelki súlyával kitünni a tömegből és a foglalkozástól ne irtózzék; mert rövid idő alatt bekövetkezik a jutalom, a becsültetés, méltánylás és fáradság díjában.

Az igazság olyan, mint az illat, mely észrevétlen érvényt szerez. — Nincsen olyan gazdag, kinek kevésbbé gazdag, vagy éppen vagyontalan becsületességre szüksége nem volna és hála Istennek a becsülete és értelmességében független lélek vállalkozhatik olyan viszonyra, melyben e kényes tulajdonságok csorbát nem szenvednek.

Ezer meg ezer példát tudnék erre fölhozni, s éppen azért írtam e regényt, hogy ez irányban én is hathassak valamit.

Most már aztán szabadjon valamit mondanom azoknak, kik Kardos mérnököt, mint embert szigorúnak találják. Igy akartam; mert példányom is ilyen következetes volt, és mint becsületes ember élt és halt meg és holta után is nagy tisztelettel emlékeztek meg róla. Éppen azt sajnálhatjuk meg, hogy az emberiség kaucsuktermészetet akar fölvenni és nyúlik azon irányban, mely csak anyagi előnyt igér; hanem a színt és mázt mégis szeretné; mert az a közbecsülés nem kellemetlen.

A regényben semmi szükség sem volt arra, hogy

olyan gyöngeségeket hordjak föl, hogy fanyelű késsel akarja kenyerét megszegni; mert az is éppen olyan czélszerű, mintha ezüstből volna. Azt minek mondjam, hogy szőr derekalj helyett csak szalmazsákon akart feküdni; mert nem akartam azt bizonyítani, hogy ez ember elevenen szent volt. Állhatatos és tiszta lelket szándékoztam bemutatni teljes következetességgel, s az ilyen megteszi kötelességét embertársai és családja irányában, de nem mindent, mi azoknak gondtalan életet biztosít; mert ha ez szabad lenne, a tolvajt nem lehetne elitélni családja iránti jóakarata miatt.

A magyarországi ügyvédi, orvosi, mérnöki, gazdatiszti és egyéb tanulmány által munkálkodó osztálynak becsületére legyen mondva, nagyon sok egyént tudnék Siposhoz hasonlót mutatni, kik az egyenes úton haladnak öntudatosan és lelki folt nélkül és ha végig mentünk Pesten, az ügyvédi karban többet találunk, kik foglalkozásuk különböző ágából kizárólag csak azon tárgyakat vállalják el, mi a magasabb jogvédelem fogalmára méltó, holott jogot védni bármely pörös tárgyban tisztes foglalkozás, és mégis kisebb tért választanak, a szebbet, a magasztosabbat és lemondanak a szakmaszerűség nagyon jövedelmes, de emberzaklatóbb részéről; mert szeréntük a jogász a prókátortól különbözik.

A nőalakokat illetőleg csak annyit mondok, hogy vannak már apák, kik gyermekeikből nem akarnak divatbábokat, rajongókat és olyanokat nevelni, kik körükből kikivánkoznak azon reményekért, miket

a regények súgnak nekik és az oktalanság. A józan szülők jókor megmondják a kötelességeket is, mik a nőre várnak és a miket a szépet tevő fiatal ember annyira nem mond meg, hogy éppen az ellenkezőjét mondja, mert azt is megigéri, hogy a kisasszonyért átfúrja a földet, pedig, ha fél hold burgonyaföldet akarnának vele megkapáltatni, megfutna.

Nálunk a nőt nem igen szokás önbizalomra nevelni, csak úgy találomra eresztik a világba, s inkább a remény felé kergetik, mely szerént a középosztálybeli kisasszony is grófnévá lehet, mint arra, hogy a leendő férjnek segitő társa legyen. Miért ne lehetne a leányt saját lelki erejével megösmertetni, hogy a balsorsot kikerülhesse és életének értelmiségével is kormányosa lehessen és akkor méltó lesz a véletlen szerencsére; mert a szerencsétlenség ellen is védni tudja magát.

Ilyen czélból írtam a regényt és csak olyanok számára, kik ép eszűek azt megérteni.

Pesten, 1860 május 17-én.

Vas Gereben.

TARTALOM.

KÉPJEGYZÉK.

